Purchased for the

LIBRARY *of the*

UNIVERSITY OF TORONTO

from the

KATHLEEN MADILL BEQUEST

SLOVENSKÁ ČÍTANKA.

Pre nižšie gymnasia

sostavil

Emil Černý,

professor na kr. kat. vyšš. gymn. bańsko-bystrickom.

DIEL I.

Pg 42.a
č. III. 95.

MATIČNÝCH SPISOV ČÍSLO 2.

Ján Banšell

Vo Viedni.

Tlač Karola Gorišku.

1864.

LIBRARY
OCT 17 1969
UNIVERSITY OF TORONTO

PG
5237
C46
die 1

Obsah dielu prvého.

	Strana
1. Slovenské porekadlá	1
2. Stehlík a slávik. *J. Záborský*	4
3. Anekdoty	—
4. Smutné posolstvo. *J. Kollár*	6
5. Bitka za Štefana kráľa. (*Národná pieseň*)	—
6. Rovnosť rodí pravé priateľstvo. *A. Ottmayer*	7
7. Havran a líška. *J. Záborský*	—
8. Ľahkomyseľná prísaha. *J. Kollár*	8
9. Chlapec ovčiak. *J. Záborský*	—
10. Slepí spevci. *Dľa Ľ. Štúra*	—
11. Vernosť v službe. *J. Kollár*	9
12. Veľká a malá ryba. *J. Záborský*	—
13. Bitka medzi husmi a kačicami. *J. Kollár*	—
14. Prostonárodné hádky	10
15. Dieťa detvanské. *A. Sládkovič*	12
16. Shovor koní na štedrý večer. *J. Záborský*	—
17. Bojovník. *J. Kalinčák*	13
18. Maličká luhárka. *J. Kollár*	14
19. Pravda. *A. Sládkovič*	—
20. Zaľúbenie Slovákov vo speve. *B. Tablic*	15
21. Slovenský spev. *J. Čipka*	16
22. Vtipná pomoc. *J. Kollár*	—
23. Medveď a líška. *J. Záborský*	—
24. Zlorečník a klajec. *J. Kollár*	17
25. Pravá blaženosť. *A. Sládkovič*	18
26. Uši na nohách' *A. Ottmayer*	—
27. Modlitba. *L. Orphanides*	19
28. Česť sedliackemu stavu preukázaná. *J. Kollár*	—
29. Rolníkova. *K. Štúr*	20
30. Statočný a pilný žiak. *J. Kollár*	—
31. Čo je škola? *V. Sasinek*	21

Strana

32. Neprestrašenosť. *J. Kollár* 21
33. Pravá sloboda. *A. Sládkovič* 22
34. Čistotné dieťa. *J. Kollár* 23
35. Šťastlivá nevedomosť. *J. Čajak* . . . . . —
36. Zlodej. *J. Kollár* . . . . . —
37. Výkrutný chlapec. *J. Záborský* 24
38. Podivný sen. *Dľa Cicerona* . . . . . —
39. Podpaľač a trest. *J. Záborský* 25
40. Pominuteľnosť všeckej ľuďskej slávy a spanilosti. *J. Kollar* . —
41. Večne mladý. *A. Sládkovič* 26
42. Šľachetný syn. *J. Kollár* . . . . . —
43. Slepý starec. *J. Matúška* 27
44. Chytrá pomsta. *J. Kollár* 28
45. Na kohútka. (Nárečím západno-slovenským). *J. Hollý* . . . . —
46. Srúcaniny Babylonské. *Zo „Sokola“* 29
47. Obraz. *J. Čajak* 30
48. Všemohúcnosť božia. *Z Tomáša zo Štítneho* . . . . . —
49. Chvála Božia. *M. Pohronský* 31
50. Mädveď. *D. Lichard* . . . . . —
51. Chlapec pastier. *J. Záborský* 32
52. Rozličná barva smútku. *D. Lichard* . . . . . —
53. Siroty. *Mina* 33
54. Obilné klasy . . . . . —
55. Majálesová. *M. Dumný* 34
56. Vlci v severnom Rusku. *Zo „Sokola“* . . . . . —
57. Vlk a baránok. *J. Záborský* 35
58. Všelijaké spôsoby pozdravovania. *D. Lichard* 36
59. Spor o drozďom speve. *J. Záborský* . . . . . —
60. Kamzík čili divá koza. *D. Lichard* 37
61. Pastiersky pes. *A. Sládkovič* 39
62. Najpamätnejšie ozveny v Rakúsku 40
63. Slepý žobrák a jeho vodič. *J. Záborský* 41
64. Životopis sv. Cyrilla a Methoda. *J. Hollý* . . . . . —
65. Na deň sv. Cyrilla a Methoda. *M. Pohronský* 13
66. Pozdrav pán Boh! *D. Lichard* 44
67. Aristides 45
68. Nitra. (*Národná pieseň*) 46
69. Vďačnosť leva. *Dľa A. Gellia* . . . . . —
70. Potecha. *A. Sládkovič* 47
71. Vrabec. *D. Lichard* 48
72. Sokoly. *A. Sládkovič* 49
73. Anekdoty o cárovi Petrovi Veľkom. *D. Lichard* 50

		Strana
74	Netráp sa ty mati moja! *J. B.*	51
75	Herkulesove kúpele pri Mehádii *J. Viktorin*	52
76.	Radostník na jar. (Nárečím západno-slovenským.) *J. Hollý*	55
77.	Rozčriedenie ľudského pokolenia. *M. Hodža*	56
78.	Na Kráľovej Holi. *Samo*	57
79.	Dômyselnosť Demosthenova	58
80.	Mládenec. *A. Sládkovič*	—
81.	Národné kroje v Sedmohradsku. *V. Paulíny-Tóth*	59
82.	K otčine. *Jm*	61
83.	Vynalezenie šachovej hry. *Šachomil*	—
84.	Život dedinský. *M. Dumný*	62
85.	Cigáni. *Miloslavín*	63
86.	Slepý harfeník. *J. Graichmann*	64
87.	Adam a Eva	—
88.	Ovčiakova. *K. Štúr*	66
89.	Vínobranie v Tokaji	—
90	Jeseň. *L. Štúr*	67
91.	Kanárik. *Z J. Krejčího*	69
92.	Máj. *Dla B. Jablonskeho*	71
93.	Čierna Hora. *D. Lichard*	72
94.	Mojmírova mohyla. *P. Hostinský*	74
95.	Štedrý večer na Čiernej Hore. *D. Lichard*	76
96.	Ráno veľkonočnej nedele u Rusov. *D. Lichard*	78
97.	Nesvorní bratia. *J. Záborský*	—
98	Jedovaté huby. *Z K. Ammerlinga*	79
99.	Mäd a jed. *J. Hradovský*	80
100.	Bykopôtky v Španielsku. *Zo „Sokola“*	82
101.	Kĺzačka. *A. Sládkovič*	84
102.	Dobročinnosť pápeža Pia IX. *Zo „Sokola“*	86
103.	Kolumbus. *V. Paulíny-Tóth*	88
104.	Kláštor na Zobore. *M. Medniansky*	90
105.	Šabľa Svätopluka kráľa *Podhájsky*	91
106.	Žiaľ smutnej vŕby. *A. Oknár* (z francúzštiny)	92
107.	Nad mrtvou sestričkou. *J. Slota*	94
108	Bane na Slovensku. *Trihranský*	—
109.	Bolo—bude. *Ch.*	100
110.	Podivnosti Tibetčanov	—
111.	Zakliate sestry *(Národná pieseň)*	101
112.	Cestovanie čez púšť Núbie. *L. P.*	102
113.	Siroty. *Ľ. Štúr*	106
114.	Franko Madva. *V. Paulíny-Tóth*	107
115.	Sláva šľachetným. *K. Kuzmány*	111

Strana

116. Bojnická lipa . *V. Podolský* 112
117. K lipe. *A. Sládkovič* 114
118. Rím. *Zo „Sokola“* 115
119. Prosba. *V. Podolský* 117
120. Beckov. *Zo „Sokola“* . . . . . —
121. Považie. *J. M. Hurban* 119
122. Margyta a Strečno. *V. Paulíny-Tóth* . . . . . —
123. Margyta. *Dľa K. Štúra* 122
124. Obchod s otrokami. *Zo „Sokola“* 125
125. Katarína. *(Z Kollár. Zpev.)* 126
126. Lastovička. *J. Bobula* 129
127. Štyri čiastky roku. *(Národná pieseň)* 131
128. Morská bitka pri Abukire. *D. Lichard* 132
129. Dunaj. *Bohuslav* 137
130. Napravený kalif. *M. Pohronský* 139
131. Starec a Morena. *J. Záborský* 140
132. Srbský Bielohrad. *J. Viktorin* . . . . . —
133. Bán Zrinović (Zrinyi) v Sigete roku 1567. *Z O. Kučića* . . 145
134. Kroesus v zajatí 150
135. Priemyselný duch ľudu slovenského *Z „Hlasu zo Slovenska“* . 151
136. Slovenčina. *J. Palárik* 153
137. Rozmanitosť jazykov na zemi. *Dľa V. Hnojka* 154
138. Rozmanitosť jazykov. *Z B. Jablonského* 157
139. O zemi 158
140. Hádky slovné 161
141. Zámok Devín. *D. Lichard* 162
142. Žiaľ nad Devínom. *M. Pohronský* 164
143. Slavnosť postavenia pomníka J. Hollému. *J. Viktorin* . . . —
144. Pasy. (Nárečím západno-slovenským). *J. Hollý* 167
145. Cesta na Kriváň Liptovský. *K. Bielopotocký* 169
146. Vlasť moja. *A. Krčmery* 172
147. O bačovi a šarkanu. *Š. Danieli* 173
148. Starý bača. *(Národná pieseň)* 177
149. Bethlehem. *D. Lichard* 178
150. Malý Kristus. *A. Sládkovič* 180
151. Lupčanský zámok. *M Chrástek* 181
152. Turčín Poničan. *S. Chalupka* 184
153. Z povesti: Serbianka. *J. Kalinčák* 185
154. Oravský zámok. *D. Lichard* 190
155. Orava. *J. Matúška* 192
156. Lov hadov v južnej Amerike. *Zo „Svetozoru“* 194
157. Matúš Trenčanský a jeho družina. *Ľ. Štur* 197

Strana

158. Pôvod sveta. *Z J. V. Jirsíka* 199
159. Príchod na svet a východ z neho. *Z B. Jablonského* 200
160. Tobiáš Vít. *Dla Engla* . . . . . —
161. Spišský zámok. *D. Lichard* 204
162. Väzeň. (Balláda). *S. Chalupka* 206
163. Jeruzalem. *Miloslavín* 211
164. Schopný a pilný človek môže sa všeličo naučiť. *D. Lichard* 216
165. Brána k ráju. *Z B. Jablonského* 217
166. Nástiny z Číny. *Miloslavín* . . . . . —
167. Kedy sa stala čierna barva znakom smútku? *D. Lichard* . . 220
168. Na hrobe matere. *A. Sládkovič* 221
169. Pozostatky pohanských slavností na Slovensku. *D. Lichard* 222
170. Pieseň o Jánskom ohni. *S. z Ľuptova* 223
171. Ľubietovský hrdina Vavro Brezula. *D. Lichard* . . . . . —
172. Boj pri Jelšave. *S. Chalupka* 225
173. Púšť Sahara. *Zo „Svetozoru"* 227
174. Sahara. *Ľ. Kubáni* 229
175. Dcéra vyhnanca sybirského. *D. Lichard* 230
176. Dcérka a maf. *A. Sládkovič* 237
177. Trhani kráľa J. Sobieskeho. *D. Lichard* 238
178. Šuhaj zabitý. *J. Kalinčák* 239
179. Lomidrevo alebo Valibuk. (Prostonárodná povesť) *A. Škultety* 241
180. Jánošíkova pamiatka. *Samo* 257
181. Kuvík vrabčí. (Strix passerina L.) *D. Lichard* 259
182. Orlík. *J. Rimavský* 261
183. Bogdál. (Ardea ciconia L.) *D. Lichard* 262
184. Sokol. *P. Dobšinský* 263
185. Služebná samovražda Japoncov *D. Lichard* 264
186. Slnce oko božie. *J. Graichmann* 265
187. Vesuv. *Z P. Freya* 266
188. Na výšinách. *Ľ. Štúr* 268
189. Príklady bojovnej statočnosti u Rímanov. *Z G. Hrubého z Jelenia* 269
190. Syn vojny. *Samo* 270
191. Zasypané mestá: Herkulanum a Pompeii. *D. Lichard* . . 271
192. Družina detvianska. *A. Sládkovič* 277
193. Hry Olympické 280
194. Junák. *S. Chalupka* 281
195. Kôň. *Z J. Krejčího* 283
196. Prchlý kôň. *J. Záborský* 285
197. Rieka Nil. *Z J. Sl. Tomíčka* 286
198. Pútnici a krokodýl. *J. Záborský* 287

Strana
199. Píšťalka. (Povesť poľská.) 288
200. Vrah národa svojeho. *Z B. Jablonského* 289
201. Nitra. *Z M. Medňanského* 290
202. Dobývanie Nitry Matúšom Trenčanským. *Ľ. Štúr* 291
203. Vynalezenie chleba 293
204. Žobrák a jeho dieťa. *N.* 294
205. Povetrné plavectvo. *Z Dr. Kodyma* 296
206. Moja žiadosť. *M. Dohnány* 300
207. Včely. *Z J. Malého* . . . . . —
208. Dobročinnosť sdielna. *Z B. Jablonského* 303
209. Zvieratká a Petrovský. (Česká pohádka.) *Z J. Malého* . . . —
210. Povesť. *J. Kráľ* 305
211. Baňská Bystrica. *M. Chrástek* 308
212. Zpotvorujúci sa národ. *Z B. Jablonského* 315
213. Dalajláma. (Prostonárodná povesť.) *A. Škultety* 316
214. Poklad Jánošíkov. *Š. Daxner* 323
215. K dejepisu všedních obyčají našich *D. Lichard* 326
216. Hádky číselné 327
217. Hrad Lednica v Trenčanskej stolici. *D. Lichard* 329
218. Junák na Považí. *Ľ. Štúr* 331
219. O prednostiach tela ľudského. *Dľa A. Jungmanna* 333
220. Pýcha z dôstojenstva ľudského. *Z B. Jablonského* 335

Články československé.

221. *Z J. Kollárovych „Pamětí“:* Láska v mladosti ku přírodě a k poli 336
222. Vycházka do Liptova a Oravy. *Z tohože* 338
223. Kmen slovanský. *B. Jablonský* 339
224. Osel a tele. *F. L. Čelakovský* . . . . . —
225. Vševědounosť Boží. *J. Slota* 340
226. Slavík. *J. Kollár* . . . . . —
227. Původ Lipska. *J. Kollár* 342

I. Slovenské porekadlá.

Pravda oči kole.
Jaký človek, taká reč.
Čo sa vlečie, neutečie.
Čert nespí.
Čistota pol života.
Jaký pán, taký krám.
Pomaly ďalej ujdeš.
Všade dobre, doma najlepšej.
Lepšie je varuj sa! nežli neboj sa!
Kto druhému jamu kope, sám do nej padne.
Bez práce nebývajú koláče.
Kto neskoro chodí, sám sebe škodí.
Klin s klinom.
Čo ťa nepáli, nehas.
Bližšia košeľa, než kabát.
Lepší vrabec v hrsti, nežli zajac v chrasti.
Kto nemá chuti, ľahko vykrúti.
Niet horšieho vo svete ptáka nad odrodilého Slováka.
Vlastná chvála smrdí.
Pýcha peklom dýcha.
Proti svej krvi bojuje, kto svôj národ nemiluje.
Kto sa radí, nezavadí.
Čas tratí, čas platí.
Pečené holuby nikomu nelietajú do huby.
Kde Slovenka, tam spev.
Bez jednej lastovičky bude leto.
Sľuby sa sľubujú, blázni sa radujú.
Remeslo zlaté dno.
Oko do srdca okno.
Bez ochoty zlé roboty.
Čo mnoho, to škodno.
Čnosť a šťastie visí na tenkej niti.

Chudoba eti netratí.
Dočkaj času jako hus klasu.
Jaký je kto sám, s takým rád obcuje.
Poznáš po vrave čo je vo hlave.
I pekne luhať je hriech.
Kto spáva v peci, nazdá sa že všetci.
Milšia čnosť s chudobou, nežli hriech s ozdobou.
Opatrnosti nikdy nezbýva.
Kam vietor, tam plášť.
Kto do neba pluje, na jeho vlastnú tvár slina padá.
Kto počtuje, ten gazduje.
Mnoho vravy, málo spravy.
Kto za včasu vstáva, Boh ho požehnáva.
Netrať nádeje, keď sa ti zle deje.
Koľko krajov, toľko obyčajov.
Lepšej dačo znať, nežli mnoho mať.
Kto jako robí, tak sa mu vodí.
Keď Boh s nami, kto proti nám?
Vrana vrane oko nevykole.
Kto má kedy, nech robí vtedy.
Pri peci dobré veci.
Kto mlčí, ten svedčí.
Čo sa stalo, už sa viac neodstane.
Keď pán Boh chce, aj motyka vystrelí.
Čo nenie, stať sa môže.
Bieda je najlepší majster.
V práznom nič nebýva.
Ukázal mu straku na kole.
Čo sa Janko nenaučí, to sa Jano nedoučí.
Dobré samo sa chváli.
Čo je lacné, nenie vzácne.
Komu sa nelení, tomu za zelení.
Nechytaj ptáčky na udicu a ryby na lep.
Rob kým je čas.
Urob si všetko dobre na mieste, nebude sa ti treba baviť na ceste.

Skúpy dvarazy platí.
Nepchaj prsty medzi dvere, lebo kto stojí u dverí, každý ho uderí.

Jaká práca, taká pláca.
Ruka ruku umýva.
Kto čo nemá, to hľadá.

Tvrdé drevo, tvrdý klin.
Kto je v rade, ten nech prade.
Kto do teba kameňom, ty do neho chlebom.
Nevďačnosť svetom vládne.
Trápenie korenie.
Ja o koze a ty o voze.
Nenie všetko zlato, čo sa bliští.
Každá líška svôj chvost chváli.
Čím kto hreší, tým trestaný býva.
Hlúpy zle kúpi.
I vo Viedni ľudia biedni.
Koho Boh chce potrestať, potresce ho na rozume.
Príde na psa mráz.
Kto ráno vstáva, tomu Boh dáva.
Dobrý je chlieb, keď niet koláčov.
Chytrosť niesu čary.
Pes psu brat.
Išiel posol, prišiel osol.
Už je pozde, milý drozde!
Jaký život, taká smrť.
Kde sa kto zrodí, tam sa i hodí.
Zlý pták, ktorý do vlastného hniezda trúsi.
Nechodievaj s bubny na ptáky.
Nie je dobre toho hnevať, koho zajtra musíš odprosovať.
Z malej iskry veľký oheň býva.
Zle je i všetkým veriť i nikomu.
Lepšej pozde, nežli nikdy.
Kvap nenie dobrý radca.
Bezpečnejšej krokom, než skokom.
Kto má k čemu príhodný čas, nech na iný nečaká zas.
Jako si postelieš, tak budeš ležať.
Cudzí je cudzí, a svôj je svôj.
Jako horí tak sa svieti.
Ani bilka bez vetra sa nepohne.
Dobrého moc nebýva.
Dobrých sa moc smestí, a jeden zlý všetko pokazí.
Chlieb so soľou a dobrou vôľou.
Išiel Job po Joba, zostali tam oba (t. j. keď posol posla naháňa a ani jeden s odpoveďou nedochodí.)
Jedna prašivá ovca celé stádo nakazí.
Kde nieto poriadku, ide všetko do úpadku.
Zo Slováka všetko vystane.

Kto malému daru nevďačen, väčší nezaslúži.
Kto nenosí v hlave, nosí v pätách (t. j. musí viacej sa ustávať kto nepamätá, zabúda).
Kto si svoje neváži, nech po cudzom nebaží.
Ľahká práca nebýva trváca.
Lenivá ruka hotová muka.
Lepšia čnostná chudoba, nežli hriešne bohatstvo.
Mačku vo vreci kúpiť (t. j. oklamať sa)..
Malá hrba pýta viac.
Na zajtra kto rád odkladá, nedosiahne to čo hľadá.
Nedal pán Boh svini rohy (t. j. dobre že planí ľudia nemajú moci).
Po smiechu býva plač.
Pán Boh nie náhlivý, ale pamätlivý.
Plné brucho učí sa hlucho, a lačné je nezbačné.
Prístupky — výstupky.
Proti smrti niet lekára.
Škoda s osohom chodí.
Zlá zelina nerada vyhynie.
Z ruky do ruky.
Z blata do kaluže, alebo: Zo šafla do šochtára prísť (t. j. z lepšieho stavu do horšieho sa dostať).
Všetkého do času, pán Boh na veky.

2. Stehlík a slávik.

Na jar, keď stromy kvitly a ptáctvo prespevovalo ľúbezne, pošiel chlapec s otcom do záhrady. Pozri, otče — lapil jednou rukou otca a druhou ukazoval na jabloň, — jaký tam prekrásny ptáčik. To iste ten slávik, čo najpeknejšej zo všetkých spieva. — To stehlík, riekol otec; slávik je ten tam na slive. — Nemožno, odvetil chlapec so zadivením, veď to len taký jakýsi vrabec. — Ó môj synu, pohladil ho po hlave otec, *obyčajne sa mýli, kto z vyzerania súdi o schopnostiach.*

J. Záborský.

3. Anekdoty.

I.

Jeden sprostý človek vidiac, že starí ľudia okuliare na očiach majú, keď čítať chcú, išiel do mesta k okuliarnikovi,

aby si ich kúpil. Ten mu jedny položil na nos; sedliak vzal knihu, díval sa do nej, a povedel že niesu dobré. Okuliarnik sa ho pýta: „Milý priateľku, snáď neznáte čítať?“ „Ej, do paroma! odpovie sedliak, keďby som znal čítať, nepotreboval bych vašich okuliarov.“

II.

Istý bohatý lakomec išiel jednoho dňa večer bez svetla po kamenitej ulici bosýma nohama a počtoval v myšlienkach, jak mnoho by ľudia ročite shospodáriť mohli, keďby všetci bosí chodievali; v tom si nohu o kameň urazí, kričí od bolesti a domov prikulhajúc riekne k svojim domácim: „Chvála Bohu! že som obuve nemal; lebo tu dieru, ktorú mám teraz na nohe, mal bych na čižme“.

III.

Jeden pán zpýtal sa jednoho malého vtipného chlapca, „povedz mi kde je Boh? a dám ti jablko.“ Chlapec na to odpovedel: „Prv ráčte vy mne povedeť, kdeby Boha nebolo: a ja vám za tu odpoveď dám dve“.

IV.

Cigáň More vstúpil do sklepu, kde ho jeden z tovaryšov kupeckých okríkol: „More, čo tu chceš? tu sa volové hlavy predávajú, či si kúpiš jednu?“ „I, mladý pán, ale šte len mušeli mať dobrý trh, keď už len jednu volovú hlavu vidím v čelom šklepe (poukazujúc na tovaryša toho); keby šte mali na výber!“ A v tom vyšiel von.

V.

Dvaja hvezdári. Jeden hajdúch s listom do B. Bystrice poslaný, v Hájnikách dobre sa počastoval a potom za dedinou ľahnúc si pod vŕbu zaspal. Do poludnia mal byť v Bystrici. Jako z polovice vo snách vytriezvel, zrazu sa v strachu prebudí a trochu sa poobzerajúc nevie, či je už večer, či ešte deň. Na šťastie dochodil práve jeden prázny voz; od toho dozvedeť sa chcel o čase. „Postoj chlapče!“ zavolá na pohánajúceho. „Hó, hó! — čo rozkážu pán hajdúch?“ zpýta sa tento. „Čože tam svieti nad horou, či je to slnce, či už mesiac?“ „Nuž neviem, prosím ponížene pán hajdúch, keď som ja nie z tadiaľto, ja som z Kozelníka.“

VI.

Istý otec prišiel k jednomu gréckemu mudrcovi žiadajúc, aby mu syna vynaučoval. Slyšiac ale, žeby mnoho platu od neho chcel, zlakol sa otec a povedel: „Veď bych za to i vola kúpiť môhol.“ „Kúp, odpovedel mudrc, a budeš mať dva.“

4. Smutné posolstvo.

Na Kosovo pole (r. 1389.) do poslednej nešťastnej bitky Srbov proti Turkom tiahlo množstvo srbských hrdinov a bojovníkov, medzi nimi i sám knieža *Lazar*. Jeho manželka *Milica* očakávala doma s veľkou úzkosťou povesť o konci tej bitky, ktorá temer za tri dni trvala. V tom ajhľa pribehne k nej *Milutín*, jeden zo sluhov a spolubojovníkov Lazarových, celý poranený a ukrvavený, ktorý nesúc odťatú svoju pravicu v ľavej ruke, ku kňažnej hovorí: „Všeci Srbovia v boji padli, len ja som zostal, aby som ti toto smutné posolstvo priniesol“.

J. Kollár.

5. Bitka za Štefana kráľa.

(Národná pieseň.)

Stála bitka, stála, za Štefana kráľa,
Takej viac nebude, kým svet svetom bude.
Stála bitka, stála, v tej uhorskej zemi.
Bili sa junáci, s pohanmi Slováci;
Bola bitka bola, vyše Ostrihoma,
Červená krv tiekla polovicou Hrona,
Červená krv tiekla k bielemu Dunaju.
Tých kliatych pohanov kresťania rúbajú.

Bitka tato svedená bola r. 1000. medzi odbojníkom pohanom *Kupom*, kniežaťom Šimegským, a *sv. Štefanom*, kráľom uhorským, Maďarov na vieru Kristovu privodivším, ktorého Kupa s prestola svrhnúť, sebä naň povýšiť a tým pohanstvo zase uviesť zamýšľal. Sv. Štefan sobral proti nemu vojsko z horních strán Uhorska hlavne okolo Hrona, teda zo *Slovákov*, ktorí už okolo r. 863. pokrstení byvše *apoštolmi slovanskými sv. Cyrillom a Methodom* dávno už pred sv. Štefanom kresťanmi sa stali, a tak pomocou ich dobyl skvelého víťazstva.

6. Rovnosť rodí pravé priateľstvo.

Sama a jediná *rovnosť* nie len plodí ale i chová priateľstvo. Syn jedon bohabojný, úctivý a dobre zachovaný, chcejúc priateľa šebe z troch dobre známych vyvoliť predsavzatie svoje múdrej matke predložil. Matka synovi tri jablká do ruky dala, rozkázala, aby s týmiže známymi na prechádzku išiel, a keď všetci hladní budú, každému jedno jablko k rozdeleniu odovzdal, — konečne ale celý výsledok rozdelenia, keď sa navráti, verne matke predniesol. A hľa čo sa stalo. Prvý jablko na dve nerovné čiastky rozdelil, sebe väčšiu čiastku zadržal, menšiu ale synovi navrátil.

Druhý takže jablko sebe odovzdané na dve nerovné čiastky rozdelivší, sebe menšiu zadržal, väčšiu ale čiastku navrátil synovi. Tretí rozdelil ho na dve úplne rovné čiastky a odovzdal jednu z nich na výber synovi.

Keď sa syn navrátil a výsledok tohoto delenia matke svojej verne predložil, dala mu matka jeho nasledujúcu radu: Prvého za priateľa nevyvoľ, lebo ten je nespravedlivý naproti druhým, — druhého týmže spôsobom za priateľa nemaj, ebo ten je sám sebe nespravedlivým. Tretiemu teda priateľstvo svoje darovať musíš, poneváč ten jediný rovno delil, — lebo sama a jediná jest *rovnosť*, ktorá rodí a chová priateľstvo!

A. Ottmayer.

---

7. Havran a líška.

Sedel havran na veľkom dubisku,
A držal v ohnutom mäso pysku.
Líška zdola: ó jakby ti pekne
Kráľom ptákov byť pristalo! riekne,
Tohos najhodnejší medzi všemi;
Jedno ti len chybí že si nemý.
Chválou takou havran omámený,
Chcel ukázať, že on nemý není.
Zaškrečal, pri čom mu mäso padne,
Ktoré líška uchváťac mu snadne,
„Hlas máš, lež rozum ti schádza,“ rieka. —
Never sladkým slovám pochlebníka. —

J. Záborský.

---

8. Ľahkomyseľná prísaha.

Matej sotva čo povedal, už sa zaprísahal, a súsed mu hovorieval: načo sa prísaháš? však ťa žiaden do pravdy nežene! Jestli hovoríš pravdu, dobre, keď nie, tvoja ľahkomyseľná prísaha tvoje reči pravdivými neurobí. Kto mnoho prísahá, ten mnoho lže, a naposledy žiaden mu neuverí. Zachovaj si to súsede, a neprísahaj len vtedy, keď ti vrchnosť prísahu naloží. Neber mena božieho na darmo.

J. Kollár.

9. Chlapec ovčiak.

Chlapec ovčiak zo žartu často klamal ľudí.
Kričiac aby k pomoci šli, že vlka vidí;
Lež keď sa ľudia sbehli, vysmial oklamaných.
Raz prišiel vlk skutočne: kričal chlapec na nich;
Lež vtedy už neveril nikto jeho slovu,
Mysliac, že obmýšľa oklamať poznovu.
Vlk tedy kŕdeľ oviec podusil veškerý.
Luhárovi, i keď pravdu vraví, sa neverí.

J. Záborský.

10. Slepí spevci.

Jako u Srbov, chrabrého to kmena juhoslovanského, junácke národné spevy, oslavujúce hrdinské skutky obrancov neodvislosti srbskej proti neľudským ich utlačovateľom Turkom, spievajú slepci, starci zraku pozbavení, pri svojich „guslách“ jednou len strunou potiahnutých: tak prespevujú slepci i u nás na Slovensku v čas trhov a pri iných väčších schôdzkach alebo chodiac z dediny do dediny, takže pri huslách alebo inom nástroji pohnutlivé svoje piesne vykladajúc v nich žalostný stav svôj, jako to nasledujúca ich pieseňka ukazuje:

Ľudia Boží, ľudia,
Nechže vás prebudia
Husličky biedneho
Žobráka slepého.

Kto biednym daruje,
Pán Boh ho miluje;
Kto biednym ukráti
Pán Boh ho zatratí.

Dľa Ľ. Štúra.

11. Vernosť v službe.

Roku 1806. udrel hrom do mesta Sidogdy v Ruskej zemi tak, že skoro celé mesto popolom ľahlo. V tejto strašlivej prípadnosti stál jeden ruský vojak pri obecnej peňažnici (kasse) na stráži. Priatelia a susedia pribehli k nemu napomínajúc ho, aby šiel domov, že jeho žena a deti v plameni zahynú, jestli im k pomoci neprijde. On ale stál pevne na svojom mieste a nedal sa ničím od svojej povinnosti odchýliť. Cisár Alexander odplatil tuto jeho vernosť darom 1000 rublov a prepustením z vojanského stavu.

J. Kollár.

---

12. Veľká a malá ryba.

Sťažovala si rybka drobnorodá zhusta,
Že nenie, jako iné, veliká a tlstá;
Raz s velikou do sieti razom spolu vošla,
Veľkú rybár ulovil, ona očkom ušla.
Tamtu rybár z vody tiahal; čo keď vidí malá,
„Dobre nekdy malým byť“ za ňou zavolala.

J. Záborský.

---

13. Bitka medzi husmi a kačicami.

Nelen ľudia, ale i nerozumné zvieratá vojny a bitky medzi sebou vedú. Roku 1785. v mesiaci prosinci priletelo nevídané množstvo kačíc a husí k mestu Vihič, na chorvátskej hranici, tak že oba brehy rieky Uny široko ďaleko zakryly. Keď si trochu odpočinuly, chystaly sa obe stránky k boju, vzniesly sa do povetria a začaly tu s hroznym krikom a hlukom tu najstrašlivejšiu bitku; lebo ich mohlo byť v počte aspoň na tisíce. Bojovaly proti sebe nekoľko hodín s takou prudkosťou a ukrutnosťou, že celé hromady zabitých dolu na zem padaly, až konečne premožená stránka na útek sa dala a druhá s víťazstvom odletela. Mešťania a sedliaci, ktorí sa na to dívali, šli po skončenom boji na lúky a polia, sbierali zabité a poranené a vozili ich na vozoch do svojich domov v takej hojnosti, že sa celú zimu skoro len z nich živili, ich pekli a varili, ano i na loďach do cudzích krajín rozvážali a predávali. —

J. Kollár.

---

14. Prostonárodné hádky.

1. Ja to mám, ty to máš, starý peň to má, ale Boh to nemá; čo je to? **Стѣн.**

2. Čo pán Boh robí, keď prší? **Блато.**

3. Ptáci lietajú bez krídel, sadnú na stromy bez nôh, potom príde ktosi bez rúk a požere ptákov bez úst. **Сньаг а слнце.**

4. Malý krásny súdočok, v ňom dvojaké víno a barvu každého rozoznáš. **Вайце.**

5. Ktorá cesta nemá v suchom lete prachu? **Млѣчна цеста на небн.**

6. Jak ďaleko dojdeš na každom koni? **Од уши по хвост.**

7. Koľko pichov ihly potrebuje dobre ušitá košeľa? **Ани єдного, лебо є уж справена.**

8. Hodíš-li to hore je biele, spadne-li to dolu bude žlté. **Вайце.**

9. Prečo zajac beží cez hradskú? **Претоже под градскоу нема дѣры.**

10. Koľko vlasov má cigáň na hlave? **Колько му парястло.**

11. Kto vidí viac, jednooký či dvojoký? **Єдноκый, лебо види двойокему две очи; тенто вшак єдноокему лен єдно.**

12. V hrnčíčku, na pníčku, pod pokrievkou mnoho stov. **Маковица.**

13. Čierne je, nie je zem; biele je, nie je sňah; zelené je, nie je tráva; chvost má a nie je krava. **Страка.**

14. Hora hučí, baran bľačí a kôň tiaha. **Гусле.**

15. Sto prstov, päť krstov, päť hláv a štyri duše. **Нограб, кедь 4 хлапи мртвего несу.**

16. Záplata na záplate, a švíka nieto. **Цибула.**

17. Sedí pani v chládku, v červenom kabátku a vlasy má na slnci. **Мрква.**

18. Ktorí hráči vždy neomylne vyhrajú? **Гудобници.**

19. Kde leží 12 bratov jeden pri druhom a žiaden z nich neleží na kraji? **Шпице в колесе.**

20. Jaký rozdiel je medzi ožranom a mesiacom? **Ожран є кажды день а месяц лен за 4 тыждне раз плны.**

21. Ktorí ľudia sú „vysoko urodzení“ a preca niesu ani zemanmi ani veľmožmi?

Дети стражника на вяжи.

22. Keď kto vstupuje dolňou bránou do B. Bystrice, čo má na pravej ruke? **Пръсты.**

23. Čo sa k dobre ušitej čižme vyhľadáva?

Друга добре ушита.

24. Ktoré ryby sú v našich vodách najmenšie?

Которе маю хвост найближей ку главе.

25. Kto zlomí skorej nohu, či ten čo s hrušky a či ten čo s vysokej väže dolu spadne?

Которы с грушкы, лебо скорей долемí на зем.

26. Koľko klincov treba do kopyta dobre podkovaného koňa? **Жяднего, лебо є уж подкованы.**

27. Jako môžeme vo veľkej spoločnosti horiacu sviečku tak ukryť, aby ju všetci ostatní videli, iba jedna osoba nie?

Кедь светло так укрыеме, же свѣтник теи особе на главу поставиме.

28. Ktorý remeň je tak tvrdý, že na ňom zakresať môžeme? **Кремень.**

29. Čierne semä, biela niva, múdra hlava ju osieva.

Писмо.

30. Dve kukučky vedľa sebä sedia, a jedna druhú nevidí.

Очи

31. Som stvorený z čeho i Adam; rád ľuďom jesť a piť dávam, a keď umrem, neprijíma ani Boh moju dušu, ani zem moje telo. **Грнец.**

32. Dvaja otcovia a dvaja synovia šli na lov a zastrelili troch zajacov. Potom keď sa delili, dostal každý jednoho. Jak to možno?

Бол отец, сын а внук.

33. Nerodí sa, nekrstí sa, a preca býva spasené; čo je to?

Трава.

34. Či znáš toko ptáka, čo má na chvoste raka?

Страка.

35. Ktorý pták má na konci abecedu? **Врабец.**

36. Keď z 12 vrabcov v húšti 7 zastrelíš, koľko ich ešte zostane? **Ани єден, лебо остатни одлѣтну.**

15. Dieťa detvanské.

Stojí vysoká, divá Poľana.
Mať stará ohromných stínov.
Pod ňou dedina Detvou volaná,
Mať bujná vysokých synov:
Či tých šarvancov Detvy ozrutných
Poľana na tých prsách mohutných
Nenosí a nenadája?
Alebo aspoň na tie výšiny
Nehľadí dcéra tejto rodiny,
Keď má porodiť šuhaja?

Jako by Detva obrov nemala! —
Mať srodila v poli syna,
Trávovú plachtu porozvíjala,
Z buka na buk ju pripína;
Prvý raz oči šuhaj roztvorí,
Čo vidí? — výsosť Poľany hory
A opachy nezvratných skál;
A spustí zraky prvé v doliny,
Čo vidí? — hory zázračnej stíny
A prekrásnu slovenskú diaľ.

Mať žne, a kto to dieťa čičíka?
Šum lísťa storočných dubov;
A k jakej piesni chlapča privyká?
Vetor duje horou hrubou;
A pekná pieseň šumnej materi
Mladuškú dušu len s krásou mieri,
Aby celkom syn nezdivel:
A preto potom rád on počúva
Aj keď Poľanou víchor predúva
Aj mladušky slovenskej spev.

Z „Detvana“. **A. Sládkovič.**

16. Shovor koní na štedrý večer.

Na štedrý večer o polnoci rozväzuje sa jazyk všelikej nemine. Domáci statok vtedy dobrorečí dobrým a zlorečí zlým hospodárom. Rozmluvu takúto neslyšal pravda ešte nikto; len mne podarilo sa vyslúchať zpoza koša vody dva chudé,

len koža a kosť, mršiny — gazdy pijaka. Narodil sa ľuďom Spasiteľ, započal jeden; nám kedy prijde spasenie? Kedy sa vyslobodíme od týrajúceho nás holomka? Moje telo je jedna bolestná rana, a črevá by mi ani vyprázdňovať nebolo treba, keby si z nich chcel narobiť klbás. — Ale už bude lepšej, riekol druhý. Sriadzujú sa spoločnosti a vydávajú zákony k našej ochrane. Boh odplať dobrým ľuďom, ktorí pamätujú, že i my sme stvorenia Božie. Oni nás ochráňa pred zlobou nemilosrdných, ktorí myslia, že sme neciteľné drevo. — Málo to spomôže. — vzdýchol onen prvý; — *nebude človek s hovädom slušne nakladať, pokáď zostane hovädom on sám.*

J. Záborský.

---

17. Bojovník.

Koníček môj hrdý, vranný,
Preberaj že nožičkami,
Kým zajdeme za tu horu,
Zpoza hory do táboru.

Bubny hučia, trúby vreštia,
Dajže Bože, dajže štestia!
Oceľ skáče od oceli,
Rúbajú sa chlapci smelí.

Rúbajú sa šabličkami,
Strielajú sa gulôčkami,
Gulky šable nasledujú,
Chlapcom hlávky odfrkujú.

Hudba zvučí, hrmia delá,
Válajú sa mrtvé telá,
Krv sa valí potokami,
Kone hrabú nožičkami.

Koníček môj bystrý, vranný
Už som celý dorúbaný,
Hlavička mä páli, bolí,
Rozťatá je na dve poly.

Koníček môj smutný, vranný,
Choďže v moje rodné strany,
Choď povedať mojim zlatým
Že sa viacej nenavrátim.

Povedz smutnej matke mojej,
Aby v žiali, v biede svojej
Za moju dušu úbohú
Modlila sa pánu Bohu.

Koníček môj smutný, vranný,
Cože nejdeš v naše strany?
Smutno ti mä opúšťati,
Nemá mä kto zahrabati.

Nebojže sa, keď sa zbudia,
Zahrabú mä dobrí ľudia,
Vetrík príde pozavieva,
Zaplače, pieseň zaspieva.

Žiale ranajšej rosičky
Vylejú na hrob slzičky,
Dajú lampy skvostné pánske,
Malé mušky svätojánske.

J. Kalinčák.

---

18. Malička luhárka.

Raz matka poslala Zusku s banknotou do jatky, aby ju premenila. Zuska premeniac banknotu, peniaze doma na stôl položila hovoriac: tu máte, matko, ten zlatý. Či je dobre? pýta sa matka. Dobre, odpovedá, nechybí tam nič. Ale Zuska utiahla si jeden krajciar, a chytro bežiac s ním, kúpila si čerešne, ktoré aj šťastne zedla.

Práve do izby prichádzala, keď matka peniaze čítala. Zuska! hovorí ona, tu chýba jeden krajciar! Musel teda mäsiar v čítaní chybiť, rekla Zuska. A tu matka na ňu pilnejšej pozrela a videla, že má i zuby i gamby čierne od čiernych čerešien. Zuska, hovorí k nej, vyznaj mi, tys lebo ztratila ten krajciar, alebo si si nečo kúpila. A veru matko! som nič nekúpila; môž' byť, že som ho ztratila. Ale mne sa inšie zdá, hovorí matka.

Dievča, vyznaj! — No ztratila som. — Ano dievča ztratilas, ale nie krajciar, lež tvoju statočnosť. Však tvoje čierne ústa ťa zradzujú, že si čerešne kúpila a jedla! nuž ty chceš byť luhárkou (cigánkou)? chceš mater klamať? Kto klame, hreší proti Bohu a ľuďom. Z malej luhárky stáva sa veľká. Ej to sa ty musíš odučiť. Dnes z izby sa nepohneš ani na krok za pokutu, žes mňa chcela oklamať a abys vedela jak veľkým je lož hriechom, tu sa z knihy toto na zpamäť naučíš a zachovávať budeš. Pri tom dnes ani svačiny ani večery nedostaneš, abys pamätala na malú luhárku, a takou abys viac nebola. K tomu za mesiac tvoje sviatočné šaty nebudeš smeť obliecť.

J. Kollár.

19. Pravda.

More vyschne, hory spadnú,
Časnosť strhne hviezd oblohu,
Ohne slnca tiež vyhasnú:
Ale *pravda* bude v Bohu!

Obraz ľudský zmažú časy,
Tôňa tela v hrob sa složí:
Ale *pravda* večnej krásy
Sveční v sebe obraz boží!

Život a smrť vjedno splynú,
Svet z ničeho v nič sa ztratí:

Čnosti ducha čo vyvinú,
To sa k Bohu svôjmu vráti!

Priestor a čas sa rozpadne,
Svety koľaj svoju ztratia:
Ale *pravda* svetmi vládne,
Pravdu veky nepodvráťa!

Zo „Sôvetov v rodine Dušanovej.“ **A. Sládkovič.**

20. Zaľúbenie Slovákov vo speve.

Zdá sa, že národ slovenský samou prírodou k skladaniu spevov povolaný bol. Lebo vidíme, jako i najnižšieho stavu ľudia medzi Slovákami, i sami sedliaci, zvláštne zaľúbenie v básňach majú, spevy nelen radi slyšiac, ale i sami spievajúc a vo veršoch, čoby i smutné a pohrabné boly, jakési kochanie nachádzajúc. Hneď v prvej mladosti dietky Slovákov, sotva ešte lalotať vediac, už sebe raz samy, raz zase v spoločnosti iných dietok prespevujú. Sotva jarného času slnce zem našu ohreje, už ich slýchať svoju prostú pieseň zvučne po uliciach spievať: „Leto, milé leto, kdes tak dlho bolo; sedelo si na lavici, nemohlo si k nám prijíci.“ Keď dietky dospejú, vtedy tato náklonnosť k spevom ešte jasnejšej sa objavuje. Mládenci a panny naše nemajú skoro milejšieho zamestnania nad spevy. Či cestu nekam konajú, alebo pracujú na poli alebo na viniciach, či žnú lebo pradú, lebo na trávu pre svôj dobytok idú, alebo jakúkoľvek inú prácu konajú: vždycky myseľ svoju vyrážajú spevom. Čo ale v kvete mladosti Slovákom a Slovenkám milé bolo, to i v sošlom veku, keď hlavy jejich ozdobnými šedinami sbelejú, nemilé im nebýva. I v svojej starobe ešte nelen spievajúcu mládež radi slyšia, ale i sami nekdy k. p. o svadbách alebo pri iných radostných príležitostiach radi si zaspievajú, ba nekdy i poskočia. Videl som nejednoho 70-letého ano i 80-letého šedivca, ktorý svadbu činiac synu svôjmu, alebo dcére svojej, prišiel najprv k hudcom a pieseň, ktorú mu hrať majú, zaspieval, potom do tanca sa pustil a v ňom až do konca zároveň s mladými vytrval. Tu sa často stáva, že i tancujú i sebe spolu tu pieseň, ktorú hudci hrajú, spievajú. Nekdy ale len kratučkými spevomluvami svoje tance jako by obživujú a ovnaďujú.

Bohuslav Tablic.

21. Slovenský spev.

Spievajže si, spievaj
Spevavé stvorenie:
Veď je spev najmilšie
Tvoje potešenie!

Spievajže si, spievaj,
Vylej žiale svoje:
Veď je spev jedinké
Poľahčenie tvoje!

Slovensky si spievaj
I v zime i v lete:
Veď to najkrajší spev
Na tom božom svete!

Slovensky si spievaj:
Tak ťa dobrá mati
Ešte hen v kolíske
Učila spievati.

Slovensky si spievaj:
Veď ťa Boh počuje.
Trebas i celý svet
Spev tvôj zatracuje.

Zaspievaj až shučia
Hory, doly, polia:
Kto zná, či ti zajtra
Už spievať dovolia!

J. D. Čipka.

22. Vtipná pomoc.

Roku 1423. bol Žižka, slavný vodca Táborítov na jednom okrúhlom pahrbku od jazdcov nepriateľského vojska tak obkľúčený, že skoro žiadnej nádeje nepozostávalo. Ponevádž ale kone nepriateľov až na vrch kopca kráčať nemohly, preto jazdcovia sosadnúc dolu, šli vo svojich škorniach a ostrohách pešky proti Žižkovi domnievajúc sa, že s ním a s jeho maličkou tlupou v krátkosti hotoví budú. Ale oklamali sa nepriatelia; lebo Táborítovia mali i svoje ženy pri sebe, ktorým Žižka v tomto nebezpečenstve rozkázal, aby hneď svoje sukne, šaty, zápony, plachty a čokoľvek plátenného maly, so sebä strhly a na zem rozprestrely. To keď sa stalo, bojovníkov na nich idúcich nohy a ostrohy tak sa tým plátnom zamotaly, že do neporiadku prišli a od Husítov v tom okamžení na hlavu porazení a rozohnatí boli.

J. Kollár.

23. Mädveď a líška.

Trel sa mädveď o jedľu pri jednom potoku,
Keď ho blchy štípaly, až mu krv šla z boku.
„Nie tak sa to má robiť,“ líška k nemu rekla
A hneď v pysku chlp sena z stodoly privlekla.

Vojde s ním do potoka a pomaly vmočí
Od zadku sa do vody až po samé oči;
Blchy, keď sa norila, šly ďalej splašené,
Naposledy sa všetky shromaždily v sene.
Vtedy líška pustila seno, cieľa ístá,
Blchy pošly na vode, ona vyšla čistá.
To keď mädveď uvidel: „Ta mä poučila,
Že *viac nežli telesná, vládze umu sila.*“

J. Záborský.

24. Zlorečník a klajec.

Anka. Ach jak je to strašné, sestričko, čuj, čuj!

Zuska. Ach Anko! zapchajme si uši, abysme nepočuli ty špatné slová a ty hanobné reči.

Anka. Ach Bože! nechže ty rúhavé slová nikdy do mojich úst nevnídu, a moje srdce nenakazia.

Otec. O čom sa rozmlúvate, dietky?

Obe. Ach, tam u štvrtých súsedov bola svada, hneď jedno, hneď druhé z domu vybehlo; ach otče! a jak špatne zlorečili! Ach to sa nedá vysloviť.

Otec. Dcérky, vy mne radosť a potešenie pôsobíte! len zostávajte v tom úmysle, i keď ja raz budem hniť. Nech nikdy na jazyk váš neprijde žiadna kliatba, žiadne zlorečenstvo, žiadne preklínanie. Písmo svätė nás učí, že takí zlorečníci sami sa vytvárajú z kráľovstva nebeského.

Zuska. Ach, pravda! však som počula, že jeden tam kričal: nech nebudem nikdy spasený!

Otec. Hrozná vec! ale čo nerobí hnevlivosť a prchlivosť! Keď ľudia nevedia svoje náružívosti opanovať, tedy i jazyk na uzdu nepojímajú, ale bľabocú ním čo nerozumní.

Anka. A druhý volal: Bohdaj ťa a t. ď. Či sa také zlorečenia dakedy vyplnia?

Otec. Príslovie hovorí: „Psí hlas nejde do neba.“ Kliatba padá nazpäť na hlavu preklínača.

Zuska. Nie nadarmo sa v katechisme učíme, aby sme v mene Božom nezlorečili, krivo neprísahali a t. ď.

Otec. O varujte sa, dcérky, nečistých úst, vystríhajte sa hanobných, rúhavých rečí, a jakéhokoľvek kliatľa. Učte sa zvlašťne svoju hnevlivosť na uzde držať, tak sa i nerozumných rečí a zlorečenstva uchránite.

J. Kollár.

25. Pravá blaženosť.

Svitne, bratia! svitne osud nový,
Už na zemi nebo môžme mať:
Ale zlatý vek, ten opravdový,
Ten nezvratný, len *čnosť* môže dať;
Čo aj padne život čnosti zasvätený,
Aspoň padne svätý, čistý, neshrozený!

Kto si palác svojej blaženosti
Na smyselnosť, na piesok postaví,
Ten sa má triasť blízkej budúcnosti,
Nad tým zvládne osud tvrdohlavý.
Vystav v poli ducha chrám blaha si večný,
V poli *pravdy*, tam je ráj ten nekonečný. —

Darmo vzdychať nad rájom strateným,
Čo môž zhynúť, to raz zhynúť musí,
Darmo tešiť sa nad snom blaženým,
Radosť žalosť, žalosť radosť dusí.
Ľudstvo! *šťastnosť* je tvoja úloha,
Čas, priestoru nezná tvoja vlasť:
Jednou slzou vyplaš strasť i slasť,
A zpomeň si, žes rodina Boha!

Zo „Sôvetov v rodine Dušanovej."

A. Sládkovič.

---

26. Uši na nohách.

Nenie vždycky pravda, že všetci ľudia uši na hlave majú. Nasledujúci skutočný prípad zjavne dosvedčuje, že sú mnohí ľudia, — myslím pyšných a vysokomyseľných, — ktorí uši svoje nie na hlave ale na nohách majú.

Aristippus, ten mnohovážny a prísny mudrc starožitnosti, koľkokrát vrúcne prosby svoje Dionysovi, Syrakússkemu vladárovi ústne predložil, toľkokrát vyslyšaný neboľ. Naposledy na kolená svoje padnúc a k nohám jeho sa utiekajúc obsiahol milosť, ktorú žiadal. Keď mu tento veľkého mudrca neslušný a nesvedčný skutok priatelia jeho vyhadzovali na oči, následovne odpovedal: „Nie ja, ale kráľ je tomu vina, ktorý uši nemá na hlave, ale na nohách."

A. Ottmayer.

---

27. Modlitba.

Jako sláviček sveholí,
Keď ho srdiečko rozbolí;
Jak ružička vôňou dýcha,
Keď rosička padá tichá.
A jako bzučia včeličky
Keď majú nadosť pašičky:
Tak i ja, keď mi Boh dáva
Zdravie, živnosť požehnáva.
A čokoľvek mi len treba,
Praje z vysokého neba.
Či ho nemám za to chváliť,
Jeho sväté meno slávif?
Mám sa dať zahaňbiť ptáčkom,
Tým nerozumným speváčkom?
Preto i ja sa modlievam,
A skrúšene Bohu spievam,
V mojej duši rozkoš cítim,
A tak celým živobytím
Chcem mu slúžit, obetovať,
Meno jeho oslavovať.

L. Orphanides.

28. Česť sedliackemu stavu preukázaná.

Morava je ona pamätná krajina v Evrope, kde nekdy jedon veľký panovník rolníctvo a s ním stav sedliacky milostive oslávil. Roku 1769. dňa 19. srpňa oral istý sedliak svoju roľu pri osade Rúsnici medzi Brnom a Holomúcom; nenazdajky pristúpi k nemu jakýsi neznámy pán, ktorý vezmúc pluh do rúk oral, pri čom hospodár jako pohonič konc spravovať musel. Keď nekoľko brázd poorali, tu onen neznámy pán, rozopnúc svoje šaty, ukáže sedliakovi svoju zlatú cisarsku hviezdu na prsách a riekne: *Ja som Jozef, váš cisar a otec* V tom, obdarujúc predeseného sedliaka, odišiel. Na večnú pamiatku tohoto pekného skutku vystavený je na tej roli blízko cesty veľký kamenný stlp alebo obelisk s týmto nápisom: „Na tejto roli oral Jozef II. cisar Rakúsky.“

J. Kollár.

29. Rolníkova.

1 Dobre dolniakovi
Orať po rovine,
Pluh mu neostáva
Státi po skaline;

2 Ale mi horniaci
Po skalách oreme,
Volky znivočíme,
Pluhy vydereme.

3 A trebas ten chlebík
Dorobí sa v potu;
Ale chlap do práce
Nezažije psotu.

K. Štúr.

---

30. Statočný a pilný žiak.

Keď rodičia Janka do školy vysielali, tu i tam ho napomínali, aby v škole pozorným bol. Raz on na to napomenutie takto odpovedel: Milí rodičovia! však je to pre mňa dobre, keď pozorovať budem, a nepozornosťou uškodil bych sebe, mojim priateľom a učiteľovi môjmu robil by som mrzutosť, a on by si mňa v ošklivosť vzal. Ja teda budem dobre na všecko pozorovať. Jaknáhle teda Janko ráno vstal, umyl sa, očesal sa, pomodlil sa, pekne sa od rodičov odobral, do školy šiel ticho, poriadne bez skoku, bez behu, bez shonu, a každého, koho posretnul, prívetive pozdravil. V škole, keď sa čítalo, vždy jeho oči boly v knihe, a keď učiteľ nečo hovoril alebo vykladal, jeho oči a uši na učiteľa obrátené boly. Jestli nerozumel dačo, zpýtal sa pekne. V škole druhým deťom nikdy na prekážke nebol, ani nikdy žiaden naňho nežaloval. Po škole zase ticho, bez kriku a cvalu domov šiel. ačkoľvek mnohých videl, že na ulici šantovali, jedni na druhých kričali, bili sa a t. ď. Doma na to myslel, čo sa dobrého v škole naučil, a v tom sa i cvičil. Cvičil sa i v čítaní, a keď sa zmýlil, ponapravil to otec alebo matka. Čím starší Janko býval, tým sa stával rozumnejším a lepším, a každý, kto ho znal, chválil a miloval ho. Často on sebe sám to opakaval: „Čo sa Janík nenaučí, to sa Janovi tvrdo bude učiť.“ A preto keď školy odbavil, ku všeckému bol dobre pripravený, čo jeho budúci stav vyhľadával.

J. Kollár.

31. Čo je škola?

Čo je škola nám?
Je umenia chrám.
Nepovstane, milý brachu!
Národ náš zo svôjho prachu.
Keď nebudú kvitnúť školy
Na dedičnej jeho roli.

Čo je škola nám?
Vzdelanosti chrám.
Škola plní vedou hlavy,
Šľachtí srdce, šľachtí mravy,
Národu blesk v svete dáva.
By rozsvitla jeho sláva.

Čo je škola nám?
Osvety je chrám.
Tam niet šťastia, blahobytu,
Kde umenie niet v rozkvitu.
Tam sa tvoria šťastné svety,
Kde sa skveje blesk osvety.

Čo je škola nám?
Národnosti chrám.
Tam, kde láska k školám žije,
Srdce za svôj národ bije.
Hej, veď krásne vedomosti
Sú kľúč k blahej budúcnosti!

Keď je škola nám
Blahodajný chrám,
Sláva! ktorý ju miluje.
Jaré kvietky v nej pestuje;
Slnko naše nezapadne,
Keď nám školský kvet nezvädne.

V. Sasinek.

---

32. Neprestrašenosť.

Peter Veľký, Cár ruský, bol znamenitý, ale veľmo prchlivý panovník. Jednoho dňa prišiel k nemu Dolgoruký, vážny muž, jeho radca a priateľ, a pri spoločnom o občanských vecach rozmlúvaní, nebol s ním jednej mysli. Petrovi protihovoril.

Tento hneď rozpálený hnevom, vytiahnuc meč, chcel ho v tom okamžení prebodnúť. Dolgoruký ale neprestrašeným srdcom chytí jeho ozbrojenú ruku hovoriac: „Nieže, veľký mocnáru! ja nedopustím, aby si ty súkromnou vraždou v tomto príbytku slávu mena svòjho poškvrnil: jestli som ale smrť zaslúžil, podaj mňa verejnej krajinskej vrchnosti, aby mňa podľa práva odsúdila, a pred očima sveta o život pripraviť dala.“ — Tato reč tak prenikla Petra, že stál ustrnutý, meč schoval, do izby odišiel, po malej chvíli Dolgorukého k sebe povolať dal, jeho o odpustenie prosil a novými hodnosťami ozdobil.

J. Kollár.

33. Pravá sloboda.

Kto necítil putá zlosti,
Nepil kalnú rabstva vodu,
Nezná žalár smyselnosti:
Ten neváži si slobodu.

Kto nevidel božstva slávu,
Po večnosti nezatúži,
Čnosti nedá ruku pravú:
Ten slobodu nezaslúži.

Komu smyselnosť nestála
Nad rozum vzácnejšou bývá,
Šťastnejšia od neho skala:
Ten otroctvo svoje vzýva.

Komu pravdu za posvätnú
Srdce len tak chladno bije,
Za ňu nedá slasť ostatniu:
Ten otroctvo neprežije.

Sloboda si voľno letí
Nad života dolinami,
Nad oblakmi slávu svätí
So svojimi miláčkami.

Otrok vzdychá nad šialenstvom
Svojím vlastným, v ktorom hynie:
Sloboda sa človečenstvom
Silne k Bohu svòjmu vinie.

Zo „Sôvetov v rodine Dušanovej.“

A. Sládkovič.

34. Čistotné dieťa.

Jurko vždycky čistotné šaty mal, ale Macík vždy jako nejaký popelvál zapýskaný a zamazaný chodil. Tento sa raz Jurka zpýtal: jako to byť môže, že tvoje šaty vždy sú čistotné? To je ľahko! odpovedel mu on: čo že by mne moji rodičia poveďali, keď bych na môj odev nepozoroval? a jako žeby mne oni s odevom postačili, kebych každý rok nové šaty potreboval? Ale ja ti poviem, jako robím, že môj odev čistotne vyzerá, ačkoľvek nenie tak drahý, jako tvôj. Ja sa každodenne umývam; v blate sa nebrýzgam, nič nečistého do rúk neberem, kde bych sa zababrať môhol, tam sa nepchám; hrám-li sa, tedy svoje šaty pekne na stranu kladiem: pri stole pozorujem aby som sa jedlom nepolial; šaty moje často kefujem, a vyzlečené na čisté miesto odkladám. Macík si umienil, že i on tak robiť bude. Zprvu mu to tvrdo šlo, lebo už k neporiadnosti a nečistote bol privykol; ale preca naposledy stal sa čistotným. Z toho sa jeho rodičia radovali, a milovali ho viacej, než predtým.

J. Kollár.

35. Šťastlivá nevedomosť.

Pri ružovom kríku stojí
Malá nevinná dievčina,
Mladuške lístky v zábave,
Mladé konárky sohýna.

Dievčatko! ani ty neznáš
Spanilá, ľúba, nevinná,
Odkiaľ ty konárky rastú,
Čo ruka tvoja sohýna.

Kvetinky drobné! neznáte.
Kto sa to s vami zihráva:
Komu to patrí ta šata,
Kam váš list prchne, bielavá.

Keby ty kvietky vedely,
Učily by ťa nariekať:
Ony vyriastly na hrobe,
A v ňom spočíva tvoja mať!

J. Čaják.

36. Zlodej.

Ondrej svojim kamarátom v škole perá, a sestrám doma hneď špendlíčky, hneď malé kúsky tkaníc a stužiek, ktoré na bábiky potrebovaly, tajne bral. Žiaci v škole sa žalovali, že medzi nimi zlodej na perá sa nachádza, ale zvedeť nemohli, ktoby bol. Doma ale zvedela matka, lebo našla pri jeho veciach i cudzích pier mnoho, i ty kúsky stužiek. I poradila sa s otcom, aby ho prísne trestali, tak aby sa z neho

zlodej a zlý človek nestal. Pod prútom Ondrej plakal, vyhováral sa, že to len maličké a na nič hodné veci boly, ktoré pobral. Ale otec mu odpovedel: za krádež drobných vecí ťa tresceм, abych ťa za krádež väčších a hodnejších vecí trestať nemusel. Lebo zlodeji obyčajne začínajú pri gombičkách, ihlách, nožíkoch, a dokončujú s kradením koní a volov, a so šibenicou.

J. Kollár.

37. Výkrutný chlapec.

Žiadal pokrm na lavici
Pod pecou chlapec sediaci.
„Či chceš vajce?“ matka vraví:
„„To málo!““ chlapec maznavý
Dal frnkave k odpovedi.
Matka zase: „Chceš dve tedy?“
„„To mi mnoho!““ chlapec s plačom:
Čo dostal potom? — Korbáčom. —

J. Záborský.

38. Podivný sen.

Dvaja známi a dobrí tovaryšia brali sa spolu do mesta Megaris. Keď tam prišli, jedon z nich šiel k svôjmu dobrému priateľovi do jeho domu, druhý obrátil sa do obecnej hospody. I stalo sa, keď oba po večeri na odpočinutie odišli a usnuli, že tomu, ktorý ležal u svôjho priateľa, snívalo sa vo spaní, že ten druhý tovaryš jeho prišiel k nemu, prosiac ho, aby mu na pomoc prispel, že by ho hospodár jeho o hrdlo pripraviť a zabiť usiloval. Ten istý, pretrhnúc sa zo sna, vstal a pristrojil sa tým úmyslom, aby k svôjmu tovaryšovi dohliadol a pri živobytí ho zachoval; ale skoro zase rozmyslel sa, že nič istého nenie, ale že je sen; i rozstrojac sa zase, položil sa a usnul. Po malej chvíli snívalo sa mu, že ten samý tovaryš jeho prišiel k nemu, žiadajúc ho, ponevádž mu živému spomôcť nechcel, aby aspoň nehodnú a nevinnú smrť jeho pomstil a ráno k bráne mesta šiel a tu pozoroval, keď by hospodár jeho hnoj na voze z mesta viezol; oznamoval, že ho zabitého na voz uvrhol a hnojom primietol. Tým snom on pohnutý vstanúc ráno, šiel k bráne mesta a vidiac, že voz hnojný vezú, pýtal sa vozára, čo na tom voze má. On ale uľaknúc sa utiekol.

Potom keď mrtvý na voze nalezený bol, hospodár ten, postižený v tom vražedelnom skutku, smrťou trestaný bol.

Dla Cicerona.

---

39. Podpaľač a trest.

Zlostník jeden
chcel podpáliť protivníka, pomstou veden.
Lež keď oheň s trasením podkladá,
hroznú opodiaľ za sebou postavu zbadá.
Oči mala krvavé,
miesto vlasov pradená hadov na hlave.
v ruke železnú metlu,
vo druhej fakľu svetlú.
Ha! kto to jest?
„Som boží trest.
Upusť od predsavzatia, človeče.
Ač som chromý, mne nikto neutečie.“
A koľko mi dáš rokov? otázal sa vinný.
„Desať, lež bezo strachu ani len hodiny.“

J. Záborský.

---

40. Pominuteľnosť všeckej ľudskej slávy a spanilosti.

Ľudmila. Prechádzala som sa voňahdy v jarnom čase v záhrade, a pri chodníčku spozorovala som bylinu peknych lístkov, jakej som predtým nevidela. A preto som ju vyznačila, aby mi ju žiaden nepošliapal. Čo len z tej bylinky vyraste? myslela som si v sebe. A po nekoľko dňoch našla som na nej puk, na ktorého vŕštičku čosi bieleho sa už ukazovalo, čo utešený kvietok sľubovalo. A na štvrtý deň v celej svojej sláve stál tu utešený kvietok, biely jako sňah, s červenými a žltými pásiky premenný. Kto ho videl, srdce sa mu tešilo. Za celých päť dní divila som sa nad jeho krásou: ale v šiesty deň počal hlávku ovesovať, ovisel k zemi, a pomaly svädnul. Ó spanilý kvietku! Ale tak sa stane raz i nám, myslela som v sebe: tak sa stane kráse každého človeka: tak sa stane jeho spanilosti, tak všeckej sláve jeho, kráse a ozdobe! Dnes som zdravá, čerstvá a vesele poskakujem: ale neviem, čo večer so sebou prinesie! neviem, budem-li i zajtra a nasledujúce dni rovne tak čerstvá, zdravá, veselá! Teraz sa červenejú moje líčka, jako krásna ruža. Neviem, či zajtra alebo napozajtrí nezbľadnú!

Môže prísť nemoc, môže i smrť prikročiť. Tam bude moja čerstvosť, veta po mojej radosti a veselosti! Medzitým nech toto moje sličné a spanilé telo i v hrobe shnije, moje blaho je, že mám nesmrteľnú dušu. Viacej som ja, než ktorýkoľvek najspanilejší kvietok, viac než ktorýkoľvek tvor na zemi. Ja ťa, ó Bože! znám čo môjho Otca, a viem čo môjho najsvrchovanejšieho Pána ctiť; ja sa duchom mojím až k trónu tvôjmu vznášam. To mi je závdavkom budúcej večnosti! Bože! dajže, abych môj terajší život tak k tvojej cti viedla, aby mi i vo večnosti dobre bolo.

J. Kollár.

41. Večne mladý.

Ty časy tajdú. Žitia obrazy
Miznú jak tône blankyta,
A hneď zabúra víchrice zkazy
Hneď šťastia výslnie svitá.
Za letom leto prudko sa valí.
A kto dnes ešte tvár svoju chváli.
Zajtra už padá bez vlády:
Hodina každá pás v čelo ryje:
Ale kto svôjmu *národu* žije,
Ten večne zostane mladý.

Z „Maríny." **A. Sládkovič.**

42. Šľachetný syn.

Cisárovna Maria Theresia, navštíviac ústav, ktorý k vychovávaniu mladých vojakov založila, spýtala sa riaditeľa: ktoryže z mojich milých synov najlepšej sa spravuje? Cisárská Jasnosť, odpovedel on, všetci sa dobre spravujú, ale mladý Vukašević najzmužilejšej. — Brávo, mladý Slovane! zvolala panovnica, ale ja by ho rada videla jako zná šermovať, nech teda vezme rapír (meč) a ukáže. Jako nesmelým a nespôsobným zdal sa zprvu tento mládenček, tak dôstojne a udatne si počínal majúc zbroj v ruke, až i nad všeckými spolužiakmi svôjmi zvíťazil. Cisárovna obdarovala mladého víťaza 12 dukátmi. Keď zase po 14 dňoch prišla a pred seba ho volať dala, ukázal sa Vukašević tak chúlostivým, že sa triasol. S úsmechom povedela k nemu cisárovna: Snáď si ty peniaze prehral alebo ztratil?

Vukaševič. Oj nie! ja som ich môjmu otcovi poslal, odpovedel on vľúdne.

Cisarovna. A kto je tvôj otec?

Vukaševič. Môj otec bol stotníkom, kým službu vojanskú nesložil, a teraz žije bez odplaty v Dalmácii, ja ale som myslel, žebych onen dar Vašej Jasnosti nebol môhol lepšej vynaložiť, než k poľahčeniu osudu môjho úbohého otca.

Cisarovna. Šľachetný mladíku! vezmi černidlo, papier, piero a píš: „Milý Otče! Tento list, ktorý Vám teraz posielam, predrieka mi sama cisarovna. Moja šľachetnosť, pilnosť a obzvlášte moja synovská láska k úbohému otcovi, tak sa zaľúbily Jej Jasnosti, že pán otec od tejto hodiny 200 zl. ročitú penziu dostávať budete, a ja teraz práve zase obdarok 24 dukátov prijímam."

J. Kollár.

43. Slepý starec.

Mesiac bľadý rožky dvíha,
Na hviezdičky tajne čihá:
Žeby mu šly ku pomoci,
Hrôzu mierniť tmavej noci.

Ticho vetrík si podúva,
Divný hlas sa v ňom načúva,
Tam pod lipou starček stojí,
V svätých žalmoch srdce kojí.

Smútok v tvári — túžba v hlase,
Slza v oku v perly kráse:
„Zastav starče slzu v toku,
Ona škodí tvôjmu oku."

Slza steká — on nečuje,
Tvár k mesiacu naťahuje:
„Nehľaď starče ta v oblaky,
I od svetla slabnú zraky."

Mesiac slabým svetlom žiari,
Slza schne na starca tvári,
Svetlo starca klame, zvodí,
On len — slepý sem tam chodí.

Cíti krásu mesiačika.
Počuje žalmy slávika —
Večer líha, ráno vstáva,
Nezná jaká slnca sláva.

Vezme darček útrpnosti,
Čo mu dajú z povinnosti,
Lež tu slzu on nezbadá,
Čo na darček ticho padá.

Keby videl ty slzičky,
Ktoré kropia dar maličký,
Šťastnejším by ho zrobily,
Nežli všetky zlata sily.

J. Matúška.

44. Chytrá pomsta.

Olga, ruská panovnica, obľahla s vojskom svojím mesto *Korosten*, chcúc sa pomstiť nad jeho obyvateľmi preto, že jej manžela zavraždili. Obyvatelia hladom a vojskom obkľúčení, poslali poslov k vojvodkyni s množstvom drahých darov, žiadajúc pokoj s ňou urobiť. Ale Olga nechcela dary prijať hovoriac: že nič inšieho nežiada, než tri vrabce a tri holuby od každého domu v meste. S radosťou vyplnili obľažení obyvatelia tuto chatrnú žiadosť hneď v ten deň. Olga ale rozkázala svojim bojovníkom, aby tým prinesenýmptákom na krídla a na nohy horiace prachno, sírku a druhé ohnivé veci priviazali, a tak ich lietať pustili, ktorí vráťac sa do mesta nazpäť, strechy a domy na všeckých stranách zapálili a na popol obrátili.

J. Kollár.

45. Na kohútka.

(Nárečím západno-slovenským.)

Mílo jačící
Spevče nášého
Dvorca, kohútku,
Právo na hvdstva
Krála mající!
Z cítu budúcej
Náhody vešèec,
Krídlama napred
Zatrepa zvučné
Pesne vydáváš.
Buďto na nočnéj
Hraďbe sedící
Zvestuješ istý
Dennice príchod:
Buďto za dennéj
Chvíle ze špalka

Neb plota jasný.
Z trísek a zemskéj
Nízkoty šmúrný
Oznamuješ čas.
Však tebe predca
Ništ ani lúbý
Hlásek a nežné
V prospevu hrdlo.
Ništ ani veščí
Duch nepomáhá:
Neb ku prvému
Dospechu hosťa
Tvój krček ostrá
Podreže britva. —
Tak hle i básník
Darmo tu spívá:
Svet, milující
Vác seba nežli
Pesne, za márnym
Skáče bohatstvom.
A spevu tvorca
V bíde nechává
Od hladu zemreť.

J. Hollý.

46. Srúcaniny Babylonské.

Právom obdivujeme, čo novejší vek vymyslel a o čo sa pokúša; avšak i starý bol veliký a podivu hodný. Chceme len pokázať na Babylon, nad ktoré mesto väčšieho, silnejšieho a slavnejšieho ruka ľudská nevyviedla, a ktorému sa posiaľ žiadne nevyrovná.

Mesto Babylon bolo založené 2000 rokov pred nar. Kr. na ľavom čili východnom brehu Eufrata. Nebukadnezar, ktorý vládnul od roku 604—561. pred Kr., založil na západnom čili pravom brehu novú časť mesta, čím ho štvorhranným urobil. Každá strana tohoto pravideľného štvorhranu mala 3 míle, celé mesto teda v objemu 12 míľ. Domy malý skoro voskrz 3—4 poschodia, boly veľmi vkusne stavané a dosť hodne od seba vzdialené, ponevádž každý mal vnútri rozsiahly priestor a na priestore tom obyčajne zahrady a polia. Dvacaťpäť rovných a širokých ulíc viedlo z jednej časti mesta do druhej, čo pohľad nad mieru veľkolepý činilo. Ohrada mestská bola 400 stôp vysoká a 100 široká, vo dvoch radoch stály na nej domy o jednom poschodí, tvoriac pekné pravideľné ulice, kde vozy pohodlne chodiť a obracať sa mohly. Dve sto päťdesiat väží robilo ohradu ešte pevnejšou, a na každej strane bolo päť kovových brán ohromnej velikosti, úhrnkom teda sto, a kolkolom obiehala ohradu voda v hlbokej a širokej priekope. Vnútri v meste bolo mnoho verejných budov, ktoré nielen vzácna pevnota, ale i nádherná a vznešená stavba vyznačovala. Pripomíname tu len väžu Baalovu (Baal, boh slnca), vystavenú vo štvorhrane na ľavom nábreží. Spodok jej bol 2400 stôp široký; výška obnášala 600 stôp, čítala osem stánkov čili

terassí k výške vždy vyšších, vyzerala teda z diaľky jako pyramida. Zvonku išly schody na vršok, kde sa nachodila loža a zlatý stôl boha Baala, a kde kňazia jeho zaznamenávali svoje astronomické pozorovania. Po obojom brehu Eufrata rozkladal sa starý kráľovský palác; umelá chodba spojovala pod vodou obe jeho časti, nad vodou pnul sa obrovný most. Nesmierna tato budova pochádzala od kráľovnej Semiramidy. Kráľ Nabopalassar začal, a jeho syn Nebukadnezar ukončil fantastickú, ale peknú stavbu nového kráľovského paláca a spojil s ním záhrady, ktoré nad klenutými budovami do vrchu boly založené, a keby dosiaľ nekoľko míľ popri Eufratu nenachádzaly sa sbroniny, a keby sa nevedelo, že z rumov Babylonu veliké mestá, jako Seleukia, Kufa, Al-Madain a mnoho menších miest a dedín bolo vystavené, keby konečne sbroniny tyto neukazovaly posiaľ premnožstvo obrovnných pomníkov nekdajšej slávy — sotva by kto uveril, čo sa vo starých spisovateľoch o Babylone zachovalo.

Zo „Sokola."

47. Obraz.

V kabanke bielej nad vodou
Chlapiatko malé sa baví,
Obrázky čo mu mať dala,
Ukladá riadkom do trávy.

To vraj vojaci na koňoch,
A toto šable čo majú,
A toto zase ja budem,
Keď mä ta na vojnu dajú.

A všelijak myslí, rozkladá,
Jakoby najlepšej môhol,
A hneď zas pekne napraví,
Čo malou nôžkou si pohol.

V tom vietor tuhý zaveje,
Na oči skrúti mu vlásky,
Zmiznú vo vode — nič nevie —
Červené — biele obrázky!

J. Čaják.

48. Všemohúcnosť božia.

Cheete-li všemohúcu moc božiu v pamäť si uviesť, pomyslite jak je to veliká moc: všetko z ničeho učiniť! Kto to môže pochopiť? Malá-li je to moc i tu najmenšiu vec z ničeho učiniť? Pomysli len čo je nič a čo je nečo: jak rozdielne jest to od seba! A keď by to už bola veľká moc, ktorá by len jednu a to tu najmenšiu vec mohla z ničeho učiniť: jak veľmi treba tu moc si vážiť, ktorá tak velikú vec, tak mnoho vecí a z ničeho učinila! Pomysli, malý-li je obor sveta celého i s

nebesy vidomými, ktoré vidí telesné oko? Nehovorím tu ešte o tom blaženom nebi anjelských chórov, ale o svete nižšom, o telesnom. Jestli kto chceš pomyslieť na počeť, čo je stvoreného: počítaj hviezdy, počítaj rozličné pokolenia zvierat, ktoré majú dušu živú, každé podľa svôjho rodu. A čo je tých rozličných premien, a čo hláv každého pokolenia! Kto zná všetky alebo slýchal koľko je iných a iných pokolení? a koľký je počeť všetkých ľudí a ich vlasov? čo piesku? a tak o všetkom inom bezčíselných vecí: v počte, v miere i na váhe, v šírosti i vo výške, v dĺžosti i v hĺbokosti. Diviš sa, že nemôžeš ty stvorené veci chápať: div sa viacej tej velebnej moci, ktorá mohla to všetko a z ničeho učiniť! Tak s rozumom mysleť o stvorení, je prístup božiu velebnosť poznávať a obdivujúc ju, chválu jej vzdávať a v pokore a v bázni byť pod mocou tak všemohúcou.

Z Tomáša zo Štítneho.

49. Chvála Božia.

Zlatá rosa keď na tráve,
Zora slnce veští nám,
Vetrík listím hýbe hrave:
Tvorca sláviť počínam.

A keď zase rudá zora
Slnce vodí do hrobu,
Keď ho už už kryje hora:
Sbožnosť plní útrobu.

Takto, Bože dňom i nocou
Pred Tvojou sa korím mocou:
Lebo Ty len pokoj dáš.
Ty len v biede pomôcť znáš.

M. Pohronský.

50. Mädveď.

Pre našich Slovákov nebude treba tohoto zvera ohľadom na podobu opisovať; bo keď i moc je medzi nami takých, ktorí nemali toho šťastia s „mackom“ dakde v horách sa oboznať, preca ho i títo na Talianovom povrázku s opicou videli a jeho podobu si dobre zapamätovali. — Žije on obyčajne len vo väčších, na viac hodín rozšírených horách, aby ho ľudia veľmi nebúrili; jeho potrava je z väčšej čiastky rastlinová; jahody, maliny a iné ovocia rád vidí; keď sa môže do ovsa dostať, to si dobre zachováva, tak, že si i chodník na ten osredok vytlačí. Ale najväčšia jeho radosť je,

keď sa môže dobrým spôsobom ku včelieňu dostať; hospodár ani nezbadá, jako mu zmiznú úle. Dokiaľ medveď takejto potravy nachádza, zriedka sa pustí na statok; to sa obyčajne len na jar stáva, keď sa vyhladovaný zo sna prebudí, že sa do žrebcov a jalovíc dáva. Žeby ale ľudí napadol, to len v najvätšej hladovej súre stať sa môže, alebo jestli ho človek rozdráždi, najmä pri mladých.

Spôsoby medveďov vykántriť, okrem strielania, všelijaké sa užívajú. Dakde im stavajú železné klepce; inde zase na mestiskách, ktorými často chodia do ovsa, hlbokú jamu vykopú, a v nej na spodku koly, hore končité, osadia a tak všecko raždinou a trávou pokryjú. Jama ta musí byť tak hlboká, aby sa medveď z nej von dostať nemôhol. Poliaci ešte ľahší spôsob majú proti medveďom. Vezmú okrúhly klát, na ktorý pribijú 3—4 mocné žinky so sídlami, a dajú ho na vŕšok; ku klátu takémuto dá sa dačo, čo medveďa privábi. Medveď prijdúc k nemu, chytí sa do sídla a mocuje sa s klátom. Takto umoreného môžu ľudia potom zabiť.

D. Lichard.

51. Chlapec pastier.

Chlapec ovce pásti vypravený
Pribehol do domu zadychčaný,
A započal, oddýchnuc si málo,
Rozprávať, jak ho sto vlkov hnalo.
V čom keď viery nenašiel, ba veru,
Riekol, že ich bolo aspoň meru.
Keď sa mu však i to upieralo,
„Ale iste, že tam v chrasti," riekne,
„Tak sa čosi šuchotom hýbalo!" —
Zveličovať veci nenie pekne.

J. Záborský.

52. Rozličná barva smútku.

Za nášho veku po celej vzdelanejšej Europe čierny odev býva zovnútorným znamením smútku; avšak tomu tak vždycky nebolo. Vo Francúzsku panovala až do času kráľa Karla VIII. barva smútku biela, ktorú posaváď Kytajčania k tomu cieľu užívajú; v Turecku a pobočných (muhamedánskych) jeho

krajinách odev smútku býva modrý; v Egypte žltý; medzi Murenínymi afrikánskymi tmavo-brunastý, vyschlému stromovému listiu podobný. Smútočná barva anglického panovníka je červená. —

Budiž pri tejto príležitosti spomenuté, že na vzdelanom svete europejskom jedine najbližší pokrevní Sv. Otca po jeho smrti smútok nenosia a síce z toho dôvodu, že šťastie rodiny z lôna svôjho mať pápeža ešte i po smrti Sv. Otca trvá.

D. Lichard.

53. Siroty.

Mati moja, kde je apko? kde otec náš milý?
Vari preto tašiel, že sme sa mu sneľúbili?
Tíško, tíško deti moje! Ľúbi vás on všetky;
A prijde zas a objíme milé svoje dietky.

Mati moja a kam tašiel otec starostlivý?
Povedz nám len mamko, či je mrtvý a či živý?
Živý mrtvý — jako chcete. — nepýtajte sa mä;
Tašiel len kus hen, ta tam, kde — ani neviem sama.

Mati moja a či prijde zas otec náš milý?
Veď by sme už dobré boly, a vždy ho ľúbily.
Prijde, prijde, deti ľúbe, len myslite naňho;
Složte vaše rúčky malé, modlite sa zaňho.

Mína.

54. Obilné klasy.

Dvaja švihkí paholci, sedliacki synkovia, prechádzali sa vedľa žitného poľa otca svôjho. „Aj, podívaj sa, zvolá jedon, jaký je to rozdiel medzi klasmi! Pozri, jak neslušne a škarede tyto sa ohýbajú a skloňujú, a jak krásne a zrovna ony vypínajú sa hore!“ —

„Ovšem, odpovedá mu druhý, keď by som ja naším otcom bol, dal by som tyto všetky, čo sa ohýbajú a skloňujú, vytrhať a zahodiť.“

„Pekné by to bolo hospodárstvo, keď by som tak učinil! — poučil ich otec za nimi stojací; viete-li blázni, že práve tyto klasy, čo sa vám neľúbä, sú najlepšie? Ony sa skloňujú, preto že sú ťažké zrnom, tamty ale rovné — sú prázna slama.

Pamätujte si, že i medzi ľuďmi obyčajne tak sa deje, jako na mojom poli: *Prázna hlava vynáša sa vždy výšej, než iné.*“

55. Majálesová.

Hor' sa žiaci, súdruhovia!
Hor' sa von do hája,
Zasväťme našou zábavou
Krásny sviatok mája;
Ozýva sa ptáctvo:
Buď veselé žiactvo.
Naproti kynie háj:
Nech žije krásny máj!

Všetkému dnes pokoj dajme,
Dnes je sviatok mája,
Vesele sa poihrajme,
Von sa, von do hája!
Chvíľa to veselá —
Hora sa zelená,
Naproti kynie háj:
Nech žije krásny máj!

Bystrým krokom sa do hája
Teda poberajme,
A s veselou mysľou sa v ňom
Zatočme, zahrajme:
Von sa, von do hája
Svätiť sviatok mája!
Von sa, von do hája,
Užiť krásu mája!

M. Dumný.

56. Vlci v severnom Rusku.

Na ďalekých stepách Rosie je polovka takmer jediná zábava, ktorou bohatý statkár hosťom svojim čas krátiť zvykol. O lovoch ale na vlkov dravých — vypravuje cestovateľ H. F. — sme obzvlášte toľko strašnopekného počuli, že zažiadalo sa nám okúsiť duše napínajúcu, nebezpečnú, a pri tom všetkom preca i rozkošnú zábavu tuto, a preto sme požiadali pána domového, jehož pohostinnosť uprimnú sme už od pár dňov požívali, aby nás urobil zaímavej rozkoše tej účastnými. Domový pán vydal rozkaz sluhovi svôjmu, ktorý zaraz tašiel do dvora poriadky potrebné porobiť, a o pol hodiny oznámil, že je všetko už pohotove. Vo dvore stály sane s košinou, senom naplnené, a na bokoch ostrými kosami ozbrojené. Sadli sme všetci štyria do nich zahalení bundami teplými a opatrení asi dvanásť puškami znamenitými, ba i jedno hodné prasa na provaze priviazané sme sebou vezli. Izvoščik pľaskol bičom, a vranné kone jako divé leteli von

zo dvora po rovine sňahom pokrytej. Asi o pol hodiny vyhodil domový pán prasa z košiny, a ono provazom na rebrinu priviazané muselo teraz zároveň s koňmi bežať za saňami. O pár minút počuli sme strašné zavýjanie, blízkosť vlčieho ležiska nám oznamujúce; a sotva sme poshadzovali bundy naše ťažké a prichystali sa k privítaniu zverov dravých, už sme asi 5—6 vlkami otočení boli, ktorých počeť množil sa kam ďalej viac a s počtom i smelosť ich rastla. Domový pán pritiahol provaz s prasaťom, a lapiac sostrašené zvieratko za uši zdvihol ho do výšky, čím vlci ešte lepšie rozpajedení boli, a na sane ešte smelšie dotierali. Teraz počali sme do klba divej zveri strielať; každý nábitok uhodil, a na krátky okamih rozprášil vlkov rozpajedených. Na postrielaných vlkov vrhli sa neporanení hladoši, a žrali ich nikdy nevídanou hltavosťou. Ktorým nedostalo sa koristi tej, pádili jako sbesnení za nami a dorážali na nás, obzvlášte ale na kone, ktoré ledvaj znaly sa im podkovami svojimi obrániť. Izvoščik pral kone strachom splašené, že sane naše len tak hvižďaly v úteku divom. Napokon keď sme vlkov prenasledujúcich nás asi o 40—50 krokov predbehli, dal domový pán izvoščikovi znamenie, následkom nehož tento rychle obrátil beh koní v smer protivný, čo vlkov slepo vo pred rozbehnutých tak zarazilo, že jako omámení stáť zostali; nám ale dostalo sa času uskočiť ďalším ich prenasledovaniam, a na pád nového útoku ponabíjať pušky vystrielané. Avšak nedohonili nás viacej hladoši draví, a my šťastne dostali sme sa zase pod strechu, pri horúcom čaji vypočinúť od rozkoše tejto loveckej. —

Zo „Sokola."

57. Vlk a baránok.

Vlk a baránok pili na potôčku spolu,
Vlk stál výše, baránok níže neho dolu.
Vodu kališ mi, ozval vlk sa k baránkovi.
Však od tebä tečie ku mne, povie ten vlkovi.
Lež klial si mi, vlk zas, pred šiesti mesiacmi.
Vtedy mä, jahňa na to, nebolo na zemi.
Ale mi tvôj otec klial, zkríkne vlk opätne,
A v tom jahňa ulapí, i zubami pretne.
Hynúc ono také ešte poučenie dáva:
Zádrapku, kto ukrivdiť chce, vždy hotovú máva.

J. Záborský.

58. Všelijaké spôsoby pozdravovania.

Najvážnejší a statočného muža najhodnejší spôsob pozdravenia je nepochybne podanie pravice, ktoré i za našej doby všeobecnej uznalosti a obľúbenosti dosahuje. Severný Slovan, menovite Poliak, pri pozdravení vyššieho kloní koleno, odkuď i známy poľský výraz: „padam do nog.“ Muhamedán položí ruky krížom prez prsia a dodá svoje: „salam alejkum“ (pokoj s vami), na čo pozdravený odpovedá: „aleikum essalam“ (s vami buď pokoj). — Laponci v severnej Europe trú sebe znakom úctivého pozdravenia nos nosom. Ešte podivnejšie sú spôsoby pozdravovania národov mimo Europy žijúcich, čeho tu nekoľko príkladov dodáme. Na ostrove Sumatra kľakne pozdravujúci na zem, chytí pozdraveného za ľavú nohu a položí ju na svoje temä; — Kytajčan, keď sebe rovného pozdravuje, srazí ruky nad hlavou dlaňami a rieka: čin, čin! dve pozdravujúce, ináč žiadneho významu nemajúce slová; — v Japonsku vyzuje nižší pred vyšším obuv, potom svôj vrchní odev svlečie a pravú ruku strčí do ľavého rukáva; — na ostrove Ceilon hodí sa nižší pred vyšším v opravdivom smysle slova v celej dĺžke svojej do prachu, jako vôbec skloňovanie sa hlboko k zemi pred vyšším východného pôvodu je; — černosi afrikánski naťahujú si k pozdraveniu prsty rukou tak dlho, až na oboch stranách jedon lebo druhý pukne, pri čom sa pravda často stáva, že si z púhej úcty prsty vytknú; obyvatelia vnútorných čiastok Afriky svôj vlastný jednoduchý opasok otočia vôkol tela toho, koho pozdraviť chcú; — na tak zvanom „pobreží zlatom“ v Afrike kľakne pozdravujúci na zem, dotkne sa čelom pôdy a nasype si za hrsť piesku medzi vlasy. Veľmi jednoducho a rozumno pozdravujú sa známi obyvatelia južnej Ameriky; prijdúc si totiž v ústrety povie starší: ama re ka? (tys'to?), na čo pozdravený odpovedá: A! (Ja)!

D. Lichard.

---

59. Spor o drozdom speve.

Ó jako mi pekne drozd ten spieva v sade!
— ozvala sa súseda k súsede. —
To nie tebe, lež mne hvízda — rekla druhá.
Tato: že nie! až z toho povstala škriepka tuhá.

Ba nemaly na kriku ženy dost.
lež běžaly vo zlobe
s otázkou pred súd obe,
ktorej z nich spieval drozd?
Chcely pak obe podkúpiť súdcu darom,
jedna dukátom, druhá toliarom.
Súdca prijal dar,
a takto potom rozriešil svár:
Mám-li vám povedeť uprimne,
drozd váš spieval *mne*.

J. Záborský.

60. Kamzík čili divá koza.

Medzi pamätné, avšak čo deň viac hynúce obyvateľstvo tatranských hôr našich patrí aj *kamzík* čili *divá koza* (Antilopa rupicapra, Lin.). Mimo centrálne tatranské chlumy obýva ešte kamzík ostatnie najvyššie vrchy europejské, menovite ale štyrské, tyrolské, solnohradské, švajciarske a piemontsko-savojské Alpy, na juhozápade ale Pyrenäy. Podoba odrostlého zvieratka je velice pravideľná, takže staré kamzíky a kamzice sú sebe čo do velikosti a barvy srsti celkom podobné. Telo jejich býva 3 stopy a 2 palce dlhé, pri vysokosti 2 stôp; srsť ale jejich z jara je bielohnedá, v lete červeno-brunastá, v jaseni tmavo-brunastá, v zime skoro čierna. — Nos, čelo, spodnie čelustie a vnútro ucha zostáva pres celý rok bieložlté, jako i chrbát, vnútorné čiastky nôh a spodok brucha srsť podobnej barvy stále kryje. Hlava je krivými čiernymi rohy ozdobená, ktoré čo vzácne riedke rukoveti rozličného náradia vysokú cenu majú. Za potravu im slúža koreniste (aromatické) rastliny vysokých vrchov; na podzim, keď rastlinstvo na holách vymiera, spúšťajú sa dolu nížej, a však samé lesy len v najkrutejšej zime vyhľadajú, aby sa tam ukryť a chatrnú zimnú potravu najsť mohly. V lete sú jejich pravideľným obydlím najneprístupnejšie skaliny, po nichžto s podivu hodnou obratnosťou v čas nebezpečia utekajú, tak že človek mnohokrát ani pochopiť nemôže, jako kamzica na tej strmine, kade ubehla, nohama udržať sa mohla, alebo jako prez široké tmavé priepadisko na protivnú stranu sa dostala; ohromná totiž sila nôh jejich prehodí ich pres rozpukliny, 15 do 20 stôp široké.

Zo všetkého tohoto bude patrno, že honba na kamzíkov je obťažná, zdlhavá a veľmi nebezpečná. Čuch jejich prevy-

šuje ostrosťou svojou smysly ostatnej divej zveriny krajov našich, tak že polovníci vždy na to hľadeť musia, aby povetrie od kamzíkov k nim tiahlo, nie ale na opak. A však není pochybnosti, že kŕdeľ kamzíkov, keď sa nekde pasie, zvláštne stráže vystaví, ktoré jaknáhle nečo podozrelého z ďaleka spozorujú, jakýmsi hvizdom ostatním znamenie dajú a tak celý kŕdeľ, prv nežby sa v obvod strelby polovníkov dostal, v divom, víchru podobnom skoku letí do neprístupných výšin, kam ho ale neunavený strelec nasleduje. To je mimoriadnym úkazom hoňby tejto, že ona polovníka jakoby čarovnou mocou vábi, tak že čím viac nebezpečie raste, tým odvážlivejšej strelec uskočilé kamzíky stopuje. Už nejedon horár svoju náruživosť životom zaplatil, spadnúc do ľadových rozpuklín, alebo skalnatých priepadísk, tak že ani len mrtvé telo jeho z otvoreného hrobu tohoto vymožené byť nemohlo; ba sú príklady, že keď strelci, kŕdeľ kamzíkov obklopiac, cestu ďalšieho uskočenia jejich zakročili, kamzík (samec) obráťac sa proti jednomu lebo druhému zo strelcov, divým skokom proti nemu letel a tak shodiac i sebä i polovníka do priepasti ostatnému kŕdlu cestu k uskočeniu otvoril.

Hlad, žízeň, závrat i citlivosť rychlého priechodu vypareného tela k zime, sú slová polovníkom na kamzice neznáme; hneď ich mokrá mhla, hneb zase tmavá búra zachváti, kde sa blesky hromu pred samýma očima jejich roznecujú; hneď povstane sňahom smiešaná víchrica, ktorá osamelému strelcovi najviac nebezpečia pôsobí, lebo krok jeho po strmých skalinách neistým činí. Ale práve tyto prekážky a obťaže sú ony čarovné sily, ktoré polovníka neustále z jeho príbytku do pustých vrchov ženú; on život svôj, dnes len trápne od smrti zachovaný, zajtra na úsvite po krátkom, s kamzicami sa zamestnávajúcom spánku, opäť v nové nebezpečie ponesie; preto i pre vekom sošlých polovníkov nič bolestnejšieho nenie, než že mladú, čerstvú junač ta k nadoblačným výšinám sprevádzať nemôžu.

No, a jaký že je užitok obťažného života tohoto? Peňažite veľmi chatrný sice; lebo celý kamzík s kožou, mäsom i rohama, najviac 8 do 12 zl. nesie; zato ale sláva odvážlivého, najväčším počtom zabitých kamzíkov vyznačeného strelca, po celom okolí sa ozýva a jemu náleží vo spoločnosti súdruhov prvé veľké slovo. To býva najvyšším stanovišťom, za ktorým sa mužská ctižiadosť odľahlých vrchovatých krajov ženie.

Abysme ale pri užitku, ktorý zabitý kamzík strelcovi

donáša, pozostali, buď spomenuté, že vyrobená koža týchto zvierat medzi najvzácnejší rukavičkársky továr náleží; ona je tak hustá a pevná, že práve k očisteniu živého sriebra slúži. Menovaný kov totiž, do kamzíkovej kože silnejšej vtlačený, preniká pres neviditeľné póry (dierky) kože, tak že potom všetka nečistota na nej ostať musí, čistý kov ale z kože odkvapká. Spomenutia ešte zasluhuje zvláštne tvrdé, svojou veľkosťou orechu podobné teleso, ktoré v žalúdku kamzíc sa nalezá a pod menom europejského *bezoar*-u článkom obchodu je. Tato guľa záleží z pozostatkov nestráveného krmu rastlinového, s primiechanou žlčou; preto i spomenutý bezoar obzvlášte k vyrábaniu žltej maliarskej barvy sa potrebuje. — Pre vzácnosť kože týchto zvierat boly v najnovejšej dobe, a síce v cís. francúzskom zverenci v Paríži a od nekoľko milovníkov v meste Ženeve pokusy učinené, zdáližby kamzíci v opatrovaní ľudskom udomácniť a rozplemeniť sa nemohli. Za drahý peniaz kúpeno nekoľko párov mladých; a však ony pri najvätšej bedlivosti a slobode pohybovania im v ohradenom mieste ponechanej ani prvé leto nepreżili, padnúc v obeť povetrnosti krajov, ktorú útle, na čerstvé, čisté povetrie najvyšších vrchov zvyklé telo sniesť nemohlo. Lepšej sa darí vec tam, kde kamzíci následkom ustavičnej honby vyhubení, na samých výšinách udomácniť sa majú, čo príkladom arcikniežaťa rakússkeho Jána dosvedčené bolo. Tento vznešený milovník veľkolepej prírody vrchovatých krajov, nie bez prospechu zvláštnymi poriadky pričinil sa k tomu, aby štyrské Alpy toho kraja, kde bytuje, opäť početnejšími kamzíky obydlené boly, čo sa i vydarilo.

D. Lichard.

---

61. Pastiersky pes.

Sotva že stíchly diaľne ohlasy,
Už ptáčky plaché lietajú,
A v nezabúdok krúžik belasý
Jašteričky sa skrývajú;
Už od ďaleka šum sa rozlieha,
A vždy blíž a blíž šuchot dobieha,
Už prút suchý praští blízko:
A udychčaný cvaľom pripáli
A k Martinkovi svôjmu sa svalí
Belko, sňahosrstý psisko.

Srosené dlapy na predok vystre,
Na ne smelú hlavu složí,
A na Martinka okále bystré
Opre pekný ten tvor boží;
A krúti sem tam chvosta kúdeľou,
Zas s brnčiacou sa pohráva čmelou,
A zas žmurká, podriemkavá;
A tak si leží jak by neležal,
Keď by popri ňom čujný vlk bežal,
S ktorým tak rád sa bíjavá:

Že, keby snívať sa mu vedelo,
Sníval by o kŕdli vlkov,
S ktorými sa mu ruvať zachcelo
A ktorých špatne vytĺkol;
Sníval by gazdy svôjho pochvaly,
Prísahy, že čo by mu hneď dali
Zaň päť kôz, že Belka nedá;
Sníval by jako vlkov hromady
Držia o zkaze jeho porady,
Že ich dusí, že ich zieda. —

Z „Detvana." **A. Sládkovič.**

---

62. Najpamätnejšie ozveny v Rakúsku.

Ozvena, ktorú dômyselne Grékovia dcérou zeme a vzduchu pomenovali, je úkazom dosť všedním; znamenitým sa len vtedy stáva, keď sa zvuk častejšej opakuje. Rozoznávame štvorú ozvenu: *jednoduchú*, keď sa jedon zvuk len raz odrazí; *viackrátnu*, keď sa jedon zvuk viacraz opakuje; *mnohohlasnú*, keď sa dakoľko slabík opakuje; a *složenú*, keď sa dakoľko slabík viacraz odráža.

Jednoduchá je najobyčajnejšia; viackrátna ale už zriedkavejšia. Tak je slavná ozvena villy *Simonetty* u Milána, ktorá výstrel z pištole opakuje 56 áno i 60 ráz. Povetrie ale musí byť veľmi pokojné, aby jednotlivé odzvuky rozoznať sa mohly.

Zajímavejšie sú mnohohlasné ozveny. Neďaleko benediktínskeho opatstva v *Tihani* nad Blatonským jazerom ohlasuje sa 12, na vrcholi hory *Königstein* v Brašovskom okrese v Sedmohradsku 15 slabík.

Složenú ozvenu máme v *Adersbašských* skalách, kde sedem slabík opakuje sa trirazy.

Hukotné jaskyne a priepasti niesu nič zvláštneho a nachádzajú sa všade medzi horami a skalami.

---

63. Slepý žobrák a jeho vodič.

Slepý žobrák mal nos tak čujný,
že keď prišiel do dediny,
hneď očul, kde pečie sa chlieb nový,
a keď dostal kus takého,
zriedka kedy dal z neho
vodiacemu ho za palicu chlapcovi.
Na tom pohneval sa chlapec, a chcel opustiť žobráka;
prvej ale nastrojil pomstu na neboráka.
Jako šiel s ním poľom,
postavil ho proti vŕbe čelom,
a riekol: Tu široká hrádza čaká tebä;
Rozohnať sa a mocne skočiť treba.
Slepec netušiaci klamu,
myslí, že má pred sebou Boh vie jakú jamú.
Rozžene se teda celou slávou,
skočí, a prask! do vŕby hlavou.
Lebku roztrieskol on sebe úbohý;
chlapec ale smejúc sa, hybaj v nohy!
Netrvala však dlho radosť jeho,
lebo *boží hnev stíha každého,*
kto ukrivdí slepca biedneho;
Jako bežal — šelma Bohaprázna —
medzi krovím po úbočí,
vyťal mu šíp obe oči.
Nepoznal viac nikdy, čo noc, čo deň,
a musel byť i sám voden.

J. Záborský.

---

64. Životopis sv. Cyrilla a Methoda.

Rastislav, kráľ državy (mocnárstva) veľkomoravskej, ku ktorej patrili i *Slováci*, vystrojil k cisárovi gréckemu Michalovi do Carihradu vyslancov s prosbou: aby mu poslal učiteľov, ktorí by Slovákov vo viere kresťanskej vynaučovali a písmo svätě im prekladali. Cisár prosbe Rastislavovej zadosť urobiac, *Konštantína* a brata jeho *Methoda*, rodilých zo Solúna (Thessa-

lonike) v Macedonii, roku 863. k nemu odoslal. Tu s veľkou vďačnostou prijatí, za polpiata roka vyučovali, modly, kde ktoré sa nachádzaly, porážali, písmo sväté do staroslovančiny prekladali, bohoslužbu v reči slovanskej usporiadovali, chrámy božie stavali a na cestu spasenia všetkých Slovákov vedli.

Keď to počul s veľkým potešením o bratoch tých pápež Mikuláš, r. 867. povolal ich do Ríma. Oni vezmúc so sebou nektorých svojich učedelníkov, na pút sa vydali a do Ríma odcestovali. Medzitým pápež Mikuláš r. 867. 13. nov. zomrel. a 14. dec. nastúpil po ňom Adrián. Tento slyšiac, že bratia Konštantín a Method so sebou nesú telo sv. Klementa, 3-ho biskupa rímskeho, ktoré našli pri meste Chersone u Chazárov pri Čiernom mori, ktorým podobne evanjelium Kristovo boli hlásali, veľkou radosťou naplnený, von z mesta s kňazmi a s ľudom oproti nim vyšiel a úctive ich prijal. Na poďakovanie oba bratia za biskupov, ostatní učedelníci ale, ktorých so sebou privedli, za kňazov a jahňov vysvätení boli. Konštantín však za biskupa vysvätený nenavrátil sa viac do veľkej Moravy, lež do nemoce upadnúc a blízky koniec života svôjho tušiac, s povolením pápežovym do kláštora vstúpil, meno *Cyrilla* — pod ktorým teraz známejší je — prijal, a po štyriciatich dňoch r. 868. zomrel. Z tohoto vidno, že Cyrill biskupom u Slovákov nebol.

Method po smrti brata svôjho za arcibiskupa moravského a pannonského ustanovený r. 868. z Ríma do veľkej Moravy sa navrátil. — Ponevráč ale bohoslužbu rečou slovenskou vykonával a pohodlnosťam kňazov nemeckých prekážal, neprestávali tito u pápeža na neho žalovať: že od učenia pravej cirkve odstupuje, ľud do bludu uvádza a ináč učí, nežli ústne a písemne pred apoštolskou stolicou prisľúbil. Následkom podobných žalôb pápež Ján VIII. r. 878. Methodovi omšu v reči slovenskej slúžiť zakázal a ho nasledujúceho roku do Ríma ku sodpovedaniu-sa povolal.

Method do Ríma príjdúc, v rade pápežovej, keď zo všetkého, v čom od protivníkov svojich obviňovaný bol, náležite sa očistil, za pravoveriaceho uznaný jest, a omšu jako i inú bohoslužbu v chráme rečou slovanskou vykonávať slobodu obsiahol. —

Po smrti Methoda (r. 885.) Vichín biskup nitranský, rodom Nemec, obrady slovenské potlačoval a vytískal. Napománali ho bavorskí biskupi, ktorí moravských a pannonských Slovákov pod svoje právo a duchovnú vládu priviesť sa usilo-

vali. Okolo roku 899. — za času Mojmíra — posli pápeža Jána IX. prišli do veľkej Moravy, a tam jedného arcibiskupa a troch jemu podriadených biskupov posvätili a ustanovili. Títo samých latinského obradu kňazov dosadzovali, a tak s vymierajúcimi Methodom ustanovenými kňazmi i slovenský obrad vymieral.

Písmo slovanské vynaliezol mudrc Konštantín, kláštorným menom Cyrill nazvaný, ktoré sa po ňom cyrillicou zove. Videl on totižto, že všetky hlásky reči slovanskej ani gréckymi ani latinskými písmenami úplne vysloviť sa nedajú: preto aby dokonalú abecedu sostavil, grécke písmeny, jaké tenkrát v behu boly, za základ položil, nenachádzajúce sa u Grékov znamenia hlások z abecedy iných národov dosadil, písmenám miesto gréckych alebo fenických mien dal názvy slovanské: *az, buky, viedy, glagoľ* a t. ď., preto abeceda ta *azbukou* sa menuje. Z tohoto písma u Rusov za času Petra Veľkého povstalo písmo mešťanské (graždanské), ktoré neskôr i Srbi prijali.

Reč staroslovanská, do ktorej sv. Cyrill a Method písmo sväté preložili, ináč cirkevnou rečená, nebola matkou ostatních slovanských nárečí, ale len dcérou, jako je ruská, srbská, chorvátska, alebo jako naša slovenská, česká, poľská a t. ď. Bola ona nárečím srbsko-bulharsko-macedonským, jakým sa v deviatom storočí na pravom brehu Dunaja od Bielohradu k východu po Čierne More, k západu po Adriatické More a k poludniu od Dunaja k mestu Solúnu hovorilo, kde jakožto v rodisku svojom sv. Cyrill vo svojej mladosti s Methodom jazyk onen sa naučil. Reč tato už za pohanských časov vzdelaná byť musela, keď písmo sväté do nej tak výborne preložiť sa dalo, že preloženie to francúzsky a nemecký preklad prevyšuje. Je to ale spolu dôkazom toho, že národ, ktorý ju užíval, nie divoký a barbarský, ale už v pohanstve svojom mravný a vzdelaný bol.

J. Hollý.

---

65. Na deň sv. Cyrilla a Methoda.

(5. Julia.)

Milo ústa spevochtivé
znejú ľudu nášeho,
keď velebí milostivé
dary Boha večného.

Ó národe, spievaj k sláve
Cyrilla, Methoda dnes;
vzdaj im — čo im sluší práve
chválu vrúcnu, sbožný ples.

Hľa! ich slovom Parom padá,
Svätovít sa rúca v zem,
mizne Morenina vláda,
koniec je už žertvám všem.

A z hrobu pohanskej Slávy
vystupuje nová žiar;
je to obraz Boží pravý,
je to Církve svätá tvár.

Na moravskom Velehrade
i na Nitre kríž sa pne,
po milom Slovensku všade
sláva Božia k nebu znie.

Cyrille a Methodeju,
svätí blahozvestovia!
dnes Vám vďaky z srdca lejú
Vaši pokrstencovia.

Otcovia Vás velebili:
slyšte i náš vďačný hlas;
Pána, v ktorom sbožne žili,
proste za nás každý čas.

Orodujte za náš národ
neznabohmi tlačený,
aby Vami siaty zárod
zkvitol mu v čas blažený.

Sláva, česť Vám tam na výši
Cyrille náš, Methode!
pokoj ľuďom v zemskej ríši,
pokoj s tebou, národe!

M. Pohronský.

---

66. Pozdrav pán Boh!

Obyčaj v terajšom veku z užitku vychádzajúca, človekovi, ktorému sa kýchlo, privolať: „pozdrav pán Boh!“ nepochádza,

jako sa nektorí domnievali, z 15. stoletia, kde „čierna smrť“ po Europe zúrila a nemoc častejším kýchaním sa počínala, na čo potom prítomní z poľutovania privolali: „pozdrav pán Boh!“ Obyčaj tato už u Grékov panovala a slavný spisovateľ Aristoteles takto ju odôvodňuje: „človek — píše Aristoteles — pozostáva z 3 hlavných čiastok, z hlavy, z prs a brucha; poneváč ale hlava je najprednejšia čiastka človeka a poneváč kýchanie *z hlavy* (?) pochodí, slušno je, aby sa privítalo.“ I Rímania pri tej príležitosti sa pozdravovali; áno císar Tiberius to zákonom nariadil. Pritom ale kýchanie za znak šťastia a nešťastia pokladali. Kýchanie pred poludním bolo predchodcom nešťastia; komu sa ale ráno kýchlo, prv nežli mal obuv na nohách: ten si ľahol z novu do postele a hľadel na krátky čas usnúť, aby tak, prebudený, jakoby nový deň života začať a predzvestovanému kýchaním nebezpečenstvu odolať a ujsť môhol.

D. Lichard.

---

67. Aristides.

V Athénach žil spravedlnosti milovný muž Aristides. Vždy hájil právo potlačených, vždy sa krivdám oproti staval, a prekážal všetkému, čo by vlasti jeho škodiť mohlo. To sa neľúbilo Themistoklovi, ktorý chcel byť prvým mužom v meste. I osočil Aristida, že po vláde dychtí. Išli sa mešťania na verejnom mieste, aby vec rozhodli. Ktoby chcel, aby Aristides z vlasti vyobcovaný bol, mal na tabličku jeho meno napísať a ju do prichystanej nádoby vložiť. Práve sa už hlasovalo, a hľa tu ide Aristides ulicou. K nemu pribehol jedon človek a povedel: Prosím napíš mi sem meno „Aristides“; neznám písať; nikdy mi sice neublížil, ani ho neznám, ale počína si, jakoby len on sám bol spravedlivý, a to mňa mrzí. Aristides vzav tabulku napísal svoje meno, a bol na desať rokov z vlasti vyhnaný.

Ale sláva čnosti ani vo vyhnanstve nepominie. S nesmiernym vojskom tiahol perský kráľ Xerxes na Grékov, zkazou hroziac vlasti Aristidovej. Sbieralo sa vojsko po všetkých mestách gréckych, ale vedelo sa, že ťažko bude odolať tak náramnej sile nepriateľov. V núdzi svojej vzpomneli Athénčania na Aristida i povolali ho z cudziny. Čnostný Aristides prišiel, pomôhol oslobodiť vlasť od zkazy a stal sa chlúbou svojich krajanov, ktorí, aby pamiatku jeho zvečnili, stavali

jemu ku cti stĺpy, počitujúc ho vo svojich letopisoch medzi najprednejšie ozdoby obce Athenskej.

---

68. Nitra.

(Národná pieseň.)

Nitra milá, Nitra, ty vysoká Nitra,
Kdeže su ty časy, v ktorých si ty kvitla?

Nitra milá, Nitra, ty slovenská mati!
Čo pozrem na tebä, musím zaplakati.

Ty si bola nekdy všetkých krajín hlava,
V ktorých tečie Dunaj, Visla i Morava.

Ty si bola bydlo kráľa Svätopluka,
Keď tu panovala jeho mocná ruka.

Ty si bola sväté mesto Methodovo,
Keď tu našim otcom kázal božie slovo.

Teraz tvoja sláva v tôni skrytá leží:
Tak sa časy menia, tak tento svet beží.

---

69. Vďačnosť leva.

Keď v Ríme na veľkom námestí hry a kratochvíle stroiené byť mały, vpustené bolo do ohrád mnoho divokých a ukrutných zvierat. Boli ale medzi nimi i takí levi, ktorým Rímania obyčaj mali dávať k roztrhaniu otrokov svojich, ktorí pre nešľachetnosti svoje smrť zaslúžili. Medzi tými úbohými bol jedon otrok menom Androklus, ktorý pánovi svôjmu utiekol, ale zase lapený bol. Toho keď jedon z levov, najväčší a najhroznejší, shliadol, najprv jako s podivením sa zastavil, potom ale poznenáhla ticho k nemu šiel, jakoby ho znal, a krúťac chvostom jako domáci líškavý pes, jazykom svojím lízal mu ruky i nohy a nedal k nemu iným zverom pristúpiť ani mu uškodiť, jako by ho brániť chcel. Nad čím sa divilo celé množstvo ľudu rímskeho nad mieru a císar sám rozkázal Androkla k sebe povolať a opýtal sa ho, zkadiaľ to priateľstvo medzi ním a levom pochádza a prečo mu ten najukrutnejší divý zver odpúšťa? Na to odpovedel Androklus a vyrozprával

všetko, jako sa stalo: „Keď som prvý raz od pána svôjho utiekol, nemohúc ďalej jeho prísnosť o ukrutné bitie snášať, obrátil som sa na púšť, aby som aspoň tam život svôj ukrátil. Pre veľkú násilnú pálčivosť, vliezol som do jednej, hlbokej a skrytej jaskyne, aby som sa v nej ochladil. Ale hneď po mne prišiel tam lev a zazrúc mä, šiel rovno ku mne, veľmi pokorne podávajúc mi svoje dlapy, v ktorých veliký končitý tŕň väzel, jako keby mä o pomoc žiadal. Tu som ja vytrhol ten tŕň z dlapy jeho a vytlačil hnoj i nečistotu z rany, a sotrel som krv; on ale položiac dlapu svoju na lôno moje, ten celý deň vedľa mňa odpočíval. A tak zhojac leva, býval som s ním v tej jaskyni za tri celé roky a požíval som s ním jednoho pokrmu. Lebo on, ktorékoľvek zvery polapal, z tých mi čo najlepšie kusy prinášal, ja ale nemajúc ohňa na slnci som ich sušil a jedol. Naposledy, keď sa mi už ten divoký život sunoval, ušiel som z toho miesta, keď lev práve na hoňbu odbehol, a odíduc odtiaľ tri dni cesty zajatý som bol od vojakov a z Afriky k pánu svôjmu do Ríma privedený, ktorý mňa ale hneď na smrť odsúdil a ukrutným zverom k roztrhaniu predhodiť rozkázal. A preto nemyslím inšie, než že je to ten lev, ktorého som ja uzdravil, a on, pamätajúc na moje dobrodenie, mi teraz tuto vďačnosť čo hosťovi a lekárovi svôjmu preukázal.“ Na takúto zprávu jeho a na žiadosť celého ľudu bol Androklus spolu i s tým levom na slobodu prepustený, vina mu odpustená, a ten lev darovaný, ktorého on na tenkom remeni uviazaného po celom meste sebou vodil. Ľudia, stretávajúc ho, dávali mu peniaze a riekali: Toto je lev hospodár človeka, a toto je človek lekár leva.

Dľa A. Gellia.

70. Potecha.

Na Sitna vrcholci dumná visí skala,
Tam večne sedí samota trúchlivá;
Tam si sedela, tam horko plakala
Mať moja, mati biedna, žalostivá.
Šanuj sĺz mojich horké zpomenutie,
Ušetri bolné duše mojej hnutie!
Storočných bôľov obraz to tam sedí,
Tak biedny je nie obraz samej biedy;
Sedela v závoj čierny zahalená,
Žialila ťažkým žiaľom rozžialená:

„Synovia moji, nevďační synovia,
Sláviu, matku svoju viac neznajú!
Skalám žalujem, zlý svet sa mi smeje:
Vystúpte skál tých pravekí duchovia,
Snáď vám sa p hnúť odrodilci dajú,
A moje znovu ožijú nádeje!“
Ja som jej syn, jest ona mati moja —
Ó jaké boje v duši mojej stoja! —
No, čo sto bojov nado mnou zahučia!
Ja s celou dušou padnem v jej náručia!

Ó neplač mati, mati naša drahá!
Zajde ten mrak, čo tvoje slnce kryje,
Pre deti tvoje prijde doba blahá. —
Málo kto je tvôj, ale každý verný,
Čo svedomie si zradou nezačierni;
Nejedno srdce ešte k tebe bije,
Odhodlanosť je, čo ťa vyslobodí,
Tato nádeju — nádeja čin splodí,
A činom slavným rod tvôj zas ožije! —
I neplač teda, mati naša drahá,
Zajde ten mrak, čo tvoje slnce kryje,
A tebe, tvojim prijde doba blahá!

A. Sládkovič.

71. Vrabec.

Jako myš medzi štvornohými zvieraty, tak zase medzi ptáky vrabec všade sa tiahne za človekom, aby sa na jeho potrave počastoval. Spôsob jeho života je známy; preto ho i opisovať nebudeme, ale hneď k tej otázke prejdeme: či a nakoľko je hospodárstvu škodlivý? Pilné pozorovanie na vrabce, s ktorým sa učený oberáva, presvedčilo o tom: že každý vrabec do roka, či na poli z posiateho obilia, či z klasov, alebo i v samom humne istotne štvrť merice zrna požere; nech tedy v jednom chotáre len tisíc vrabcov sa sdržuje, škoda na obilí už obnáša 250 meríc. Ale obráťme peniaz i na druhú stranu: či ozaj vrabec žiaden užitok neprináša? Vrabce výše pol roka nemajú príležitosti ani v poli ani v humne zrno vybierať; hľadajú oni teda druhú potravu, a síce: chrobáky, húsenice, motýle a iné hmyzy. I to zkúsenosť dosvedčila: že vrabec, keď zrno, čo lepšej krmí, nežere, raz viac tejto záhradám škodlivej potravy sožrať musí, a tak do

roka strorí aspoň tretinu merice chrobákov. čo všetko urobí v celom chotáre tisíc vrabcov majúcom 333 kýl. To sa zdá byť viere nepodobné a preca je tomu tak. Či sa teda vrabce majú kántriť? Vrabec teda je len drahý sluha v hospodárstve. ale nie skutočný nepriateľ.

D. Lichard.

72. Sokoly.

Poďme, starý otče, skryť sa tam v ty skaly.
Z tých čierňav polnočných hrozia nám prívaly.
„Nie sú to oblaky, syn môj, nie čierňavy,
Ale je to Sitna vrchol hrdohlavý.
Na hore tej staré černejú sa bralá,
A nejedna povesť v bralách tých zaspala:
Pod horou tou ale pieseň sa ozýva,
A nejedna povesť v bralách tých ožíva.“

Ej, nie sú to, dedko, sitňanské vrchole,
Ale to pohronské musejú byť Hole:
Sitňanské skaliny sňah svôj už vypily,
A hole sa sňažnou belosťou prikryly.
„Mýliš sa, junoško, že je to sňah biely,
Na sitňanské skaly sokoly sletely.
Sletely na skaly, aby vidiek celý,
Kraj ten sladkých žiaľov, šír a šír videly;
Časom sa k belastým výšinám dívajú.
Zdá sa, že tam pomoc, tam nádeju majú.“ —

Vidíš, starý otče, pravda povesť detí. —
Hľa, na tých sokolov strašný šiarkan letí! —
„Hoj, nie je to šiarkan, synak môj milený,
Šiarkan zlý je večne do brál tých zavrený:
Orol to mohutný pod nebom si pláva.
Hrom je sila jeho a blesk hromu sláva;
V širokých kolesách nad Sitnom sa krúti,
Ani sa nehnevá, ani sa nermúti.“ —

Otče! ty sokoly k oblakom veslujú.
Hádam sa s tým orlom do bitky hotujú. —
„Syn môj! sily rastú, keď si ruky dajú:
On sa ku nim níži, ony sa zdvíhajú,
Na mohutných krídlach nad svety sa ronia,

Jako sa oblaky za oblaky honia:
Nesú sa víťazne k slnku svojej slávy.
V ich bielosti miznú krahulcov mrákavy.
Tak, synku, len sily spojiť, užiť treba:
Kde svet neuvládze, zvládze Cherub neba.

A. Sládkovič.

73. Anekdoty o cárovi Petrovi Veľkom.

Cár Peter, ktorý základy vojanského loďstva ruského položil, k ochrane nových k tomu potrebných ústavov vydal prísny rozkaz, aby stráž u arsenálu (námorskej zbrojnice a loďnice) postavená nikoho dnu nepustila, kto k delníkom ústavu neprináleží. Málo za tým narodí sa cáru Petrovi, a síce v nočnej dobe, túžebne očakávaný dedič koruny. V radosti srdca svôjho beží poloobločený panovník na ulicu, aby sám na väži arsenálu zazvonil, lebo v tej dobe v Rusku osobné zvonenie za dôkaz náboženské, radostného pohnutia srdca sa považovalo a čiastočne dosaváď považuje. Cár klope na bránu a volá, aby sa otvorila; vojak na stráži postavený odpovie, že nikto nesmie do arsenálu, kto nenie delníkom v ústave. „Ja som cár“ — zavolá mrzute Peter — „hľaď abys rychle otvoril!“ „Môžeš ty stokrát byť cárom,“ odvetí pokojne vojak, „čo mňa do toho? ja nesmiem nikoho pustiť do arsenálu.“ „Kto ti vydal ten rozkaz?“ kričí Peter. „Môj pán kaprál“ doloží strážca bez nejakého pohnutia mysli. „Privolaj tedy kapŕála tvôjho“, zahrmel panovník. O nedlho dojde kaprál; a však i ten na žiadost cárovu tvrdí, že nikoho nesmie bez povolenia samého dôstojníka, veliteľa stráže, do arsenálu vpustiť. Cár už bol obyčajným prudkým hnevom rozčervenelý a činil posuňky, jakoby mal v úmysle pokus násilného otvorenia dverí učiniť, a však sa spamätal a samého veliteľa stráže privolať rozkázal, ktorý i na slovo cárovo bránu otvoril. I poháhlal sa panovník na väžu a nazvonil si tak do chuti, že mu kropaje potu stály na čele, keď sa dolu vrátil; potom dal strážca brány odmeniť, doručil mu desať rublov a ustanovil ho ihneď poddôstojníkom.

Tenže panovník učil sa, jako známo, čo tesársky tovaryš stavaniu lodí v Hollandsku, a keď sa vrátil do svojej državy nazpak, za dlhší čas sám pracoval v prosred svojich delníkov čo nádenníčky tovaryš, aby tak pohodlnejšej k práci dohliadať môhol. Po čas tejto svojej práce v loďnici prijímal on tiež denný plat, pre každého tovaryša ustanovený. Jedného dňa, keď

práve svôj plat obdržal, kúpil si na ceste do cárskeho paláca syru a chleba, a medzi jedením vkročil do svetlice manželky cárovnej, hodil radostnou tvárou zarobený srieborný rúbel na stôl a vykríkol: „Vidíš milá Katko! žebych ťa môhol vyživiť, keby som i nebol cárom!“

D. Lichard.

---

74. Netráp sa ty mati moja!

Letí sokol v širom kole,
Letí, letí od Budína:
„Hej sokole, môj sokole!
Čis' videl tam môjho syna?“
Videl, videl včera — vloni,
Včera, vloni — v širom poli,
Tam on zostal pri pokoni —
Tam ho biela hlávka bolí.

„Syn môj, syn môj! keď ťa bolí
Musím ťa ja dostať ku mne;
Čože tam máš v širom poli
Piesok čítať nadaromne.“
Netráp sa ty mati moja,
Nevar hlavu petrželen,
Majže troška len pokoja,
Veď ti prídem — na súdny deň.

„Syn môj, syn môj! keď ťa bolí,
Kto pri tebe deň noc stojí,
Kto pri tebe v širom poli,
Keď sú nie tam rodní tvoji?“
Netráp sa ty mati moja,
Mám ja sluhov podľa vôli;
Verní sluzi kol mňa stoja:
Hladní vlci i sokoli.

„Syn môj, syn môj! keď ťa boli,
Kto ťa chová? Kto ťa pojí?
Kto ťa chová v širom poli,
Keď sú nie tam rodní tvoji?
Netráp sa ty mati moja,
Veď sú pri mne moji známi,
Dobre mňa tu krmia, poja:
Bujné vetry s obláčkami.

*

„Syn môj, syn môj! keď ťa bolí
Kto ťa lieči? kto ťa hojí?
Kto sú lieči v širom poli,
Keď ťa nie tam rodní tvoji?“
Netráp sa ty mati moja!
Dobre som ja obstaraný,
Verne mä tu lieča, hoja
Moje sestry: straky, vrany.

„A keď zomreš, syn môj milý,
Kto že ťa tam v hrob pristrojí?
Kto sprevadí do mohyly,
Keď sú nie tam rodní tvoji?“
Netráp sa ty, mati moja!
Mám priateľstva na tisíce:
Hviezdy, mesiac mä pristroja,
Vyprevadia fujavice.

„Syn môj, syn môj, moje dieťa!
Čo si počne tvoja mati?
Pevedz aspoň, kde mám kvieťa
Na hrobček tvôj zasievati?“
Netráp sa ty, mati milá,
Obzri sa len kolo sebä:
Celý svet: to má mohyla,
Hrobný kameň — sivé nebe.

J. B.

---

75. Herkulesove kúpele pri Mehádii.

Kúpele tyto, od ktorých samo mestečko *Mehádia* asi tri štvrti hodiny vzdialené leží, boly už v prastarých časoch Rímanom pod menom „Thermae Herculis“ známe, a najskôr kroz císara Trajana, pri jeho vojanskom ťažení do Dacie, vynalezené. Že Rímania veľmi mnoho na kúpele držali, je vec všeobecne známa; dá sa teda mysleť, nakoľko im tyto horúce sírkové pramene vítané byť musely. Po stroskotaní rímskeho mocnárstva i *Herkulesove kúpele* celkom zanikly, a až do začiatku osemnásteho stoletia v zapomenutie upadly. Konečne r. 1736. rakúsky maršal gróf Hamilton náhodou do tejto doliny prišiel, a povestných Herculesovych lázni druhým vynálezcom sa stal. Ihneď z rozkazu císara Karola VI. boly kúpele ty k upotrebeniu pripravené. Pozdejší

rakúski vladári dali budoviská rozmnožiť, a miesto v každom ohľade tak ozdobiť, žeby nelen pohodlného, ale i príjemného pobytu sem prichodiaci hostia nachádzali.

Teraz pozostávajú tamejšie hlavné budoviská, v nichž množstvo izieb pre hosťov jesto, zo dvoch dlhých, na dve poschodia vysokých domov, ktoré samy jednu hodnú ulicu spôsobujú. V prostried ulice alebo námestia je rozsiahla vodou naplnená kameňná nádoba, a v tejto mohutná farnenského Herkulesa predstavujúca bronzová socha, zpod ktorej ustavične čerstvá voda tečie. Na východnom konci ulice je malá ale čistotná kaplička; na západnom nekoľko menších domov a rozličných búd, v ktorých kramári svôj továr na predaj vystavujú. Miestnosti ku kúpaniu sú z čiastky v hlavných budoviskách, z čiastky od týchto k východu pohodlne usporiadané. Položenie celého kúpeľa, jako sa myslieť dá, je nad mieru krásne. Obrovské skalnaté vrchy zo všetkých strán, a najmä 500 siah vysoký *Domogled*, na človeka v rozkošnej doline sa prechádzajúceho čarovne pôsobia.

Čo sa tamejších sírkových prameňov týče, sú dľa tvrdenia znalcov, medzi všetkými podobnými prameňmi v Rakúsku najhorúcejšie, najsilnejšie, a po Geiser-ských na Islande v celej Europe najvýdatnejšie. Že pri týchto vlastnostiach preca takého účastenstva jakoby zaslúžily nedochádzajú, to sa len tej okolnosti pripísať musí, ponevráč je to miesto od „vzdelaného sveta“ priveľmi oddialené, a teda ani neposkytuje oných tisícero pohodlností, ktoré terajší vycibrený svet od kúpeľov jako: Išl. Karlove Vary, Gastein, Teplice atď. požaduje. V posledních rokoch počeť hosťov, čo sa tu za dlhší lebo kratší čas bavili, na 2500 vystúpil. Čas kúpania trvá obyčajne od polovice junia do konca augusta, tak že sa so začiatkom septembra hostia na všetky strany, odkiaľ prišli, rozpŕchnu. My 13. sept. tam doraziac, sme opravdu „kňaza vyzliekať“ prišli, lebo v kúpeli takmer žiadnych cudzincov už nebolo. Okolnosť tato zmenila náš prvý úmysel, dľa ktorého sme sa tam najmenej osem dní zabaviť chceli, na toľko, že sme si, po obhliadnutí pamätností, druhého dňa zpiatočnú cestu do Oršovy nastúpiť pred sebä vzali. Keď teda čas nášho tamejšieho pobytia tak na krátko vymeraný zostal, museli sme sa ponáhľať, aby aspoň to, čo pozornosti hodno je, nám neznámo nezostalo. Z tej príčiny sme si hneď po obede jednoho čičerona vojaka, aby nás po dôležitejších miestach povodil, najali.

Pohodlné a veľmi čisto držané sú ty chodníky, ktorými

sa tu hore do vrchov lazí; vidno, že tam vojanská feruľa rozkazuje. Prvé miesto, kam sme prišli, je tak nazvaná *Zbojnícka jaskyňa* (Räuberhöhle). Sú to priestranné, z viacej oddelení pozostávajúce miestnosti v skalnatom vrchu prírodou samou spôsobené, z ktorých dakoľko ťažko prístupných vchodov ďalej pod zem vedie. Dľa môjho zdania by sa tam prinajmenej 200 chlapov umiestiť mohlo a teda k lotrovskému pelechu bolo by to miesto opravdu príhodné. Odtiaľ sme ďalej hore vrchami až k *Výšine Čoričovej* (Csoricshöhe) vykročili. Je to na vypuklom skalnatom vrchu zo skromnej drevenej filagoretky pozostávajúce miestečko, odkiaľ najkrajší výhľad k severovýchodu sa otvára. Potom sme do *Potiacej jaskyne* (Schwitzhöhle) sostúpili, a tu sme sa o náramnej horúčosti tamejších prameňov najlepšej presvedčili. Priam jakoby v kotli klokočom voda vrela, taký blbot z podzemných stokov počuť, a para tak horúca vystupuje, že by sa v nej čokoľvek obariť mohlo. Zatým sa zponenáhla už okolo 7. hod. zatmievalo, lebo tu medzi vysokými vrchami slnko poťažne veľmi včasne zapadá. Nastúpili sme teda cestu zpiatočnú do hospody, prehliadnutie iných zvláštností k druhému dňu ponechajúc.

Aby sa nám ale tak nepovodilo, jako mnohým cestovateľom, čo do Ríma putujú a pápeža nevidia, museli sme, vo výchyrných kúpeľoch byvše, aspoň raz sa okúpať. K tomu sme si vybrali najsilnejšie pramene, totižto Herculesove. Pohodlnosť, čistota a lacnota i v tomto ohľade sa veľmi chválitobne porúčajú.

Po obede sme vystúpili na *Výšinu Schnellerovu* (Schnellershöhe), ktorá, jako Čoričova, na krásnom mieste, len že v opačnej strane k poludňo-západu totižto, odkiaľ výhľad na iné strany sa otvára, sporiadaná je. Ja bych si bol veľmi prial i na *Domogled* vystúpiť, ale ponevač k tomu jeden celý deň zapotreby je, a my sme sa predošlého dňa na tom boli usniesli, že sa čím skorej do Oršovy navrátime; nemôhol som môjho spolucestovateľa k tomu, ovšem hore obrovskými skalami krkolomnému lazeniu prehovoriť. Zostalo teda pri včerajšom programe, tak že keď sme si do večera všetko dobre poprezierali, so západom slnka Mehádiu opustiac, pohodlnou, istého sedmohradského pána ochotne nám ponúknutou príležitosťou sme sa okolo 11. hod. v noci zase do Oršovy „K rakúskemu cisárovi“ navrátili.

J. K. Viktorin.

76. Radostník na jar.

(Nárečím západno-slovenským.)

O vítaj nám už na stokrát,
Peknorúchý, švárnolící,
Vonnoustý mládenečku!
Hoste vďačný, hoste vzácny,
S dychtivosťú, s tesklivosťú
Hoste dávno žádaný!

Jak sa lúbý tvój na pohled
Všecko hýbe, všecko stává!
Všecko zmladnuté ožívá,
Záodev novú obléká.
Všecko má samý radostník,
Všecko hlučne len plesá!

Slnko jasnejšími strílá
Z lúbopárnéj tvári prúhmi,
Steplané dýchá povetrí,
Májové zláťá sa déždže,
Vod plné hrčá potóčky,
Lúky duh napájajú.

Dobrodejná výš po sátých
Zem polách zbožá vyháňá:
Lúky nádherného rúcha
Kroj začínajú vyšívať,
Kvítky rúžové k hubičkám
Ústka mílo odmykať.

Kríčky, chrasti, háje, stráne
Hlavmi vlastnaťá k stinidlám,
Sádky privreté ohradmi,
Plánky v trávnatých slobodné
Rovninách vonné z belunkých
Mléko prs vytískajú.

Ptáci listnatém po mláďú
Z hrdla spívajú o závod,
Švrčky cirkajú na brázdách.
Dychtivé po práci včelky
Snášajú sladkú do klátov
Jedna prez druhú korisť.

Pohnutí krepčá šuhajci,
Skákavé točá sa devky,
Zní kopec, zní spevmi údol,
Starci ven lezú ze kúta,
K práci rolník, k práci vincúr,
K práci sám sa má plťár.

Spustené ščicú ze brežných
Hynčujú sa vrb Rusálky;
Hajna Vil beloplachetné
Nad siným krúťá sa Váhem;
Pískavý s hlasnú pri lichve
Dúčelú chodí Veles.

Opretí na drín pasáci
Húdbu každý svú prevádzá,
Rozbehlé sem tam po tučných
Stáda strečkujú pasinkoch,
Skáče každé zvíra, každý
Stvor kde len jaký teší.

Všecko toľko len ze sladkéj
Číše rozkoší upíjá,
Ustavičný hlas radosti,
Ustavičný zvuk plesáňá
Dál ze všeckých stran, ze všeckých
Rad radem hučí krajov.

Ó kebys len krásnorúchý,
Peknoustý mládenečku,
Čas dlhý u nás prebýval,
Čas dlhý bol hosť, a rajskú
Tvého nám blahoslavenstva
Stále déždíval rosú!

J. Hollý.

77. Rozčriedenie ľudského pokolenia.

Ľudské pokolenie, ľudstvo, človectvo, delí sa na rozličné *plemená, čelade, kmeny a národy.* Učení ľudia počeť a rozliky plemien na viacerako rátajú. Spôsob, ktorým to *Blumenbach* rozočriedil, je v naukách o človeku najprijatejší. Vedľa toho liší sa človectvo na pätoro plemien. 1) *Plemä kaukazské*, pleti (t. j. tela a jeho farby) bielej, postavy a parsúnu toho, jaký sa pri ľuďoch za pekný má. K nemu počituje Blumenbach všetkých Europanov (mimo Laponcanov, čili Lopárov a Čudov čili Finov, korýchžto potomci sú i Maďari); potom Aziatov z tejto strany riek Oby a Gangesu, a severných Afrikánov. 2) *Plemä mongolské*, pleti žltkastej; k tomu počituje ostatních Aziatov na východných stranách, v Europe národy čudské čili finské a v Amerike tak rečených Eskimákov. 3) *Plemä murínske* čili aethiopské, pleti čiernej; kam prináležajú Afrikáni, ináč *muríni, černosi, negri* zvaní. 4) *Plemä amerikánske*, pleti červenastej, škoricovej alebo medenej; rozšírené je po celej Amerike. 5) *Plemä malajské*, pleti načiernastej; bývа po australských ostrovoch. Francúz *Cuvier* (čítaj: Küvié), najvätší za našej pamäti živočíchov (živokov) zkúmateľ, pokladal troje hlavných plemien ľudských od seba rozdielnych, zvlášte z ohľadu na *složenie lebu* (čili všetkých kostí spolu hlavu skladajúcich, teda od čela až na temä), lícnych kostí a čeľustí (sánok) a na podobu tvári, tým složením spôsobenú: 1) *Plemä srednolebé, kaukazské* čili *europejsko-arabské;* jeho leb vychodí na temeni do vajčitej obliny a lícne kosti tak málo vysadajú, že keď sa shora na lebaň hľadí, sotva ich vidno. 2) *Plemä úzkolebé, murínske* čili *aethiopské, négerské*; kde leb vychodí na temeni do ostra, bez obliny čela, na zadok stlačeného a s hlavou jakoby z oboch strán splaštenou. 3) *Plemä širokolebé*; u neho je temä široké a temer štvorhranné, lícne kosti tak sú vysadnuté, že hľadiac shora ich náležite vidno. *Šafárik* nechajúc Blumenbachovi pleť, Cuvierovi leb, nesie pozor svôj zkúmavý zvlášte na to, čím sa človek človeckejšie po- a rozoznávať dáva: a to je *reč* jeho: „jaký človek taká reč,“ po nej ho vraj tak jako ptáka po perí poznávame. V ohľade na to delí on pokolenie ľudské na štvoro plemien: *indoeuropejské, semitické, severské a čínske.*

1) *Plemä indoeuropejské,* na celom okruhu zemskom teraz nelen na počeť najhojnejšie, ale i duchovne a občiansky

predočiace (predok majúce), rozkladá sa na mnohé staršie a novejšie čeľadi, kmeny a národy. Tyto sú:

a) v Azii čeľaď *hinduská*, s kmenom *indickým*; čeľaď *areitská* s kmenom *médskym* a *sarmatským* (jeho odnože sú *Osetinci* v Kaukaze), *afganským*, *perským*, *kurdským* a *armenským*; — *b)* v Europe čeľaď *thrácka* s kmenom *thráckym*, (tohoto odvetvia sú: *Arbanási* čili *Arnauti*, *Albančici* v Tureckej), *gréckym* a *latinským* (čili *románskym*). čeľaď *celtonemecká* s kmenom *nemeckým*, *celtickým* (ktorého ostatky sú *horania škótski* čili *Kaledoni* a *Iri*), a *cimbrickým* (jehož potomci *Brejzári* vo Francúzskej a *Valisšania* v Anglickej), čeľaď *vindická* s kmenom *litvanským* a *slavianskym* (slovanským).

2) *Plemä semitické*; ku ktorému náležia *Assyrovia*, *Židia*, *Arabovia*, *Abysinci*.

3) *Plemä severské*, býva v severnej polovici Azie, v najpolnočnejších krajoch Europy a Ameriky. K nemu sa počitujú kmeny a národy v piatich asi čeľaďach, ktoré sú: čeľaď *uralská* s kmenom *lopárskym* čili *laponským* a *čudským* (k tomuto náležia národy: *Voguli*, *Ostiaci*, *Permiaci*, *Zyriani*, *Votiaci*, *Mordvíni*, *Čeremisi*, *Madari*, *Čuchonci* a *Estonci*); čeľaď *kaukazská* s mnohými drobnými kmeny, zvlášte *Čerkesy*, *Avary* čili *Lesgy* a *Grúzy*; čeľaď *turecká*; čeľaď *mongolská*.

Poznam. Nektoré kmeny a národy čeľadi tureckej volajú sa i *Tatári*. Ale nevlastne; a len preto, že predtým *Tatári*, národ čeľadi *mongolskej*, nad nimi panovali. *Samojedi* sú kmen čudskému nečo príbuzný.

4) *Plemä čínske*, veľké, mnohoľudné, počitujú nektorí k čeľadi mongolskej.

M. M. Hodža.

---

78. Na Kráľovej Holi *).

Na Kráľovej Holi jasná vatra svieti,
Okolo tej vatry dvanásť horných detí;
Hej švarná to junač, jako jedon všetci,
Valaška im v pästi, karabín na pleci;
V opasku širokom peknych pár pištolí,
Také deti rastú na Kráľovej Holi!
Nad Kráľovou Hoľou čierne mraky staly,
Ten slovenský národ v ťažkom nám je žiali.

*) *Kráľova hoľa* je vysoká hora v Ľuptovskej stolici, kde, jak povesť hovorí, Matiáš kráľ na love rád meškával a obedoval na veľkom kameni, ktorý tam až podnes sa ukazuje.

V tom našom národe, zle to tam, nedobre,
Krivda za stôl sadla, pravda u dvier žobre.
Nad Kráľovou Hoľou bijú hromy s neba!
Hoj, ktože zastane národ náš za tebä?
A ktože by zastal! nik iba Boh a my:
Boh do krivdy hromom a my zas guľami.
Medzi nás šuhaji, medzi nás, a Boh dá:
Bude Slovák ešte, čím býval inohdá!

Samo.

---

79. Dômyselnosť Demosthenova.

Jednoho času v Athénach dvaja ľudia prespolní prijdúc do hostinca na hospodu, dali hostinskej schovať peniaze a tak sa usniesli, aby ich jednomu bez druhého nevydávala. Po krátkom čase ale prišiel jedon z nich a vyklamal všetky peniaze, hovoriac, že tovaryš jeho umrel, a poberúc ich od nej išiel preč. Potom prišiel druhý a požiadal svoje peniaze, avšak nemohúc ich dostať, obžaloval ženu pred súdcom; ktorá vidiac, že je oklamaná zúfala takmer a chcela sa obesiť. Tedy Demosthenes, slavný rečník v tomže meste, vidiac ženu trúchlivú a lstive podvedenú, prijal na sebä jej provotu, a protivníkovi jej pred súdom na žalobu odpovedajúc hovoril: Žena tato hotová je tebe dľa usnesenia učiniť, ale jako sám vyznávaš, že ty peniaze nemá vydať jednomu bez druhého, preto, keď obaja prijdete, vtedy budete môcť poklad váš požadovať; do tých čias ale je tebe ničím nie povinná.

A tak múdrosti a zretedeľnej výmluvnosti rečníka pošťastilo sa ženu tuto úbohú sprostiť ťažkej príhody.

---

80. Mládenec.

Na strmej skale Kriváňa stáva
Mládenec svojej podobný skale:
Večerná zora pekne zahráva
Si v jeho oka krištále.
Do diaľky mračnej letia mu oči,
Zdá sa, že súdiť minulosť chcejú:
A zase zrakma k nebu zatočí,
Zdá sa, že hľadá svoju nádeju.

Hneď čelo smraští a dupne nohou,
Jak by chcel vlastný osud rozšlapnúť.
Hneď úsmech bliskne tvárou úbohou,
Jak by chcel v slasti smútok svôj spláknuť.
Časom hľadí pod sebä v dolinu.
Hádam myslí o blahu rodiny.
Časom sa nehne celú hodinu.
Hádam sa modlí za bratov viny.

„Jak plačeš, neplač, mládenec jarý,
Smútok len srdce sužiera.
Ligot nádeje rozlej po tvári.
Túžba šľachetná, ver, neumiera.
Jakže sa hneváš, zruš plameň hnevu.
Hnev je rozumu zradný poddaný.
Osud prichádza v tajnom odevu
S slavným proroctvom Bohom vyslaný.

Jak myslíš, mysli na stav otčiny
A spoj myšlienku s citom ľúbosti.
Vymysli spásu, sleť do dediny —
A daj úmyslu tvár skutočnosti.“
Hlasy utíchnu. Mládenec kročí —
Stúpä do svojej dediny:
Slza potechy svieti mu z očí.
A žije celý v žití otčiny.

A. Sládkovič.

81. Národné kroje v Sedmohradsku.

Maďari v Sedmohradsku, pravda i tu len okolo Kalotasegu, viac pôvodnosti podržali vôbec čo do obyčajov, mravov a rázu národného, než ich súkmenovci v Uhrách. Muž nosí vysoké čižmy, biele plátenné nohavice, živými barvami vyšívaný náprsník, z ktorého tarkavý ručník vyzerá. Na krku čierny ručník s tarkavým, alebo zlatými strapcami opatreným krajom a podperený hodný klobúk zakrýva až na vysmolené búzy oholenú tvár. — Dievča nosí striebornú partu, okrášlenú všelijakým sklom a kamením, jako i ružnobarevnými stužkami, ktoré popri dvoch vrkočoch na plecia slietajú. Golier na hrdle s vystupujúcimi záhybami na prsiach je ružo-červeno obšitý a objatý čiernohodbábnym ručníkom. Náprsník je rovný s chlapským; košeľa s červenými stužkami na pleciach opatrená čahá až po lokte; tmavá, barvenými kraji

opatrená zásterka zakrýva spodné šaty; na pravom ramene nosí tarkavý ručník, v ruke ale kytku; červené čižmy na nohách. Obyčaje pri námluvách (svataní) sú slovanské celkom, a i odtiaľ sa súdit dá, že národnej pôvodnosti v opísanom kroji niet.

Románi, alebo jako ich my voláme, Olási (Vlasi) obývajú väčšiu časť Sedmohradska. Ich národný kroj mení sa často už v najbližšej dedine, ale v celku preca dákasi jednostajnosť sa nachádza v ňom. Devy a ženy oblečené sú v rôznobarevné šaty opásané najviac dvoma zásterkama, ktoré na banátskych hraniciach takmer len z tarkavých dolu visiacich nití záležia Košele sú vyšívané a kolo drieku vinie sa tiež všelijakými barvami vyšívaný kožušek. Strakatý ručník objíma často jako čelo, tak i bradu; ženy ale, a nekedy i devy ovinú hlavy svoje najviac bielymi ručníkami na spôsob turbánu alebo strechy, tu i tu ale i celkom jednoducho tmavomodrými, lebo strakatými ručníky. Devy okrúcajú bohaté vlasy svoje lebo do prava, alebo kosom kolo hlavy, okrášľa ich kvetami a nekedy vidíš i napred visiace zákrutky (lokne). Bačkory sú obuvou ženskou. — Muž oproti tomu nosí širokou párticou opatrený klobúk, alebo okrúhlu, vysokú čiapku; košeľu takmer až do kolien, pripätú kolo drieku širokým, remenným opaskom, ktorý spolu, jako mešec na tabak, peniaze, kresivo, nôž a vidličku slúži. Román ľúbi dlhý, na spôsob širokej ženskej košele pristrihnutý, biely lebo čierny oblek s nízkym stojacím golierom, úzke nohavice až po členky, kde lebo remencami bačkôr obvinuté sú, alebo v krátkych čižmách trčia. Búzy, a u starcov jako i u kňazstva tiež brada plná, okrášľujú tvár mužských.

Sasi nemajú žiadneho malebného kroja, u nich najdeš ten samý starosvetský oblek, jako sa nachádza na starých obrazoch. Ženy nosia záhybkovisté, vlnené, čierne — v lete biele — plátenné sukne bez drieku; naproti tomu bielolebo červeno-vyšívanú košeľu s dlhými rukávami kryje krátky kabát; na hlave čepiec lebo ručník, z pod ktorých často čipky biele vyzerajú. Devy nosia belavé svoje vlasy vo vrkočoch chrbtom dolu visiacich, na hlave široký slamený klobúk. Chlapci nosia krátke, voľné súkenné kabáty; široké klobúky, alebo koženné čiapky; úzke biele alebo modré súkenné nohavice, na ktorých vrchnia čiastka a bočný sošitok červenými alebo jasnomodrými šnôrami vyšité sú; na úzkom náprsníku najdeš husto gombíky z kovu; na nohách dlhé čižmy.

V. Paulíny-Tóth.

82. K otčine.

Ach, vy hory, čierne hory!
Šum váš tajné báje tvorí,
Nad vami sa slnko smeje, —
A vy spíte bez nádeje.

Ach, vy háje, tmavé háje!
Ktorým túžbam dech váš praje?
Nad vami pták v prudkom lete,
Lež vy v kliatbe nečujete!

Ach, vy rieky, Tatry rieky,
Strápených srdc voľné lieky!
Hojte rany, krieste sily,
Zmyte rod váš shanobilý!

Ach, vy skaly, dumné skaly!
Nad vami sa búrka valí;
Čo vám po tom vo vás zlate, —
Keď sa preca nehýbate!

Čierne hory, dumné háje!
Kto vás z poroby odkľaje?
Všetko kvitne kvetom novým —
Len žiaľ poľom Slovákovým!

Jm.

---

83. Vynalezenie šachovej hry.

V 4. století po Kr. panoval v Indii mladý kráľ menom *Behram*. Následkom pochlebných rečí svojich dvoranov stal sa kráľ tento tak ukrutným a nemilosrdným naproti svojim poddaným, že jeho panovanie týmto nebolo už ani na snesenie. Jeden bramín menom *Sissa*, chcúc spomôcť svojim spoluobčanom, vynašiel *šachovú hru*. V hre tejto totižto preukázal panovníkovi, jaký je dôležitý i ten najostatnejší sedliak, jako často závisí len od neho život kráľov, a jako vyšvihnúť sa môže i tento k najvyšším štátnym úradom. Mladý kráľ pozeral a počúval s napnutosťou; v príklade tomto pochopil úlohu svoju a prestal byť ukrutníkom. Hra tato ale zapáčila sa mu na toľko, že žiadať si môhol bramín čo len chcel za odmenu. — Bramín vyplnil vôľu kráľovu; no žiadosť jeho bola veľmi podivná, a síce žiadal si taký počet pšenice, jaký

dostane sa, keď položí na prvé pole — 64 polí šachovej dasky — jedno zrnko, na druhé 2, na tretie 4, na štvrté 16, na piate 256 a t. ď. — t. j. na každé nasledujúce toľkoráz toľko zrniek, koľko na predošlé. Žiadal si teda ten počeť zrniek, ktorý pripadne na 64-té pole. Kráľ zadivil sa nad touto zdánlive veľmi skromnou žiadosťou, a hneď rozkázal svôjmu šafárovi, aby vyplnil žiadosť múdreho bramína. Avšak šafár dosť skoro prišiel kráľovi oznámiť, že všetky poklady bohatej Indie nepostačia mu, jestli vyplniť mieni bramínovu žiadosť.

A v skutku súčet zŕn žiadanej pšenice neurobí menej než 18,,,446744,,308934,664325 t. j. 18 trillionov, 446744 billionov, 308934 millionov, 664325, z čeho dalo by sa nameraťasi 135,,50072,368658 mier. Keby sme obsiali celú suchú zem, morá i rieky len samou pšenicou, bolo by potrebné asi 14 rokov, aby urodilo sa toľkoto pšenice, a i to len pri najbohatšej žatve.

Šachomil.

---

84. Život dedinský.

Dedinôčka moja, dedinôčka milá,
Veď by ťa za celý svet neopustila,
Tak mi tu tichúnko deň za dňom sa minie;
No, nemáš lepší svet, nežli na dedine.

Dedinôčka moja, milá dedinôčka,
Bystrý si jaroček krížom tebou ločká,
Všade sloboda je, kam obrátim očká,
A ten starý Kriváň vidím kned z oblôčka.

Pod oblôčkom mojím malá zahradôčka,
V nej sa ja tešievam od rôčka do rôčka;
V nej sa ja tešievam, v nej ja milo žijem,
Z pestrých vonných kvietkov pekné vence vijem.

„Smutno na dedine!“ však vravíte ľudia,
A mne sa v nej denne nové slasti budia,
A ja tu nepoznám žiaľa ani tiesne,
Veď čujem i spievam denne rodné piesne.

„Pusto na dedine!“ Však to mnohý vraví.
Že niet vyrazenia, že tu niet zábavy;
A mne každučký deň nová radosť svitá;
Bo každý deň nová práca k nám zavíta.

M. Dumný.

---

85. Cigáni.

Cigáni sú z Indie pochodiace plemä, a sú rozšírení po celom svete. Kedy prišli do Evrópy nevie sa s istotou. Isté je, že už r. 1400 v Evrópe Cigáňov nachádzame. Meno svoje dostali vraj od plemeňa Dzigov, ktoré pri vtoku rieky Ind v Ázii sídli. Sami nazývajú sa Romanami t. j. ľuďmi, od rom (človek). Jedna časť jejich bez pochyby cez Egypt prisťahovala sa do Evrópy, a tuná potulujúc sa vo veľkých tlupách, od dajedných kráľov v 15tom století, i výsadné listy podostávala. Teraz roztratení žijú po celej Evrópe, a zo dňa na deň lepšej podrobujú sa zákonom krajín obydlených, tak že už pomaly i ustanovovanie zvláštneho súdcu pre cigáňske plemä prestáva a z užitku vychodí.

Najväčší nepriateľ cigáňov je robota a riadny život. Radšej hladovať bude nežli pracovať, radšej pod holým nebom bývať nežli v poriadnom hospodárskom dome. Národné remeslo cigáňov je kováčstvo a hudba. Takmer pred každou cigáňskou búdou vidno nákovu a mechy, a malé cigáňča s huslami. Chlapi zapodievajú sa mimo toho mnohými s kováčstvom spojenými remeslami, jako fľakovaním a drotovaním kotlov a železných hrncov a ženy štetky robia a *vykladajú*. Vykladanie jejich je — rozumie sa — samý mam a klam, a preca naveky najdú ľudí ľahkovorných, ktorí veľa držia na ty cigáňske „kunšty“ a vďačne i platia za ne. Cigáni sú síce barvy veľmi posmuhlej, ale vôbec pekní ľudia. Majú pekné vlasy, oči a zuby. Radi majú pestré kriklavé barvy a veci blisklavé. Za červené nohavice a zelený dolman s blisklavými gombíkami Cigáň i sto palíc vydrží. V jedle sú Cigáni nie prieberační; zedia čokoľvek, ba ešte i čo „Pánbo zabije.“

Reč cigáňska je reč indoevropejská, pravda s mnohými prímeskami tých rečí, ktorých krajinami nekedy Cigáni púť z Indie do Evrópy konali, jako i tých národov, medzi ktorými oddávna žijú. Ostatne korene väčšiny slov na praotčinu Indiu zreteľne poukazujú. Uvediem n. pr. len mená čísel od 1—10; ty znejú nasledovne: 1 jek, 2 duj, 3 trin, 4 štar, 5 pandž, 6 šov, 7 eftá, 8 ochto, 9 eňa, 10 deš. — V cigáňčine označuje sa vôbec mužské pohlavie hláskou *o*, a ženské hláskou *i*, n. pr. *pchuro* starý, *pchuri* stará, *džukhlo* pes, *džukhli* suka, *bálo* brav, *báli* sviňa, *pchivlo* vdovec, *pchivli* vdova, *rom* muž, *romni* žena, *khurav* vôl, *khuravni* krava a t. ď. Sú ostatne i mnohé nepravideľné priechody n. pr. *bašno* kohút, *khahni*

sliepka. *gunaris* húser, *papin* hus a i. — Slovesá skončujú sa na *av*, na pr. *ačav* som. *dav* dávam. *džav* idem, *merav* umieram, *pekav* pečiem, *pijav* pijem, *sivav* šijem a t. ď. Pozoruhodné je i to, že ty komparácie, ktoré sú v indoevropejských rečach nepravideľné, práve také sú i v Cigáňčine, n. pr. *lášo* dobrý, *feder* lepší, *najfeder* najlepší. *mižech* zlý, *holeder* horší, *najholeder* najhorší a t. ď.

Miloslavín.

86. Slepý harfeník.

V háji na brehoch dunajských
Pod tou lipou pod vysokou,
Hrá na harfe slepý starec
A spieva túžbou hlbokou.

Ešte nikdy nehral takto,
Ešte nikdy tak nespieval;
Jako cíti, tak necítil,
Jako túží, netúževal.

Ľud sa hrnie prechádzkami,
A načúva a postáva.
Ktorý pozdil, ten sa náhli, —
Ktorý náhlil, ten ostáva.

Jaký pekný západ slnka,
Jakou milou zorou žiari!
A ten slepý ju nevidí,
Ale dobre cíti v tvári.

Nevie slepý, že už mrklo
A ľudia poodchodili;
Nevie, ktorí mu peniažky
Do klobúka položili.

Ešte zvučia harfy zvuky
Vzdechy posledného hlasu;
Ale struny sa trhajú,
Starcovi sa ruky trasú.

Mesiac tichý z chmár vychodí,
Nočný vetrík svet ovieva,
A ta harfa už nezvučí,
A ten slepý už nespieva.

Tvár má k nebi obrátenú,
Prsty v strunách smeravené;
Pri ňom na zemi klobúčik,
V ňom peniažky položené.

J. Graichman.

87. Adam a Eva.

Istý kráľ súc jednoho dňa na hoňbe zablúdil. A keď cestu hľadal, začul hovoriť nekoho na blízku. Priblížil sa k tomu miestu, odkiaľ hlas vychádzal, a uzrel muža a ženu sbierajúcich drevo. Žena hovorila: „Naša matka Eva bola preca mlsná, že to jablko zedla. Keď by bola poslúchla pána Boha, zaiste by sme nemali deň čo deň teraz toľkých prác a namáhaní.“ Na to riekol muž: „Eva bola síce mlsná, ale Adam bol veľmi spozdilý, že učinil, čo chcela. Keď bych ja bol na jeho mieste býval, a keďby mi Eva bola dala jesť z

toho jablka, bol by jej dal hodné zaucho, a nebol bych povolil, jako to Adam urobil.“ Kráľ k nim pristúpi a hovorí: „Máte iste mnoho čo robiť, dobrí ľudia?“ „Áno, pane“ odpovedeli (lebo nevedeli že to kráľ), pracujeme do úpadu od rána až do večera a preca sotva že žijeme.“ „Poďte so mnou,“ vraví kráľ, „ja vás vyživím, ani nebudete pracovať.“ V tom okamžení prišli i dôstojníci kráľovi hľadajúc ho a ti dvaja chudáci spatriac ich hodne sa uľakli i zaradovali. A keď boli prišli do paláca rozkázal im kráľ dať krásne šatstvo, koč, sluhov, a každučký deň mali dvanásť jedieľ na stole. Na konci však mesiaca prišlo štyriadvacať jedieľ a na prosred stola bola misa dobre prikrytá. Hneďky chcela žena, poneváč bola všetečná, odkryť misu; lež dôstojník kráľovský súc pri tom riekol, že kráľ zakázal dotknúť sa jej, a že nechce, aby zvedeli čo tam je. Keď boli sluhovia odstúpili, spozoroval muž, že žena neje a že je smutná: pýtal sa jej, čo by chcela a ona odpovedela, že nechce žiadne z tých dobrých jedieľ, ktoré sú na stole, ale že má chuť okúsiť z toho čo sa nachádza v mise zakrytej. „Či si ty nie blázon?“ riekol jej muž, „nereklo sa ti že to kráľ zakázal? „Kráľ je nespravedlivý, rekla žena „keď nechcel, aby sme vedeli čo v tej mise, nemal ju dať na stôl postaviť.“ I počala plakať hovoriac, že si život vezme, jestli muž nebude chcieť odkryť tu misu. Vidiac ju tedy muž plakať mrzel sa a poneváč ju veľmi miloval, privolil urobiť všetko čo bude chcieť, aby sa len nebnevala. Zároveň otvoril misu a tu vyskočila z nej myš, ktorá utekala, hľadiac skryť sa vo svetlici. Oba bežali za ňou, aby ju chytili; lež myš sa schovala v škáre. V tom vstúpi kráľ a pýta sa, kde je myš. „Milosť“ riekol muž, „žena moja mä trápila, chcúc vidieť čo by bolo v tej mise; otvoril som ju sám nechcúc, a myš utiekla.“ „Aj, aj.“ odvetil kráľ, „hovoril si, že keď by si bol na mieste Adamovom býval, že bys' hodné zaucho Eve bol dal, aby sa učila nebyť všetečnou a mlsnou; mal si tedy rozpomänúť sa na to. A ty všetečná žena malas' dobrých jedieľ všelijakého druhu, jako Eva a preca nebolo ti dosť; chcela si jesť z misy zapovedenej. Odstúpte odo mňa, nešťastníci, navráťte sa zase ku svojej práci do lesa a nepomlúvajte viac Adama a jeho ženu, poneváč ste sa dopustili podobnej nemotornosti, z ktorej ste ich boli vinili.“

88. Ovčiakova.

Keď sa nad bučinou
Zapalujú zory,
Pasák ovce ženie
Na zelené hory.

Keď sa božie slnko
Po rose zahráva,
Tu sa pasák z hory
Na hole premáva.

Hole moje, hole,
Vy ste svety moje!
Na ktorých mi svitá,
Večer chladí znoje.

O pravom poludní
Jasné slnko páli,
Ticho po dedinách,
Ticho v svetlej diali.

Keď sa ku večeru
Deň tam prehybuje,
Do fujary hlasnej
Teskné srdce duje.

Už sa zvečerieva,
Už ovečka zvoní:
Spolu ovce moje
Kde vás pasák honí!

Po košiaroch krátke
Noci presnívame,
Ráno si valasi
K holám zahvízdame.

K. Štúr.

---

89. Vínobranie v Tokaji.

Vínobranie, ktoré sa na krásnom Podhorí (Hegyallya) od Újhelya k Potoku a ďalej až k Tokaju na priestore sedem uhorských míl v Listopade slávi, je pravá národná slavnosť. Najkrásnejšie doliny a roviny, ktorými šumiaci Bodrog vlny svoje do Tisy zanáša, pozdravujúc na svojom brehu nejednu dedinu, nejedno mestečko, sú týmto slavným pohorím viničným ovenčené. Rozmanité skupeniny jeho honosia sa nádhernými villami maďarských velikášov. Tam putuje v čas vínobrania nesčíselné množstvo ľudu maďarského. Velikáši, celé rodiny šľachty, majetníci nektorého vínohradu, všetci sa tam ubierajú nezriedka z končín veľmo ďalekých. Mestečká, vinice a villy ozývajú sa hlukom hostín, tanca a zábav rozličného druhu; pohostinstvo šľachty maďarskej objavuje sa tu bez všetkého pretvárenia. Zábavám týmto dodáva shon vinárnikov z celých Uhier a zo súsedných zemí, zvlášte z Haliče a z Ruska spolu s hrami čarodejníckymi veľkej rozmanitosti. Zvlášte ale život na viniciach je v pravde arkadický. Tisíce ľudí miesi sa tam, sbierajúc dar boží, z ktorého pripravujú skvostný nektar.

Oko sa nabaží pohľadom na najrozličnejšie práce, ktorými sa celé skupeniny ľudu na všetkých stranách zanášajú; ucho sa obveseluje harmonickým spevom, ktorý sa tu z úst delníkov vo všetkých nárečiach mnohojazyčného Uhorska rozlieha. Všecko sa raduje dľa vlastnej chuti, tešiac sa z najušľachtilejšieho nápoja v Europe.

Tu vidíš Maďarov, na Podhorí Tokajskom usadlých; tam Nemcov zo Spiša sem priputovalých; tam zas četných Slovákov z hornieho Uhorska prišlých. Každý zástup spieva národné svoje piesne v materčine. Najmenej spevu počuješ od Maďarov. Hrdosť a trudnosť, hlavné to stránky národnej povahy maďarskej, zdá sa, žo sú príčinou tejto mlčanlivosti. Maďarský sedliak pri práci ani nerozpráva ani nespieva a dá-li sa do spevu alebo do veselenia, ani tu sa jakási smutnosť nedá utajiť. Preto sú nečetné národné piesne maďarské vätším dielom krátke a ťažkomyseľné, ba i jejich národné tance prezradzujú jakúsi žalostivosť. Mlčky tedy pracuje Maďar i v hluku pri vínobraní, a zriedka zaspieva pri tom daktorú smutnú pieseň.

Veselšej je ale medzi Nemci zo Spiša prišlými na Podhorie. S chuťou sa obracajú okolo svojej práce, spievajúc pri tom cvičeným hlasom buď nábožné piesne, zvlášte ráno a po obede, buď svetské vo Spišskom nárečí.

Najčulejší život uzreš ale medzi Slovákmi. Ani chvíľku nepracuje šuhaj slovenský alebo Slovenka, aby pri tom nespievali. Slovenské národné piesne sú veľmi zanímavé dielom pre príjemnú rozmanitosť nápevov, dielom pre krásnu reč, dielom pre svôj obsah.

Rozoznávame tri druhy ušľachtilého tokajského vína, ktoré dľa dobroty po sebe nasledujú. Najvýbornejší, ale i najvzácnejší druh je *essencia*. Je to len olejovitý mok, ktorý zo zŕn, pre tlak vlastnej jejich ťarchy, diernatým dnom nádoby prekvapuje. Keď už nič viac nepreteká, odnesú hrozná do druhej nádoby, vlejú na ne obyčajného Tokajského moštu, a vytlačia ich; z čeho potom vychádza tokajský *samoteč* (Ausbruch). Keď sa i to stane, polejú ostatky z hrozien ešte raz obyčajným tokajským moštom a vytlačia zo zŕn ostatniu šťavu vínovú. A tak povstáva *mášláš*.

---

90. Jeseň.

Idú dážde po doline,
Letia chmáry po výšine,

Letia, vetrom preletujú,
A dolinu zatemňujú:
Jak tam clivo, jak tam mutno,
I v tej chýžke jak tu smutno!

Nedávno sa po tých horách
Ladné spevy ozývaly,
Nedávno sa po tých borách
Letné vetry kolísaly,
Lež už hory onemely,
Letné vetry odletely.

Smutno teraz nad horami,
Kormútlivo dolinami,
Len mhly po nich usedajú,
Vetry s listím šuchotajú,
S listím svädlým, opadaným,
Od nich kruto posráňaným.

Čo i ty tak v zadumení
Na tej chvíli, na jeseni?
Čo ti slza s oka padá,
Keď ju v páde nik nezbadá,
Čo i ty tak v zadumení,
Tu v tej chýžke v rozžialení?

Mlčia ústa, slza vraví,
Na nej myseľ sa zastaví:
Prišla jeseň, zlaté jaro
Ta preč, ta preč sa ubralo,
A list keď raz dolu padne,
Nikda na strom nevysadne.

I ten život už k jeseni
Nachýlený, opustený,
Odletel čas zlatý v svety,
S ním nádeje, jarné kvety,
V ňom sa tu viac nesídeme
V jare žitia nesretneme.

Idú ďážde po doline
Letia chmáry po výšine,
Letia, vetrom preletujú,
A dolinu zatemňujú:
Jak tam clivo, jak tam mutno,
I v tej chýžke jak tu smutno!

Ľ. Štúr.

91. Kanárik.

Milým spoločníkom je kanárik, ktorého rovnou láskou chová boháč v skvostnej sieni i remeselník v hlučnej dielne.

Z čeľadi peníc rodom súc a pôvodne na blažených ostrovoch kanárskych domovom, vyniká nad všetky príbuzné najvätšími vlohami a, jako by sa ešte viac zaľúbiť chcel, mení u nás svôj špinavo zelený odev v krásno žltý lebo zelenavo zažltlý.

V povahe svojej je kanárik podivuhodný; rozumný je jako bocian, zlostný jako hus a učenlivý jako psík. V malom očku jeho javí sa štvoráčivosť a dobrota; hlavička je útla, postava tela slušná, celé chovanie jeho príjemné. Výborne vyvinuté sú všetky smysly jeho; pamäť, obraznosť a zvlášte hudobnosť nenalezajú sa u žiadneho ptáčka tou mierou spolu slúčené jako u kanárika.

Kanárik je k hudbe zrodený. Avšak len samci prevodzujú toto umenie; samičky starajú sa len o domáce hospodárstvo. Už v útlej mladosti učí sa kanárik spevu od starého. Pozorne poslúchajúc, namáha sa hlas jeho napodobovať; ba i cudzie hlasy, spev slávika, škriviáňa, hvizdot svôjho pána a pesničku kolovrátku zadrží v pamäti svojej a po čase ju dokonale opakuje.

Veľmi rád spieva vo spoločnosti iných ptákov, jestliže tito lepšej lebo hlasitejšej nespievajú, nežli on. Uslyší-li iného ptáka spievať, hneď mu odpovedá. Povesíme-li do izby klietku s iným ptákom, hneď sa po ňom obzerá a neustále hlavičkou po ňom krúti. Ozve-li sa nový príchodzí, odpovedá mu hneď; začne-li spievať, spieva tiež a síce hneď hlasitejšej, nežli súsed. Spieva-li druhý ešte hlasitejšej, namáha všetky sily svoje; žiadnym spôsobom nechce sa poddať. Dva kanárkovia, sú-li dobrí speváci, nesmejú ani klietky vedľa seba mať, sice rozhnevá sa jeden, jakmáhle druhého spievať zaslúchne. Srdito potom namerujú proti sebe zobáky a k boju odhodlaní rozovierajú proti sebe krídla. Hovoria-li ľudia v izbe na hlas, ihneď sa dajú do spevu a síce vždy hlasitejšieho, tak že vlastného slova slyšať nebýva. Sú-li zakríknutí, zamlčia sa síce na okamženie, ale za chvíľku počne zase hlasitý jasot jejich.

Všelijakým často k viere nepodobným kúskom naučí sa tento pták. Najľahčej naučí sa vodu k pitiu v malom okove sebe vyťahovať. Uchopí zobákom niť, zadržuje ju jednou nožičkou a opätuje to tak často, až je okovok hore vytiahnutý a žízeň uha-

sená. Vždy ho ale chytro dolu pustí, nemysliac na to, že by sa niť mohla pretrhnúť. Ešte divnejšie je ale vystrelovanie z dela malého, ktoré žeravou hubkou na drievku priviazanou zapaľuje. Proti svojej prirodzenosti musí tedy tu privykať silnému a náhlemu výbuchu. Naučí sa jednotlivé písmená znať; na nepatrné pokývnutie pánovo oznamuje v spoločnosti, ktorá z osôb je najstaršia. Ba, jako sme nedávno v Prahe videli, naučil sa jedon kanárik i na gytare po istých strunách poskakovať a tak zahrávať. K rozkazu pána svôjho ťahá vozíček a svlieka sa potom ku koncu sám zo svojich oprát. Mimo to prevodzuje tisícero iných kúskov, ktorýchž ukazovaním celé rodiny chlieb sebe zarábajú. Ovšem býva kanárik nekdy tiež svojhlavý a v prosred hry nechce ďalej, ale malým potrestaním (k. p. stisnutím rukou), ešte ľahčej ale dobrým slovom, možno hozase priviesť k poslušnosti. Tiež len trpezlivosťou a dobrotou dá sa cvičiť skoro hrave, nie však nútením. Že kanárici sny majú a zo sna spievať počínajú, je vec známa a veľmi zajímavá. Lebo málo zvierat na rovnom stupni s kanárkom má toľko pamäti a obraznosti, aby snívať mohly.

Kanárik v skutku má citlivú myseľ. Snadno pritúli sa k človekovi, svôjmu priateľovi; nektorý sa mu ale v duši protiví. V podivnom odpore je neciteľnosť k lahodám samostatnosti, ktorú kanárik časne v mladosti javí. O slobode škriyáňa poletujúceho nad vlniacim poľom, slávika klokotajúceho v temnej húštine, nemá ani zdania. I vo svojej vlasti, na krásnom kanárskom ostroví, drží sa rád obydlí ľudských, skoro jako náš vrabec a vo velikých húfoch ich obletuje.

Zato ale javí istú odhodlanosť ba i odvážlivosť. Bojovne sa stavia proti psovi, ale tiež sa s ním spriatelí chytro a rád sa s ním zahráva.

Podivuhodné je, jak chytro sa kanárik z laknutia zpamätuje. Spadne-li klietka jeho náhodou dolu na zem, omračí sa laknutím a leží natiahnutý jako mrtvý; rychle sa ale vzkriesi a spieva a skáče zase, jako by sa nič nebolo prihodilo. Mačka ho môže viac zastrašiť; tiež rana strelná. S touto jeho povahou tiež súhlasí, že okamžením znamenite rozhnevať sa môže. Keď r. 1836. v Švajciarsku zemetrasením sa v noci zatriasla klietka, v ktorej dva kanárici boli: jedon z nich bezpochyby myslel, že od druhého zo spania bol prebudený; zúrive ho prepadnúc, vyťahal mu všetky perá z chvosta, ba ošklbal ho tak, že nevinný súdruh zostal z čiastky nahý.

Tyrolskí obyvatelia hôr, dômyselní a príveteví k zvieratám

jako všetci obyvatelia hôr, zaobierajú sa od dávna vycvičovaním kanárkov zvlášte vo speve, učia ich velikému množstvu piesni a rozosielajú ich potom po celej Evrópe až do Petrohradu a Carihradu. Nimi hlavne rozšírili sa po našom diele sveta, nimi soznámili sme sa s príjemnými vlohami tohoto ptáčka.

Kanárik napriek svojej útlosti dosiahnuť môže znamenitého veku; máme príklady, že i 20 rokov žil. Majúc svôj spevný bezúhonný život dokonať, umiera veľmi krásne. Nedlho pred smrťou zdá sa byť docela zdravý; náhle ale po trúdnej mysli jeho pozorovať, že onemocnel. Zdá sa, jako by tušil smrť, práve jako labuť; vydáva jemný polohlasný zvuk, krčí sa, složí hlavičku pod krídla a mlčky dolu spadnúc, natiahne sa ešte raz, a už vyhaslo žitia jeho.

Z J. Krejčího.

---

92. Máj.

Sličný máj
V luh i háj
Život leje;
Vše sa hýbe, vše sa smeje,
Všade rozkoš, všade ráj.

Po poli,
V údolí
Oko točím,
Všade samú radosť zočím,
Život vidím na roli.

Doliny,
Roviny
Kryjú kvety,
Na ne zlaté slnko svieti
Z jasnomodrej výšiny.

Ptáčatká,
Mláďatká
Vyletujú,
Potôčky tu žblnkotajú,
Tam znie pieseňka sladká.

Včeliek roj
Letiac v boj
Milo bzučí,
Tu zver skáče, stádo bučí,
Bača skúša gajed stroj.

Kvetnica,
Štepnica
Vôňu šíri,
Stydlive sa ruža pýri,
Jak nevinná dievčica.

Dievky, aj!
Kvetný máj
Čas je vencov
Z jarných ruží pre mládencov; —
Skoro ujde máj i ráj! —

Dľa B. Jablonského.

---

93. Čierna Hora.

Celá tato krajinka v národnej reči juhoslovanskej *Crna Gora*, taliansky a podľa toho v ostatních rečach *Monte Negro* (t. j. naše Čierna Hora), turecky Kara-Dag nazvaná, je nad mieru vrchovatá a delí sa na 8 okresov (nahie), ktoré následujúce mená majú: nahia Katúnska, Crmnica, Riečka, Liešanska, Bielopavliči, Morača a Kútska. Počet obyvateľov ani 200.000 hláv nedosahuje, ktorí ale 25.000 bojovníkov do poľa postaviť môžu, bo každý Čiernohorec od 16. do 60. roku zbroj k obrane domoviny nosí. Väčšina obyvateľov živí sa trapným spôsobom, keď chatrné dolinky u prosred skalín čiernohorských nepostačujú, aby roľníctvom potrebnú živnosť vydaly, čo sa tedy chovaním dobytka nahradzuje. *Cetinje*, hlavné mesto, leží v doline, asi na $\frac{1}{2}$ hodiny cesty dlhej a do 1000 krokov širokej, ktorú na všetky strany skalnaté vysočiny zavierajú: sama residencia terajšieho kniežata *Nikolaja* je veľká štvorhranná budova: ohradená je kolom do kola múrom, na svojich 4 rohoch strážne väžičky majúcim. — Z ľavej strany od residencie asi na 100 krokov leží kláštor cetinjský, v ktorom pred tým *vládikovia*, náčelníci duch vnej i svetskej správy zeme, sa sdržovali; on bol roku 1483. od tehdajšieho panovníka Ivana *Crnojeviča* založený. Za týmto kláštorom vypína sa na strmej skaline, o ktorú sa kláštor opiera, staroveká obranujúca väža, na ktorej predtým hlavy v boji zabitých Turkov, na koly napnuté, sa vystavovaly; rozkazom ale terajšieho kniežata už tato, na ukrutnosť dávnejších bojov upamätujúca obyčaj prestala, čeho následkom knieža *Nikolaj* 600 v boji u Krimnice (23. mar. 1862.) zajatých a do Cetinje dovedených Turkov o mesiac na slobodu prepustil. V tejto pevnej kláštorskej budove je i zbrojnica, krajinské väzenie, ústav k vychovaniu kňazov, archiv a pisárna; ostatné čiastky zaujímajú chyžky kaludierov (pravoslavných reholníkov.) — Okrem spomänutých väčších budov Cetinje iba do 40 menších domov má, v ktorých najvyšší úradníci zemskej vlády a prednejší Čiernohorci bývajú. — O spôsobe života Čiernohorcov nech tu následujúce krátke podrobnosti stoja. Patriarchálny život juhoslovanský na Čiernej Hore v celej rýdzosti svojej panuje; správu domu vedie najstarší člen rodiny podľa čiernohorskej zásady: „Moja kuča (dom) moja sloboda.“ V čas pokoja všetci pri domových, pastierskych, a kde trochu poľa jesto pri hospodárskych prácach trvajú; v čas vojny junáci

tiahnu do boja, ženy ale za nimi potravu a strelivo nosia, raneným v boji pomáhajúc a často i činný podiel v boji berúc, menovite, kde sa o obranu dajakej úžiny jedná, kde potom na Turka s vysokej strminy ťažké skaly spúšťajú. Majiteľ domu volá sa *kučič*, želiar ale *podržnik*, najnúdznejší obyvateľ *nikogovič*, že ničeho nemá. Zámožnejšie domy čiernohorské majú i svoju *kulu*, t. j. väži podobnú kamennú budovu, z ktorej mužskí členovia rodiny svôj ma etok ochraňujú. Hlavné náradie izby je: *sinija* (stôl), *odara* (posteľ), vyšívanými *dušekami* (hlavnicami, vankúšami) ozdobená a *stura* (rohože); najčestnejšie miesto domu jednoduchý kríž ozdobuje, pod ním je opevnený obraz toho svätého, ktorého si rodina za patróna vyvolila. Mužská hrdosť ale so zvláštnym obľúbením hľadí na *cukalj*, t. j. na železný, viac ramien majúci hák, na ktorý si Čiernohorec zbraň svoju: dlhú pušku, pištole a *handžár* (krivú šablu) vešia. Pobočná strana domu, kde rodina svoju potravu skladá, meno *hlebnica* nosí, v susedstve hlebnice leží *pepeljak*, t. j. miesto k pečeniu chleba. Za domom býva *vrt* (menšia) alebo *gradina* (väčšia záhrada) drevenným *stoborom* (plotom) ohradená: dobytok sa opatruje v *stajući*, kone ale zvláštnu *konjušticu* majú, len že ich pravda málo jesto. Hlavný odev čiernohorský je *struka*, našej širici alebo halene podobná, široké nohavice, opasok, za ktorým pištole a veľké nože miesto majú, náprsník (lajblík), vyšívaný *afes* (červená čiapka) s modrou kicou: obuv je našim topankám, nekde i krpcom podobná.

Z dejepisu Čiernej Hory tento stručný výťah podáme. Keď po nešťastnom boji na „kosovom poli“ (15. jan. 1389.) staroveké srbské cárstvo Turci stroskotali, na Čiernej Hore, toho času Zetou nazvanej, samostajne panoval Juraj II. *Balšič*, zať nešťastného cára *Lazara*; ale rod tento už 1422 vymrel s *Balšičom* III. Po jeho smrti nastúpil panovanie Juraj *Brankovič*; keď ale tento po smrti Štefana *Lazarevića* hodnosť srbského *despoty* (to bol název tedajších panovníkov Srbska) obdržal, vyvolili si Čiernohorci Štefana *Crnojevića*, ktorý od roku 1427. do 1471. panoval. Nástupca jeho *Ivan-beg* hrdinsky obránil Čiernu horu proti veľkému vojsku tureckého zultána *Muhameda* II.; za jeho času ustanovilo sa: „že ktoby v boji miesto svoje opustil, na večné časy mužskú česť svoju ztratiť má, čeho znakom, že sa jemu ženské šaty oblečú a dá sa mu miesto handžáru praslica do ruky.“ — Tento *Ivan-beg* už roku 1484. založil tu tlačiareň (tiskáreň). Za ním panoval Juraj

Crnojevič, ktorý ale na prosbu svôjho svokra, benátskeho vélmoža *Ericia*, roku 1449. hodnosť panovnícku složil a do Benátok sa odobral, kde i zomrel. A tu podotkneme, že Benátčania boli Čiernohorcom v boji proti Turkovi najmä peňažitými prostriedky pomocní, čo sa menovite vo vojne r. 1718. vyhnaním Turka dokonanej stalo. Od tej doby vládli v Čiernej Hore metropolitovia cetinjskí; prvý bol *Vavile*, ostatní (1697) Sava *Kaludjerčič*.

Po smrti Sávy vládu nastúpil rod *Petrovičov*, ktorý od svôjho rodišťa i meno *Niegoši* majú; a tato rodina do dnešku panuje, s tým rozdielom, že predtým *vladika* (biskup) i svetskú vládu spravoval, čo ale pod kniežaťom *Danilom* († 13. aug. 1860) prestalo, ktorý pri nastúpení vlády roku 1851. iba svetské panovanie si podržal, církevnú ale správu archimandritovi kláštora Ostrogu odovzdal, čo do týchto čias trvá. — Roku 1767. jakýsi Št. *Malý* vládu na čas si osvojil, ale o 4 roky vo zbúrení život i klamlivé panovanie ztratil. Po celý čas vladárenia sultánov tureckých v Europe skoro neprestajné boje (keď nie *vojna*, aspoň ustavičné *šarvatky)* s Čiernohorci trvali; a preca velikým tureckým silám iba 2razy sa podarilo, až k Cetinji preniknúť, totiž roku 1697. pod bašom škadarským *Sulejmanom* a roku 1714. pod Bašom *Čuprilíčom;* ale i jednoho i druhého Čiernohorci nezadlho za hranice vyhodili. Z dejepisu nášho storočia iba to spomäneme, že Čiernohorci roku 1806. svoju neodvislosť i proti vojsku císara *Napoleona* obránili. — Ku správe zeme ustanovil Peter *Petrovič* II. 1830 *soviet* (senat), ktorý 12, a súd národný, ktorý 155 členov má prvý v jednotlivých §§ obsaženný zákonník vydal knieža *Danilo*.

D. Lichard.

94. Mojmírova mohyla.

Z ľavej strany nad Dunajom,
Leží starý zámok mesta,
A od zámku širým krajom
Hor' dolinou vedie cesta.

V ľavo cesty na sto krokov
Rozkladá sa hájik malý,
Bol on väčším, než od rokov
Duby, hraby v ňom vyťali.

Listie padá, raste nové,
Každým dňom ľud v ňom chodieva;
Lež ti z ľudu nik nepovie,
Čo sa v tom hájiku skrýva.

Prešly roky i stoletia,
Už počiatok desiateho,
Veľkých dňov sa slávy svätia,
Kto že našiel poklad jeho?

Kraj Dunajom kraje milé,
Stojí šuhaj tam na skale,
Spieva pieseň o mohyle
Preberajúc na píšťale. —

Za časov dávnych pred desať vekami, —
Tak to ľudia vyprávajú. —
Vládal jeden kráľ päťdesiať zámkami,
Na Morave a Dunaju.

Mal zámok krásny zo skaly kresanej
Jako kostol ligotavý,
A vraj na zámku väže murovanej
Vialy červené zástavy.

K nemu královiа cudzí prichádzali,
A v zámku vojsko ležalo.
V ňom hry každý rok hrdinské hrávaly,
Že sa len tak ozývalo.

Často sa s vojskom na vojnu vystrojil,
Mal šabľu i šišák zlatý,
Sedem krajiny zámkov si osvojil,
Bol mohutný a bohatý.

Jak som počul, zval sa Svätoplukom,
V zámku prebýval Nitranskom,
Kráľovstvo veľké zanechal trom vnukom,
Vládať nad širym Slovanstvom.

Lež vraj po smrti do kráľovstva toho
Tatári sa navalili,
Potom i Nemcov pritiahlo sem mnoho,
A nad Dunajom válčili.

Vnukovia kráľa s vojskom sa vybrali,
A na smrť vojnu začali.
Ale vraj bitku s Nemcami prehrali,
Bo sa im zradne poddali.

Z nich dvaja padli, tretí bez krajiny,
Odišiel sa modliť do hôr,
Aby mu takto odpustil Boh viny —
Tam vraj ku Nitre na Zobor.

Lež brata jeho celkom srúbaného
Verní vojaci odňali,
A tam na blízko do hája pekného
Pri Dunaji pochovali.

Z vysokej zeme hrob mu vysypali,
Ktorý sa zove mohyla,
Ešte i podnes — tak to rozprávali —
Stojí a v háji nezhnila.

Teraz z polnoci na nej sa duchovia
Túlajúc takto volajú:
„Nech otcov padlých zastúpä vnukovia,
V bojoch jak oni padajú.“

Víťaza toho v tom hájiku svätom
Povesť nazýva Mojmírom,
Čo znikla mečov ostatních brinkotom,
Chodiac po ľudu s tým chýrom. —

Šuhaj utíchol na skalke.
I vatra mu zhasínala.
Nepíska viac na píšťalke,
A poviedka odletela.

P. Hostinský.

95. Štedrý večer na Čiernej Hore.

Veľmi zajímavé a hlboko významné sú obrady, ktorými Čiernohorci, jako všetci pravoslavní Srbi vôbec, radostnú dobu *Božič*-a vítajú. *Božič* je podľa smyslu srbskej reči, tolko čo syn Boží; a týmto menom nazvali slavnosť narodenia Krista Pána, ktorá v reči ľudu i názov *badnjak*-a, sám ale štedrý večer meno *badnji večer* nosí. Každý gazda čiernohorský ide na *badnji dan* ráno do hory, aby tam uťal *badnjak* t. j. kus

dubového alebo bukového, nekdy olivového brvna, ktoré do dvora dopraví a tam ho k večernej slavnosti prihotoví. Keď sa sotmieva ide gazda po *badnjak* a keď s ním na pleci vstupuje do domu, sníme s hlavy svôj *fes* (t. j. červenú srbskú čiapku), hodí na všetkých domácich za hrsť raži alebo pšenice, prskne na nich trochu vína želajúc im pritom: *dobar večer a čestit* (štedrý) *vam badnji dan!* K odpovedi na pozdravenie toto jeden zo starších členov rodiny hodí na gazdu za hrsť pšenice a zaďakuje mu: *dao ti Bog dobro, stretnji i čestiti* (daj ti Boh dobré, šťastný a štedrý). Potom sa *badnjak* položí na oheň, aby svetlom svojím radostný večer ožiaril. Keď badnjak horeť počal, vyndú chlapci pred dvere a každý svoju pušku vystrelí, znakom toho že sa *badnji večer* počína.

Všade po izbe nastlano je slamy, znakom toho, že sa *Božič* v jesličkách narodil; i stôl je najprv slamou a na slame jako sneh bielym obrusom pokrytý. V prostriedku stola vidno *božičin kolač* všelijak okrášlený a lieskovci, alebo vlaskými orechy obložený; z jednej strany vianočného koláča stojí džbán (krčach) s vínom, z druhej ale džbán s mädom. Okrem koláča leží na stole *zdravlje* t. j. obyčajný chlebík z prekysnutého cesta, podlhovatej podoby, jako slovenské cipóvy. Podľa prísnych obyčajov církve pravoslavnej, celá večera iba z pôstnych pokrmov býva pristrojená, jako sú menovite múčne jedlá a hloza, t. j. suchá varená ovocina. Po dokonanej večeri gazda celému domu dá vianočné požehnanie; vezme 4 orechy, povie náboženie: „*Vo imja otca i syna i svjatoga duha amen!*“ a hodí do každého kúta izby po jednom orechu, ktoré po celý čas vianočný nikto nesmie zdvihnúť. — Keď *badnjak* náležite prehorel, plameň sa vyhasí, kus prehoreného dreva schová sa k novému roku, aby sa na ňom novoročné svetlo pripálilo; kus vynesú na pole, aby pred krupobitím bolo zachránené, kus ale medzi stromy do záhrady, aby hojnú ovocinu vydávaly. — Po opakovaných modlitbách všetci sa uložia k odpočinku. Netreba nám dokazovať, jak hlboký význam toto svetlo *badnjak*-a má, či už počiatok svetla viery kresťanskej, či pohanské obyčaje starovekých Slovanov máme pred očima, ktorí o tej dobe roku zvrat slnca k novému vzkrieseniu prírody, a tak i víťazstvo leta nad zimou, ž vota nad smrťou slávevali.

D. Lichard.

96. Ráno veľkonočnej nedele u Rusov.

Nikde nesvätia sa velikonočné sviatky tak slavne jako v církvi gréckej, menovite v Ruskej; na dosvedčenie toho pripomänieme dva velikonočné obyčaje viac do obecného, než do církevného života siahajúce. Prvý je tento: Kto na velikú noc ráno po ulici ide, má právo kohokoľvek s ním sa sretajúceho zastaviť a boskať s tými slovmi: „Kristus je vskriesený!“ nato ten druhý odpovie: „v pravde on vstal z mrtvých!“ a tak pokojne idú obidvaja ďalej. Nieto príkladu, žeby dakto tomuto nábožnému obyčaju sa protivil, a to je nič nového, že dajaký zamastený starý *mužík* (tak sa ruskí sedliaci volajú) i grófku do kostola idúcu zastaví, boská, a keď odpoveď nábožnú dostal, s tvárou slzami radosti zamočenou idé domov alebo do kostola. Komu by sa teda takéto pozdravenie nezdalo, nech doma sedí.

Druhé právo rána velikonočného je toto: každý človek odrastený môže od polnoci po bielej sobote až do budúceho poludnia do svojej dobrej vôle vyzvánať. Kto teda chce vynde na väžu a zazvoní; z každého srdca povrázok visí, ktorý je potom cez dieru jednej dasky pretiahnutý. Kto si chce teda hodne zazvoniť: stane na tu dasku, do každej ruky vezme jeden alebo dva povrazy a potom rukama a nohama lomcuje, dokiaľ si do chuti nenazvoní, až sa mu kačka pará. Môžeme si pomysleť, jaký to n. pr. v Moskve musí byť hluk na všetky strany, kde je toliké množstvo veľkých i malých zvonov.

D. Lichard.

97. Nesvorní bratia.

Svätopluk, kráľ Velikej Moravy,
Majúc synov podeliť v državy
Svolal ich jedenkrát do hromady,
Aby ich odviedol od všej svady.
Sväzok prútov postaviac, nech zkúsi,
Riekol, každý ich slámať na kusy.
Keď ich žiaden nevládal sohnúti,
Rozviazal spojené otec prúty,
A kázal, by po jednom lámali
Čo keď všetci snadno vykonali,
Tak, riekol, *keď nesvorní budete,*
I vy nepriatelom podlahnete.

J. Záborský.

98. Jedovaté huby.

Poneváč huby dielom dosť obyčajnú a obľúbenú potravu ľuďom dávajú, dielom ale, a to nie zriedka, z požívania jejich smutné následky sa prihadzujú, nebude zbytočné dotknúť sa veci tejto krátkymi slovy.

Huby náležia medzi rastliny bezkvetové (tajnosnubné) a je tedy nízke a nedokonalé vyvinutie jejich. Stoja asi na tom stupni jako medzi živočíchmi slimýši, to jest z huspeniny utvorené morské zvieratá, a jako tyto v morskej vode žijú, tak ony len vlhkosť a stien milujúc, podobnou čerstvosťou mrú a hnijú, áno i zovnútorným tvarom niesu si nepodobné.

Pri hubách zvlášte je pamätné, že nektoré výdajnou výživnosťou, iné zase jedovatosťou vynikajú. A tato zdravosť a jedovatosť stoja veľmi blízko pri sebe, tak že huby jedného a toho rodu hneď jedovaté byť môžu, hneď zas veľmi chutné a užitočné; áno skoro by sme nechybili, hovoríme-li z mnohonásobnej zkúsenosti, že všetky skoro huby v istých prípadnosťach stávajú sa viac menej jedovatými, v iných zase okolnosťach zcela neškodnými a záživnými. Zem, povetrnosť, prezrelosť a príprava kuchyňská tu mnoho robí. Preto ľuďom k nemalému užitku poslúži náležité poznanie húb, spôsob upotrebenia a vlastnosti, aby jediteľné od podozrelých a jedovatých dobre rozoznávať mohli.

Ačkoľvek v mnohých knihách známky jedovatosti húb dosť zovrubne sa udávajú, neradno preca vždycky riadiť sa dľa nich, poneváč mnohoráz chuť a čuch bývajú oklamané, a mnohá huba, niesuc jazyku odporná, ani nemilého zápachu, preca dosť prudký jed chová v sebe. Čo znamenia jedovatosti húb obyčajne považujú sa nasledujúce veci: 1) Rastú-li huby na miestach svetlu a povetriu neprístupných, teda v hlbokých, vlhkých a tmavých lesoch. 2) Majú-li barvy smutné, čiernohnedé, špinavé, strakaté lebo i zelené. 3) Duté, rozlične zbarvený a nie biely hlúbok (koreň, stĺpček), a klobúčik oku nepríjemne strapatý, drapľavý, alebo nejako poškvrnený. 4) Sú-li na povrchu lepkavé (vyjmúc kozáky) a špiniace. 5) Modrejú-li alebo černejú-li sa po nalomení alebo nareznutí, tvrdnú-li varením, alebo černie-li sa cibuľa s nimi varená. 6 Javia-li odpornú chuť a vôňu; pri chytro-li vyrastly, a preto v krátkom-li čase aj v hnitie prechádzajú, alebo sú-li

od hmyzu prežrané. Huby také vždy aspoň za podozrelé majme.

Majú-li huby byť užitočným jedlom, musia voňať a korením chutnať, nesmejú náhle hniť, smutnej barvy byť, žiadnou rysavou a mazavou hmotou na povrchu pokryté byť, zkrátka, byť bez všetkých týchto známok, ktoré sme práve o jedovatých hubách pripomänuli. Pri tom všetkom, kto huby v domácnosti požívaš, vymoč ich pre istotu v octe, alebo obar čiastku, sú-li podozrelé, pridaj cibule. Tato-li zčernie, odhoď a zakopaj, aby ani zvieratá na ne neprišly.

Čo jediteľné huby sú u nás známe: hríby (dúbravníky, kremenáče), pečierky (žampiony), rýdziky, kozáky, pstrieny, smrčky rozličného druhu, strapce, hlivy, a t. ď.

Za jedovaté huby sa považujú: muchotrávka, (červená, bradovičná), prašivka vysoká, zemanka jedovatá (žampion divoký, pod klobúčikom neružový), rýdzik huňatý (kravský), hríb kolodej, mliečе, prstíčky lebo kuriatka biele (žlté sa jedia), plávky tmavej barvy, brezovka atď.

Otrávenie hubami len znenáhla prichádza, často teprv po mnohých hodinách. Život sa nadúva, cíťa sa rezavé bolesti v žalúdku, smäd, hnusnosť, čkanie, úzkosti, dávenie, stydnutie nôh a rúk, bitie žíl malé, omámenosť, pomatenie smyslov alebo trhanie údov a smrť. Mrtvole osôb hubami otrávených veľmi sa nadurujú, z úst tečie pena ošklivá a skoro nasleduje i hnitie. Otvoria-li sa také mrtvole, nachádza sa v žalúdku a črevách mnoho smradlavého vzduchu, blany zapálené, obyčajne však v mrlinu (Brand) prešlé.

Keďby z požívania jedovatých húb nekoho nebezpečenstvo malo potkať, starajme sa predovšetkým, aby bez meškania prvou cestou t. j. dávením vypravené boly zo žalúdka. Nádobno hojne p dmasl a, mlieko alebo ocot piť, a bez odkladu o lekársku pomoc sa starať.

Z K. Ammerlinga.

---

99. Mäd a jed.

Jedna dobrá biedna matka
Ráno mala žitko žať,
Jako v lete, kde noc krátka,
Musela ver včasne stať;

Preto rekla Janíkovi,
Svôjmu milému synkovi:
Ta idem Janko, ale vieš čo?
Nerobže mi tu ledačo! —
Neodchádzaj preč od domu,
Neotvaraj leda komu!

V tom zahliadne v hrnci novom
Stáť samotečený mäd:
By sa v hrdle Janíkovom
Nestavil. — povie: to jed.
Vyloží ho hneď na hradu
A Jankovi dá tu radu:
Janko! netýkaj sa toho,
V tom je otravy premnoho, —
Kto z toho hrnca okúsi,
Ten istotne zomreť musí!

Mať odíde, — Janko hľadí
Na hrniec i na hradu. —
Dobré dieťa hneď za mladi
Poslúchne dobrú radu; —
Ale Janka to mrzelo
Čosi mu v hlave vrtelo:
Hm! ešte som jed nevidel,
Čo aby som naň pohľadel?
Vzal ožeh *) a hrniec dolu
Sňal s hrady, položil k stolu.

Oblizne len jako máček,
Bo sa trochu preca bál
Tento samopašný ptáček;
V tom sa vám do hrnca dal!
Ha! ha! — že to povedá jed, —
Veď je to samý čistý mäd!
Nie po takom jako máček
Lízal teraz tento ptáček,
Ale kým v hrnci trvalo,
Chlapčisko vždy z chuti žralo.

*) *Ožeh* — dlhý drúk, ktorým v peci polená sa naprávajú, má obyčajne na konci klinec, ktorým pečené zemiaky z pece sa vyberajú.

Hm! — lež čo sa vám nestalo,
Janka počne v bruchu hrýzť,
Chlapča sem a tam behalo,
Chcelo pre materu ísť, —
Ale v tom vám tak omdlelo,
Že sa pohnúť nevedelo;
Teraz už nemyslel na mäd,
Ale veril, že to bol jed;
Myslel, že tu súdny deň.
A v tom prišiel naňho sen. —

Matka prišla, našla ho spať,
Hrniec prázny zočila;
Čo má robiť? — hnevať, či smiať? —
V tom prútik uchytila, —
A Janka až do kosti
Dobre prútom pohostí. —
„Matko! čože ma bijete?
Veď som umrel, dobre viete;
Na miesto sladkého mädu
Ziedol som vám hrniec jedu.“

Ach, — veď ťa to už po smrti,
Môj premilý synáček,
Ten rohatý z pekla škrtí,
Žes taký pekný ptáček.
Len trp, len trp, veď to prejde!
V pekle to ináčej nejde.
A Janko, trebas jedol mäd,
Prútom cítil, že to bol jed; —
Ale teraz, dajte mu čo chcete,
K neposlušnosti ho nezvediete.

Hradovský.

---

100. Bykopôtky v Španielsku.

Pôtky s bykami už i Grékom a Rímanom známe boly; no národnou zábavou staly sa ony vo Španielsku. Karol IV. zakázal pôtky tyto, ale Jozef — brat Napoleonov — vydržiavanie ich z politiky dovolil. Za starých časov sami kráľovia španielskí ustrojovávali pôtky podobné, veľmi nádherné; teraz vydržiavajú sa v Madride v lete týždenne dvarazy na účty všeobecnej nemocnice.

Cirkus, v ktorom odbavuje sa pôtka, je velikánsky, do nehož smestí sa asi 16—20.000 ľudí. Sedadlá nachodia sa okolo homokového javišťa, a kam ďalej zodvihujúc sa viac a viac, dosiahnu výšku domu pätpatrového. V obecenstve panuje i do započatia pôtky krik, hurt, veselosť rozpustilá.

Aquador vodu, *Zebador* limonadu, tento papierové ohánky, druhý clonky, tretí cigare predáva, ponúka a chváli. *Alguazil,* úradník bezpeku, na koni sediac poriadok udržuje a bielou paličkou *(vara)* šermujúc kričí a napomína. Žiaci v rozličných skupeninách hrajú na gytaru, spievajú a — žobrú. Tu prechodí sa v svojom obleku zvláštnom *majo*, švihák to Andaluzie podujímavý, driečny, mladý, tam zas mladistvá *amanola* vyšintená.

Naraz zaznejú trúby, a údovia magistrátu vnídu do brlohy svojej, celým obcenstvom kriklave pozdravení. Sbor hudebný hrá pieseň národnú, nato roztvorí sa brána javišťa a dnuká vstúpi čata pôtková ku pochodu, osobou magistratuálnou vedená. Za touto vážne stúpajú traja *pikadori* na koňoch, v obleku rytierov sredovekých, kopiami ozbrojení; potom *Capeadori* pešky, v klobúkoch trojhranatých, pestrými stužkami okrášlení; za týmito *banderilleri* v hábach figarova; nato dvaja *matadori,* hlavné to osoby pri pôtke, so šabľami vytasenými; na pokon mulice, pomocou ktorých odnášané bývajú padlé kone a bykovia. Po dokonanom pochode odstráňa sa osoby k pôtke prvej nepatriace a traja *pikadori* postavia sa proti chlievom bykov. Nato správca cirkusa — na znak hlavy magistrátu — odovzdá kľúč chlievov *alguazilovi,* jehož sluha beží otvoriť dvere chlieva prvého. Byko bujarý mumlajúc vyrúti sa z väzenia úzkeho zrovna na *pikadorov,* ktorí vyhybujú sa mu. Krikom obecenstva hroznym zarazený, zostane stáť, odfukuje; naraz ale vrhne sa na prvého *pikadora* a sroní ho jedným bodnutím koňa na zem. Kôň krváca, *pikador* svíja sa v homoku pod ním, a obecenstvo jasá, *bravo* kričí bykovi víťaznému. Bojovníci bežia padlému na pomoc, dráža byka, aby pozornosť svoju inam obrátil, a *capeadori* a *banderilleri* vynesú padlého koňa a *pikadora* raneného. Byko naháňa teraz dvoch *pikadorov,* ktorí mu ale veľmi šikovno vyhybujú. Keď ustávajú, vystúpä *Capeadori* a hádžu kepienky svoje bykovi na hlavu, aby nevidel tamtých. Pikadori utečú; byko behá jako sbesnený, a bes jeho najvyšší stupeň dosiahne, keď *banderilleri* vystúpä a mu na rohy pušné žaby s horiacim trúdom vešajú, ktorých výbuchu ľaká sa byko sdivelý. Teraz už vystúpi *matador* s *muletou;* palička to malá, na ktorej konci kus červeného súkna visí.

Muletu v ľavici drží, a otŕča ju proti bykovi; v pravici meč ostrý ukrýva. Byko rozbehne sa za červeným súknom, letí jako besný; *matador* pustí ho pod rameno ľavé a pravicou bodne mu meč do prsú. Byko spadne, krváca v homoku, a obecenstvo jasá, *bravo* kričí zase — lež teraz už *matadorovi* víťaznému.

Zo „Sokola."

---

101. Kĺzačka.

Chlapci, na Hron,
Na Hron stuhnutý!
Ta von, ta von!
Ľad je na siahu vydutý;
Naň smelo, bars dve sto,
Zdrží celé mesto:
Ale kto sa od družiny
Na sto krokov vzdiali,
Zhynie podľa svojej viny,
Keď sa pod ním ľad prevalí.

Chlapci, na Hron!
Na Hron opútaný
Volá nás mladosti zvon!
Od Hôľ strany
Bystré, šumné vetry vejú,
Nechajme chyžné záduchy:
Chlap, kto sa zime protiví,
Slabúch, kto za prsty dúcha!
Ale kto sa prechladí,
Nech sa potom nevadí,
Keď ho kašeľ schytí divý
Alebo maťvybúcha!

Pripni si, kto máš, korčule,
Ruku v ruke, sťa by gule!
Sem tam krížom krážom
Po slovenskom Hrone našom,
Jako strela
By pozdĺž letela! —
Bystrá, smelá je mladosť
Na ľadoch osudov:

Ale kto sa obratne
Neskrútne, nezastaví,
Zľakne sa a ostatne
Doľ sa skrochmelí,
Nos dokrvaví:
Tomu sa, koľko len chcejú,
Vysmejú
Chlapci smelí. —

Kto vyskočí
Čo sa nepotočí? —
Kto na jednej nohe zastane
Čo nepadne? —
Na preteky k druhej strane! —
Ten uvädne prv než kvitol,
Kto spôsobnosť mysli, citov,
Smyslov, údov
Lenivosťou chudou
Zakryje, zabije:
Ale kto sa v nebezpečnej chvíli
V sile svojej nepomýli
Nech žije, nech žije! —

Sladko je lietať po hladkom ľade,
Sladko žiť v klzkých radosťach,
Ale nezabudni sa!
Múdry prelietne bezpečne všade,
Surový v hlave, netrebný v kosťach
Padne, raní sa.
Strašné má život prielupy,
Kde je jama
Pod nohama
Nehľadí hlúpy:
Hup! zmizne sveta podobe —
Oj, žiaľ po šuhajci mladom,
Že zhynul pod Hrona ľadom —
Alebo vo sveta hrobe! —

No, domov chlapci, druhovia!
Radosť sa nechce sostarať,
Páni sme radosti, ale nie sluhovia,
Už deň sa ide zatvárať!
Život má aj prísne strany,
Práce a zábavy — dve mramorné brány. —

Ha, počujete mraku zvon?
K svätým myšlienkam volá on,
Volá večnosť hlasom hromov:
Domov, domov, domov, domov! —
Dobre sa maj, srieborný Hron!

A. Sládkovič.

---

102. Dobročinnosť pápeža Pia IX.

Bolo to letného času roku 1824, keď sedemnástiletý mladík — menom Gaetano —, pre veľazradu obžalovaný a odsúdený bol. Príjemná a zajímavá tvar a odhodlanosť Gaetanova nemálo dojala okoloidúceho mladého kňaza, tak že žiadal ihneď zbrojnošov, ktorí sprevádzali mladíka, aby s ním príliš nespiechali a popriali mu oddychu. Sotva že prehodil kňaz slová ty láskavé, okamžite zmizol a spiechal do Vatikána vrúcne prosiť pápeža, aby premenil ukrutný výrok smrti aspoň v žalár doživotný. Pápež vyslyšiac snažnú prosbu duchovného, dal mu so sebou písomný rozkaz. Duchovný s rozveselenou tvárou bežal udychčaný za sprievodom, ktorý šťastne dohonil, a mladistvý Gaetano zachránený bol od smrti ohavnej, aby nastúpil doživotný príbytok svôj v temnom žalári.

Minulo 22 rokov, a onen ľudomilovný kňaz — Ján Maria Mastai Feretti — stal sa pápežom, prijmúc meno Pius IX. — Za pápežovania svôjho nezapomänul Pius IX. na Gaetana v žalári väziaceho a umienil si sám presvedčiť sa, zdáliž strápený väzeň zasluhuje milosť; pritom dovedieť sa chcel osobne, jako nakladá sa s väzni rímskymi. — Z prvu zavolať si dal matku Gaetanovu, zjavil jej úmysel svôj a prezlečúc sa za obyčajného duchovného samotný kráčal podvečer do povestného väzenia, v ktorom trápil sa nešťastný Gaetano už 22 rokov. Tuná prežil on najlepšie roky svoje, v neukojiteľnom žiali a ťažkomyseľnosti celý už umorený. Žalárnik a dohľadač jeho bol muž srdca kamenného. Spatriac na chodišti ľudomilovného svätého otca, pokladal ho za obyčajného kňaza a zabraňoval mu prístup do väzenia; avšak Pius IX. mal pri sebe písomný rozkaz, ktorým nariadzovalo sa žalárnikovi, by ho pustil na hodinu ku Gaetanovi. Žalárnik mrzute chopiac kľúče otvoril malé tlstým železom pobité dvierka: a Pius IX. vstúpil do žalára hrôzyplného. Strápený väzeň spatriac duchovného chvel sa po celom tele svojom, netušiac ani, že je to

bývalý prímluvčí jeho, terajší svätý otec Pius IX., ktorý mu zachránil život.

„Čo žiadate otče?“ pýtal sa trasavým hlasom Gaetano.

„Prichodím k vám — odvetil vľúdne pápež — abych vám zjavil zprávy od vašej staručkej matičky.“

Keď slová tyto uslyšal väzeň, hneď vyjasnila sa mu tvár, v očiach zaliskly sa mu dve perly sĺz, a zvolal pomatene: „od mojej staručkej matičky?! Ona žije ešte?! No — sláva Bohu!“ — a dal sa do plaču usedavého.

„Áno, žije a posiela mä k vám, abych podal vám utešené zprávy o lepšej budúcnosti.“

Gaetano sotaviac sa trochu, vrhne sa do náručia duchovného — ktorý ho láskave privinul k srdcu — a zvolal: „Boh všemohúci teda smiloval sa nado mnou pošlúc mi anjela útechy.“ — Nato nastalo hrobové ticho, že i tlkot srdca obidvoch slyšaný byť môhol. Keď sotavili sa boli obadvaja, rozprával smorený Gaetano do podrobna celý dej väzenia svôjho.

„Prečo nepísali ste pápežovi — slovil duchovný — a nežiadali ste ho o milosť? Veď už dávno oželeli ste zločin ten v 17. roku vašom spáchaný.“

„Písal som, ale nikdy nedostal som odpovedi.“

„Píšte teda zase, a vina vaša istotne preminutá bude vám.“

„List môj by zase zadržaný bol jako obyčajne, a Hrehor XVI. by ho zase nedostal.“

„Hrehor už nežije; píšte Piovi IX-mu.“

„A ktože odovzdá mu list môj?“

„Ja. Píšte! tuná máte papier a olovko.“

Gaetano nabyv útechy písal list plný citov ušľachtilých. Duchovný vezmúc list hovoril: „Dobre, ešte podvečer obdržať ho má pápež. Majte sa dobre, milý priateľu, dôverujte v Boha a modlite sa za zdar veci vašej, a tak list váš neomylne dojde cieľa svôjho.“

Nato vošiel necitlivý žalárnik drdlajúc: „Corpo di Bacho! pane opáte, kýho čerta stvárate tuná? mali ste dovolenie na hodinu a vy vysedúvate tuná už výše päť štvrtí hodiny. Obzerajte sa, aby dostali ste sa von za včasu.“

„Pane vy hrešíte klianim vaším — odpovedel prívetivo Pius IX.; — čože, keby Jeho Svätosť o tom vedela?

Žalárnik pokrčil ramenama a neohrabane odvetil: „A čo z toho? Jeho Svätosť stará sa o mňa práve toľko, jako ja o neho.“

„Jako sa menujete?“ pýtal sa Pius IX. trochu nevrle.

„Na tom vám málo záležať bude,“ vetil žalárnik ušti-

pačne. Pius IX. docieľac čeho žiadal si, priamou cestou odobral sa ku správcovi väzinca. Priam tak jako podriadený žalárnik, nevrlého ducha bol i jeho správca, ktorý shliadnuc duchovného pod nos mrmlal: „no aby vás všetkých porantalo, už mä zas ktosi v nečas domŕzať prichodí! — a približac sa k príchodziemu hovorí: — „No len skoro, skoro! nemám kedy, veľmi som zamestnaný; čo žiadate?“

„Chcem aby Gaetano prepustený bol na slobodu“, vážne odpovedel svätý otec.

„Nežartujte; to nestane sa, leda by to sám pápež písomne nariadil, čo ale sotvaj urobí.“

„Prichádzam práve menom Jeho Svätosti k vám v záležitosti tejto.“

„V skutku?“ pýtal sa správca väzinca kus zarazene.

„Áno, tuná dám vám nariadenie písomné“ — a chopiac pero písal nasledovne:

„Rozkazujem správcovi väzinca, aby Gaetano bez meškania pustený bol na slobodu, a aby žalárnik jeho vyhnaný bol.“

Pius IX. v. r.

Jak veľmi zľakol sa správca, ľahko posúdiť môže každý; lebo poznajúc Pia IX-ho vrhol sa v okamihu k nohám jeho a prosil ho o milosť za svoju neľudskú prísnosť a nevľúdnosť. Gaetano slobodný jako pták v povetrí ponáhlal sa s nevýslovnou radosťou k svojej milej staručkej matičke, aby môhol jej ešte jeden raz za nového živobytia svôjho padnúť v náruč a poľúbiť ju s láskou synovskou. Takéto preradostné shľadanie sa po 22 rokoch nie je v stave opísať, kto ho nepocítil.

Neciteľnému žalárnikovi stalo sa tak, jako Pius IX. nariadil; lež bola to iba zkúška, a po krátkom čase sľúbäc svätému otcovi, že už nebude viac kliať, a tak neľudsky chovať sa k väzňom, dostal zase inú službičku, v ktorej dostál danému sľubu svôjmu.

V.

---

103. Kolumbus.

Nad more siné čierňava sa valí,
A v dialke temnej sdunia bleskov hromy;
Pena sa morská vlnobitím svarí,
Na čelách skál sa klokot vĺn rozlomí,
A v nich križujúci sa blesk nebom sjasá,
Čo zenith i nadir strašne pozatriasa. —

Na mori sinom pláva loď srúchaná,
Mráskaná víchrom skalín o kopone;
Ba púťou dlhou do poli slámaná
Sried peny morskej bez pomoci tonie.
Zem tu nieto stará, zem tu nieto nová,
A loď čo tu hynie, loď je Kolumbova. —
A bližej mračná ťarchavé zavisnú,
Víchrica k čiernym vlny dvíha mrakom,
Zem a nebesá do vedna sa tisnú
Durkotu hromov pri tisícorakom;
Jakoby vykypeť chcela, tak hurtuje
Pena morská, v ktorej zem s nebom bojuje. —
Na lodi smätok.. V zúfalstve ľud hrešiac
Na vodca hromží a smrť jeho žiada:
„On nás podviedol, bo tretí už mesiac
Zem — ktorej nieto — zem novotnú hľadá;
A už tretí mesiac, ľud svôj len tým chová,
Že v západnom kraji zem byť musí nová. —
Hrozné divadlo. Ľud v zúfalstve svojom
Vodca verného zamárniti strojí,
A trebas mraky bleskovým závojom
Trojloď obtiahly — hrešiť sa nebojí.
Ľud o pomstu volá, smrť vodcovu hlása,
Keď zenith i nadir hromoblesk zatriasa. —
Svitnul deň druhý a svitnul deň krásny,
Lež zbura ľudu trvá hladového —
A vodca v rukách buričov nešťastný
Pomoc od neba čaká len plavého;
A do diaľky hľadiac z prvého hajova.
Zrazu bľadnúc volá: „Priatelia, zem nová!“ —
Čo to za city, čo za okamženia
Nastaly teraz pre vodca statného?
Nadrá nebeskou sa radosťou penia,
A slza z oka kradne sa tmavého:
„Po toľkej teda len nerestí a biede
Syn človeka v kraje slávy večnej vojde?“
No poď Španielsko! poď sem svete celý!
Hľaď a čuduj sa proroctvám *plavca* tu;
Shŕňaj poklady, ku ktorým ti smelý
Kolumbus cestu pripravil bohatú.
A oni prijdú sem — oj a shŕnať budú,
Lež či pri pokladoch plavca nezabudú? —

Utíchla zbura a radosť nastáva,
Veselo šumí žblunkot vĺn ihravý,
V nich porúchaná loď ku brehu pláva,
Na ktorom sa kraj bájočný objaví.
Na pokrytí kľačí chasa Kolumbova,
Boha chváľac volá: zem nová, zem nová!"

V. Paulíny-Tóth.

104. Kláštor na Zobore.

Na západnej strane velikánskeho vrchoťahu, ktorý jednu haluz nebotyčných Tatier tvorí, ponad slavnou Nitrou na vrchu Zoborskom, v tmavej hore údolia čarovného stojí stavanie, ktoré dlhé veky prežilo, súc svedkom tisícerého utrpenia národa: opustený to kláštor čili Sväto-Hyppolitské opátstvo na Zobore. Jedine prednia čiastka predvekej budovy tejto vzdorovala dosiaľ pohromám času; zadnia ale časť stavania a kostol smelnil sa už v pusté rozvaliny.

Samostan zoborský založil svätý *Štefan*, kráľ uhorský, vystaviac na západnej strane vrchu Zobora kláštor pre mníchov z riadu sv. Benedika, a kláštora správu sveril bohabojnému Filipovi, prvému opátovi samostanu zoborského. Za času menovaného opáta vyznačili sa tuná zvláštnou bohumilou nábožnosťou dvaja mnísi, ktorí opustiac kláštor jako pustovníci žili, a síce sv. *Zorard* v jednej jaskyni neďaleko kláštora ležiacej, a sv. *Benedik* na Skalke povýše Trenčína, kde za vieru svoju slavné mučedelníctvo podstúpil roku 1017.

Neskôr zaniklo opátstvo zoborské, a statky jeho — za panovania Mateja kráľa — prešly na biskupstvo nitranské; ku koncu 17-ho stoletia ale nitranský biskup Blažej Jaklín, slobodný pán z Lefantoviec, na miesto starého opátstva uviedol do kláštora zoborského nemých mníchov kamaldulenských, ktorých riad sv. *Romuald*, starec 120 ročný, pochodiaci z krve kniežat Ravennských, v Appeninach r. 1018. založil a r. 1027. zomrel. Mnísi tito, jako známo, odrekli sa vravy ľudskej, jedine keď sretli dakoho, skrúšeným hlasom svoje „Memento mori" slovili.

Medzitým cisár Jozef s mnohými inými samostany i kláštor zoborský vyzdvihol, a statky jeho k zveľatku cirkevno-základného majetku obrátil.

Od tedy opustený stojí klaštor zoborský, a zo dňa na deň hynie a padá klesajúc v tiché rumy zabudnutia.

M. Medniansky.

105. Šabľa Svätopluka kráľa.

Po národe povesť beží
Od pradeda na pravnuka:
Zahrabaná v zemi leží
Šabľa kráľa Svätopluka;
Zahrabal ju král v tej hore,
Kde chrám stojí na Zobore.

Cendží šabľa ta naveky,
Keď nepriateľ zradu kuje;
To cendžanie jak ďaleký
Zvuk z pod zeme sa počuje.
Jakby radil: „Pozor, deti!
Bo vrah zradný na vás letí!“

Z našich bratov keď nektorý
Za slobodu bitky bíjal,
Vše sa z prosried Zobor-hory
Šable tejto ceng vyvíjal:
Jak by volal: „Svorne čata!
Len tak tvojou voľnosť zlatá!“

Keď tu šabľu zakopanú
Junák za jej hlasom najde:
Dá vraj voľnosť vyžiadanú,
Tisícročná bieda zajde;
Lebo svíjať bude ruka
Šabľou kráľa Svätopluka.

Boly časy, keď sa brat Čech
Mal za voľnosť viery k činu;
Boly časy, keď i brat Lech
Šabľou rúbal za otčinu:
Bratia padli! — chybovala
Šabľa Svätopluka kráľa.

Môže dá Boh i tej slasti,
Že rad prijde na tretieho
Brat-junáka hájiť vlasti,
Zastať ľudu sbiedeného:
„Keď ten zbroj tu neobjaví,
Koniec vlasti!“ povesť vraví.

Chcete znať, kto ten brat tretí,
Na koho rad pozor dávať,
Keď cendžanie šable letí,
Aby ju šiel vyhrabávať?
Nemá dotiaľ v svete mena,
Kým je šabľa nenajdená! *)

Podhájsky.

106. Žiaľ smutnej vŕby.

Minula zima, zhojily sa jej zamrzlé rany, a roztopil sa pekný odev ľadu. — Onemela hudba nepríjemného vetra, a do krotšieho znenia prechádza po ratolesťach stromkov; slnko spokojne opiera sa na zem, a počína vreť i šťava rastlín v srdiečkach korienkov premretých. — Dub kolo sebä rozširuje husté snety; gaštan vážne potriasa zelené snetolisty, a z lístkov lipy v striebornej barve zpiatky vracujú sa pablesky slnka. — Celkom nová a bystrá je stromov okrasa. — Pupenec večne zelenými listy prikrýva od červov zhubené stromkov štrbiny a bujná zelina podáva zlatým chrobáčkom tisíc potajemných skrýš. — Mieša sa kvitnúcich stromov a kvetín polná vôňa, a prebudených ptáčkov príjemný spev sprevádza šustenie snetov. — Všetko hýbe sa, všetko ožíva, všetko mrví sa; a slnka prvé usmievanie na každom lístku spatrené byť môže.

Jedine smutná vŕba v hluboči hájikov stojí v tichom zármutku.

Studienka bublienči, a so skvejúcim sa pokladom ňadier obvlažuje lúky. — A zas steknuté kvapky rosy na slabých stopkách listu jedna po druhej padajú medzi množstvo bujných rastlín, a tam shromaždené obráťa sa v diamantový potôček, ktorý na spôsob hada krúti sa v hlbine ružových dolín. — A jak veselý je potôček tento srieborný. Tok jeho po kamien-

*) Český kronista Kosmas, ktorý žil v druhej polovici XI-ho storočia až do 1125. r., rozpráva povesť ľudu o smrti Svätoplukovej nasledovne: „Vysadnúc v noci na koňa a prejdúc po zámkoch svojich, uchýlil sa na púšť pri vrchu Zobore ležiacu, kde predtým traja pustovníci pomocou a podporou jeho boli zbudovali kostol. Tam prijdúc, zabil v úkryte hory svôjho koňa a *zahrabal meč svôj do zeme*; ráno ale na svite predstúpil pred pustovníkov, ktorí nevedeli, ktoby bol. I bol tonsurovaný a v háby pustovnícke oblečený, a žil napotom nepoznaný na púšti; iba keď mal zomrieť, dal sa pustovníkom znať a hneď potom skonal. —

koch prechádza do spevu, penami umýva domky slimákov; nečo ďalej v piesku sebe činí mäkkú posteľ; a zase ďalej kroz mlynské koleso mení sa v sňahobielu penu; a ešte ďalej, tam kde červenie sa priestora vo vlnkách jeho trasúcich sa radosťou, kúpe sa vodná ľalia. — A všade, kade potôček tento cestu svoju koná, blízko dedín a lesov, abo kroz vysoké skaly, bystrou vodou všetko obživuje, všetko požehnáva. — Kade len tečie, v dlhosti brehov šťastlivá je chyža, skaly niesu smutné a ruže peknejšie kvitnú. — Beží, a v ceste z hustorastlej trsti pozdravuje ho rybárik, jemno sprevádza ho celé množstvo vonných raslín do rieky, v ktorej zrkadlia sa snety vysokých líp. — Jedine na brehoch vody vŕba stojí smutná. Smutná vyhybuje vŕba hájikov prívetivo znejúcemu šoptaniu, uhybuje čistému vody zrkadlu i voňavým ružiam poľa: uteká a za sebou ťahajúc svoje tŕnim cesty rozdriapané smutné snety, na cintoríne v najzanechanejšom mieste hľadá úkryvu. — Ešte i tam s vážnou hodnosťou pozdvihuje sa k nebu jedľa: v hustine kríčkov usmieva sa biela ruža, a úbočinou šumí slávikov príjemný spev. — Strom, jehož koruna čumí až po oblaky, zo silných koreňov činí schody pre tých, ktorí v hrobe pri jeho ňadrách spočívajú, a tichučký večerný vetor, pretkaný jemným spevom ptáčkov, do výsosti pozdvihuje duše vyvolených, ktoré vydychujú kalichy bielych ruží. — Oh! oh! vyvolá naposledy smutná vŕba, šedivými dlhých snetov listami ohybujúc sa k zemi; Oh! prečo mä prenasleduje i na tomto smutnom mieste spev slávikov a vôňa ruže? Ty deň! vy nočné studené vetríky! ty prebudenej prírody radostné usmievanie! oh vy jakživ nepretrhnete pribývanie sĺz mojich. — Príjde zima, a ľadové telo moje i vtedy v slzách močiť budú spletené ratolesti! Oh ty štebotavá ozvena, ktorá nie si v stave zamlčať tajemstvá, počuj večnú príčinu môjho smútku, a vyhlasuj ju po celom svete!

Keď Spasiteľ náš nesúc kríž na ramenách po ceste na vrch kalvárie vedúcej sily pozbavený klesal: bol pekný jarný deň, a všetky vŕby vtedy ešte k nebu pozdvihovaly a rozširovaly zelené snety svoje. — Odprevaditelia Pána, vidiac, že Boh-človek, ktorý za nich zomrieť ide, nevypráznil ešte do ostatnej kvapky pohár bolesti ľudského života, pred samým ukrižovaním sdvojnásobnili muky jeho pokonného okamženia trápnym sužovaním. — Bičovali jeho svätě telo, vložili mu na hlavu korunu tŕňovú, a na krk zavesili mu oblek potupy červený; a jednu bujnú vŕbu pozbavili ratolestí, z ktorých

pletli prúty, a nimi šľahali telo Syna Božieho. Čo keď rozžialená vŕba uzrela, ovisly jej snety zelené od horkého bôľa, a nepovstaly viacej.

Od toho času stoja od nej pochodiace vŕby na celom svete v hlbokom zármutku, a menujú sa smutnými vŕbami.

Dľa francúzskeho: **A. Oknár.**

107. Nad mrtvou sestričkou.

Skoro si mi zhasla, iskro žitia mého!
Jako ta hviezdička z neba belasého!

Skorej si mi zhasla, nežli som sa nazdal,
Jako by pred časom so kra list opadal.

Skoro tvé mladuškė srdiečko ochradlo,
Jako by kvietočko v jednu noc uvädlo.

Darmo na to kvietko nebe rosu tratí,
Čerstvosti života už mu nenavráti.

Tak i moje slzy darmo už padajú,
Tvojim mrtvým lícam rumenca nedajú.

Rumenca nedajú, viacej neprecitneš,
Hviezdičko spanilá! — viacej mi neznikneš.

Už mi viac nebudeš voňať, má ružičko!
Ani mňa tešievať, úbohá sestričko! —

J. Slota.

108. Bane na Slovensku.

Božia prezreteľnosť vykázala národu nášmu za obydlie doliny Tatier velebných, kraj to taký, ktorý je na vrchy o veľa požehnanejší, než na roviny, a práve preto roľníctvu nie veľmi príhodny. Bárs ľud náš ozaj v potu tvári pracuje, osievajúc ty kúsky zeme, ktoré len s tvrdzou pluhom sryť môže, preca je nie v stave toľko chleba zo zeme svojej dostať, koľko ročite k výžive potrebuje. Na mieste toho dal nám Boh vrchy, ktoré sú nevyvážiteľnou pokladnicou rozličných kovov, a vlohy k tomu spôsobné, aby sme v tvrdých črevách matičky zeme ukryté dary milosti Božej na svetlo dostať a k užitku ľuďstva pri-

praviť znali. — Núdza láme železo, hovorí jedno porekadlo nemecké, a núdza tato učí ľudí mnohým vecam, ktoréby im pri oplývajúcnosti celkom neznámymi zostaly. Ona pritisla i národ náš k tomu, aby sa dobývaním zlata, sriebra a iných kovov pilno zaoberal, naučila ho — baníctvu. Baníctvo patrí neomylne medzi ty najumelejšie, ale spolu i najťažšie a najnebezpečnejšie práce nášho ľudu. — Mnohá z našich krasotiniek veľmi rada ozdobuje sa bliskavými výrobky prác týchto, sotva si je ale v stave predstaviť ty obťažnosti a nebezpečenstvá, s ktorými je spojené dobývanie zlata a sriebra, — mnohý, ba vôbec každý človek potrebuje železo, meď a iné kovy, máloktorý ale pomyslí na vďačnosť proti Bohu, tomuto darcovi všetkých a tak teda i týchto nám tak užitočných vecí. —

Dávno pred zvestovaním náboženstva kresťanského Slovanstvu zaoberalo sa toto hľadaním zlata, sriebra a iných kovov. I slovenský národ náš pracoval od jakživa v tomto diele prác ľudských, pracoval ale a pracuje tým úsilnejšej od tých čias, čo divými hordami z Azie do Uhorska sa dorútivších Maďarov z podunajských rovín do dolín Tatier vytisnutý súc, prinútený bol i na iné pramene výživy svojej myslieť, keď bydlisko jeho k roľníctvu nie je veľmi príhodné. — Od týchto čias sa baníctvo na Slovensku značne ale len rozšírilo, bo i predtým už bolo praotcom našim známe a od nich pilnované. —

Sú sice na Slovensku mnohé ťahy vrchov rozličnými kovy požehnané, preca ale obzvláštne ty si značnú povesť v tomto ohľade vydobyly, ktoré sa po oboch brehoch Hrona od poludňo-západu, u jeho prameňov ale celkom k východnej strane rozkladajú.

Po starodávnych baniach, ktoré sa na Slovensku nachádzaly, pozostaly nám len tu i tam ešte znaky, z väčšej čiastky ale len povesti. — Tak o bohatých sriebornych baniach mesta Zvolena, ktoré posiaľ nosí meno „baňské mesto," bárs teraz žiadne bane nemá, je len toľko známo, že jestvovaly; kedy ale a kde, to nezná nikto určite povedať. — Tak boly dľa povesti dakedy i v Ľubietovej bane na zlato, a síce tak bohaté, že robotníci v nich pracovavší iba ten prach jako plat dostávali, ktorý pri vŕtaní dier a lámaní zlatej rudy narobili, a preca pri tom na ďaleko široko najzámožnejší ľudia boli. Teraz v ľubietovských baniach niet o zlatej rude ani slýchu. — Najzreteľnejšie stopy starodávnych baní na Slo-

vensku nachodia sa neomylne tam, kde brdo kremnického pohoria do zvolenskej stolice sa kloní, a v postupne snižujúcich sa výškoch naproti rovine okolo Baňskej Bystrice rozloženej sa tratí. V týchto totiž, menovito ale k poludňo-západu od Bystrice rozložených vrchoch, je z priepadísk, jaké tam velmi zhusta sa nachádzajú, zretedlno poznať, že povesť ta, ktorá udáva, že v týchto horách bane na rtuť, čiže živé sriebro (merkur) dakedy boly, je nie bezzákladná, bo priepediská tyto každého len trochu bedlive ich zkúmajúceho istotne presvedčia o dakedajšom jestvovaní tunajších báň. Na mnohých miestach sú zasutiny podoby okruhlej, čo zretedlne ukazuje na jamy (Schacht), jaké tu nekedy vykopané boly, — inde zase vídať na dne priepadísk dieru vodorovne v bok sa ťahajúcu, čo nepochybne kedysi vodorovná chodba (Stollen) bola. Výše dediny Malachova na pravej strane dolu malachovskou dolinou tekúceho potoka je hneď pri potoku vodorovná diera, z ktorej celkom červená z kremnickej „Erbštollny“ vytekajúcej celkom podobná voda tečie. Teraz je sice diera tato nie veľká, ale poznať nad ňou a okolo nej, že sa tam veľké kusy zeme značne kedysi posadaly, z čeho sa dá zavierať, že diera tato bola nekedy tak zvaná štollňa a bezpochyby tak, jako kremnická Erbštollňa, vodu z jám v blízkych vrchoch sa nachádzajúcich odvádzala. Asi hodinu cesty výšej nachodí sa jedno jazero a síce asi 1000 stôp nad hladinou Hrona. Jazero toto je či v zime, či v lete i v najvätšej suchote vždy rovnako plné vody, ktorá len v najtuhších zimách celkom zamrzne, v ľavnejších ale je prosriedok jazera vždy prázny ľadu. Na prosriedku tohoto jazera je okruhlá dosť priestranná diera, z ktorej voda vyteká, ktorá jazero toto, poneváč diera ta v priehlbine leží, tvorí. Mnohi už pokúsili sa hĺbku tejto diery vymerať, vždy ale ich práca zostala bezvýsledná, a na dno tej diery neprišiel posavád nikto. Toho príčina je ta, že nemožno až ku samej diere pristúpiť, preto že dokonale nevídať, jak veľká je jej rozsiahlosť, a tak jej meranie len z ďaleka stať sa mohlo, čeho prirodzený následok musela byť bezvýslednosť takého podujatia. Že sa ale hĺbka otázočnej diery vymerať nedala, rozšírila sa v okolitom ľudu povesť, že je to morské oko, to jest diera, ktorá je s morom bezprostredne spojená. — Dľa našej mienky je diera tato nič inšie, než pozostatok tu bývších báň, a síce kolmá jama alebo šachta. Voda, ktorá z nej vyteká, tekla nekedy bezpochyby vodorovnou chodbou, ktorá vedla z doliny pod ten vrch, na ktorom sa

jazero nachodí, potom ale, keď veliký kus vrchu toho, súc podobraný, sa prepadol, voda kroz tuto sosutinu zpätená, kolmou jamou beh svôj vzala a jazero utvorila. Že toto tak byť musí, potvrdzujú veliké kusy pohoria, celé temer vrchy, ktoré sú okolo tohoto jazera poprepadúvané. Prepadúvanie toto deje sa až posiaľ, čo poukazuje na to, že tu nekedy velké bane sa nachodily. I teraz pred dvoma roky začal sa v blízkosti jazera prepadúvať kus zeme viac jutrov plochy obnášajúcej a posadnul sa do teraz na nektorých miestach už výše siahy. Poznamenať dlžno, že kus tento je jeden z tých, ktoré sú už raz poprepadúvané. V doline medzi týmito priepadiskami až posiaľ poznať základy budovísk, ktoré tu nekedy stály. — Teraz sa poníže týchto nachodí z troch domov pozostavajúca dedinka, ktorá má meno Ortúty, asňáď od báň, ktoré du boly. — Toto sú bane, ktoré dôkladne svedčia, že národ slovensky už v pradávnej minulosti v baňskom umení sa znal a ho prevodzoval. —

Teraz stávajúce bane pochodia temer z časov tých, kde naša vlasť meno sotva ešte nosila. — Dr. Zipser udáva vo svojom spise, kde o Baňskej Bystrici a jej okolí pojednáva, že baňa „Haliar“ na Starých Horách je už vyše 1000 rokov stará. Tuto svoju mienku potvrdzuje rozličnými dôvody. Keď teda baňa tato je tak stará, musela byť ešte pred postavením Veľkej Moravy započatá, čo je zase len dôkaz, že národ náš od jakživa s týmto umením je oboznatý. Kremnické bane majú byť ešte o veľa staršie, a keď vezmeme ich rozsiahlosť do povahy, môžme zretedlne vedeť, že je povesť tato nie nepravdivá.

Hovorí sa síce, že bane tunajšie tak povstaly, že pán zámku toho, ktorého rozvaliny na ľavom brehu Hrona výše Sv. Kríža sa nachodia, a ktorý kedysi vraj „Sachsenstein“ sa menoval, raz na polovačke súc, až do tých miest sa dostal, kde teraz Kremnica leží a tu vraj kuroptvu zabil, v ktorej zúziku pri pytvaní zlaté zrná našli a následkom toho kremnické bane kopať započali. Keď sa bane jako bohaté sklady zlatej rudy objavily, založil ten pán mesto, ktoré nazval Kremnicou a sice od dediny, naproti spomänutému zámku ležiacej, ktorá nosí meno „Stará Kremnička“ a pod toho pána patrila. Jesú u nás ľudia, ktorí tvrdia, že meno „Kremnica“ pochodí od jakýchsi krámcov, ktoré si vraj prví tu byvší baníci nastavali a „Kramen“ nazvali, — iní zase tvrdia, že meno nášho mesta pochodí od gréckeho slova „krémnízo“ (rúcam). Jako na tuto spozdilú domnenku prišli, nenie známo. —

Keď sú ale bane tunajšie ešte staršie, než je starohorský Haliar, sú takéto rozprávky o povstaní báň kremnických a samého mesta daromné, bo zámok „Sachsenstein“ prináleží, jako všetky podobné zámky, tretej a štvrtej dobe stredoveku, bane kremnické ale asnáď až prvej alebo najpozdejšie druhej dobe. Meno „Kremnica“ mohlo povstať od blízko Hrona výše Sv. Kríža ležiacej Kremničky, poneváč sa vôbec za to má, že dedina tato je ešte staršia než sama Kremnica, lež Kremnička nedostala meno svoje od „Kramen“ ani od „krémnizo,“ poneváč tam ani baníci ani Gréci nikdy nebývali (i vo zvolenskej stolici neďaleko Baň. Bystrice leží dedina Kremnička, okolo ktorej sa po vŕškoch veľa žulového kameňa, menovite karniolu nachodí), ale skôr od žulovitých skál, ktorých je množstvo v jej okolí, a ktoré ľud náš len vôbec „kremeňom“ menuje. Či je tomu ale tak a či nie, dosť na tom, že sú kremnické bane jedny z najstaršíchi, ktoré kedy na Slovensku povstaly Ich rozsiahlosť je ohromná, bo sú už celé vrchy podrýpané, a znútra takmer celkom vybrané. Prvá baňa tunajšia mala sa nachodiť v tom mieste, kde je teraz vrch „Šturc,“ ktorý bol tak podobraný, že sa do mnohosiahovej hĺbky prepadol. Prítomne nachodí sa v Kremnici a jej najbližšom okolí 10 jám (Schachten) a viacej priečnych chodieb (Stollen). Jamy sú z väčšej čiastky tak hlboké, že v nich pre vodu, ktorej na ich dnách veľké množstvo sa nachodí a ktorá pre velikú hĺbku len s náramnou prácou von vyťahovaná býva, kolmo veľmi zriedka pracovať možno. A práve v hlbine nachádzajú sa ty najbohatšie rudy na zlato. Aby sa toto bohatstvo von dostať mohlo, je prebitá tak zvaná Erbštollňa, ktorá zpod mnohých jám vodu sťahovala, ale ta už dávno nestačí; prebili teda druhú ešte o 60 siah hlbšej a i tato už dávno nenie dostatočná, bo sú jamy ešte o mnoho siah hlbšie. Tu prišli pred 1848. rokom na tu myšlienku, žeby dobre bolo jednu priečnu chodbu až od samej hladiny Hrona ťahať. Tehdajší cisár rakúsky, Ferdinand Dobrotivý, bol s myšlienkou touto nielen úplne srozumený, ale k jej prevedeniu vykázal i zo svojej pokladnice značné summy. Započala sa teda od Hlinníka kopať chodba, ktorá dostala meno „Ferdinandova Erbštollňa.“ ale keď už v práci tejto značne sa pokročilo a na znamenitý jej výsledok nádeja sa vzbudila, prišiel rok 1848, so svojimi búrlivými časy, a započatá v chodbe tejto práca bola pristavená, po tomto roku ale celkom zanechaná. Bohatstvo teda, ktoré v hlbine báň kremnických voda nedostupným robí, odpočíva nedotknuté

a bude odpočívať ešte Boh zná dokiaľ. Napriek ale tomu, že v najbohatších baniach kopať nemožno, a že sily hľadaním zlata zaneprázdnené po roku 1848. značne sa umenšily, preca kremnické bane ročite dosť zlata ľuďstvu oddávajú. —

Mimo kremnických bolv pred dakoľko storočiami novobaňské jamy bohaté na zlato a hovorí sa, že z týchto až do kremnických báň vedie podzemná chodba, ktorá vyberaním zlatej rudy povstala. Tiahly sa teda zlatorudné prúty (Gänge) nepretrhnúto krížom cez celé pohorie na pravom brehu Hrona. Bane v zvolenskej stolici v tomto istom ťahu vrchov sa nachádzajúce zdajú sa byť len ďalším ťahom týchto zlatorudných prútov. Teraz síce nachodí sa v jamách paňskodolinských, sandbergských, starohorských, richtergrundských a t. ď. zvätša len srieborná a medenná ruda, preca je ale medzi ňou i zlatá tu i tam zamiešaná a možná, že nekedy zlatá ruda k otvoreniu báň týchto príčinu zavdala; zreteľnejšie a o veľa bohatšie zjavujú sa tyto zlatorudné prúty v baniach ľuptovských, tak hlavne na Magurke, na Boci a ešte na nekoľkých miestach. Na Magurke dostali pred nedávnom dva jako päsť veľké kusy samorastlého zlata z tamejších báň.

Toto sú bane v tom ťahu vrchov sa nachádzajúce, ktorý rozkladá sa na pravom brehu Hrona. Ľavý ťah vrchov pohronských nevyrovná sa do množstva báň svojich na zlato a sriebro pravému, skôr ale v bohatosti báň. Bane v Pukanci, na Vindšachte, v Hodruši, v Belej a v Štiavnici od svôjho povstania už veľa drahé kovy v sebe obsahujúcich rúd svetu odvedly. Toto povedať sa môže obzvlášte o štiavnických baniach, ktoré tiež medzi najstaršie bane na Slovensku patria a v značnom kuse zeme sa rozkladajú, bo mesto Štiavnica je temer celé už podobrané a i von zo Štiavnice tiahnu sa polia tamejších báň. Na ľavom ťahu pohronských vrchov boly nekedy bohaté ľubietovské bane, teraz sa nachodia v Ľubietovej a na Pojnikách bohaté bane na železo. —

U prameňa Hrona spojujú sa oba pohronské vrchoťahy a spojené tiahnu sa do Gemeru, kde zas vo viac vetvách rozložené bohaté sklady železných rúd v sebe ukrývajú, ktoré sa kopú na viac miestach v baniach. Najchýrnejšie sú v Gemeri bane štítnické a vo Spiši železné bane smolnícke. — Štítnické železo je tak známe pre svoju dobrotu, jako kremnické dukáty pre svoju krásu.

Z tohoto vidno, čo ten ľud, ktorému neprajníci jeho všetky schopnosti k umeleckým dielam upierajú, i v tomto

umení v stave je vykonať a až posiaľ vykonal. — Bane zaiste patria k tým najumeleckejším a najnebezpečnejším prácam ľudským. **Trihranský.**

109. Bolo—bude.

Veje vetrík, veje, od Tatry k Dunaju:
Smutné hlasy idú po Slovenskom kraju.
Po Slovenskom kraju také idú hlasy:
Už sa pominuly ty slovenské časy: —
Časy naše, časy, časy našej slávy,
Keď nad Nitrou vialy Slovenské zástavy.
Hoj, Nitro, zlatý trón kráľa Svätopluka, *)
Čo raz naň pomyslím srdce vo mne puká. —
Boli sme my, boli, medzi národami.
Jako ten náš Kriváň nad tými Tatrami,
Bol ten náš kraj v kvete, ale ten kvet svädol:
Dobrú noc, Slováci, váš deň už zapadol.
A čo i zapadol, veď on zase svitne,
Ten náš Slovenský kraj v nový kvet vykvitne.
Hore za Slováci, hore sa! — a Boh dá,
Bude Slovák ešte, čim býval inohdá.
Stojí, ešte stojí Kriváň nad Tatrami:
Bude Slovák čím bol medzi národami.

Ch.

110. Podivnosti Tibetčanov.

Pri *pohraboch* majú *Tibetčania* divnú obyčaj, ktorou sa od všetkých národov na zemi delia. Keď totiž zomrelého už od dakoľko dní jeho rodina oplakávala, nesú konečne mŕtve telo k úradníkoví k tomu ustanovenému, ktorý mrtvoľu na kúsky rozreže, a ty psom hodí. (Dakujeme Ti Pane, že sme kresťania!) Tento pohrab zove sa zemským. Kosti ale v kamennom mažiari na prach sa roztlčú, s múkou smiešajú a tiež

*) Svätopluk, kráľ Slovákov, panoval od r. 871. do 894. r. Jeho kráľovstvo nazývalo sa Veľkou Moravou a zaujímalo v sebe nielen terajšiu Moravu a Slovensko až po Hron alebo i za Hron, ale i na dol Zadunajské zeme až po Sávu vybojoval, a na hor kraje až po Vislu, áno i Českú do svôjho spolku vtiahol. Zakiaľ on žil ani Nemci ani Maďari jeho moci odolať nemohli; len potom jeho nesvorní synovia nadvláde ich podľahli.

psom k žrádlu dajú. Keď sa ale oboje dá supom (sup, gypaetos, Grimmer, dravý pták), volá sa taký pohrab nebeským. Mrtvole chudobných osôb, ktoré nenechaly po sebe toľko, aby sa mzda za rozrezanie mrtvého tela zaplatila, hodia sa do vody, a to sa menuje pohrabom vodným. Ale mrtvole kňazov sa spáľa, popolom z nich sochy bôžkov sa naplnia, a k verejnej úcte vystavia.

Každoročne ku konci nášho mesiaca rujňa slávi sa po celom Tibete pamiatka zomrelých. Večer toho dňa najdeš všetky príbytky kňazov i nekňazov mnohými lampami osvetlené, pri čom sa na všetkých zvonoch vyzváňa a z chrámov slavnostná hudba zaznieva. Celá slávnosť tichou modlitbou sa končí.

Ka najmilejším *zábavám* v Tibete náleží *boj býkov* medzi sebou. Asi pol hodiny dajú bojovať zúrivým zvieratám; keď ale už slabnú a ochabujú a víťazstvo patrne na jednu stranu sa kloní, odoženú slabšieho býka z bojišťa chlapci železnými kyjmi ozbrojení; silnejší ale býk do osídel sa chytí a povazmi sviazaný nazpäť do chlieva odvedie, aby ho k opätným hrám chovali.

111. Zakliate sestry.

Národná pieseň.)

Dole pod Smolenským zamkom,
Pretekáva voda jarkom;
Keď hviezdičky vychádzajú,
Húsky sa tam kúpavajú,
Dve husičky, dve sestričky,
Zaklnuté od mamičky.

A keď ony vychádzajú.
Tak sa ony shovárajú:
Sestra s zlatýma kriedlama,
Už sú hviezdičky nad nama,
Plujme na dol po tom jarku,
Až k tomu našemu dvorku.

Mati sedí u lavičky,
Drobí kôrky do vodičky,
Drobí kôrku aj sriedočku
Zlatým húskam do jaročku:
Sbierajte si moje deti,
Čo vám drobí smutná mati.

Tak sa ony shovárajú
A milostne objímajú,
Na svú biedu nariekajú.
Svej mati sa zaželajú,
Až do šerého svitania,
Až do ptáčeho spievania.

Keď hviezdičky zapadujú,
Žalostne sa rozlučujú.
Každá dáva svojej mati
Z kriedelenka pierok zlatý,
Z kriedelenka pierok zlatý,
Čo stojí za peniaz zlatý.

112. Cestovanie čez púšť Núbie.

Dňa 13ho februara 1836 nastúpili sme cestu čez pustinu Núbie. Kostry ťáv ležaly po oboch stranách cesty a značily osudnú cestu prešlej tadiaľto nejednej karavány. Tantovanie-sa a nedostatok vody kynožia hovädá, a to neraz, práve-keď už dokonávať sa má cesta. Kraj, ktorým cestovali sme, bol plný holých skalísk pieskovcových, a po obťažnej dennej ceste, rozbili sme naše stany pod jednou príkrou skalou. Neobyčajné jazdenie na ťavách nemožno pomenovať príjemným; nevýslovne teda ustatí odobrali sme sa na odpočinok, keď mesiac v jasnom blesku svietil a hviezdy v takom svetle ligotaly sa na modrom blankyte, v jakom nevidno ich ligotať sa v severných krajinách. Teraz pochopili sme prečo Arab a obyvateľ Núbie svoju púšť nemiluje menej, nežli obyvateľ hôr hory svoje. Kto necestoval púšťou, nezná jej hrôzy, ale nezná ani jej krásy.

Karavána rozložila sa: hlboko do noci mohla trvať zábava našich sprievodčích, osmahlých Arabov, keď nás ranné zory upomínaly na ďalšie cestovanie. Ešte poriád hýbali sme sa pomedzi pieskovcové skaly. I tu ležaly kostry zahynutých ťáv, a nie zriedka bolo vidno tu i tam beleť sa ľudskú kopoňu, alebo jednotlivé kosti, alebo celé kostry zahynulých cestovateľov, ktorí tu následkom nedostatku vody a ešte viac zomdlenosti, svoje živobytie dokonali. Takéto pády stávajú sa najviac s koncom jari, alebo behom leta, keď horúčosť i vo dne i v noci na zadusenie panuje. Prijde-li k tomu ešte i horúci vetor jako Samum, alebo ešte hroznejší Šamsin a musí-li ustatý cestovateľ, ktorý vlečie sa ledva, ešte i proti horúcemu piesku a prachu celý vzduch zatemnujúcemu sa namáhať, alebo strhne-li se konečne hrozný horúci víchor, ktorý cestovateľovi hrdlo suší a závrat mu pôsobí a nemá-li čím v takom nebezpečnom položení sa občerstviť: vtedy padne bez seba na zem, a umiera na porážku. Na takých nešťatníkov neozre sa žiadon, každý ratuje len seba. V takýchto namáhaniach hynú najviac otroci. Oni sú prinútení za ťavami pešky íšť, bývajú bití, zle chovaní, a len po skrovne dostávajú vody, i to zlej a slanej, niet divu teda, že hynú barbarstvom a škodlivosťou klimatickou. Popri kleslom otrokovi ide karavána ďalej; niet človeka, čo pripustil by si k srdcu vzdychanie jeho — veď je to iba otrok. Jestli jeho mrtvolu kane, orly, alebo hyeny nesožerú, vyschne, stane sa prirodzenou mumiou a mäsité čiastky — obráťac sa na tlstú kožu — prikrývajú

jeho kosti. Tohoto dňa bolo nebo zatiahnuté, a silný západný vetor hýbajúc pieskom obťažoval našu cestu. Jedna karavána idúca z Abu-Hammedu prenocovala neďaleko od nás pri jednej osamelej skale. —

Dňa 15ho februára dostali sme sa na koniec skalnatej čiastky púšte. Dlhou, z obojej strany skalami stesnenou úžinou kráčame do širokej piesočnatej doliny, ktorú Arabi morom bez vody menujú. Na dosiaľ prešlej ceste šli sme popri vrchoch rozličnej tvárnosti, ktorých výška od 100 do 300 stôp siahala, a cesta naša ešte mala čo to príjemného. Ale od teraz ležala smutná piesočnatá plocha pred nami so svojou jednotvárnosťou; darmo obzerá sa oko po daktorom predmete, ktorý líšil by sa od tejto jednotvárnosti; nad nami nebo — pred nami a vôkol nás všade piesok a rovina. Naproti tomu bolo vidieť zhusta od 10. hodiny ranajšej do 4. odpoludňajšej mámivý úkaz prírody — utešené vzdušné malovidlá (fata morgana).

Na suchom, horúcom piesku vidíme mnohé vody. Tu vidieť rieky, jazerá, močiare a nepriehľadné veliké rozvlnené more. Pustatiny tejto vrchy trčaly jako dáke ostrovy nad hladinou morskou, v ktorej sme zase ich obrazy v opačnej podobe videli, a tato atmosferická hra v príhodných dobách bola tak živá, že sme tej domnelej vode temer blíž nežli na 100 krokov priblížiť sa mohli. Tu ztratil sa naraz celý obraz, jako by ho dakto čarovnou mocou odstránil, a my sme zase kolom sebä mali horúcu, rovnú, piesočnatú pustinu. Jaké pekelné muky musí tato hra prírody biednemu cestovateľovi spôsobovať, ktorý prahne za kvapkou vody, a k svôjmu strachu poznáva, že to nebolo inšie, než „voda Satanova" jako ju Arabi volajú. O poludní býva tento úkaz prírody najživejší.

Mohla byť asi hodina čo opozdili sme sa za spomänutou karavánou, a práve priberali sme sa ju dohoniť, keď sme ju naraz videli pomaly tiahnuť pred nami. Tavy boly všetky na rade, ľudia a hovädá zdali sa jakoby vysoko v povetrí, alebo po hladine vody išli; sotvaj ale sme bližej prišli, zmizol razom mámivý obraz.

Už tohoto dňa bolo položenie naše povážlivé. Voda v koženných nádobách našich odo troch dní horúčosti slnečnej vystavená začala smrdeť, a len z nádob na strane, kde tien padal, potrebovať sa mohla, bárs i tam bola voda tak vlažná, že už nikoho neobčerstvila.

Len ráno napili sme sa z chuti, lebo sme predošlého večera naše egyptské džbány vodou naplnili, na zem položili,

a v tých voda prez noc o dakoľko stupňov ochladla. Kane, krkavci boli naši sprievodčí, obletujúc nás, či azda nepadne dakto z karavány, aby poriad padlú mrtvoľu načaly. Tak priblížil sa večer.

Dňa 16ho februára tiahli sme po piesočnatej púšti ďalej. Malé skalnaté kopce trčaly z piesku, ktorý tu trochu pevnejšiu pôdu mal. Keď slnko vyššie vystúpilo ukázaly sa zase vozdušné malovidlá, a večer došli sme ku pohoriu Džebel-Reft, prí-kremu to radu vrchov porfyrovo-granitových, už včera videných, ktoré 800 do 1000 stôp nad plochu pieskovú povýšené sú.

Tak minulo viac dní, keď sme dňa 20hho februára zkúsiť mali hrôzy púšte, viac než do teraz. Horúčosti značne pribudlo; teplomer ukazoval v tôni 30 stupňov Reaum. a vetor tak horúci tiahol, jako by z pece šľahal. Už ráno svalilo sa nám 5 táv, z ktorých dve na mieste zkapaly. Naši ľudia boli náramne ustatí a len ťažko držaní byť mohli po hromade. Horúčost a namáhanie spôsobily náramnú žízeň, a my by sme boli neprestajne pili, keby voda v koženných nádobách nebola bývala hnusná. Chuť takej vody bola smradlavá, a spôsobila také napínanie, že sme museli poriad trochu rumu shltnúť, ten ale rozpaloval nás náramne. Čo sme i zkusovali do vody trochu vína, octu, lebo rumu primiešať, i to bolo na darmo.

Naraz ukáže sa nám na obzore rad jazdcov a nikto nemyslel iné, než že sú to zbojníci. Prípravy k obrane staly sa od razu. My sme odovzdaly táv s nákladom sluhom a Nubčanom, a jazdili sme príchodzím v ústrety s našimi vodcami. Lež prijdúc bližšie poznali sme, že je to nie lúpežnícka rota; bola to karavána jednej ženy Bašu Chartumského, ktorá svôjho syna do Kaira sprevádzala. Pani ta sedela v zátvore, klietke podobnom, a pre hodbábne záslony tvár jej nebolo vidno. Keď poshovárali sme sa za chvíľu s jej synom a sprevádzajúcimi ho dôstojníkami, šli sme cestou ďalej.

Abu Hammed, kam sme vybraní boli, bol ešte 13—14 hodín vzdialený. Všetci sme vedeli, že ďalej cestu konať bez najvätších ztrát a nebezpečenstiev nie je možné v nesmiernej horúčosti. Radili sme sa tedy s našimi vodcami, čo robiť? Ustanovilo sa vody zásobu krome maličkej čiastky pre najsúrnejšie potreby, medzi Nubiancov podeliť, a týchto predkom poslať, čoby poriad nocou šli až po Abu-Hammed, tam z Nýlu vody nabrali a v ústrety nám na najlepšej táve donesli. Nubianci s chvatom priskočili, nie k vode, ale už smradlavici, polkli ju, rozlúčac sa s nami, tiahli poriad nocou smerom k

Nýlu. I my sme ešte čo jak slabo do pol noci kráčali ďalej. O pol noci klesli sme ustatí na piesok. V chladnej noci zaspali sme síce, ale sny naše boly strašné. Snívalo sa nám o domorodných vodobohatých dolinách, že načierame z krištálových prameňov, pijeme do syta, avšak precítime — a tu trápi nás hrozný smäd, hroznejší než po iné dni. Siahame po vode, ale nebolo ju možno prehltnúť, celá prirodzenosť zpierala sa tomu. Už čo sme len na ty smradlavé nádoby pozreli, napínalo nás.

Tak blížil sa 21. február. Ešte sme raz zkúsili piť kávu. Lež Bože! jaká to hnusoba! Smradlavica prerážala všetko aroma kávy, a ja som nikdy s takou nechuťou a hnusobou nepil ani tu najodpornejšiu medicínu, jako našu polohnilú kávu.

S východom slnka pohli sme sa ďalej, hladní, smädní, ustatí, a s tráplivou pochybnosťou, čo a jako bude ďalej. Ideme teda, alebo lepšej, vlečieme sa krok za krokom. Jedon z našich prievodčích ukáže rukou bokom. My obozreme sa, a hľa! tam ležaly tri ťavy a jedon z našich Nubiancov, čo vybrali sa včera večer vopred. Vo smrteľnej úzkosti pozreli sme jedon na druhého, a vzdychli z hlbín duše: „Oj Bože! Bože! zachovaj nás!“ Horúčosť bola o mnoho väčšia nežli včera. Smäd nás preukrutne trápiť počal, nektorým spolucestovníkom našim prišlo zle. I mňa napadala mdloba a závrat, a už chytal som sa sedla, aby som nespadol na zem.

Tu keď nebezpečenstvo naše najvyššej vystúpilo, zbadá na najďalšom obzore Šéch Hussein jedon čierny bod. Jeho bystrý zrak poznal v ňom ťavu s nákladom. „Zachovaní sme! vodu nám nesú v úsrety!“ zvolal Hussein. Oj bolo to jasanie! Radostná ta zpráva sotavila nás všetkých. Radosť a dúfanie vrátily sa zase, a my pokročili sme spešnejšie napred.

A v skutku Hussein nemýlil sa. Čo chvíľa zočili sme už bližšie jednoho z predoslaných prievodčích, čo niesol nám zásobu čerstvej vody. My skočíme so sedla a vítame našeho vyslobiteľa. Voda hrčí do menších nádob, a my pijeme v pretrhnutie nepamätujúc, že si uškodiť môžeme. A čo sme pili? Kaľnú, vlažnú vodu z Nýlu. Ale i tato kaľná voda bola nektarom oproti našej smradlavici, ktorú vyliali sme poriad do kvapky. Nikdy nepil som ja chutnejšie vody než vtedy.

Ľudia i hovädá občerstvili sa, a po malom odpočinku ideme už čerstvým klusom vopred. Za hodinu shliadli sme palmy vysoké u brehu Nýla, za tým nezadlho velikánsku rieku Nýl, ktorú sme hlasitým hurrá! pozdravili. Odpoludnia

o 4 hodinách dostali sme sa do Abu-Hammeda. Tu prichádzali nám už vystále biedy iba jako sen, ale rozpomienka na to, čo sme vytrpeli, z pamäti mojej nikdy nevyhynie. —

Z cestovateľských zápisov **L. P.**

---

113. Siroty.

Pred bránou mesta stojí chrám,
Topole pred ním v rade.
Nastáva čas detinským hrám,
Drevo ožíva v sade,
Jarný šumí topoľmi dech,
Potok v čerstvý pustil sa beh.

Pred chrámom jarom vyvábené
Klbko sa detí pohráva.
Hneď behá, a hneď utíšené
Na prah chrámu posedáva,
Deň skonáva na západe,
Ono v tichom sedí rade.

Pozri s nebeských, otče, výšin!
Pozri! to tvoje siroty!
A spusť sa do ich bytu tíšin,
Do žalostnej ich samoty,
Pozri na ne otca okom,
Niet na svete ho širokom.

A tam si sedia všetky spolu,
Tam na chrámu toho prahu,
Kdes' zvestovával Božiu vôľu,
A lásky tej obeť drahú,
Tam pred chrámom spolu sedia,
A po tebe, kde si, hľadia.

Či večer ťa k nim neprilúdi
Tam od dolu, kde spočívaš,
Či nové jaro ťa nevzbudí,
Či sa na ne nepodívaš,
Či im nedáš potešenie
Na to večné rozlúčenie?

Ale nikde nič! len topoľa
Jarným dechom kníše sa chvsť,
Nikto na dietky nezavolá,
Len čo stromov pošepce list:
Sedia dietky o samote, —
Smútno v svete je sirote.

Ľ. Štúr.

114. Franko Madva.

Kto nepočul o chýrečnom „Rudnianskom kňazovi?“ Kto nepočul o znamenitých liečbach jeho? Veru v srednom Rakúsku málo ľudí bude, ktorým by meno tej malej, chudobnej, no kroz *Franka Madvu* ďaleko široko preslávenej dedinky, známe nebolo. Juhoslovania požehnávajúc meno jeho, po dnes spomínajú „popa rudnianskoga,“ ba i hen vo Viedni veľa rozprávať znajú „vom Rudnoer Wunderdoktor,“ i v Debrecíne po dnes nezabudli „a hires rudnoi papot.“ Bol ale *Franko Madva* i skutočne zjav obzvláštny: a čo ešte keby sa hneď od mladi celkovite bol oddal vede lekárstva? Bol by divy tropil. Neprajníci, ktorých sme my učlovečili, národu nášmu teraz často i schopnosť vyššieho vzdelania odpierať zvykli. Pane Bože! — koľko básnikov, maliarov, vedomcov, koľko talentov a geniov uhynulo už, a dosiaľ hynie pod Tatrami, nikým nepoznatých, neodkrytých, neopatrovaných, ktorí krpatejú tam sťa bylina exotická, osudom pomedzi kvetinami lúčin vyriastnutá a preto svetom nepovšímnutá. Talentom a geniom týmto zakrpatenýmvodí sa jako zlatej rude v rukách žobráka. Tu i tu zabliskne sa miesty kameň neokrúchaný, a žobrákovi nevdojak tisne sa myšlienka o zlate do modzgov: „eh, horký jeho zlato! — pomyslí si — kde by sa tu zlato ponevieralo? žabica! A napokon čoby i zlato bolo, čože ja s ním vykonám? Za takéto zlato mi nikto nič nedá.“ A ešte raz pozrúc na blisklavé piesočky pokladu zaznaného, šmarí ho do jarku a ďalej ide — žobrať. Ruda zlatá ale tam hlivie v jarku po veky, jak len nenaďapí sa iný pútnik bohatý, jemuž padnúc do ruky náležite ocenená a — rozumie sa — výlučne k osobu objaviteľa sužitočnená býva.

Franko Madva medzitým o veľa viac bol nežli ruda; a ačpráve on nebol zlato pilnosťou baníkov dorobené, no bol báječný prút rýdzeho zlata samorastlý. On, čo znal a čo vedel, to vedel a znal jedine kroz sebä; bylina tato exotičná zrodila sa a zriastla na lúke obyčajnej; neopatroval, nešetril ju nikto, len sama príroda v opatere bylín žiadneho rozdielu

neznajúca, nerobiaca. A ja verím, že keby bylinu tu šetrné ruky do teplej hrádze posadily boly, žeby ona istotne kvetom o veľa krajším kvitla, a opatrovníkovi ovocím o veľa hojnejším a dokonalejším sa zavďačila bola; nič menej i takto nechybovalo jej na obdivovateľoch kvetu uprimných, a ovocie jej divotvorné tisíce a tisíce ľudí oblažilo.

Franko Madva narodil sa v slob. a kráľ. meste Skalici dňa 14. septembra 1786., z otca Andreja, tamejšieho mešťana a čižmára, z matky Kristiny Šedy, mešťanky skalickej.

Malé chlapča už v 4.—5. roku velikú náklonnosť ukazovalo ku knihám a vyznačovalo sa vôbec nápadnou vedochtivosťou svojou. Starostliví rodičovia hovejúc pudu chlapčaťa spôsobného, zamienili si vychovať ho ku stavu kňazskému. V predsavzatí tomto veľmi dobrotive napomáhali ich Milosrdní Bratia samostanu skalického, lebo sotva že malý Franko dač odrástol a spevnel, vzali ho k sebe do kláštora a dobročinne napomáhali ho, aby v školách ďalej pokračovať môhol. Dobrodenie toto ostatne chlapec obratný hojne odmieňal velebnému riadu Milosrdných, bo v lekárni jako laborant veľmi pilne a spoľahlive pracoval. Tuná častejšie zachádzanie jeho s bylinami liečivými vzbudilo v ňom túžbu po dokonálejšom poznaní bylín užitočných a po známosti upotrebenia ich; a tak teda tuná v útlej mladosti svojej počal základy stavať tej vedomosti, ktorá ho svojím časom jako šťastlivého lekára do velikého chýru privedla.

Počiatočné školy v Skalici s veľmi dobrým prospechom dokončil, gymnasialné ale z čiastky tam, z čiastky v Nitre, v Komárne a Požoni chvalitobne vybavil, podporovaný súc hmotne kroz strýca svôjho Jozefa Šedy, kanonika nitranského.

Po dokonaných školách nižších prijatý bol dňa 26. októbra r. 1805. v Nitre medzi chovancov tamejšieho semenišťa, kde i filosofiu i theologiu s veľkou pochvalou dokončiac, roku 1811. od pobožnej pamiatky biskupa nitranského Jozefa Kluch za kňaza vysvätený bol.

Prvé úradovanie svoje v Trenčíne jako kaplán ku všeobecnej spokojenosti vykonával. Tuná — slobodný už od školských prác, — oddal sa hlbšiemu študovaniu botaniky; slobodný čas svôj pravidelne hľadaním bylín po horách a holách považských tráveval a tajné vlastnosti ich pilne zkúmaval. Tuná s výsledky znamenitými prvýraz pokusil sa v liečení nezdravých, prostriedkami domášnymi.

Po dvoch rokoch z Trenčína preložený bol do Predmiera

a odtiaľ do Nemšovej. Kraje to pre bylinára skutočne prebohaté: krásnu súlovskú dolinu obzvlášte rád navštevoval. Z Nemšovej poslaný bol do Teplej jako administrátor, malej to dedinke neďaleko kúpeľov trenčanských. Tuná otvoril sa svet nový pre vedochtivosť jeho. V kúpeľoch trenčanských boly každoročne nelen stá a stá rozličných nemocných zo všetkých strán sveta, ale i lekár vtedy v kúpeľoch bytujúci bol človek umený a rozšafný, s ktorým o krátky čas nachodil sa Madva v priateľstve najuprimnejšom. Teraz už krom botanických kníh i iné lekárske spisy sebe kupovať počínal, a čítanie a študovanie ich bolo mu zábavou jedinou, zábavou najmilšou. V trudovinách svojich už tuná o nezaveľa tak ďaleko postúpil, že nezdravých hostov teplických s veľmi dobrým prospechom liečeval, a chýr jeho hosťami trenčanskými roznášaný po svete šíril sa zo dňa na deň viac a viac.

Konečne roku 1822. kroz kr. uh. nám. Radu za Rudnianskeho farára menovaný, r. 1825. slavnostne inštallovaný bol, kde jako farár a lekár blahonosne účinkujúc 28 rokov strávil.

Rozumie sa, že jako každá dobrá, spravedlivá a užitočná vec, tak aj Madvov spôsob liečenia veľmi mnohých nepriateľov mal, ktorí všemožne vynasnažovali sa vedomosti jeho hlboké za daromné pletky vyhlasovať, a zásluhy jeho veliké o trpiace človečenstvo vymysleninami a utrhačstvom zatôňovať. Zvlášte lekári nitranskí prevyšovali v osočovaní tomto všetkých iných nepriateľov jeho, z púhej závisti ho za nevedomca, za charlatána, za lekárskeho humplára vyhlasujúc; tak že pošťastilo sa pletichám ich previesť pri stolici, že Madva recepty pod svojím menom vydávať nesmel, ale ich iba jako odpisy vydávať môhol. A jaký bol následok toho? ten, že dôvera k „divotvornému lekárovi" len tým viac rastla, a počet navštevovateľov Rudna množil sa zo dňa na deň viac a viacej. Zvlášte od r. 1840. po 1850. každoročne tisíce nezdravých putovaly do Rudna k lekárovi vychýrenému, tak že fara rudnianska — zvlášte v lete — nachodila sa od 4-tej rána až do 10-tej večera jako v najtuhšom obľažení: ľudia vadili a bili sa o kus miesta tisnúc sa ku dverom farským, a mnohí veľaráz 5—6 dní strávit museli, vylihujúc pod holým nebom, pokým dostali sa k cieľu dlhej púti svojej, k lekárovi rudnianskemu.

Madva nehľadel na rozdiel stavu navštevovateľov svojich. Či pán, či sedliak, to mu všetko jedno bolo, každého rád videl a žiaden nemal u neho prednosti pred iným. „Boh není prijímač osôb — hovorieval — a ja nástroj jeho bych mal roz-

diely robiť?“ Raz jeden vysoký vojanský dôstojník M. prišiel k nemu tiež na poradu. Keď ho odbavil s radou lekárskou, vytiahol pán M. z torby svojej návštevnú kartičku a podávajúc ju Madrovi hovoril: „aby ste znali, pán farár, kto u vás bol, dávam vám toto na pamiatku.“ Madva vzal kartičku a prečítajúc meno a dlhé titule vysokého hosťa svôjho, odvetil: „Vaša Excellencia, to je nie ani pre kuchyňu, ani pre apatéku“ — a dal mu kartičku nazad.

Druhý raz zase poslal jeden chorlavý vysoký hodnostár hyntov svôj preňho do Rudného, aby ho prišiel navštíviť a udeliť mu rady lekárskej. Madva vyslancovi hodnostárovmu odvetil: „Povedzte Jeho Excellencii, že on tak ďaleko má ku mne, jako ja k nemu; on nič nezameškáva, ja ale veľa zameškám, lebo jako vidíte tuná tisíce čakajú na radu moju — a pre jednoho nemožno mi tisíce zanedbať.“

Čo obzvlášte spomänutia zasluhuje je to, že Madva sebe za lekársku radu svoju naskroze nič platiť nedal. Kuchárka jeho tu i tu dostala síce toliar lebo pár dvaciatnikov, ba i iné dary menšie, jako na pr. pár funtov kávy, cukru, riškaše a t. ď., ale o daroch podobných sám Madva nikdy ani slova nevedel, a prijímanie ich voždy ostro zakazoval. Obzvláštnu schopnosť mal Madva v poznávaní nemoci; diagnostika jeho skutočne bola podivu hodná. Nezdravého sa veľa nezpytoval; ale zkúmal zvlášte oko jeho, potom jazyk, úderok, a načúval zdýmanie-sa ňadier, pár okamihov rozmýšľal a praviděľne poznal chorobu navštevovateľa. Nepriatelia jeho raz vraj dvoch Prešporčanov — zdravých jako orechy — navedli, aby tašli do Rudného, a vydajúc sa za nezdravých, aby si dač predpísať dali, a potom „divotvorného lekára“ náležite vysmiali. Madva vďačne prijal pretvarujúcich sa a strašné grimassy bolesti napodobujúcich pánov, a keď ich náležite vyzkúmal, predpísal im; ale recept do obálky zapečadil, a tak ho úlisníkom tým oddal. Jako známo recepty Madrove len v troch lekárňach čítať znali: v Prievidzi, v Bánovciach a v Topoľčanoch. Recept otázočný bol adressovaný na lekáreň topoľčanskú, z čiastky, že to Prešparčanom v ceste bolo, z čiastky, že pán lekárnik De-Grach bol voždy človek rozmaru dobrého. Keď tomúto recept oddali, povedané im bolo, aby o dobrú hodinu prišli, že liek ich dotiaľ hotový bude. A čože im Madva za liek predpísal? Zo šesť holbí múky — brindzových halušiek, a desať holbí piva. Čo mali robiť? Voľky nevoľky vyplatili recept náležite osolený a tašli s haňbou domov.

Keď človek považí, že k Madrovi utiekali sa obyčajne už len ti ľudia o pomoc, ktorých už mnohí riadni lekári bez výsledku liečili; že chorí k nemu o poradu putujúci na ceste dlhej dva tri týždne strávili, a tak do Rúdna v celky abnormnom stave dorazili; že chorých takýchto Madva v lete každodenne na stá odbavil, a ich len za pár minút zkúmať môhol; že mnohí nezdraví, domov navráťac sa, zvlášte lekármi odvádzaní bývali od držania sa predpisov Madrových: skutočne podivu hodný je preca nesmierny počet tých, ktorým Madva radou svojou pomôhol, ktorých on vyliečil. Darmo to tajili nepriatelia jeho, vraviac, že to len pre „sprostý chýr" chodia do Rudného. Ľudia niesu tak pošetilí, aby dlhé, trápne a nákladné púte konali s výhľadom na výsledok celkom neistý; kto ta šiel, istotne vlastnýma očima videl ľudí od Madru uzdravených, ináč by sa vospust sveta nebol do cesty pustil. Madva nedal sa vyhlásiť ani v jedných novinách; nerobil kriky s umením svojím; nikde nečítali sme od neho „ich bitte Alles zu lesen, es kostet ja nichts," a preca obrovsky rástol chýr jeho nie najatými novinármi, no jedine trpiacimi a ním uzdravenými ľuďmi rozširovaný. Neosožily zákazy stoličné, nie osočovania časopisov zakúpených, nie brošúry proti nemu písané — ním ale celkovite ignorované, — neosožily všetky pletichy: trpiaci svet hrnul sa do Rudného jako na púť, a našiel tam pomoc, ktorú dosiaľ inde darmo hľadal.

Roku 1850. — trúdovinami a prácami vyčuvený, na klepanie srdca trpiac — zanechal faru rudniansku a odobral sa na pokoj do blízkej dedinky *Sučian*, kde si malý, potrebám svojím primeraný domček kúpil, v ktorom oplakaný od etiteľov a priateľov uprimných dňa 20. augusta 1852. dokonal časný beh života svôjho. Zomrel na hlavničku. Madva bol človek nesmierne bystroumný, pilný a pracovitý; pri tom tichý, statočný a národu svôjmu od jakživa uprimne oddaný. Keď Ľudovít Štúr u neho bol, povedal mu: „Vidíte, pán brat, my sme kollegovia." „Jako prosím?" pýta sa Ľudovít. „Hm — vetí Madva — my oba nezdravý národ náš liečime; ja telesne, Vy duchovne. No, Pán Boh nám obom pomáhaj!" — „Uslyš Pán Boh!" vzdýchol si Ľudovít.

V. Paulíny-Tóth.

---

115. Sláva šľachetným.

Kto za pravdu horí
V svätej obeti,

Kto za ľudstva právo
Život posvätí,

Kto nad krivdou biednych
Slzu vyroní:
Tomu moja pieseň
V slávu zazvoní!

Keď zahrmia delá,
Orol zaveje,
Za slobodu milú
Kto krv vyleje,
Pred ohnivým drakom
Kto vlasť zacloní:
Tomu moja pieseň
V slávu zazvoní!

Kto si stojí slovu,
Čo priam shrkne svet,
Komu nad statočnosť
Venca v nebi niet,
Koho dar nezvedie,
Hrozba neskloní:
Tomu moja pieseň
V slávu zazvoní!

Pán Boh šľachetnosti
Nebe vystavil,
Večné on pre podlosť
Peklo podpálil:
Kto ctí pravdy božskej
Božské zákony:
Tomu moja pieseň
V slávu zazvoní!

K. Kuzmány.

---

116. Bojnická lipa.

Slavní predkovia naši za časov starodávnych, keď ešte bohov pohanských v tichých hájoch ctili, i národné shromaždenia a porady svoje v tôni líp, bohom slovanským posvätných, odbávali, ktorú obyčaj peknú i vnukovia ich pozdní verne zadržali, lebo veď i *prvé shromaždenie* — z dlhého spania a hlivenia k životu novému prebudeného — *národa slovenského* odbávalo sa pod lipami *Svätо-Martinskými*. A preto uctime strom ten krásny, strom národu slovanskému posvätný, a nás nelen na slávu predkov našich, lež i na prvé oživnutie a hnutie národa nášho r. 1861. upomínajúci. Nakoľko nám známo, máme na Slovensku dve veľmi staré lipy: jednu v Bojniciach a druhú na Bukovci; tuto vraj zasadili za Mateja kráľa páni z Branču, a tamtu bojnickú — sadil vraj pán Bojníc, *Matúš Trenčanský,* v ten rok, keď posledného Árpádovca Andreja III-ho pochovali. Po páde Matúšovom (1320.) staly sa Bojnice majetkom jeho kastellána — *Zlota* menovaného — bezpochyby jako mzda kroz Roberta mu za zradu a odovzdanie zámku bojnického udelená. Neskôr kastellán tento — v listinách Slotus menovaný — i urád bána

zastával. Roku 1368. prešly Bojnice v majetok apulského kniežaťa *Ladislava,* roku 1390. ale v *Leostacha* Jelšavského, čo vysvitá i z jednej listiny, ktorú roku 1393, jako nádvorník Uhorska — pod košatou, vtedy 92 rokov starou lipou — vydal, zo slov: „sub tilia nostra.“ — Pri lipe stojí i zámok bojnický, a dopustiac, že listina spomänutá skutočne písala sa pod lipou a nie na zámku, preca nápadné je, že na listine nestojí „datum in arce nostra Bajmoc,“ ale stojí „sub tilia nostra.“ Bol vraj i na požoňskom hrade ešte i roku 1808. jeden strom velikánsky, pod ktorým bezpochyby tiež nejedna listina povstala, a preca nikdy nepísalo sa „sub quercu nostra.“ My okolnosť tuto a okázalosť jakúsi, ktorou spomína sa lipa bojnická v listine Levstacha, pripisujeme jedine úcte tej, ktorou drievni predkovia naši strom lipy posvätný ctili, a ktorá cestou podaní národných u otcov našich na Slovensku našom ešte i vo štrnástom století úplnou byť musela.

Roku 1473. spomína sa gróf *Onuprij* jako majetník Bojníc, ktorý tuná i prepoštstvo založil. — Po vymretí rodiny tejto kráľ Matej Bojnice svôjmu synovi Jánovi *Korvínovi* daroval. Neskôr všetky rozsiahle statky Korvínove pomály v majetok *Zápolovcov* prešly; to isté stalo sa i s Bojnicami. Avšak I. Ferdinand daroval ich Elekovi *Thurzo,* po jehož vymretí staly sa majetkom rodiny *Pálfy.*

To hľa krátke sostavenie majiteľov *Bojníc.* Ohľadom na osudy zámku a lipy pamätnej, pripomänúť nám ešte nádobno, že dcéra *Ludvíka* veľkého, Maria, pod lipou touto snem krajinský vydržiavajúc, zrekla sa koruny uhorskej vo prospech Žigmunda. Pod V. Ladislavom a Alžbetou Husíti vládli hradom bojnickým, ktorých kňazia pod košatou lipou nábožné a zápalisté reči držiavali k ľudu svôjmu. Kráľ Matej v Bojniciach a na Zvolene rád býval, a pod lipou bojnickou veľmi často veliké hostiny dával. Tu v Bojniciach zamýšľal kastellán Petor Poky syna Matejovho, Jána, tajne zamárniť, avšak nepodarilo sa mu to, bo verní sluhovia Jánovi — z ľudu *nášho* pošlí, zachránili život jeho, a Poky o život prišiel. Městečko Bojnice r. 1533. Turci vyplienili; zámku uškodiť nemohli; to isté stalo sa i roku 1599. Neskôr dobývali ho — so zvláštnym šetrením lipy pamätnej — voje Bočkajove, až na rozkaz grófa Stanislava Thurzo. po desať mesačnom dobývaní, poddal sa hrad grófovi Mikulášovi z *Berčína,* ktorý ho i s celým pánstvom bojnickým. dľa zásady „accipit ubi vult,“ pre sebä zadržal.

Hrad bojnický nachodí sa ešte v úplne dobrom stave;

otočený je širokým jarkom a zďou na 5 siah širokou. K pamätnosťam hradu patrí: neznáma zbraň na hlavnej bráne, s dvoma dlhými poryskama, a na konci s guľou špidlákami opatrenou; dva železné šišáky, a 1 pár železných čižiem s vysokými sárami, jedon budzogáň, berla to kastellánov bojnických; viacej starobylých velikých obrazov; zástava Kapistránova a t. ď.

Objem lipy bojnickej činí tri siahy; na lavici pod ňou sa nachodiacej môže 50 ľudí pohodlne sedeť. Letorosty a panohy jej velikánske chránené sú proti víchrom velikými železnými skobami (kramľami), a i terajší majiteľ Bojníc — gróf Franko Pálfy — na zachovanie lipy prepamätnej zvláštnu opateru vynakladá. Ona, ktorá pôvod svôj posledniemu bohatierovi krajov Dunajo-Tatranských ďakuje, bola svedkom pádu jeho za ideu obce a církve slovanskej, až do jeho času v Uhrách jestvovavšej; ona bola svedkom tisícročného spánku Slovenska, no svedkom i prvého živohnutia nášho národného, a Boh dá, že bude i svedkom rozkvetu jeho, a že dožije sa ešte i doby tej, v nejžto prebudený a vo vlasti otcov svojich k životu oprávnený Slovák sbožnou mysľou putovať bude k lipe Matúšovej. **V. Podolský.**

117. K lipe.

Lipa naša, v bránach Slavianov kostola,
To buď i potomkom, čo si otcom bola!

Lipa! tichým šumom zvestuj otcov deje,
Že z vekov zapadlých zrodia sa nádeje.

Lipa! s výškou tvojou, s letkom tvojej vôni
K sláve neba duch náš nechže sa vyroní.

Lipa! darujže nám peň tvôj mäkkobiely,
Spravíme varytá čoby milo znely.

Lipa! daj nám kvetu, liek z neho navarí
Boh, že zastydnuté srdce sa rozjarí.

Lipa! dajže mädu, osladíme lieky,
Ktorými nás prísne uzdravujú veky.

Lipa! v kôre tvojej upevníme päty,
Majúce obuté nohy v pokoj svätý.

Lipa! z halúz tvojich napárame lyká,
Nech roda kmeň s kmeňom svorne žiť privyká.

Lipa! v poliach našich pozakladaj háje,
Že v chládku ich slavský bojovník okraje.

Lipa! tvoje tône mohyly ovinú
Tých, čo žili, mreli za svoju otčinu.

Lipa naša, v bránach Slavianstva kostola,
Buďže vnukom i to, čos' otcom nebola!

A. Sládkovič.

118. Rím.

Najstaršie a po všetky veky doterajšie na udalosti sveta najväčší vliv mavšie mesto je Rím (Roma), večným mestom (urbs aeterna) už od Rímanov menované. Rím leží od mora tyrrhenského asi na päť míľ, na brehoch rieky Tiber, ktorá je tu už na 200 stôp široká, a pri Ostii do mora padá. Mesto samo je po siedmich vŕškoch rozložené, odkiaľ i pomenovanie jeho: „Urbs septicollis;“ najpamätnejšie z vŕškov sú: Collis hort rum, mons Pincius, Quirinalis, Esquilinus. Domov mesto toto staré asi 35.000 počituje, a obyvateľov blízo 180.000, medzi ktorými je iba 4000 izraelitov v predmestí Ghetto vo veľkom stisku bývajúcich. Kostolov má Rím 364, jeden peknejší a na umelecké poklady bohatší nad druhý; — najkrásnejší ale medzi nimi je chrám Sv. Petra vo Vatikáne.

Najzanímavejší bod mesta je Kapitól, z ktorého sa celý Rím pohodlne prezrieť dá so svojimi rumami, palácami a záhradami. Z Kapitólu starých Rímanov už ani kameňa nieto, iba vŕšok a na jeho pažiti potomkyne húsí, stavisko to kedysi zachovavších. Zo všetkých sôch cisárov stojí tuná dobre zachovaná iba socha Marka Aurela, miláčka ľudu. S Kapitólu človeka prvý pohľah padne obyčajne na Forum s jeho rumami. Je to ta stará „via sacra,“ svätá hradská, obstavená chrámami, víťaznými oblúkami, palácov rumami, stĺpami a pomníkami väčším dielom srúcanými, rozválanými. V záhumí vidno ozrutný oblúk Kolosseum, zdánlive pre Titanov k dobývaniu neba vystavený. Tu na blízku bolo bydlo starorímanských Vestálok a správca duchovného „pontifex maximus“ menovaného.

V meste celom je najširšia a najrovnejšia ulica „Corso,“ ktorej jednotvárnosť iba palác „Colonna“ pretrhuje, v ktorom

sa socha Antoniusa 175 stôp vysoká nachodí. Neďaleko tohto palácu je „Rotunda,“ kedysi Pantheon starých Rímanov.

Takmer z každého vyvýšenejšieho miesta v oči padá socha anjela, ktorý sa nad mestom vznášať zdá. V záhradách Domícia totižto založil cisár Hadrián Mausoleum, do ktorého Rímania svojich cisárov pochovávali; hrobľa tato sa neskôr stala hradom a napokon citadellou, bo položenie jej nad Rímom panuje. V tomto „hrade anjelskom“ residujú teraz Francúzi.

Terajšie sídlo otcov svätých je Vatikán, vedľa chrámu Sv. Petra; ozrutné to stavisko s 11.000 sieňami, izbami a kaplnkami. Musea vatikánske sú svetochýrne. — Druhý palác pápežský je Quirinal na vrchu „Cavallo,“ letohrádok to otcov svätých, bohatý na starožitnosti a poklady umelecké.

„Monte-Pincio“ je jediné zábavné miesto v Ríme, jehož od prírody krásne položenie I. Napóleon ešte utešenou záhradou a parkom ozdobil. Neďaleko odtiaľto je i krásny park villy „Borghese,“ ktorý ale týždenne len raz otvorený býva. — Avšak Rímania terajší nie sú veliki priatelia prírody, za zážitkami takýmito sa neveľmi trhajú; sú to ľudia zádumčiví, tajnosti plní, ktorí len raz uprimne veselí bývajú, a síce v karneváli (poslední fašanok), ktorý za deväť dní trvá, a na námestiach a uliciach pri večnom speve, hudbe a tanci sa odbáva. Za týchto deväť dní všetko v náličniciach (larvách) chodí, a nosí ty najstrakatejšie šaty a kroje z celého sveta. Rozpustilosť tato bachantská najvyšší stupeň dosiahne za večera svetielkového. Každý človek má jeden horiaci kahanec alebo voskovicu (mocolo), a bráni si ju, aby mu ju nezahasili. V boji tomto svetielkovom celý „Corso“ zástavami a tkanivami okrášlený morom svetla a žiary byť sa zdá, v ktorom sa tri rady hintovov samými pánstvami preplnených, a tisíce krásnych ohnivookých Talianok pri boku svojich manželov a zamilovaných cicisbeov v rozpustilej veselosti sem a tam pohybujú. —

Divadlá sú v Ríme veľmi zanedbané. Za starých časov Rím mal 31 divadiel a 11 amfiteatrov, z ktorých i najmenší bol tak priestorný, že sa doň 20.000 ľudí pohodlne smestilo. Terajší Rím má iba 6 divadiel, ktoré sú ale väčším dielom vždy zatvorené.

Kupectvo a priemysel sú na vzdor — ohľadom na more a rieky — veľmi príhodnému položeniu mesta preca úplne zanedbané, a ani prístav Civita Vecchia ho sotaviť v stave není. V celom meste jesto iba asi 7000 ľudí, ktorí sa kupectvom

alebo priemyslom zapodievajú; — ostatní sú páni, kňazia, zemania a žobráci. Naproti tomu ale není mesta v svete, ktoré by toľko dobročinných nadaní malo, jako Rím. Takmer jedna tretina obyvateľstva na nadaniach týchto údel bere; dievčat — na príklad — sa v Ríme každoročne asi 1500 vydá a z týchto asi 1200 neviest z dobročinných nadaní veno dostáva.

Zo „Sokola.“

119. Prosba.

Bože svetov stvoriteľu!
Tebe sa kloníme,
Za národ náš ubiedený
O milosť prosíme.
Svet ten šliape, čo tu dáva
Tvoja nám štedrota;
Ľudské zapiera nám práva,
I právo života.

Bože veľký, trojjediný!
Cuj tisíce ľudu
Milosť prosiť odnímanú
Zlosynami bludu;
Nádej naša a viera je
Tvoja len dobrota:
Bože dobrý, Bože večný,
Popraj nám života!

V. Podolský.

120. Beckov.

Jeden z najkrásnejších v sboreninách ležiacich hradov Považia utešeného je *Beckov* na ľavej strane Váhu, neďaleko Nového Mesta, oproti vrchu Turecko menovanému. Povesť jedna vraví, že hrad ten ešte pred príchodom Maďarov dľa jedných mohutná ženská, dľa iných rytier Bleda staval, odkiaľ vraj i meno Bledskov, skrátené Beckov dostal; iná povesť vypravuje, že Štibor, vojvoda za časov kráľa Žigmonda, mal domového blázna, ktorý sa Becko menoval, a pána svojho na polovke raz tak znamenite zabával, že sa ho Štibor zpýtal, čo za zábavu tu požaduje; načo blázon — na jednu osa-

motnele stojaciu hŕbu brál končitých ukážuc — odpovedel, aby za jeden rok a deň na tom brale bol pekný zámok vystavený. — Štibor sa vraj slovom zaručil, že vyplní žiadosť bláznovu, a krásny zámok vraj za rok a deň vystaviac, menom blázna svôjho, t. j. Beckovom pomenoval. — Latinskí dejepisci hrad tento i pod menom „Blundus“ spomínajú, čo sa nektorému priateľovi bájek maďarských istotne so slovom „Bolondócz“ spriatelené byť zdalo; aby teda dejepisné meno hradu Blundus z reči maďarskej odvodiť môhol, si vraj tu bájku o Štiborovi a bláznovi vymyslel, a mal etymologiu mena hradu hotovú. Tak aspoň myslí výtečný znateľ dejepisu Uhorska, barón Alojs Medniansky vo svojom spise nemeckom: „Malebná cesta po Považí.“

Hrad Beckov už nitriansky Jakub v svojom liste od r. 1228. spomína, ktorým ho opátstvu Benediktínov kroz neho na Skalke založenému darúva. r. 1226. je zase v jednej kroz IV. Belu na stránku Jakuba Bas v kráľovskom hrade Beckove vydanej listine spomänutý. Neskôr sa stal majetkom Matúša Trenčanského, ktorý ho zaťovi svôjmu Dežislavovi prepustil, a tento ním až do smrti Matúšovej (okolo r. 1320.) vládnul. Po páde Matúšovom hrad zase na kráľa prešiel, a až r. 1379. i so zemami k nemu prislúchajúcimi Mikulášovi Bánffymu v odmenu vernosti darovaný bol; r. 1388. ale kráľ Žigmond Bánffymu inakde náhradu dajúc, hrad Beckov odobral a vernému svojemu Štiborovi, k zaokrúhleniu pánstva jeho považského daroval. Štibor celý hrad obnovil a novými stavbami zväčšil a okrášlil, v ktorých prácach i syn jeho podobného mena pokračoval; toho dcéra Katarina pre dedictvo svoje s korunou do pravoty sa zamotala, a z veľkého pánstva otcovho jej krom Beckova nič nezostalo; avšak vydajúc sa za dvorského maštalníka Pavla Bánffyho r. 1437. celé otcovské dedictvo nazpak dostala. S Krištofom, pravnukom Kataríny, vymrelo r. 1646. pokolenie pánov z „Dolnej Lindvy,“ po jehož smrti pánstva tyto rozsiahle na šesť čiastok delené boly. Hrad Beckov noví jeho majitelia kam dial viac zanedbávali, až roku 1729. požiar zkazonosný i ostatnie pozostatky starej moci, krásy a slávy hradu beckovského na vnivoč priviedol.

Zo „Sokola“.

121. Považie.

Keď len okom pozrem
Po Považskom kraju,
Nuž mi všetky žilky
V mojom srdci hrajú.

Po Považskom svete
Všetko sa ti smeje,
Jako by si chodil
V krajine nádeje.

Srdce sa tu teší.
Bár žalosťou horí,
Tu sa srdce kriesi,
Keď ho osud morí.

A keď hore pozreš
Od Žiliny k Strečnu,
V tom obraze shliadneš
Túžbu Tatier večnú.

Váh ti žalmy hučí,
Skaly moc zvestujú.
Ráj sa dolom stelie,
Horou časy plujú.

Oj Považie naše,
Ty rajská dolina!
Kto ťa len raz videl —
Večne ťa spomína.

J. M. Hurban.

122. Margyta a Strečno.

Podunajské povesti spomínajú more veliké, jehož vlny sladké sa vraj na dolniakoch medzi Tisou a Dunajom až hen po turecké hranice kolembaly, pod ktorými vraj jedna krásna panna žila od pravekov zakliata, kým sa nenašiel rytier bezúhonný, ktorý draka pannu strážacieho a v bralách dolňozemských bývajúceho nepremôhol a palác jeho nerozbúral. Cez rumy palácu drakovho potom vraj vlny mora valily sa na dol; more vyschlo, a rytier víťazný dostal pannu odkliatu, ktorá sa vraj na dolniakoch i doteraz ešte v rúchu báječnom, a síce v podobe povetorných malovidiel (fata morgana) rada vidieť dáva. Ľudia učení povesť tuto vykladajú, že pod pannou má sa rozumieť hruda dolnej zeme klasonosná, pod palácom draka ale železná brána pri Oršove, ktorej bralá keď sa rozmelnily, voda „sladkého mora“ stiekla do „čierneho,“ a v koryte mora najhlbšom ustlala si ložu rieka, teraz Dunajom menovaná. Kto zná zem dolniu a jej slané močariská (szíkes mocsár) vode morskej úplne podobné, toho ni povesť ta, ni z nej pošlá podmienka neprekvapí.

Podobná asi povesť rozpráva sa i na Považí. Tam vraj, kde teraz Starohrad stojí, stály kedysi medzi Turcom a Trenčínom nebotyčné bralá, v ktorých divý byvol *Túr* mal bydlo svoje, a tam v paláci pod vlnami Váhu rozstavanom chránil krásnu kňahyňu *Margytu*. Kým paláce Túrove stály, vraj,

doliny Oravy, Liptova, ba i celý Turiec vodami zaliate boly hlbokými; až sa našiel i tu rytier, ktorý byka premôhol a zničil, s jehož pádom nelen že kliatba Margyty prestala, ale i paláce jeho v rumy klesly, a cez ich rozvaliny potom z plesa obrovského stiekla voda ta dol do sladkého mora; iba mená v povesti tej žijúce, a síce: byka v mene *Turca*, a kňahyni v mene brál *Margyty* zvečnené byť sa zdajú.

O Margyte medzitým i inú povesť ešte rozprávajú. V Strečne vraj žila jedna mladá sedliačka, ktorá krásnu pastorkyňu Margytu mala. Keď muž sedliačky zomrel, zaľúbila sa do svôjho paholka, ktorý ale láskou jej pyšne opohŕdol, lebo prvou láskou k Margyte šestnásťročnej zahorel. Vdova mysliac, že šťastiu jej časnému jedine nenávidená pastorkyňa v ceste stojí, poslala ju raz do Vrútok do Turca k rodine svojej s odkazom jakýmsi. Keď sa Margyta podvečer z Vrútok navracala, tam, kde je chodníčok nad Váhom najužší, a pod chodníkom v pravo priepasť rieky hrozná, za stromom ukrytá striehla macocha na pastorkyňu — a keď sa tato sblížila k stromu osudnému, sotila ju mater ta dol, do priepasti Váhu hlbočiznej. Odtiaľto vraj meno Margyty pochodí, kolo jejž brál na brehoch Váhu potom pri mesiačku bľadom milý jej blúdeval po dlhé časy.

Toľko povesti o Margyte. Vráťme sa teraz z ríše bájek do lona skutočnosti. Keď človek na plti z Turca do Trenčína prechádza, nemálo prekvapený bude, keď naraz na prvej plti správca (a za ním všetci pltníci ostatní) klobúk strhne, kľakne, pomodlí sa a prežehná.

„Čo je? čo sa robí?“

„Tu je *Besná* a *Margyta*.“

Skutočne tak sa zdá, jakoby sa ten Váh divý tu pod *Starohradom* len tak na silu bol do Trenčína predral, a koryto svoje len mocou vynútil od brál neustupných — tak je ono úzke, krivé, hrozné, nebezpečné; lebo tam, kde Váh najstrmšej na dol sa valí, koryto jeho medzi skalami nebotyčnými naraz zvrtne sa v ľavo, a voda Váhu od pravého brala v ľavo odbíjaná vlny stvára jako domy veľkánske. Skalu tuto rovnú jako stena ľud *Besnou* menuje; bo komu sa nepodarí z blízosti jej aspoň na siahu plť svoju oddialenú držať, ten sa besu jej obeťou stať musí. Níže skaly tejto Váh zas na pravo sa krúti, a tam v prostred rieky, takmer by sa povedať mohlo, že hrable zo skál sbité krížom stoja, do ichž prielazov uzunkých veslár plť svoju voviesť a tak na dol prejsť musí, aby

zachránil plť vlnami metanú od istej zkazy. — Hrable tyto bralové ľud *Margytou* pomenoval. Hneď pri Margyte na ľavo stoja na skalách nebotyčných rumy *Starohradu*, ktorý kedysi mýtom zemanstva býval; kto totižto s plťami dolu Váhom išiel, toho pán hradu ta dol neprepustil, pokým si dovolenie priechodu draho nezakúpil. Po páde Matúša Trenčanského i Starohrad korune pripadol, a dejepis spomína pod Vladislavom I. kráľovského kastellána Jána Capek, ktorý s kráľom z Polskej prišiel do Uhier; Vladislav I. ale Starohrad Pongrácovi dal do zálohu, jehož potomci ním potom za dlhé časy vládli. R. 1750. ešte na Starohrade kastellán s hajdúchami od pánstva vydržiavaný býval.

Na pár sto siah dolu nížej na ľavej strane Váhu vypínajú sa rumy hradu *Strečna* k nebu, na bralnatom podnoží vrchu Biedy rozstavaného. — Vraví sa, že Strečno Matúš Trenčanský staval: roku 1420. kráľ Žigmond pokladníka svôjho Stanislava *Deť* (Derz. Dersffy) hradom týmto obdaroval. Neskôr sa tu Jiskrovi ľudia osídlili, lebo Pongrác, bojovník Ladislava V., Strečno v dobu nočnú z blízkeho Starohradu napadol a vydobyl. Pre nezdoby podobné snem r. 1444. Pongráca pred súd povolal a zatvoril, avšak posádka Strečna nepoddala sa ni snemu, leż jedine chrabrému Jánovi z Huňadu; a keď sa o rok Pongrác z väzenia vrátil, vdova Huňada odovzdala mu zase hrad, jehož posádka mu poznov prísahala vernosť a krvavú pomstu za smrť hanobnú Ladislava Huňada.

Pozdejšej hrad Strečno v majetku rodiny Vešelínskej nachodíme. Okolo roku 1620. — tak povesť rozpráva — vydala sa krásna útloveká Žofia Bosniak za mladého Franka Vešelína a bývala i s milovaným mužom svojím tu na Strečne. Šťastie a blaho jej nič nekaliło, len tu i tu strastná samota, keď manžela jej povinnosti muža vlastenecké zo Strečna odvolaly. Avšak radosti shľadania sa po dobách takýchto tým sladšie bývaly. Jeden raz ale sa Fraňko Vešelín na určenú lehotu nenavrátil, a len o päť týždňov neskôr na Strečno dorazil, avšak celý premenený: v úsrety mu idúcu ženičku vernú chladne prijal, zatvoril sa do svojich izieb a svetlíc (salón), ženu nenavštívil, celé dni poloval, a keď i doma bol, osobitne o samote obedoval. Tak to trvalo asi tri týždne, ktoré Žofia v plači ustavičnom, v bôľoch duše nevinnej ztrávila. Po troch týždňoch pobadala, že sa v hrade zase prípravy k odjezdu na utorok velikonočný určenému robia; v tu noc pred dňom k odchodu ustanoveným ale Žofia kroz tajného posla list dostala,

v ktorom jej sestra vlastná píše, že muž jej do devy jednej sa zaľúbil, ktorej k vôli — jako počuť — Franko na protestantskú vieru prestúpiť mieni, aby tak so Žofiou sa rozsobášiť a milú svoju za choť pojať môhol.

Popri úzkej ceste, ktorá zo Strečna na dol vedla, stála jedna strmá skala s malou úhľadnou jaskyňou. v ktorej sa malý oltár s obrazom svätej Matky božej nachodil. — Keď Žofia list sestrin v noci prečítala, ňadrá jej zachytil krčovitý bôľ, a srdce puknúť strojilo žiaľom. — V boji tomto viery so zúfalosťou naraz zchopila sa z postele, strhla čierny kríž Spasiteľa nad lôžkom jej visiaci, a v obleku nočnom. prostovlasky a bosky vybrala sa na púť ku káplnke podzámockej. Keď ta prišla, jaskyňu nevídaným svetlom ožiarenú našla, i kľakla pred oltár, bolestne nariekala a skrúšene modlila sa za návrat šťastia svôjho ztrateného.

A Boh vyslyšal prosbu dcéry dobrej; lebo keď včas ráno statný Vešelín v sprievode čatníkov svojich popri káplnke išiel, a ženu vernú bôľom duše a utrpeniami tela zmorenú pred oltárom rodičky božej kľačať videl, pohlo sa v ňom srdce zmámené, tak že sišiel s koňa, objal ženu milujúcu, a za odpustenie a zabudnutie poblúdenia svôjho prosil. No, že toto občiahol, to nám tuším ani rozprávať netreba; avšak toľko ešte doložiť musíme, že Žofia každoročne v utorok velikonočný včas ráno v obleku tom samom s krížom čiernym, bosky do káplnky putovávala, a tam Hospodinu dobrotivému za prinavrátenie šťastia svôjho manželského uprimné vďaky vzdávala. — Zomrela v mladom veku, dňa 28-ho apríla roku 1644., jako to nápis na truhle v Teplickom chráme i s neporušenou mrtvoľon Žofie sa nachodiacej svedčí. — Muž jej stal sa roku 1655. nádvorníkom Uhorska a zomrel roku 1667.

V časoch odbojov Tökölyovských brad vypálený a vyrabovaný bol, a viacej z rumov nepostal. O jaskyni a káplnke spomänutej ani to sa nevie, kde ona stála. Truhlu, a v nej neporušenú mrtvoľu Žofie roku 1689. v hroble Strečňanskej objavili, a tak potom do chrámu teplického prenesli.

V. Pauliny-Tóth.

---

123. Margyta.

Tam kde Váhom krásne hory
Doliny si tvoria milé,
Dolinami Váh sa vinie
Srdcia kúzľac ušľachtilé;

Tam kde pltník so vzdychaním
Do úbočí skalných vchádza:
Tam bytujú dávne hrôzy,
Až nám kosti mráz prechádza.

A nad Váhom strmí skala,
Strečno na tej čumí skale:
Divné bydlo vdovy jarej
Starým vekom čnie ku chvále:
Vdova v hrade láskou mrela
K mládencovi v stráni vnadnej,
Plameňom sa roziskrily
Prsia vdovy v skale chladnej.

Šuhaj driečny rástol v stráni
Jako jedľa v tesknom háji,
Oči plné milých túžeb,
Bystré jako kvety v máji;
Jak po nebi zory ranné
Rumence po lícach vlialy;
Ale iný srdca poklad
Chovaly mu hradu skaly.

Tu *Margyta* útla deva
U macochy v hrade žila,
Deva šťastná milencovi
Tajnej lásky vence vila;
Leź macocha strážnym okom
Nad sokyňou svojou bdela,
Nevšímaná od mladíka
Láske jejich závidela.

Ona bľadne, ona zúri,
Hnev po žilách kypí vrelý,
Jako vzteklá sem tam teká,
Z očú sršia pomsty strely; —
Jaký osud dievča schváti?
Než deň jeden a noc minie,
Odobrať sa deva musí
Ta do Turca ku rodine.

Úzkym chodníkom sa brala
K *Besnej Skale* deva smutná,
Čo nad samým visí Váhom
Ta skalina strmosrutná:

Vzteklica tam okrídlená
Pádi za ňou, — na ňu skočí,
S výšky skalnej devu soti,
Deva letí — preč je z očí! —

Tu po svojom čiernom čine
Blažnej lásky slasti hľadá,
Ale svedomia bič krutý
O pol noci spať jej nedá;
Mladík bľadý v tichu stoná,
Jako holub lesný v háji,
Keď mu družka preč odletí
A nechá ho v peknom máji.

Pútnici sa ubierali
Chodníkom kde Skala Besná,
Hľa! skál ostrých na hrebeni
Margyty mrtvoľa desná;
Už sa povesť po údoliach
Stoustá od Strečna nesie:
Že Margyta zavraždená.
Ľud sa kolom strachom trasie!

Iná zase povesť hučí,
Temná jakby z jaskýň zemných,
Jak tej prvej smutný ohlas
S oblakov tam ťažkých, temných:
Že Margytu tu nevinnú
Zavraždila dravá mati,
Ktorá nespí — behá — čaká,
Kým ju čierna moc uchváti.

A to súdcom bolo heslom
Macochu hneď pozvať k súdu,
Ona bľadne — ona treští —
Vlasy ruve — beží k prúdu. —
Už na Besnej stojí Skale,
Bôľom zryčí — sebou vrhne —
Letí hvizdom — až ju prudká
Krútňava do hĺbky strhne.

Pltník s hrôzou beží Váhom,
Kde vyčnieva Besná Skala:
Margyty to pomník tvrdý,
Ktorá miestu meno dala.

Zalkaj pútnik vedľa idúc
Nad krutosťou divej zloby,
Jako trúchľa za Margytou
Skaly, dvojej lásky hroby.

Dla K. Štúra.

---

124. Obchod s otrokami.

Otroctvo je stav, v ktorom zachádza sa s človekom jako s imaním, s ktorým nakladať môže každý dľa ľubovôle svojej. Na rozličných miestach podržalo i otroctvo rozličnú tvárnosť. Sú otroci, ktorí majú reťaze zo železa, no jesú i takí, čo majú ich zo zlata: jedni majú putá a väzby z konopí, iní z hodbávu; tamtých nemilosrdne bijú bičom, týchto hladkajú štedrými rukami, aby v žiadnom z nich neznikla túžba po tom dare nebeskom, po tom poklade nepoznanom, ktorý človečenstvo voľnosťou nazvalo. A tak i tento rozumného, k obrazu Božiemu zrodeného stvora nedôstojný stav na jednom mieste jeho pravým menom nazývajú, na druhom avšak ukrývajú ho pod rozličnými často i dosť ľúbozvučnými menami; tak na prímer je napoleonská „la gloire“ nič iné, iba neohradená samovláda panovníka. — anglická voľnosť v reťazach drží Jonsko. Indiu atď., ona zrodila v Anglicku veľavládnu šľachtu a privedla ľud na žobrotu. — a i nekdajšia tak nazvaná ústava uhorská nebola nič iné, iba šesťstoročný rad výsad pre jednu veľmi malú a práve taký soznam nátiskov pre väčšiu časť obyvateľstva. No buď Bohu chvála, že zrušený je už stav tento neprirodzený, a že v postupnom vývine nachodí sa u nás už voľnosť jak občanská tak i národná, ktorá jedine v stave je zabezpečiť všetkým národom državy hmotný i morálny dobrobyt jejich.

Hovoriac tuná o otroctve, rozumieme iba to, ktoré je takým dľa mena i skutku. Pôvod otroctva položiť nádobno do najstarších časov, bo nachádzame otroctvo v Európe už u tých najstarších a pohansky najvzdelanejších národov, totižto Grékov, Rímanov a i. — ba i u Židov bolo ono známe a bežné; bo jedine pravé učenie Kristovo učí nás iným nečiniť to, čo sami mať nechceme. Najhlbšie zakorenené bolo otroctvo u Rímanov, ktorí z obyčaje na stá tisíce otrokov vydržiavali a upotrebovali k prácam hospodárskym, priemyselným, ba často i k podujatiam politickým. Po rozborení državy rímanskej boli Nemci, neskôr Španielci, Angličania, Francúzi a

Taliani, ktorí sotročovali národy rozličné, prvší hlavne národ slovanský. Slovania medzi Baltom a Labou zanikli v otroctve národov germanských. U Angličanov, Francúzov atď. udržalo sa otroctvo až do najnovejších časov. Od vynalezenia Ameriky a vydobytia západného pobrežia Afriky panovala tam tato nehoda v podobe najstrašnejšej, lebo Portugalci zavedli docela novú sústavu otroctva, chcúc z počiatku 16ho storočia černochami osídliť zámorské kolonie europejské.

Sústava tato je ta najobyčajnejšia, pritom ale najohavnejšia a najžalostnejšia, ktorá odporuje všetkým namáhaniam jednotlivých útlosmýšľajúcich priateľov človečenstva a vlád, tak že ešte po dnešní deň vykorenená nenie. Angličania, — ktorí najhorlivejšej nasledovali Portugalčanov vo veci tejto, prví o tom rozmýšľať počali, jako dal by sa zrušiť hanobný obchod s otrokami. K Angličanom pripojily sa neskôr Amerika a Francúzsko. I viedeňský kongres uzavrel nečo vo veci tejto; slovom vo všetkých europejských štátoch zatracuje sa toto bohunemilé potlačovanie ľudskej dôstojnosti. Pri tomto ale všetkom trvá obchod s čiernymi a bielymi otrokami ešte podnes. Jediné čím uspokojiť sa môže a musí človečenstvo je to, že Európa jednohlasne vyrekla svôj orteľ nad týmto pozostatkom krutého barbarstva; pýtame-li sa ale čo je s tým pomoženo, nachodíme, že je síce zlé toto obmedzené už na isté hranice, že ale v týchto tým strašnejšej zúri. V štátoch, kde obchod s otrokami ešte trvá, neumenšuje sa počet jejich, lež ešte voždy raste. To, čo nesmie sa konať verejne, koná sa tým viac potajomne; lebo pred rokom 1789. privážalo sa priemerne z Afriky a z iných zemí 74.000 otrokov, teraz ale dovozí sa jedine len do Ameriky 200.000, nepočítajúc sem ani tých 50.000, ktorých vyvážajú mahomedanskí kupci každoročne z východnej Afriky na cudzozemské trhy.

Zo „Sokola.“

---

125. Katarína.

Ten Turecký mýtnik.
Sedí vo väzení,
Za ruce, za nohy
Tuho okovaný.
„Mýtniku, mýtniku!
Máš ty doma dcéru
Krásnu Katarínu!
Jak nám ju ty sľúbiš
Sám sa vyslobodíš!“
„„Veru vám ju sľúbim,
Jak sa vyslobodím.““
Keď on prišiel domov
Sadol si za stolík,
Hlávku si zalomil.

„Tatík môj premilý!
Čože vás tak bolí:
Či hlava, či ruce,
A či život biely?“

„„Hlava mňa nebolí
Ani život biely:
Ale som ťa oddal
Turkom do väzenia.““

„Tatík môj premilý!
Nič sa nestarajte:
Máme služobkyňu,
Menom Katarínu;
Pekne pripravíme,
Ta ju vypravíme.“

„„Katuško, dcérko má!
Tam by ju poznali. —
Tam by ju poznali,
Mňa by sviazať dali.
Katuško, dcérko má,
Vyndi na pavlačku,
A pozeraj odtiaľ
Dolu na Sabatku:
Či sú to mrákavy,
Či sú to čierňavy,
Či sa to už hrnú
Ti Turci pohani?““

„Ach tatíčku milý,
Nie sú to mrákavy,
Nie sú to čierňavy:
Ale sa už hrnú
Ti Turci pohani.“
„„Brány otvárajte!
Stoly zakrývajte!
Katuško, dcérko má!
Idi do svetličky:
Sberaj že si, sberaj
Ty tvoje šatôčky;
Angliu zobliekaj,
A šarlát obliekaj.““
Keď si ich sberala,
Horko zaplakala.
Tak sa ona ťažko
Turkom oddávala.

„„Katuško, dcérko má!
Sadni si na stolček,
Učeš že si, učeš
Tvoje dlhé vlasy.““
Pekná Katarínka
V okenečku stála,
Svoje žlté vlasy
Hrebenom česala:
„Vlasy moje, vlasy
Kamže vy pojdete?
Za turecké hory!
Mňa hlavička bolí.
Škoda vás, škoda vás
Moje milé vlasy,
Škoda vašej krásy!
Že ste sa vy dali
Turkom do väzenia“
Keď na koč sadala
Žalostne plakala.
Tým svojim rodičom
Pekne ďakovala:
„Tatík môj premilý,
Dobre sa tu majte,
O malý krátky čas
Chýry počúvajte!“ —
„Turecká družička!
Požič mi nožíčka:
Mám ja dve jablčka
Od môjho tatíčka:
Chcem si ich rozkrojiť,
S vami sa podeliť.“
Turecká družička
Nemala, nedala
Čo Katka pýtala.
„Turecký vozáre!
Počkaj že na mále,
Pila bych ja vodu
Z tohoto Dunaja.“
Jednou rúčkou pila,
Druhou sa topila;

Tak velikú haňbu
Turkom urobila;
Také vlasy mala,
Dunaj obkrútila;
Takú sukňu mala,
Dunaj zahatala.
Mladý pán nemeškal,
Dolu brehom bežal:
„Rybári! rybári!
Zakladajte sieti,
Moja mladá pani
Dolu vodou letí.“
Jeden raz zatiahli,
Rybečku vytiahli;
„Oj nie je to ryba
Môjmu srdcu ľúba.“
Druhý raz zatiahli
Rybečku vytiahli:
„Oj nie je to ryba,
Môjmu srdcu ľúba.“
Tretí raz zatiahli,
Rybečku vytiahli:
„Toto je ta ryba,
Môjmu srdcu ľúba!
Kebys' bola prišla
Do Tureckej zeme,
Bolabys' umrela
V hodbávnej posteli:
Ale si neprišla,
Ani do šajtlavy,
Veru ťa rozvláča
Ptáci straky, vrany.“
Ta stará Turkyňa
Do dverí si stala,
Syna a nevestu
S radosťou čakala:
„Synu môj premilý!
Kde tvá mladá pani?
Či ti ju nedali,
Či ťa len zklamali?“
„„Dali, nezklamali
Ti prekliati giauri,
Bodaj si ju boli
Radšej zadržali!““
„Moja dievka drahá,
Čeho si sa bála?
Či sedem majerov,
Či deväť kaštielov?
Veď by si nemala
Dach šindlom pobitý,
Ale diamantami
A perlami krytý;
Veď by si neišla
Po blate, po daskách,
Ale bys' chodila
Po mäkkých kobercách;
Veď by si tu bola
Tvrdo nerobila,
Len v čipkách sedela,
Zlatom, striebrom šila;
Veď by si tu bola,
Hladu netrpela:
Z findží krištálových
Kávu popíjala.“ —
Keď to hovorila
Ta stará Turkyňa,
Katarína mrtvú
Hlavičku pozdvihla,
A temnými slovy
Toto povedela:
„Lepší je ten Dunaj
Než Hárem turecký,
Lepšia smrť kresťanská,
Než život pohanský.“ —

(Z Kollár. Zpevaniek II. str. 8—11.)

126. Lastovička.

Lastovička, latinsky *hirundo*, nemecky *Schwalbe*, maďarsky (s vynechaním prvých dvoch slabík názvu slovenského) *fecske*, je síce pták každému známy, avšak preca, tak myslím, že zavďačím sa, keď o tej milej spoločnici príbytkov našich pár slov prehovorím. Lastovička je pták pútny, po celom svete rozšírený, predzvestovateľ otvárajúceho sa jara. Lastovička najde staré svoje hniezdo — letiac ponad hory doly a široké morá — voždy pravideľne, bo lastovičky naše každú jaseň odchodia až do Afriky a síce ku brehom rieky Senegalu. Už starí grécki a rímanskí básnici ospievali lastovičku jako chýrnika jara, a i terajšie národy ich každú jar spevom a radosťou vítavajú, zvlášte v krajoch severnejších na pr. v Rusku a Švédsku.

Najhlavnejšia obzvláštnosť lastovičky je jej let. Ona letmo loví, letmo pije, kúpe sa letmo a veľa ráz i mladé svoje letmo krmí. Lastovičku v jej lete sotvaj ktorý iný pták — mimo holub asnáď — prevýši. Ktože neobdivoval rychlosť letu lastovičieho? hneď medzi oblakami, hneď rovno ponad mlunné vody, a zas krížom krážom kľučkovate lieta, tak, že ustane oko človeka blesku podobné lety ty sledovať zrakom bedlivým; zvlášte keď blíži sa búrka, celé kŕdele lastovičiek lietavajú nízko ponad zem, mušky a pavúkov lapajúc. Mladé, sotvaj že operia sa trochu, bývajú od starých letu tomuto učené. Najprv len medzi dvoma stenami, v úzkych uličkách, priučujú sa letu prvému; stará letí rovno po predku, a maličké za ňou bojazlivo, letom neistým avšak voždy smelšie. Keď vidí, že už rovno leteť vedia, počne ty kľuky strihať, v pravo, na ľavo atď. — a mládež skonfundovaná hľadí za materou; na to stará zase priletí k nim, znovu spraví tu istú kľuku, a teraz už osmelia sa mladé za ňou. Zkúška tato trvá po tri večere; potom už slobodno mladým i bez rodičov lietať.

Lastovička vôbec nezná pokoja; ona je to prvé perpetuum mobile ríše živočíchov; ona je guerilla, beduin v rodine ptáctva. Ale je i od prírody k tomu svôjmu povolaniu skutočne stvorená. Malé, štíhle telo, perie hladké, dlhé končité kriedla, vyšinutý razsochastý chvost — sú vlastnosti pohyblivosti a pružnosti ptáčkov tých veľmi prajné. Jedine nohy jej sú malé, slabé. tak že i to ľahké telo ptáčka ledvy unášajú, zrejmým to dôkazom toho, že lastovičky určenie nie je krok, ale let; nie hruda, ale oblaky.

No nie len jej let, lež i iné vlastnosti lastovičiek sú pozoru hodné. Ich rozumné ostré oči, ustavičný štebot, krik, ich zvuky hneď plačlivé, hneď zas veselé, drkotavé, na zvláštny ráz pokazujú. Na Slovensku napodobnili dietky spev lastovičiek v nasledujúcich slovách:

Čo robíte? Čo robíte?
„Vŕtame, vŕtame.“
Nevŕtaj — rozštiepiš!

Lastovička dlho na jednom mieste nevydrží, a i po čas leta kým baví sa u nás, v speve, v pohyboch, v lietaní, dáva večnú túhu po putovaní na javo. Len keď už veľmi ustane či vo hre, či v love: sadne dakde na suchý konárik a odpočíva za pár minút. Večná hra, naháňanie, hašterenie, drkotanie, klebetenie je jej zábava najmilšia, a tu ani vtedy neopúšťa, keď si pokrm hľadá; alebo loví vo hre, abo hrá sa v love. Oboje toto je už v krvi lastovičiek, a síce na toľko, že veľa ráz i je lna druhú okrádajú. *Oken* vraví, že jestli jesto dravý pták, je lastovička naprvnejšia. A to je pravda, ba čo viac, často dajú sa ony i do vrán a krkavcov, a naháňajú ich v kŕdeľoch tlupných, avšak keď kršáka shliadnu, sľakané letia na dol a skrývajú sa do dier a kútkov.

Ľud náš lastovičkám vplyv na požehnanie zemské pripisuje. Hniezda lastovičie rád vidí na domoch a kostoloch, netýka sa ani vajíček ich ani mladých, tak jako by ptáčky tyto k rodine a čeliadke ľudskej náležaly; a rozsmúti sa pokerúc shliadne kŕdele ich na kostole, bo to už odchod ich blízky predzvestuje, a poteší sa, keď ich dochádzať vidí s prírodou ožívajúcou. Pehavé devy, keď prvú lastovičku na jar shliadnu, bežia k potoku poprskať sa vodou, že vraj sa im od toho pehy ztratia. *Davy* hovorí, že lastovička je sok slávika; a *Shakespeare* najdojímavejší výstup stvoril, keď oko ľudské — po najhroznejších duše mukách a utrpeniach — (v prvom dejstve „Macbetha“) na pokojné hniezdo lastovičky obrátil.

Láska a úcta ku ptáku tomuto je u ľudu slovenského tak veľká, že mnohí koja sa tou nádejou, že do toho domu, kde lastovička hniezdo má, hrom neudrí, ba že i oheň taký dom zašanuje; že z ktorého domu vysťahuje sa lastovička, na jej miesto dosťahuje sa nemoc, choroba, smrť; že kto jej hniezdo pokazí, svoje vlastné šťastie zkazil, že kto ho opatruje, za pohostinnosť svoju požehnaním odmenený býva.

A lastovičky sú hospodárstvu skutočne i veľmi užitočné, bo nesčíselný hmyz zrastlinám hospodárskym škodlivý plieňa

a kynožia, živiac sa nie zrnom, ale jedine a najradšej žúžalmi. Nekedy lastovičky síce i včelám trochu škodlivé bývajú, ale od tohoto ich je ľahko odučiť.

Triedy a druhy lastovičiek jesú nasledujúce: *Domová lastovička* (h. urbica) u nás obydlená; *poľná lastovička* (h. rustica) nečo väčšia, než obyčajná s brunátočerveným predhlavím a veľmi razsochastým chvostom; *brehová lastovička* (h. riparia) veľmi maličká, s bielym perím na hrdle a prsiach. Potom sú v Amerike: *bagrianná lastovička* (h. purpurea), *salangová* (h. esculenta) a *jedlová lastovička* (h. fuciphaga), od tejto poslednej pochodia ty vychýrené „indické hniezda," ktoré mlsotní páni draho kupujú a jedia. Potom jesto ešte jedna zvláštna trieda lastovičiek, *sťahovky* (cypselus) alebo *stenové* lastovičky menovaných, ku ktorým i *väžová* lastovička (c. apus) patrí. Spomänúť nám nádobno ešte i *nočnú lastovičku* (caprimulgus), ktorá má oči červenasté, svetlo slnečné sniesť nemôže, a preto vodne nevidiac, len večer a v noci na lov vychádza. O tejto nočnej lastovičke rozprávajú sa rozličné povery, jako na pr. že kravám a kozám vemeno vyciciava; avšak bájky tyto nemajú žiadneho základu, ba práve je ona veľmi užitočná, lebo ten rozličný hmyz, čo len pod večer lietava, plieni a kynoží.

J. Bobula.

---

127. Štyri čiastky roku.

(Národná pieseň.)

Na svite štebocú lastovičky:
Šuhaj žene z domu von kravičky,
Dievča vije veniec,
Píšťalku mládenec
Z vŕby krúti.

Pred naším sa domom lipa puká,
Kukučka v zelenom háji kuká;
Koľko mi rokov dáš,
Kým pojdem na sobáš?
Povedz, keď znáš!

Leto prepelica oznamuje,
Novému sa chlebu ľud raduje,
Otec jačmeň kosí,
A syn snopy nosí
Do stodoly.

Ta dolu, ta letia divé husy,
K vínobraniu dolniak nože brúsi,
Horniak repu kope,
Dievky trú konope
Pri mesiačku.

Vrabce lačné letia do stodoly,
Šuhaj senom krmí tučné voly,
Nevesta ľan prade
A svokruša zrebe
Kolo pece.

---

128. Morská bitka pri Abukire

(r. 1798. d. 1. aug.).

Qui nescit orare, pergat ad mare.

„Kto sa nevie modliť, nech ide na more“ hovorí známe to porekadlo, a veru nie bez príčiny. Keď človek nič okolo sebä nevidí, len vodu a oblohu neba, i pri tichých vlnách morských uznáva: že je on veru len malý červíček, svojím životom o slabý vlások priviazaný, ktorý v každom okamžení sa pretrhnúť a tak zemskej našej sláve konec učiniť môže. Čože ale, keď sa zrazu jasná obloha čiernymi mračnami zaťahovať, a hladkú vodu morskú víchor preorávať a v podobe velikánskych vĺn morských rozhadzovať počína, na ktorých i ty najväčšie lode morské len jako triesočky sa kolembajú? a k tomu tma okolo jako v rohu, ktorú blesky hromové len preto zdajú sa osvecovať, aby oči prestrašených ľudí ešte väčšmi zaslepily. Tu potom hlas boží v ťažkom hrome zavolá hriešnikovi: „modli sa!“ A každý sa veru modlí! A keď toto všetko považime, len sa diviť musíme ľudskej odvážlivosti. že si ona i more za miesto krvavých bojov vyvolila, ku prirodzenej hrôze morského života ešte novú hrôzu dodávajúc. Pravda je, že treba udatnosť ducha vojakovi, ktorý na pevnej zemi proti delu smrtonosný svôj pažerák otvárajúcemu postaviť sa musí; ale väčšej ešte zmužilosti treba vojakom morským k bitke sa hotujúcim; lebo tam na život ľudský od razu traja strašní protivníci udierajú: guľa nepriateľská, oheň a voda; ujdeš-li jednomu nebezpečenstvu, ešte vždy dvoje na tebä čaká. Predstavme že si teda jeden podobný obraz života, ten menovite, ktorý je v dejepise novejších časov najpamätnejší:

morskú bitku pri Abukire, v mori prosredzemnom, blízko pri brehu Egyptskom medzi Francúzmi a Angličanmi d. 1. aug. r. 1798. pod anglickým vodcom *Nelsonom* svedenú.

Známo je, že roku 1798. tehdajší konsul francúzskej republiky, Napoleon Bonaparte, s velikým loďstvom tajno do Egyptu sa odobral, majúc v úmysle tuto krajinu vybojovať, v nej si blízku cestu do východnej Indie otvoriť a tak Angličanom, úhlavným svojim nepriateľom, cestu kupectva pretrhnúť. Sotva sa o tom Angličania dozvedeli, že Bonaparte v skutku v Egypte na sucho vystúpil, hneď dali svôjmu admirálovi — tak sa volá poručník vojska morského — ten rozkaz: aby loďstvo francúzske kdekoľvek v mori prosredzemnom vyhľadal, a nech to čokoľvek stojí, v morskej bitke znivočil, aby tak Francúzi spôsobu do vlasti svojej sa navrátiť pozbavení, tým skorej Turkom egyptským v obeť padli. Admiral Nelson, jako slavný bojovník po mori už vychýrený, radosťným srdcom prijal tento rozkaz svojej vlasti, a tým vätšmi sa úfal jemu šťastne za dosť urobiť, že vojaci morskí boli mu s telom i s dušou oddaní, a ledva čakali, aby na Francúza udreť mohly.

Bolo to dňa 1. aug. 1798. r. okolo 10. hodiny pred poludním, keď Angličania pod Nelsonom, po dlhom sem a tam sa križujúcom plavení po mori prosredzemnom, zazreli loďstvo francúzske v prístave morskom mesta egyptského Alexandrie a menovite v tej čiastke prístavu blízko pevnosti Abukir, od ktorej tato pamätná bitka svoje meno dostala. Sotva bystré oko Nelsonovo stanovisko lodí nepriateľských poprezeralo, hneď bol poriadok budúcej bitky v jeho duchu hotový. Jedna čiastka lodí anglických mala sa dľa mienky Nelsonovej medzi breh morský a lode francúzske vtisnúť, aby tak celá moc nepriateľská medzi dva ohne lodí anglických postavená, tým skôr zničená byť mohla. „Čože svet o tom povie, keď sa nám to podarí?“ povedal kapitáň *Berry*, jeho pobočník, potom keď Nelson dôstojníkom svojim poriadok bitky oznámil. „O žiadnom „keď“ nenie tu otázky, odpovie na to Nelson, bitku vyhrať musíme; ale to je otázka, kto z nás ešte bude pri konci tej bitky živý, aby rozprával svetu, čo sa pri Abukire porobilo?“

Počeť lodí morských maly obidve strany rovný; ale francúzske lode boly o moc vätšie; ony maly 1196 diel a 11.000 morských vojakov, kde naproti tomu Anglické loďstvo len 1012 diel a 8000 morských vojakov počitovalo. Najvätšie lode Anglické len 74 delá maly, kdežto naproti tomu loď francúzskeho Admirála, „l'Orient“ (východ) rečená, sama

jediná bola 120 delami ozbrojená; velikánske to lodisko, takže keď svoje kusy od razu vystrelilo, vlny morské zatriasať sa počaly.

Po vydaných poriadkoch bitky, r zkazom Nelsona vojaci a plavci Anglickí svôj obed odvariť museli, aby sa ku nastávajúcej krvavej práci posilnili. Bola že to za hostina, keď si tisíce a tisíce chrabrých mužov pri nej pomysleť museli, že je to hostina k smrti, ostatní obed v tomto živote; po ňom ale všetko vesele sa hýbalo, nemohúc ani počiatok bitky dočakať. —

O troch po poludní začaly sa lode anglické oproti Francúzom pohybovať; francúzsky admirál *Brueys* najprv očakával to, že bitka na druhý deň bude odložená; medzitým odhodlanosť anglických lodí, rovno a vždy blížej pristupujúcich, len pri skoro mu ukázala, že sa už teraz ide rovno do boja. More tiché jako zrkadlo, nebo nad ním jasné bez obláčka; na brehu morskom mnoho tisíc muhamedánskych Egyptčanov, ktorí sa sbehli, aby okovidomými svedky boli nastávajúcich hroznych vecí, od ktorých i budúcnosť ich domoviny, Egypta, závisela. Pre velikú tichosť v povetrí nemohly sa lode anglické tak skoro napred pohybovať, jakoby boly žiadaly; preto už bolo pol siedmej z večera, keď sa na ďalekosť vystrelenia k Francúzom priblížily a medzi nich a súsedný breh morský podľa rozkazu Nelsonovho tisnúť sa počaly. Dve z menších lodí anglických pri tomto hýbaní zostaly na skalách sedeť; ostatnie ale vykázané sebe miesto šťastne opanovaly, na hroznú strelbu francúzsku ani jedným vystrelením neodpovedajúc.

Už sa bolo hodne sotmilo, keď sa všetky anglické lode na svoje vykázané stanoviská dostaly; a len teraz otvorila sa naozajšnia bitka. — Bola noc; ale ustavičná strelba 2000 diel hrozný obraz tejto bitky strašlivým svetlom osvecovala. Plameň a dým z mora hore k oblohe vystupujúci a ten neslýchaný tresk a hluk strelby divákom na brehu shromaždeným predstavovaly sa v tej podobe, jakoby sa z vody morskej horúce peklo hore na zem vyzdvihovalo. Z obidvoch strán morskí vojaci, dobrým príkladom vyšších i nižších dôstojníkov svojich povzbudzovaní, jako levi bojovali; samého Nelsona hneď z počiatku udrela guľka do hlavy, lež nie smrteľne. Medzitým lode francúzske smrť a záhubu okolo sebä metaly, tak že na prvej anglickej lodi za štvrť hodinu všetci delostrelci pobití boli. — Podobne i franc. admirál Brueys už okolo pol deviatej hodiny bol smrteľne ranený na lodi svojej „l'Orient,“

a slabým hlasom napomínal ešte poslední raz vojakov k udatnosti hovoriac, že statočný vojak musí vedeť na loži poctivosti život svôj položiť; tak i kapitáň lode „Tonnant.“ Petit Thouars, keď mu obe nohy a jednu ruku odstretili, v smrteľnom boji postavený ešte prísahu odberal od vojakov svojich: že radšej zahynúť chcejú, nežliby sa poddali Angličanom. Medzitým všetko hrdinstvo na strane francúzskej nebolo v stave sile anglickej odolať, najmä preto: že už vlastne pred bitkou víťazstvo bolo pre Angličanov tým samým poriadkom ubezpečené, ktorým sa ich lode oproti a medzi lode francúzske postavily. O deviatej večer už bolo 5 veľkých lodí franc. zcela zničených, lebo sťažne a plachty guľami anglickými utratily; najväčšiu ale záhubu mala spomänutá loď franc. admirála „l'Orient“ rečená podstúpiť. Ona sa o deviatej plameňom chytila, takže svetlo tohoto horiaceho velikáňa nie len celú bitku, ale i egypstkú krajinu hlboko po jej rovinách osvecovalo. Mala síce tato loď ešte do 800 čerstvých chlapov (tri sto už bolo zabitých alebo ranených), a preca nebolo možno plameň u prosried vody morskej udusiť pre anglické gule, ktoré jako krupobitie na stranu lodi v ohni postavenú sa sypaly. V prachárni, hlboko v lodi podmorskými vlnami ukrytej, bolo ešte 680 centov prachu púšneho; vedelo teda všetko vojsko čo má očakávať, keď sa raz plameň dolu do prachárne dostane. Preto bojazlivejší smrti v ohni ujsť žiadajúci do vĺn morských skákali a šajky (veľké člnky) lodí anglických, sem a tam plávajúce, aby svojich vojakov do mora guľami shodených oslobodily, i týchto franc. nešťasníkov von z vody vyťahovaly; lebo statočný vojak i nepriateľovi brániť sa už nemohúcemu pomáha. — Keď sa Nelsonovi oznámilo, že najväčšia loď francúzska „l'Orient“ plameňom horí, museli ho von zo spodku pre jeho ťažkú ranu na vrch lodi vyviesť, aby sa o skutočnosti tej noviny presvedčil. Keď s ním hore na vrch lodi vystúpili, práve zase všetky hromy strelby prerážaly kriky anglického vojska, známe svoje „hurráh!“ volajúceho, lebo zase jedna loď francúzska svoje plachty dolu sťahovať počala, znakom toho, že už ďalej brániť sa nemôže a tak že sa poddáva Angličanom. — Medzitým plameň na lodi „l'Orient“ väčšmi a väčšmi sa rozmáhajúci hrozil nebezpečenstvom i súsedným loďam anglickým, aby sa od horúčosti nezapálily; museli teda rozkazom Nelsona plavci, tam hore v povrazine lodí vysiaci, plachty a povrazy, jako tiež i boky lodí ustavične vodou morskou zalievať, aby sa nechytily;

druhí zase pomáhali Francúzom, ustavične z admirálskej lodi „l'Orient“ sa hádzajúcim; ale strelba i na tejto v ohni postavenej lodi neprestajno trvala, jako na počiatku. Už bolo 10 hodín v noci; tu sa z razu hlbočina morská otvorí a z nej sa s ohromným treskotom, jakoby sa bola zem na dvoje rozpučila, plameň a dým až do vysokosti oblohy nebeskej von vyvalí; — pracháreň a v nej výše 600 centov púšneho prachu sa zapálilo, a loď so všetkým ešte na nej sa nachádzajúcim životom do povetria vyhodilo.

Prv nežliby konečná zábuba prvú loď franc. „l'Orient“ zachvátila, bola ona svedectvom neohrozenej lásky detinskej. Poručník lodi tejto, menom *Casa-bianca* smrteľne ranený padol na lodi už v plameni postavenej; jeho mladý, sotva 11-ročný synček, v celom boji od boku otca svôjho neodstúpil, a tým menej teraz, keď sa oči otcove ku spánku večnému zatvárať počaly. Ale na lodi už miesta nebolo, kdeby môhol dokonať bez toho, žeby sa údy jeho v ohni neupekly. Preto ho udatný syn pomocou jednoho plavca na kus brvna práve odstreleného priviaže, a tak i brvno s otcom, i sebä hodí do mora; verný ale plavec skočí za nimi. Dlho tito traja s brvnom proti vlnám bojovali a sami Angličania chlapčeka v boji so smrťou pozorujúc spustili so súsednej lodi šajku, aby jemu a otcovi pomáhali. V tom ale vyletí otcovská loď „l'Orient“ do povetria a sbúrené vlny morské všetko do hlbokosti svojej pochovaly, čo sa vtedy von z veľkých lodí na povrchu vody nachodilo. Preto keď sa more po výbuchu tom trochu utíšilo, už ani otca Casa-biancu, ani syna s brvnom nevideli.

Týmto hroznym výbuchom bolo na čas všetko omráčené, z obidvoch strán prestalo sa páliť; všetci bojovníci zrakom a duchom len k tomuto strašnému divadlu boli obrátení. Nebolo by sa od vystrelenia lodi „l'Orient“ ešte ani do 100 načítalo, tu sa spustí na hlavy priateľov i nepriateľov hrozné krupobitie; len že s oblakov, od dýmu prachu púšneho na oblohe sa rozťahujúcich, nie ľadovec, ale brvná horiace, kusy železa, povrazy a nadovšetko, hrôza! ruky, nohy a inšie údy ľudí do povetria s „l'Orientom“ vyhodených, na hlavy živých dolu padaly. Ale sotva sa brvná lode zapaľujúce pohasily a sbúrená myseľ bojovníkov trochu sa utíšila: hneď zase o malú štvrť hodinu začalo sa čerstvými silami páliť, a pálilo sa až do dvoch po pol noci, kde strelba prestávať počínala, jednak preto, že už skoro všetky lode franc. alebo zkazu vzaly, alebo Angličanom sa poddaly; — jednak preto, že už i víťazní anglickí

vojaci krvavou prácou tak ukonaní boli, že jako muchy od slabosti padali, a kde ležať zostali, tam zaspali.

Keď z rána svitať počalo, všetky súsedné brehy morské boly brvnami, daskami, trieskami a mrtvými od vĺn morských vyhádzanými, v dĺžosti na dve míle popokrývané.

Ale ešte mrtvé telá na tisíce po vode plávaly, tak že Angličania do poludnia dňa toho mali dosť roboty, aby mrtvých i svojich i franc. priviazaním gúľ z dela na telo do spodku zamorili a tak pochovali *). Francúzov padlo 5200 chlapov a výše 3000 zajali Angličania na loďach; z anglickej strany ale málo výše 800 ľudí gule nepriateľské pobily a poranily.

Jako tato celá krvavá práca i s pohrabom mrtvých bola odbavená, rozkazom Nelsona pred samým poludním dňa 2. Aug. taká tichosť panovala, jako panuje v Anglickej zemi v nedeľu; lebo na každej lodi vykonávaly sa modlitby za víťazstvo a za pokoj tých bojovníkov, ktorí ho životom svojím vykúpili. Sami zajatí Francúzi, všetko toto pozorujúc, vyznali: jako sa nieto čo diviť, že v anglickom loďstve taký poriadok panuje, keď plavci a morskí vojaci po takom víťazstve znajú byť nábožnými, kdeby sa Francúzi divej veselosti boli oddali.

D. Lichard.

---

129. Dunaj.

„Čo si tak smutný? čo si tak mutný?
Ľúbežný Dunaju!
Ty tichotoký, ty žiaľnokroký,
Zádumný šuhaju!“

„Prečo sum smutný? prečo som mutný?
Či to ešte neznáš?
Zaduniem ti to, rozpoviem ti to —
Krížom sa prežehnáš!

Či ty poznáš Rastislava
A slavného Svätopluka,
Ktorých slávu rozrúcala,
Na Devíne čierna ruka?

---

*) Tak sa pochovávajú všetci ľudia, ktorí na ceste morskej zomrú. Položia mrtvoľu, guľou z dela obťaženú, na dasku, a keď sa pohrabné spevy a modlitby od kaplána lodi odbavili, hodia mrtvé telo do hrobu mokrého.

Či ty poznáš tých troch bratov
Našej slávy zradcov, katov?
A keď spomneš na ty časy —
Nestanú ti dúbkom vlasy?
Nevidíš ich hriešnych duchov
Jako nocou letia hluchou,
A jak k nebu pozerajú,
Z hriechov sa mu spovedajú,
A ich slzy do mňa tečú?
Preto sa tak moje vody,
Jako murín bez slobody,
Mutno, smutno ďalej vlečú!“

To božie slniečko na nebi si svieti.
A náš Dunaj jako šuhaj bystro letí.
„Odkiaľ že tak bystro a kam tak veselo
Bežíš, Dunaj, sťa by ptáčatko letelo?“
„Hej, ľudia! poznáte vy Matiaša kráľa,
V ktorom každá žilka za slobodu hrala?
O ktorom v národe žijú slová tieto:
„Zomrel nám Matiaš kráľ, už viac pravdy nieto.“
Ktorý ľud pod Tatrou a jeho reč zlatú
Ctil jako svôj život, lebo vieru svätú,
Po ktorom sa volá dnes Kráľova hoľa,
Čo si pýšno hľadí na troch stolíc polia.
Hej, keď si pomyslím na toho človeka,
Každá vlnka skáče a bystro uteká.“

Hej ľudia! Hýbe sa ta Tatranská skala,
Nastanú časy jak za Matiaša kráľa,
Viac nebudú lietať ponad mňa duchovia,
Ale s ponad Tatier kráľovskí orlovia.
Ba už i lietajú — na môj breh sadajú,
A na všetky strany očima strielajú.
Trepocú kriedlami, pijú z mojej vody,
Bráňa svojich — druhým neurobia škody;
A keď sa ti hore nado mňa rozletia,
Hneď mi od radosti z očí slzy letia.
A nad nimi slnko jak svieti tak svieti,
A Dunaj sťa šuhaj bystro ďalej letí!“

Bohuslav.

130. Napravený kalif.

(Rozprávka v podobe rozmluvy.)

Sudca. Čo ti je? čo plačeš, úbohá ženo?

Vdova. Veru úbohá! Tento osol, toto prázne vrece a tyto šaty, ktoré nosím, je jediný majetok môj, ktorý mi ešte pozostal; všetko druhé vzal mi kalif.

S. Kalif? — A v čom že záležal tvôj majetok?

V. V onom poli. Bolo ono dedictvom po mojich rodičoch; celé blaho moje spočívalo v ňom a umierajúc prikázal mi muž môj neodpredať ho.

S. A prečože ti ho kalif vzal?

V. Aby si vystavil letohrad na ňom.

S. Milostivý Bože! Však kalif toľko letohradov má, a teraz chudobnej vdove jediné jej pole odníma, aby o jedon viac dostal. Čože ti dal zaň?

V. Nič. Ponúkol mi najprv malú summu, a keď som ju odmrštila, poneváč mi roľa ta vôbec predajná nebola, násilne mi odňal čo kúpiť nemôhol.

S. Či si mu nerozpovedala núdzu svoju?

V. Pravda že. — Ó plakala, prosila, hovorila som, koľko sa len hovoriť dá v bolesti, úzkosti a zúfalosti; a on mä —

S. Nevyslyšal?

V. Ba odstrčil!

S. Ženo, daj mi osla toho a vrece toto na nekoľko okamžíkov a poď za mnou zďaleka! — Uvidím, čo vykonám; ja stojím dačo u kalifa. — Kde že je teraz?

V. Práve na tej roli, ktorú som ja prvej svojou zvala. Ale čože chceš s tým oslom a s tým vrecom?

S. Len mä nechaj a poď! —

Sudca. Jasný Vladáru!

Kalif. Á, vítaj! Už som ťa dávno nevidel na mojom dvore. — Zkade že?

S. Od jednej chudobnej vdovy, nekdajšej majiteľky. —

K. Dosť, viem už, čo nasledovať má a čo očuť nechcem. — Prečo bola žena ta tak tvrdohlavou a nedala mi pole to za zlato; teraz je potrestaná za svoje bláznovstvo.

S. Žena ta ani nechce nekdajší majetok svôj nazpäť dostať, len žiada malinkú pamiatku z neho. Dovolíš mi, vrece toto zemou pôdy tejto naplniť?

K. Srdečne rád, bár i desať vriec. Tu máš nahádzanej zeme na dostač. — Skoro ani nepoznáš pole toto; lebo tu

chcem vystaviť letohrad a väžu, s ktorej sa celé okolie prezreť dá.

S. Už je hotovo. Mám ťa ale, jasný kalife, ešte o jedno prosiť, čo je o mnoho malichernejšie než to prvé.

K. Len von s ním!

S. Či bys mi nechcel vrece toto na plece moje pomôcť?

K. Čo ti napadá? To sa lepšej hodí jednomu zo sluhov mojich než mne, a okrem toho je mi vrece to pri ťažké.

S. Pri ťažké? Už toto jediné vrece zeme ti je pri ťažké? Jakže ťa ešte celé pole vo večnosti tlačiť bude! Ty si povýšený nad tvojich poddaných a môžeš robiť čo chceš. Avšak *čím výšej postavený si, tým ťažšia bude sodpovednosť tvoja.*

K. Privolaj mi vdovu tu! Od tejto hodiny nech jej pole to zase prislúcha a k tomu za odmenu sĺz jej dvarazy toľko z hraničných pozemkov mojich. Ty však neoddaľuj sa viacej z dvora mojeho, chcem ti to hojne odplatiť.

M. Pohronský.

---

131. Starec a Morena.

Šiel starec z hory domov spotený
A pod ťarchou dreva nakrívený.
Tuto složiv na ceste ustatý,
Počal hlasne Morenu vzývati.
Čo ta slyšiac, hneď sa dostavila
A, čo rozkáže, sa ohlásila.
Vtedy starec celkom preľaknutý:
„Ráč mi," riekol, — „ťarchu podvihnúti."

J. Záborský.

---

132. Srbský Bielohrad.

Bielohrad (srbsky: **Бѣоградъ**; turecky: *Darol-Džihad,* to jest: Dom náboženskej vojny) leží na pravom brehu Dunaja a tak tiež na pravom brehu Sávy, ktorá práve pod Bielohradom do Dunaja padá. Lode obyčajne oproti budovy rakúskeho konsula, teda už v Sáve, zastávajú, kde sme i my o 10. hod. na zem srbskú vystúpili. Odovzdajúc naše k prekročeniu hraníc potrebné písmo tamejším srbským policistom, hneď sme sa k bielohradskému katol. kňazovi, ku ktorému sme odporúčaní boli, odobrali. Tento rodom zo Slavonie, muž mladý a vľúdny,

nie len že nás láskave privítal a po meste povodiť sám sa nabídnul, ale nás i slavianskym pohostinstvom k obedu poprosil. Medzitým čas sa míňal, bolo nám teda čím skorej na prechádzku do mesta sa vystrojiť.

Štyri hlavné od seba oddelené čiastky sú v Bielohrade k rozoznaniu: vodné a srbské mesto k juho-západu pod vrchom na brehoch Sávy malebne rozložené; turecké mesto alebo „Palánka“ k východu, a medzi týmito pevnosť k severu obrátená. My sme najsámprv do tureckého mesta kroky namierili. Žeby sa na celom našom Slovensku nachádzala biednejšia, otrhanejšia dedina, nežli toto bielohradsko-turecké mesto, pochybujem. Všetek možný neriad je tu súsredený. Domy, vlastne mizerné chalupy otrhané, k spadnutiu náchylné; po uliciach zdochnutí psi, kočky, staré hadry a podobné hnusné predmety všade porozťahované. Ľahko sa dá mysleť, čo tu za vôňa vypácha.

Celé hajno chudých, bez pána sa túlajúcich psov, ktorým nik ublížiť nesmie, po uliciach sa tára. A priam tak vyzerá i ten lenivý, špinavý ľud turecký. Ženské na ulici zriedka vidno, my sme len tri osoby spozorovali, a ty čo sa ukážu, sú celkom vo tvári, vyjmúc očí a nosa, bielou šatkou zachuchlené. Kto barbarskú surovosť tureckého ľudu vidieť chce, nemusí sa ani do Asie, ani len do Carihradu unovať; všetko to u bielohradských Turkov spozorovať môže. A na tomto teraz spustnutom, ohavnom mieste stály pred 140 roky krásne, čisté domy, ba opravdivé paláce, čo pozostalé srúcaniny doteraz dosvedčujú. My sme sa ponáhlali toto nešpidrné hniezdo čím skorej opustiť, a poberali sme sa najbližšou cestou do pevnosti. Ale i tu sme sa v očakávaní našom náramne sklamali. Tak krásny pohľad zďaleka! Tak odporná zkúsenosť zblízka! Pevnosť tato je dakoľko priekopami a obyčajnými baštami, z ktorých posledníe až k samému Dunaju siahajú, otočená. Položenie pevnosti je veľmi príhodné, ale poneváč Turci nič neopravujú, všetky čiastky stavania sú porúchané a preto k vytrvalému odporu naskrze nesúce. Do pevnosti vedú štyri brány zo stránky mesta, a jedna tuším od Dunaja. V nižšej čiastke jesto dakoľko dosť poriadnych kasární, pred ktorými práve turecké vojsko sa exercírovalo. Nešikovnosť tohoto mužstva je do očí padajúca. Nepochopujem, jako sa ta čvarga ruskému vojsku oproti postaviť smela? Avšak streštenosť za nebe Mahomedovo nedostatok vycvičenosti nahradiť môže.

A ta turecká hudba! To vám je, dľa nášho hudebného slu-

chu, opravdivá mačacina. Keby si reku tak jeden prápor nášho vojska i s hudbou oproti týmto tureckým bedárom zastal; — bol by to odpor či do eviku, či do hudebných zvukov! Ale oblek tureckého dôstojníctva sa mi páčil. Ledva dôstojníka od obecného vojaka rozoznáš. Vôbec Turci v šatách republikánsku jednoduchosť zachovávajú. Pevnosťné bašty sú dokola delami vyšpikované, čiby ale vypáliť v stave boly, to je iná otázka. Je to len tak, jako Slovák hovorí, „pre židovský strach“ pristrojené. Iste keby Srbom chuť napadla, v každom okamžení by pevnosť dobyť mohli. Vo vyššej čiastke pevnosti býva paša s tromi koňskými ocasy, to jest taký, čo patrí medzi prvých tureckých generáľov. Jeho bývanie najvernejšie opíšem, keď poviem, že sa podobá celkom dákej otrhanej židovskej pálenici. Ani len obloky si ten pán „s tromi ocasy“ nedá opraviť, má ich zvätša povybíjané. A preca sú turecki hodnostári dobre platení; vidno teda, že tu len nedbanlivosť, a do krve presiaknutá nečistota všetkého vinu nesie. Ostatne znútra je vraj — tak tvrdil nás čičerone — bývalište pašovo pekným náradím ozdobené; turecká bezprikladná nedbanlivosť že sa len na vonkajšok vzťahuje. My sme chceli pánu pašovi tiež visitu urobiť, lebo že rád vidí cudzincov u sebä, a ich kávou a čibukom učasťuje; medzitým priam sa bol k nemu francúzsky konsul doviezol, a tak sme my s našou návštevou prepadli. Vnišli sme teda do hlavnej mošey (turecky: džamia), ktorá sa tam v hornej čiastke pevnosti nachádza. Priestranná, vysoká, ošarpaná izba, v prosriedku biedny luster, na jednej strane podobný kancel, potom jedno, jako sa u nás hovorí, slepé okno alebo výklenok s arabskými, špatne vyvedenými nápisy, na zemi roztrhané tepichy a rohože: to je opis hlavného tureckého kostola v Bielohrade. Náš vodič nás upozornil, aby sme vraj na ten tepich, čo v prosriedku je, s čižmami nestúpili, to že je kresťanom prísno zakázané. Sotva to povedel, ja som už, následkom onoho: „nitimur in vetitum,“ krepčil po tepichu. Chudák dobrý čičerone sa náramne zľakol; že ja vraj ani pochopu nemám, jakému nebezpečenstvu som sa tým vystavil. Keby mä vraj nekto z Turkov videl, — bola totiž mošea celkom prázna — teda že bych môj ľahkomyseľný žart i životom zaplatiť môhol. „Dobre reku, ale tu nikoho niet; a zákony sú na to, aby sa prestupovaly,“ odvetil som žartovne. Zvonku pri každej mošei stojí tak rečený minarét, to jest úzka, vysoká väža, z ktorej vrcholu hlásnik Korána týmito slovy Moslemínov k modlitbe zove: „Boh

(Allah) je veľký! Oznamujem, že nieto len jeden Boh. Oznamujem, že Mahomed je prorok boží. Poďte k modlitbe! poďte k spaseniu! Boh je veľký a jediný!“

Opustiac pevnosť sme do vodného mesta kroky namierili. Na ceste sme sa stavili v jednej kaviarni, aby sme videli jako tam vyzerá, a „tureckú kávu“ v jej pôvodnosti okúsili. Kaviareň aspoň ta, kam nás čičerone zaviedol, by obdobre i zbojníckym hniezdom nazvaná byť mohla; a „turecká káva?“ no, to je len za lahôdka! Káva so sadlišťom (Satz), a to bez cukru! a pánom Turkom to výborne chutná! Tak všetko od zvyku a okolností závisí; — „circumstantiae faciunt hominem.“

Ja som si chcel zaopatriť pár kusov tureckých peňazí; vnišli sme teda k jednomu židovskému smeňkárovi, ktorého len preto pripomínam, poneváč som takú dôveru, jakú tento oproti nám preukázal, u žida nikdy nezkúsil. On totižto vysypúc na stôl kopu srieborných i zlatých peňazí, nás samotných v sklepe nechal, že aby sme si vraj, čo sa nám páči, vybierali, účty že potom spravíme, a s tým sa do bočnej izby oddialil. My by sme boli mali príležitosť nejeden „šupák“ z neočítaných kôpok tak mimo svedomia do vrecka pustiť, nikdy by to židák nebol zbadal; ale on mal úplnú dôveru v našu statočnosť. Na ďalšej ceste sme sretli knieža *Alexandra Karaďordeviča* i s jeho manželkou. Knežna sa nám páčila; on ale smutnou, všetkej významnosti práznou tvárou temer nepríjemný dojem na človeka robil. Myslím, že svôjmu otcovi Jurovi, jako je nie telesne, tak je ešte menej duchovne podobný. Od tej doby, čo sväto-andrejská skupština tohoto pána „na odpočinok“ posadila, majú Srbovia zase svôjho *Obrenoviča*, a Karaďordevič má — svoje dukáty. —

Už boly 2 hodiny zpoludnia, a my sme ešte s nenasýtenou zvedavosťou hore dolu po Bielohrade putovali: svrchovaný veru čas, aby i žalúdok čo mu prislúchalo obsiahol. O to sa postaral pán farár. Po obede sme najprv krásny katedrálny chrám, ktorého hybká, visočizná väža pozornosť na sebä obracia, a potom kniežací „konak,“ to jest residenciu navštívili. Keď píšem residenciu, nemusí si dakto mysleť, že to snáď dáky skvostný palác. Je to obyčajný, avšak čistotne a vkusne na jedno poschodie vystavený dom, jakých v našich mestách bez počtu vidno. Keď sme ešte daktoré významnejšie miestnosti poobhliadali, presvedčili sme sa úplne: že srbské mesto, čo do poriadku a čistoty už síce veľa pokročilo, s našimi ale

mestami v tomto ohľade nijako porovnané byť nemôže. Ja bych bol ešte rád s daktorými srbskými literatory, menovite s redaktorom srbských bielohradských novín známosť učinil: ale prísno vymeraný čas tak uplynul, že moje predsavzatie vyplnené byť nemohlo. —

Čo sa dejín Bielohradu týče, ty sú zaiste veľmi zajímavé. Kroz svoje položenie medzi Carihradom a Viedňou, a jako kľúč západno-poludňajšieho Uhorska, má Bielohrad veľkú strategickú dôležitosť; odtiaľ ty boje medzi Rakúskom a Tureckom o panovanie nad Bielohradom. Za starodávna menovalo sa miesto to *Taurunum*, a prináležalo k byzantinskému císarstvu, súc nariadením Justiniana baštami obohnané.

Neskôr Uhrom, potom Bulharom, zase Bosniakom a po týchto Srbom pripadlo, ktorí tam pod svojím vodcom *Dušanom* r. 1342. značný hrad vystavili, ale už na začiatku pätnásteho stoletia mesto i s hradom císarovi *Žigmundovi* popustili. Neskôr si Turci veľmi mnoho na tom záležať dali, aby sa Bielohradu smocniť mohli. Dlho sa im to podariť nechcelo, lebo *Ján Hunyady* a *Ján Kapistran* ich nápady a obleženia nejedenraz zlomili a odrazili. Konečne ale r. 1521. *Soliman* Bielohrad zaujal, a nepretržene cez 167 rokov ríše tureckej podmanil. R. 1688. na novo kresťania Bielohrad dobyli, a o dva roky ho zase ztratili. R. 1717. smocnil sa ho *Princ Eugen*, a vtedy mnohé krásne budovy, menovite tohoto kniežaťa palác, jehož srúcaniny teraz ešte o dakedajšej rozsiahlosti a skvostnosti svedčia, svôj počiatok vzaly. Medzitým následkom uzavreného pokoja od r. 1739. prepadol zase Bielohrad Turkom, a vtedy vysťahovaly sa početné rodiny kresťanské z čiastky do *Zemúňa*, z čiastky do *Nového-Sadu*. R. 1789. zaujal ho *Laudon*, ale o dva roky zase ho Rakúsko Turecku prepustilo. V povstaní srbskom po mnohých, krvavých bojoch smocnili sa r. 1806. pod *Čiernym Jurom* Srbi i mesta i pevnosti; a však obojím len do r. 1813. vládnuli. Tohoto roku na novo ujarmení Srbi hroznú pomstu tureckej nadvlády zakúsili. Pri jednej príležitosti pred bielohradskými bránami Turci 150 Srbom hlavy odrazili, a 37 — medzi ktorými i jeden igumenos (z vyšších kňazov) — za živa na ražeň napichnuli. Vpozdejšom povstaní pod *Miloš Obrenovičom* zase sa vojanské šťastie srbskej zbroji priaznivejšie ukázalo; a keď sa konečne i vonkajšie vlády — menovite Rusko — do celej turecko-srbskej záležitosti zamiešaly: ustanoveno bolo, aby napozatým mesto Bielohrad výlučne Srbom, pevnosť ale i s právom do

3000 ozbrojeného mužstva posádky tam zdržovať môcť. Tureckej Porte prináležalo: a tento pomer až doteraz trvá. — Srbské obyvateľstvo v Bielohrade obnáša asi 24000 duší, do 6000 je Turkov. 2000 Židov a iných z rozličných končín tu sa sdržujúcich obchodníkov. Knieža tam z väčšej čiastky prebýva; stolica krajinského metropolity a všetkých štátnych hodnostárov v Bielohrade sa nachádza.

J. K. Viktorin.

133. Bán Zrinović (Zrinyi *) v Sigete roku 1567.

Cár Sulejman boľne rozchoravel
V svojom bielom meste Carihrade.
Tážu sa ho paši a vezíri:
„Čo je tebe, cáre hospodáre?
Či ťa asnáď starosť nepokojí?
Či hrdina Zrinović Mikuláš,
Deväť rokov s tebou bojujúci?“
Odpovedá chorý cár Sulejman:
„Nechajte mä, paši a vezíri!
Nie to starosť, čo mňa nepokojí,
Lež neverec Zrinović Mikuláš,
Ktorý pobil Ali-pašu môjho
Pod Sigetom — bár by sa nebelel! —
I posekal celé jeho vojsko,
I podrobil Bosnu do Chvojnice;
Niet nad neho hrdinu väčšieho
Medzi Turky ani medzi Kaury,
Ani krutšieho mne nepriateľa.
Nechcem viac žiť, nechcem veselým byť,
Dokiaľ Zrinovića nezahubím.“
I zavolá Sokolović pašu:
„Ahmet-paša, verný služebníče!
Sober vojsko, čo najväčšie môžeš;

*) K vôli básnickej príhodnosti užil tu Kačić formy tej patronymickej, v ktorej si obľubujú hrdinské spevy Srbov. Zrínsky alebo *Zrinyi* gróf Mikuláš IV. narodil sa r. 1518. a bol bánom Chorvátska, Slavonska i Dalmatska. Predkovia jeho menovali sa Šubić a boli jak Zrinyi sám chorvátskeho rodu; r. 1347. nazvaní sú Zríni od hradu Zrín. K obrane hradu Sigetu svereného Zrínimu mál tento len 2500 bojovníkov, okrem Uhrov i Chorvátov. V ňom dala Slávia svetu hrdinu všeobecne presláveného.

Potiahneme Sigetu dobývať
V tej prekrásnej krajine uhorskej,
Ktorého už otec môj dobýval.
Jestli Boh a šťastie nám popraje,
Mikuláša bána zahubiti:
Vsetkých pašov vezírom mi budeš "
Keď tým slovám porozumel paša,
Veliké hneď shromažďoval vojsko:
Sto tisícov po výbore jazdcov
A pechoty ani počeť neznať.

Tiahne vojsko ku Sigetu hradu,
V čele jeho cár Sulejman ide.
Uzre vojsko bán Zrinović z hradu,
Uzre vojsko a k sebe premlúva:
„Milý Bože, za všetko ti vďaka,
I že som sa tohoto dňa dočkal,
By som videl tolikých junákov
Na návštevách u Zrinović-bána:
Čeho Bože od Tebä som prosil,
Vidím teraz, že som sa doprosil,
Blahoslav mi jasnú šabľu moju,
By som pomstil svätú vieru tvoju
Tri tisíce, viac nemám vojakov,
A bez čísla na poli je Turkov;
Lež s pomocou Boha velikého,
Premôžeme nepriateľa svôjho."
Potom k svôjmu ľudu takto vraví:
„Čujte že mä, milí bratia moji!
Ajhľa, došla na nás turská sila,
V čele sily sám je cár Sulejman.
Málo nás, lež samých statných chlapov,
Každý uderí na Turkov desať,
Zrinović sám uderí na dvacať.
Jak krv svoju v boji prelejeme,
Bráňac svätú vieru Ježišovu,
I svetlú korunu císarovu:
Nuž umreme jako mučenníci,
Slavného národa bojovníci,
S holou šabľou vo pravici ruke,
Lež i Turci zaplatia smrť našu."
Na to stavá švihlú šibenicu

Na priestranstve Sigetského hradu,
A hovorí zase ku družine:
„Čujte že mä, moji sokolovia!
Jestli by sa medzi vami našiel
Kto by spomnel, že by sme sa vzdali,
Povesím ho na šibenku švihlú,
By to bola vlastná moja matka.
Jestli by mňa zahubili Turci,
Abo ľúte rany porazily,
Sestrenec môj vaším bude vodcom,
Ešte vätší bohatier nado mňa.
Prachu máme, olova i stravy,
Všetkého dosť na tri dlhé roky:
Bráňte sa, aniž sa poddávajte,
Živí Turkom sa nevydávajte!
Jestli že ztratíte starý Siget,
Do nového zavrite sa hradu;
Jestli by ste stratili i nový,
Utečte sa do prepevnej bašty.“ —
Bán keď ešte nebol dohovoril,
Bohatierom dodávajúc srdca:
Otrasie sa Sigetský hrad biely
Od mažiarov cára tureckého.
Strielajú naň tri nedele plné,
Útok robia z rovného naň poľa:
Lež chrabro sa bán Zrinović bráni,
Ľúte Turkom zasekáva rany.
Ale, bratu, velikej žalosti!
Turci strašný vypálili podkop,
Pol Sigetu vyhodili prachom,
V tom na Siget urobili útok.
Aj! bijú ich hrdinovia chrabrí,
Zrinovića po výboru druzi!
Koľko dní do roka počtom vchádza,
Toľko hláv Zrinović Turkom sráža,
I pohubí dvoch ohnivých drakov,
Bulvi-pašu z macedonskej zeme,
Tilup-pašu z Bagdadského mesta. —
Preca starý Siget utratili,
Do nového zavreli sa hradu. —
Chladná voda stála kolom hradu,
Turci zasuli ju suchou zemou,

Postavili na ňu treskné delá,
V nový Siget bijú bez ustania,
Bez ustania útoky naň robia
Odo zory až do šerej noci.
Tu zahynie Turkov tricať tisíc;
Lež i vojsko Zrinovića hynie,
Až mu zbýva vojakov len šesť sto.

Keď to uzre Zrinović Mikuláš
Uzavre sa do prepevnej bašty.
Sulejman mu biele písmo píše:
„Zrinoviću, ruko císarova,
Nadarmo svú neutrácaj hlavu,
A otvor nám odo bašty bránu!“
Bán Zrinović na to odpisuje:
„Uveríš mne, Sulejmane care!
Dokiaľ u mňa na ramenách hlava,
Neotvorím tebe brány bašty;
Mám na dostač olova i prachu.
Stravy toľko, koľko potrebujem,
Zatým dobrá pomoc skoro prijde
Od císara Maximiliana.“
Cár Sulejman, keď odpoveď čuje,
Žlč má vzkypí, choroba ho skľúči;
Volá k sebe Sokolović - pašu:
„Ahmete, ty pravá moja ruko!
Jestli že mňa súdny deň dostihne,
Hneď ma polož na voz rychlojazdný,
Do bieleho Carhradu mňa zavez.
Pochovaj mňa, verný služebníče,
Tam kde deväť cárov pochovano,
A kde prápor svätca Mahomeda.“
To vyustí a svú dušu pustí
Na náručí Sokolović - pašu.
Aniž z vojska kto čo zvedel o tom. —
Vraždí paša cárovych dvoranov,
I Mojžiša cárovho lekára,
Aby smrť zatajil sultanovu;
Do bieleho Carhradu ho vezie,
Tam ho ticho paša pochováva,
Kde už deväť cárov pochovano,
A kde prápor svätca Mahomeda.

V noci odšiel, v noci zas sa vracia.
Aniž z vojska kto čo zvedel o tom.

Keď sa vráti podo Siget k vojsku,
Pustí paša hlásačov po vojsku,
Nech hlásajú od jutra do noci,
I od noci až do dňa bieleho:
„Rozkazuje prísne cár Sulejman,
By sme baštu pevnú vydobyli,
Jestli že ju nevydobyjeme,
Živých chce nás nabíjati do diel,
A tak baštu dobývati nami.“
Keď to čujú Turci janičári,
Razom udierajú v baštu pevnú,
Dlhé k nej rebríky pristavujú,
Ruče na hradbiská vyskakujú:
Za pätnásť dní útok neustáva,
Svoje Turci márne tratia hlavy,
Bo ich sečú hrdinovia chrabrí.
Bán Zrinović najviacej ich seče. —
Ale vojsko radom sa mu tenčí —
Zostalo mu len vojínov dve sto.
Ajhľa, bratre, i horšej žalosti!
Prach mu Turci náhle zapálili.
Keď to vidí Zrinović Mikuláš,
Takto k svojej družine premlúva:
„Turci prach nám všetok zapálili,
Stravu podkopom nám vyhodili;
Od čierneho prachu sčernali sme,
Od živého ohňa osmahli sme,
A nechce nám dobrá prísti pomoc
Od císara Maximiliána.
Ubrániť sa Turkom nemôžeme,
Nuž, hrdinsky dielo dokonajme!
Otvoríme bránu odo bašty,
A na šable dočakáme Turkov.
Lepšej bude zahynúť nám slavne,
Nežli živí dostať sa v moc Turkom;
Nahých nás po vojsku vodiť budú,
Naposledy odierať na mechy.
Ale prvej, nežli zahynieme,
Poďte, bratia, že sa objímeme!“

Všetci kľakli a sa poľúbili,
A za hriechy svoje zaplakali. —
Aj počúvaj, pobratime drahý,
Čo vykonal Zrinović hrdina!
Oblečie sa čo najlepšie môže,
Vezme šaty si zo zlatohlavu,
A na hlavu šišák z hranostaja,
A za šišák šesť pier jastrabových,
Dá do vrecka sto dukátov zlata,
A k nim lístok s takovýmto písmom:
„Kto pochová Zrinovića bána,
Nech za to má sto dukátov zlata.“
Potom bránu otvára od bašty,
I vytrhne šabľu odo bedra,
V baštu Turci ľúte udierajú,
Ale prvým hlavy odletujú,
A keď bána dopadnuly rany,
Pokľakne on na koleno ľavé,
Do rúk sa on Turkom nepodáva,
Lež rusé im hlavy odsekáva,
Až ho razom udrila puška
Vo zlé miesto, vo hrdinské čelo.
Aj! mrtvý bán na čiernu zem padá,
Na zem padá, Bohu dušu vzdáva. —
Zrinoviću! pokoj tvojej duši!
Ktože Turkom rúbať bude hlavy? —

Z Andreja Kačić-a.

---

134. Kroesus v zajatí.

Keď Cyrus, kráľ perský, premôhol a zajal deda svôjho Astiaga, kráľa medského, a kroz také víťazstvo kráľovstvo medské perskému privtelil: vzal si pred sebä Kroesus, kráľ Lydie, pomstiť Astiaga príbuzného svôjho, a vojnu zdvihnúť proti Cyrovi. Ale Cyrus, svedúc s ním bitku, porazil a zajal Kroesa, vzal celé kráľovstvo jeho, a veľmi pevné mesto Sardes, v ktorom sa Kroesus zavrel, útokom vydobyl. Keď ale Cyrus Kroesa sviazaného na hranicu vrhnúť a spáliť rozkázal, počal Kroesus na tej hranici veľkým hlasom volať: Ó Solon! Solon! Solon! Podivil sa tomu Cyrus a kázal sa ho pýtať, čo tým volaním na Solona mieni. Tu Kroesus veľmi žalostive vzdychajúc riekol: Toho som volal, ktorého, prial by som, aby všetci králové slyšali. Cyrus nerozumejuc tomu pýtal sa

ho ďalej, čo to znamenať má. Tu teprv rozprával mu Kroesus, jako k nemu jednoho času nejaký múdry muž z Athén menom Solon prišiel, ktorého som ja, hovoril Kroesus, poctive ctil, jemu všetku slávu, poklady a bohatstvá som ukázal a potom sa ho pýtal, čo o mne smýšľa, či by som tiež môhol slušne za šťastného a mocného kráľa na svete pokladaný a takým menovaný byť? Ale on, pokladajúc za nič všetko bohatstvo moje, karhal mä preto a povedal, že žiadon človek nemá tak všetečný a opovážlivý byť, aby sa za šťastného pokladal, dokiaľ žije, ani za tak mocného, že by ho nešťastie snížiť nemohlo. Ja ale vtedy potupil som také napomänutie múdreho muža, a málo som si ho vážil, ale bol som bezpečný, neobávajúc sa žiadneho nešťastia ani pádu, až hľa teraz v tejto mojej poslednej nešťastnej chvíli prišla mi na pamäť jeho rada, že spravedlivú pravdu povedel. A preto som volal naňho, a žiadal bych, aby všetci ľudia v šťastí a prospechu rozpomínali sa na to, že rozličným protivenstvám a nešťastiam poddaní sú a kroz pýchu a nestriedmosť svoju neprišli k takému pádu, jako ja som prišiel. Tu odpoveď Cyrus uslyšiac, pohol sa ľútosťou nad Kroesom, rozpomänúc sa, že je i on človekom, a môhol by do takého nešťastia upadnúť, v ktorom by pomoci ľudskej potreboval. Preto ukázal milosť Kroesovi, u nie len že mu život daroval, ale tiež jako jednoho z veľkých kniežat na svojom dvore ho choval a s radou jeho všetko činil.

---

135. Priemyselný duch ľudu slovenského.

Zo stanoviska štátno-hospodárskeho Slovensko považujúc, robotné sily Slovákov zaoberajú sa práve tak roľníctvom a dochovávaním dobytka, jako i, a síce hlavne priemyslom a kupectvom. Roľníctvo Slovákov síce pre vrchovatosť kraja nemá tej velikej rozsiahlosti, jako na dolnej zemi: pritom ale nemôže ujsť pozornosti štátno-hospodárskeho badateľa ta okolnosť, že rozsiahlosť roľníctva dolňozemského svoju velikosť len na plochomiere zakladá, ktorej znamenitú časť, krom tamejších stálych slovenských osád, každoročne tadol sa vyhrňujúci, mohutný kontingent pracovných, svojou ohromnosťou do priestory rodiska sa nepratajúcich síl obrábať, najmä kosiť a žať chodieva, svôj diel úrody a platu, čo sa rozumie, k svojim rodinám donášajúc.

Ani sa nemôže zamlčať, keď je reč o rozmeroch pracov-

ných síl slovenských, udatné naše nájemníctvo po veľkých mestách rozložené. Slovenské ruky stavajú paláce pešťansko-budínske; Slováci rúcajú valy a brány Viedne a strhli i postavia z novu pyšnú výšavu Štefanskej väže. Horniacke sily dláža železné dráhy a kladú mosty paroletu hmotného a duchovného obchodu atď. Ešte významnejší je u nich priemysel, ktorý sa na všetky možné svoje haluzy, najmä na výrobok všetkých v krajine sa nachodiacich surových plodín vzťahuje. Pre tuto jejich všestrannú priemyselnú účinlivosť nazval ich Čaplovič vo svojom statističnom spise „Gemälde von Ungarn“ uhorskými Angličany.

Slováci totižto vynášajú z hlbín zeme a prerábajú rozmanité v horách Tatier ležiace drahé i obecné kovy; mnohé medené a železné hámre, jako i železné fabriky, ktoré najmä v Gemerskej, Ľuptovskej, Zvolenskej a Novohradskej stolici v dobrej povesti stoja, — mnohé papierne, ktorých každá stolica viac (samá Gemerská 10) preukázať môže, početné sklenné huty, ktorých výrobky najlepšiemu českému továru k boku sa postaviť môžu, súkenníctvo, pilárstvo atď. zaneprázdňujú veľa stotisíc pracovitých rúk slovenských a udržujú v obehu ustavičnom mnoho millionov peňazí, rozmnožujúc pritom národné bohatstvo, hlavne v užitočnej práci záležiace.

Jednotlivé kraje od nepamätných časov pridržajú sa so zvláštnou obľubou istých druhov priemysln a remesla. Po celej krajine i za jej hranicami známi sú bystrickí a radvanskí súkenníci, klobučníci, prachári a hrebenári; gemerskí debnári, kolári, kováči, kožušníci, voštinári a hrnčiari; liptovskí brindziari a drevokupci; oravskí platenníci, skalickí súkenníci, sobotiskí a myjavskí pytlikári, brezovskí kožkári, tekovskí (v Hliníku) kamenári, zvolenskí (na Horehroní) čipkári, pukanskí záhradníci, modrianski hrnčiari, novohradskí sitári, rajčianski kordovánici, a — aby i najchudobnejšia a najzanedbalejšia vrstva ľudu spomänutá bola, — trenčianski a spišskí drotári; pletenie košov a košín, strúhanie dreveného riadu, pltníctvo a tým podobné ani nespomínajúc.

Už nutnosť ta: priemyselnou prácou k živnosti si dopomáhať, napomáha vyvinutie mohutnosti rozumu a ducha ľudského; a keď toto stojí, musí v kmene slovenskom skutočne patrná priemyselná remeselnícka účinlivosť považovať sa za dôkaz nadanosti a vzdelanosti jeho umovnej.

Z „Hlasu zo Slovenska.“

136. Slovenčina.

Zo všetkých na svete rečí
Najmilšia mi slovenčina,
Jej sa chcem priúčať pilne,
Jej sa držať pevne, silne, —
Bo je moja materčina.
Je to reč mojej mladosti,
Blahých časov nevinnosti,
Na ktoré mä upomína.

Zvuky sú to, ktorými mä
Nekdy moja matka milá,
Keď sa mi rozum rozvíňal,
Jazyk blabotať počínal.
Mluviť a modliť učila.
A ktorými k Bohu bázeň,
Lásku k ľuďom, mravov kázeň
V útle srdce mi štepila.

Materčino, tvoje zvuky
Jak sú milé, jak srdečné!
Prvé slovo, prvý výraz,
Čo som žvatlal po prvýraz.
Vo mne sa ozývaj večne!
Vy zvuky mojej mladosti,
Sladkých hračiek nevinnosti,
Vás milujem dôverečne!

Čo však ešte vätšiu cenu
V mojich očiach jej dodáva,
Je to mluva môjho ľudu,
S ktorým sväzkom krve, rodu
Spojuje mä matka Sláva,
Ktorý ľúbiť a vzdelávať,
K osvete mu dopomáhať
Pravá láska neprestáva. —

Všetkých ľudí milovati
Povinnosť človeka viaže,
Dobre chcieť, činiť každému,
Zvlášť svojemu domácemu.
Tenže zákon lásky káže:

Preto lásku k môjmu ľudu
Žiadna móda sveta bludu
Zo srdca mi nevymaže. —

Národná reč môjho ľudu
Je reč mojej lásky k nemu,
Ktorej zvuky balzam lejú,
Bo od srdca k srdcu znejú,
Jeho srdcu skľúčenému, —
Ony sú mu drahé, sväté,
Bo sú mu zo srdca vzaté,
Ty ho kriesa, hýbu, hrejú

Rečou sa ľud učí, šľachtí,
Vzdelávajú jeho mravy,
Jazyk jeho je kľúč zlatý,
Ktorým sa mu zámok svätý
Otvára osvety, slávy:
Preto ho brúsi, vzdeláva,
A v ňom mu nauky podáva
Každý národomil pravý.

Národa reč — jeho duša,
Jeho života svätyňa,
Ňou žije, ňou dýcha, kvitne,
V nej mu zora blaha svitne,
Bez nej klesá, mre, sa míňa;
Preto Slovák, ktorý žičí
Svôjmu rodu život, kričí:
„Nechže žije Slovenčina!“

J. Palárik.

---

137. Rozmanitosť jazykov na zemi.

Nedá sa pochybovať, že i zvieratá druhov dokonálejších istými zvukami od sebä vydávanými sdelujú sebe zdania a city svoje, že sebe rozumejú a tedy že maju jakúsi *reč*. Nič menej však jak sám *chce*, len človek vyjadriť sa môže; kdežto zvieratá k výrazom svojim prirodzeným pudom nútené sú, ani počeť ich rozmnožiť a spôsob ich premeniť nemôžu. Preto o človeku riecť možno, že ho Boh pred všetkým iným stvorením na zemi obdaril rečou, jako i skutočne nazývame zvieratá *nemou tvárou*.

Nie všetci ľudia na svete hluvia jednou a tou istou rečou. Každý národ má svoju vlastnú, hluví jakoby jedným *jazykom*, a mnohý má ešte tiež nekoľko *nárečí*. Nárečia sú reči jednotlivých kmenov, alebo menších čiastok nejakého národa v niektorých krajinách, pochádzajúce z väčšej čiastky z reči jeho. Po vyhynutí národa toho, alebo po vzraste kmenov takých v národy, nárečia ty tratia svoje meno, sú tedy rečmi o sebe, *odvodenými*, a zase môžu sa rozpadnúť v nárečia svoje. N. p. *Slovenská* reč je pôvodne nárečím reči *slovanskej*, ale tiež rečou národa *Slovenského*. Reč, ktorá je jako matkou nárečí, zove sa *reč hlavná, pôvodná*. Niektoré reči už vyhynuly t. j. nehluvia sa viacej od celých národov, kmenov, lebo v celých krajinách, a nachádzajú sa len v knihách, a ty menujú sa *rečmi mrtvými* n. p. *reč latinská, grécka, staroslavianska;* reči ale posaváď užívané od celých národov, kmenov, lebo v celých krajinách: *rečmi živými* n. p. slovenská, nemecká, maďarská; reči jedny druhým preto podobné, ponevráč plynú z jednoho spoločného prameňa, menujú sa *rečmi príbuznými* alebo *rodinnými;* reči mrtvé vyvolené od učených ľudí, aby nimi sa srozumeli s učenými po celom svete: *rečmi učenými*, jaká je *latinčina*. Reč, ktorou celý národ alebo väčšia čiastka jeho hovorí, nazýva svojou *rečou národnou;* každú inú reč ten istý národ menuje *rečou cudzou*. Reč podľa pravidiel od spisovateľov v knihách užívaná nazýva sa *rečou spisovnou;* reč užívaná pri službách božích *rečou bohoslužebnou, církevnou*; reč jaká z úst ľudu obecného vychádza: *rečou obecnou* alebo *prostonárodnou*, a reč národná, v ktorej je kto (hneď od matky) vychovaný, tak že ňou hovorí hneď od mladosti svojej: *rečou materinskou, materčinou*.

Koľko je na celej zemi živých rečí a nárečí, nevie sa istotne; počitujú ich výše tri tisíce Zdá sa ale že aspoň *rečí* toľko nenie, koľko sa teraz udáva, čo sa čím dial tým lepšej vyzkúma, až sa príbuznosť jejich viacej pozná, než podnes poznaná je. *Odkiaľ ale tolké množstvo rečí na zemi?* To nebývalo v prvých časoch pokolenia ľudského, jako dosvedčuje písmo sväté, v ktorom čítame, že sa po potope sveta ľudia boli rozmnožili, a nemohúc sa vyživiť pre veľké množstvo svoje ďalej v jednej krajne, rozišli sa; ponevráč ale preca v jakomsi spolku zostať mienili, že k tomu cieľu a koncu počali stavať veľké mesto, do nehož by okolní obyvatelia schádzať sa mohli, a vysokú väžu, s ktorej by bolo možno do okolia ďaleko široko zierať, a zprávy a náveštia potrebné dávať: že to ale nič

neprospelo, bo že Boh zvrátil úmysel jejich, poneváč chcel, aby pokolenie ľuďské nebolo shrnuté na jedno miesto, ale aby opanovalo celú zem, a že odtiaľ počala posavádna jedna reč sa rôzniť na mnohé iné, tak že jedon druhému nerozumeli; lebo čím viacej sa jedni od druhých vzďalovali, čím viacej poznaním nových vecí prinútení boli nové názvy tvoriť a čím dlhší čas uplynul, čo jejich predkovia boli mluvili doma materinským jazykom svojím: tým viacej ho v úplnej vlastnosti jeho zapomänuli, tým chytrejšej sa menil jazyk, tak že tu i tam poznenáhla ani pamiatku prameňa svôjho nepodržal. Môhol by sa nekto pýtať: „*Načo je toľko rečí na zemi*? prečo Boh nezachoval len jedon jazyk, jaký bol na počiatku pokolenia ľuďského? Keď by nebolo viacej, než jednej reči, zdá sa, žeby bolo menej ťažkostí a prekážek, žeby sme po všetkých zemach mohli cestovať, so všetkými ľuďmi všetkých vlastí ústne a písomne vyjednávať, knihy a spisy všetkých národov čítať a žeby sme skorej považovali sa za údy jednej veľkej rodiny ľuďskej, žeby sme tým tedy jedni druhým blížej boli postavení, kdežto naproti tomu rozličné jazyky národy rozličné od sebä vzďalujú a odcudzujú.“ Ale na to sluší odpovedať: „Jako sa kto pýtať môže: Prečo toľko rečí na zemi? podobne môže sa pýtať: Prečo Boh nestvoril len jedon druh stromov, len jedon druh obilia, len jedon druh zvierat? Stačil by zaiste len jedon každý taký pre potrebu nevyhnuteľnú človeka, a bolo by nám usporeno mnoho starostí a práce. Prečo? Poneváč Boh je Boh hojnej štedroty a obľubuje si v rozmanitosti tých vecí, ktoré pôsobí. Môhol ovšem len jedinkú reč na zemi zachovať, že ale urobil ináč to zaiste má dôležité príčiny, a stalo sa to z prezreteľných a láskavých úmyslov. Stalo sa to, aby sme učiac sa jazykom cudzím ostrili svôj rozum a vtip, a tým požívali radosti, ktorá plynie z dobývania známostí a vedomostí užitočných, radosti duševnej tej, nad ktorú nenie lež radosť dobrého svedomia. Stalo sa to, aby každý národ úžej vospolok sa sjednotil. Také užšie sjednotenie sa národa ovšem jedinou rečou obzvlášťe sa môže dariť, jako i privádza veľké prospechy. Každý človek môže totižto ľahšej účinkovať na vzdelaní a oblažení menšej čiastky ľuďstva, ktorí sú mu na blízku, nežli ľudí všetkých a všade a ďaleko vzdialených, preto že má väčšiu už prirodzenú náklonnosť k ľudom tým, s ktorými zrodený je v jednom kraji, poneváč ho rovné radosti, rovné starosti, rovné nádeje, rovné nebezpečenstvá k nim tiahnu a pútajú. Jednotlivé národy, rečou svôjou úzko

vedno súc spojené, najprv sebä vzdelávajú a oblažujú, a potom tým čo prospelo im, pozlúžiť môžu národom iným snadnejšej, nežli by môhol každý človek zvlášte, bez užšieho spojenia s ľuďmi sebe blízkymi, pomáhať ku vzdelaniu a oblaženiu pokolenia ľudského po celej zemi rozšíreného. A jako rozličné na zemi jazyky nemálo prispievajú k snadnejšiemu vzdelaniu a oblaženiu národov jednotlivých: tak naproti tomu mocne prekážajú, aby národ nebol druhým nakazený ústne alebo písomne nákaznými náhľadmi, nespokojnosťou s vládou, neverou, prostopášnosťou mravov a t. ď. Cudzia reč je jako vysoký múr, prez ktorý nesnadno od národa jednoho k druhému môže sa dostať pokušenie a svedenie k hriechu a neprávosti. Lebo ťažko vstúpiť vo spolok s tými, ktorých reči nerozumieme. — Komu schopnosť daná, kto k tomu má povolanie; ten ovšem nech sa učí jazykom cudzím a otvára vlastencom svojim neučenejším poklady múdrosti, v knihách a spisoch cudzojazyčných složené. — Jestliže ale veľmi prospieva učiť sa jazykom cudzím a tým sebe získať prostriedky k snadnejšiemu obcovaniu s cudzincami a soznámeniu sa s obsahom dobrých jejich kníh a spisov: je každému najviac potrebné znať, a to *dobre znať* reči, ktoré panujú vo vlasti, ktorú obýva n. p. nám Slovákom reč maďarskú a nemeckú; *predo všetkým* ale a to *dôkladne* reč národa toho, ktorému náležíme, *reč národnú materinskú*, našu milú, od ošemetných odrodilcov zaznávanú, ale horúcej lásky a vernosti našej hodnú *drahú reč slovenskú*.

Dľa V. Hnojka.

138. Rozmanitosť jazykov.

Synu! čuj, jak v letnom pluku
Boľ i rozkoš sa zjavuje:
Toľko hlasov, toľko zvuku!
Až nám srdce poskacuje.

Inak milostný spev baví
Okriedlenca v tiennom lese.
Inak svoje city javí
Spevec, čo sa k svetlu nesie.

Inak volá své mláďatká
Zádumčivá holubica,
Inak vábi své dieťatká
Zvučná k sebe žežhulica.

Inak v svojom plese spieva
Zlatých klasov milovnica,
Iný zvukov prúd vylieva
Štebotavá vlaštovica.

Iným hlasom prejavuje
Škrván to, čo srdce želá,
Iným hlasom prespevuje
Sladkozvuká filoméla.

Trúchlivé boly by sady,
Kdeby *jedna* pieseň znela,
A svet nemal by tej vnady —
Keď by *jedna reč* byť mala.

Z B. Jablonského.

139. O zemi.

Národy, prv než vzdelaním a obchodom medzi sebou lepších a obšírnejších známostí o zemi došli, tvorily si o nej všelijaké domnienky. Nevzdelaný vôbec predstavuje si sebä čo sred všetkých vecí, staviac všetko iné okolo sebä a domýšľajúc sa, že všetko k nemu poťažné je. Indovia, národ starodávnej vzdelanosti, mali svoju vlasť za ostrov, okolo ktorého ostatnia zem v siedmich polostrovoch položená je. Za ploský okres zem starí vôbec považovali; po stoletiach teprv soznali ľudia, že zem, na ktorej žijeme, je guľou.

Ovšem keď vôkol hľadíme zdá sa nám byť zem ploským okresom, na ktorý po kraji obloha nebies vôkol nalieha. Avšak kamkoľvek prijdeme, v jakúkoľvek výšku vystúpime, to samé vidíme; keby ale zem plochou bola, ovšem by sme nekde naliehajúcu oblohu na blízku uzreli, ba jej hmotnosť namakať museli. Dalej na rovine čokoľvek vzdialené je, keby zcela rovná bola, hneď by sme v celosti videli, kdežto od miest vzdialených spatrujeme najprv väže, hôr a stromov vrcholy, áno i na mori vzdialenejších korábov uzierame prv vŕšky, zástavky, než dolejšie čiastky, čo nám to samé odôvodňuje. Slnce neosvecuje celú zem naraz, lež k západu postupujúc len povoľne a čiastočne. Prichádzajúc k rovníku spatrujeme nové hviezdy a naproti miznú nám iné posavád vídané. Toto poznali už u starých mnohí učení, nemohli to však náležite potvrdiť pre nedostatok známostí a potrebných k ich nadobudnutiu nástrojov. Konečne roku 1519, 20. jasňa (septembra) vyploval Magellan z mesta San Lucar s päť koráby a ploval k západu, k južnej Amerike, kde u Patagonov pristál, úžinou morskou vždy ďalej k západu a prišiel k ostrovom za východnou Indiou, ku ktorej prichádzali dosavád Europania prez Aziu, alebo okolo Afriky. Po jeho smrti ploval Kano Španiel tou samou cestou ďalej a pristál 7. jasňa 1522. zase v meste San Lucar. — Tôňa na mesiaci spôsobená zemou, keď medzi tento a slnce stúpi, tiež ukazuje, že zem naša je guľa. Merovedou, v novejších časoch vždy viac vzdelávanou, a prírodovedou soznané je; že ona ale nenie úplnou zcela okrúhlou guľou, lež pri póloch čili uhloch stlačenou, priploštenou, u rovníka zase trochu vyvýšenou. Sprosták ovšem namietne: „Keby zem guľatá bola a sa točila, jakože by sme, niesuc v nej vkorenení, mohli na nej stáť nepadnúc do oblohy práznej?“ Ten však pováž, jak veliká je ta guľa, jak veľké

teda na nej všade sú kraje a roviny okrúhle, keď najvyššie vrchy sotva k piesku na dosť veľkej guli prirovnané byť môžu. Pomni, že i s gule rychle sa točiacej zrnko nespadne; že ani z pohára, spešne otáčaného, voda alebo iný mok nevytečie; pomni, že všetky telesá na guli zemskej k sredu zeme sa tiahnu a v priestore neskončenej sveta nikde *tuhore* ani *tudolu* nenie, a porozumie z toho, jak námitka jeho nemôže odporovať nálezom toľko učených mužov.

Hovoríme, že každá pohybujúca sa guľa o svoju *osu* sa točí; tej osy konce menujú sa *póly* alebo *uhly*. Kruh tiahnutý od uhlov vôkol zeme a naprieč novým delený dáva *rovník*. Čo od rovníku toho k uhlom leží, nazývame *šírosťou*, čo od prv spomänutého kruhu sem alebo tam, *dĺžosťou* zeme. Každý kruh delí sa na 360 čiastok, ktoré nazývame *stupňami;* tyto rozdelujú sa zase na šesťdesiat *minút*, a minuta na šesťdesiat *sekúnd*. Kruhy od rovníku v rovnej dialke k pólu položené zovú sa *zárovníky* (parallely), jaké sú *tropy* alebo *úvraty*, medzi ktoré padá prostopádny lúč slnca, tak že dojdúc k jednomu, vracia sa opäť k druhému. Medzi dvaciatym a osemaštyriciatym stupňom od rovníku mení sa ten pokrok slnca v mnoho tisícoch rokoch; teraz padá asi na $23\frac{1}{2}$ šírosti. Kruhy skrz rovník vedené, poneváč v oblohu vyvýšené tam padajú, kde slnce v poludnie svieti, nazývajú sa *poludníkmi*, *meridiany*. Počítajúc kruhy od rovníku k uhlu, meráš šírosť buď severnú buď južnú; počítajúc poludníky od istého hlavného, meráš dĺžosť buď východnú lebo západnu. Veľký okres medzi uhly a rovníkom menuje sa *obzor;* sred jeho nado mnou *čelník*, *zenith*, sred podo mnou *podnožník*, *nadir*. Postaviac sa tvárou k *východu*, máš k svojej ľavici *uhol severný*, *sever*, k pravici *uhol južný*, *juh*, za sebou *západ*.

Každú guľu malú i veľkú delíme, jak sme už udali, na 360 stupňov; tedy bysme sa nepresvedčili o velikosti zeme, keby sme aspoň nektorého dielu skutočne nepremerali a najlepšej by snáď bolo zem u rovníku merať. Stupeň na rovníku tedy obsahuje 15 míľ zemepisných, z ktorých každá obnáša 23640 rýnskych stôp, a rovník má takých míľ 5400. Priemer zeme prosredný má 1719, priemer rovníku $1716\frac{1}{2}$, priemer pólov $1721\frac{1}{2}$ míle. Teraz násobíš-li 1719 × 5400 dostaneš 9,282,600 míľ štvorečných, koľko povrch zeme obnáša, a ten počeť rozmnož tretinou polopriemeru $286\frac{1}{2}$, a obdržíš obsah zeme telný, totiž 265,846,490 míľ kostečných.

Čím ďalej od rovníku, tým menší je každý zárovník;

tak že na prvom už stupni je len 5300 míľ. a jeden stupeň teda len $14\frac{353}{360}$ míľ obnáša, na 20° padne 5074. a 1° len $14\frac{334}{360}$ a na 50° 3471 míľ, stupeň $9\frac{334}{360}$ míľ. na 89' však 94 míľ, a na jeden stupeň tedy len štvrť míle. Slnce zem osvecuje. Ponevádž zem o svoju osu k východu sa točí, rozodnieva sa na diele tom, ktorý je obrátený k slncu, a síce čím blížej k východu krajina, tým skôr tam sa dnie (o stupeň blížej, o 4 minuty skôr), a tak plavci plaviaci sa okolo zeme k východu, slncu temer v úsrety, deň získajú; naproti k západu zamerujúc, deň ztratia. Keď je u nás poludnie, je u protinožcov (Antipoden) polnoc. Zem koluje okolo slnca kosmo; preto na istom mieste svetlo po celý rok nenie rovné. Čím ďalej k juhu lebo k severu od rovníku miesto nejaké leží, tým nerovnejší je rozmer svetla, tak že sa ustanovuje 30 astronomických pásov, klimatov. Od rovníku až do 8° 34' deň alebo noc trvá najďalej 12—$12\frac{1}{2}$ hodín, a po stupňoch vždy pribýva, takže u nás medzi 48° a 49° najdlhší deň i noc už okolo 16 hodín trvá; na 66° 32' už 24 hodín, na 67° 18' celý mesiac a na 90° pol roka.

Slnce zemi i teplo sosiela, ktoré tiež dvojím pohybovaním sa zeme dvojnásobne sa delí. Tým že sa točí o svoju osu, ustanovujú sa pásy; tým že koluje kosmo okolo slnca, leto a zima, s jarou a jaseňou. Rovník je najviac k slncu obrátený, preto naň padajú lúče slnečné zrovna, tedy najsilnejšej; čím bližšie sú kraje k uhlom, tým šikmejšej, tedy i slabšej slnce tam dolieha. Čo sa týče mathematického, mernického rozdelenia zeme, rozmerujú sa troje *pásy* alebo *klímaty: horúci,* od rovníku obojou stranou k $23\frac{1}{2}$°, *miérny* až k uholným kruhom, a od nich k pólom *zimné* pásy. Južná strana má však menej tepla, lebo tam nalezajú plavci už na 62° kry (krusce) ľadové v mori, a na 72° večne pevný ľad, čo k našej strane teprv o šesť stupňov výšej sa nachádza. Mimo toho vždy po desiatich stupňoch prírodných alebo fysických určiť by sa mohlo menších pásov devätoro. Teplo riadi sa však nelen vzdialením od rovníku, ale i výškou v parnatom obore nad hladinou morskou.

Jadro zeme nám je neznáme. Maskelyne, Skót, ostrovtipný zkúmateľ prírody, domýšľa sa, že zem vnútri záleží z kameňa nad žulu tvrdšieho, n. p. zo železnáku magnetičného, o čom svedčí i úchyľnosť magnetu k pólom.

140. Hádky slovné.

1. Tam hore v povetrí, v hodnej vysokosti
Býva hniezdo moje v každej čiastke roku.
Hneď som o samote, hneď zas v spoločnosti;
Ale rovných sebe nemávam pri boku.
Bez nohy, bez krídla, preca sem tam chodím,
A vydávam spevy moje v tuhom hlase.
Srdce mám, — a preto hlásim radosť sveta.
Od veľkého smútku mlčím v smutnom čase.
Zpýtaš sa, že zkadiaľ rodom ja pochodím?
Pochodím zo zeme a v peci sa rodím.

Звон.

2. Celé som podstata ja tela ľudského;
Bez prvej písmeny dom kovu každého;
Prilož k ostatním dvom zas druhú literu,
Toto obyčajne ľudia radi berú.

Груда, руда, дар.

3. Role a záhrady časom súrodňujem,
Bez hlavy v polnočných krajinách panujem.

Трус, Рус.

4. Riekou a krajinou sa menujem,
Keď mä čítaš v celosti;
Bez hlavy pod Tatrou ja zvestujem
Kraj slovenskej čulosti.

Морава, Орава.

5. O tom ťa ubezpečujem,
Že ja štyri obsahujem:
Keď mä na krátko vypovieš,
I krv zo mňa potečie;
Keď mä ale zdĺha povieš,
Chlieb sa zo mňa upečie.

Мука, мука.

6. Keď mä z predku čítaš, zriedka chybím v dome;
Keď zo zadku, rastem na nádejnom strome.

Сол, лос.

7. Ja som malý vojáček,
Mám preostrý bodáček;
Trebas nemám svoje pole,
Stavám si preca stodole.

Nosím ťarchu celý čas
Dokým v poli stojí klas.
A keď zima nastane
V kasárni sa zostane.

Вчела.

8. Šu. cha, ru. cha. — šucha, rucha:
Nemám úst a nemám brucha;
Čo mi prijde pod zuby
somelem na otruby:
Ani ho nepožujem.
Pod sebä ho vyplujem.

Пила водоу гнана.

---

141. Zámok Devín

(nem. Theben).

Jedna z najvätších pamätností. ktorá nám zo života starých Slovanov až po dnes zostala. je srúcanina zámku Devína. Leží ona na hranici zeme uhorskej. a síce v tom kúte požuňskej (prešporskej) stolice. ktorý je medzi Dunajom a Moravou doňho vtekajúcou zatisnutý. V tomto kúte vyzdvihuje sa. a to síce zo samých vôd Moravy a Dunaja. vysoká, skoro na kolmo strmá, len od východo-polnoci ľahko prístupná skala, z ktorej sa ukazuje plavcom velikánska srúcanina devínska jako kľúč zeme uhorskej. Hej! boli že to za ľudia ti naši predkovia slovenskí! bola že to za vôľa pevná, odhodlaná. že sa len mohla oddať do takej práce. čo ešte po prežitom pol-druhom tisícročí v pozostatkoch svojich nám privoláva: „Cože sa bojíte každej prekážky. jestli je vôľa vaša pevná?“ Bolaže to sila: tomuto skalisku na hlavu postaviť korunu. žiadnymi vichricami dosiaľ nesrazenú. ktorá bola svedkom moci a slávy predkov našich!

Založenie hradu Devína padá bezpochyby do tých časov, ktoré časom „sťahovania sa národov“ sa volajú. teda do 5. alebo 6. storočia kresťanskej časomiery. Niektorí spisovatelia tvrdili. že Devín od Rímanov bol založený; to však môžu tvrdiť a písať len ľudia takí. ktorí by svetu slovanskému i ten ostatní dôvod starodávnej moci a slávy odškriepiť chceli. Devín je slovanské budovisko; čoby žiadnych iných dôvodov nebolo. užby samé meno „Devín“ slávsky jeho základ ukazovalo. Založili ho bezpochyby Slovania jako pevnosť hraničnú,

z jednej strany Rímanov a z druhej národy od východu do slávskych krajov sa tisnúce na uzde držať majúcu. S mocou povstávajúceho kráľovstva Veľko-Moravského i sláva Devína sa najvätšmi rozvila: *Svätopluk* a brat jeho *Rastislav*, králowia Veľkomoravy slovenskej, prevodzovali tu nádheru svoju. Medzitým je nám ale Devín i smutnou pamiatkou toho, že bratská nesvornosť všade a vždy priepasť záhuby a nešťastia otvára. Čím ďalej čas postupoval, tým ťažšie búrky a nebezpečnejšie príbehy sháňaly sa okolo Devína; stál on dlho pevne proti nápadom Maďarov; ale roku 903. po Kristu s týmto hradom padla i ta čiastka Veľkej-Moravy, čo medzi Váhom a Moravou ležala, do maďarskej moci.

Od toho času, čo týmto spôsobom država Veľko-Moravská viac pre domácu nesvornosť, než pre moc protivníka sa rozpadla, Nemci zrak svôj obrátili na Devín, chcúc ho vytrhnúť Maďarom, z tohoto hradu do nemeckých krajín krvavé vpády činiacim; tyto však jejich žiadosti sa nevyplnili, ba ani sám Fridrich „bojovný," ktorý r. 1233. Devín zbraňou dobyť si umienil, slávy tejto sa nedočkal. Len o 40 rokov potom ešte raz ruka slávska tuto pamiatku moci svojej opanovala, a síce r. 1272. Toho času kráľ český *Otokár* Devín zbraňou si podmanil, ale nezadlho potom na krásnych rovinách pod Devínom ležiacich v boji proti Rudolfovi z Habsburgu korunu i život ztratil. Tak pripadol Devín potom do moci kráľov uhorských, ktorí ho hrabãťom Sväto-Durským a Pezinským oddali. V ťažkých vojnách, ktoré sa vedly po nešťastnej smrti Ludvika II. o korunu zeme uhorskej, Devín do moci Vojvody Sedmohradského, Zápolya, padol; za ním nastúpila ta ďalej rodina Báthory, ktorej údovia písavali sa v svojich listinách „Kastelláni Devínski." V nepokojoch krajinských za času Ferdinanda II. Devín veľmi mnoho vystál; lebo r. 1620. vojsko Bethlenovo ho dobylo, nasledujúceho ale roku cisarský vodca Gróf Bouquoy Devín Bethlenovi zase odňal. Tak po rozličných premenách r. 1650. Devín sa dostal pod menom večitej majetnosti do rúk Palatína, grófa Pavla Pálffyho, a v rukách potomkov jeho až po dnes zostáva. I velikánske vojsko turecké pod Kara-Mustafom r. 1683. ku Viedni ťahajúce, chcelo sa ho smocniť, ale už tu pri Devíne na víťaznej zbroji štrbina Turkom sa urobila, ktorú zbroj málo potom Ján Sobiesky docela pri Viedni rozlámal.

Ohľadom na novejšie prípadky Devína len ešte toto pripojíme: už na počiatku 18. stoletia bola sa čiastka Devína najvyššia od obyvateľov zanechala, nie tak preto, žeby tyto

už výše tisícročné hradby neboly mohly pánovi svojemu bezpečnú hospodu poskytnúť, jako preto, že s pokojom krajinským i spôsob života veľmi sa premenil. Nebolo teda už treba pánom Devína život, slobodu a majetok v hradbách ukrývať; odobrali sa do súsedného Požúňa.

Ale ani vo veku našich otcov nemal Devín pokoja; lebo roku 1809-ho, keď Francúzi nepriateľský nápad až do Uhier urobili, i Devín spolu so súsedným vrchom Kobel rečeným zaujali a vojanskými násypami opevnili; pri svojom odchode ale i spodnú čiastku Devína pomocou púšneho prachu rozhádzali, tak že teraz len samá holá srúcanina, pod ňou ale kvetúce mestečko Devín (Theben) oku pocestného sa predstavuje.

D. Lichard.

142. Žiaľ nad Devínom.

Pod skalinou starý Dunaj sa prestiera,
A čo to tam shora tak hrdo poziera?
Zámok je to, zámok, dievky ho stavaly,
A v ňom naši králi šíro panovali.
Devín je to, Devín, ten zámok vysoký;
Večerná mu zora osvecuje boky.
Jeho strmé boky zora osvecuje,
Jeho staré múry žiarou pozlacuje.
Či ty zámok, či ty žiarou chceš ukázať,
Jakú slavu mali, čo tu panovali?
Hoj, či chceš zaplakať tvárou skormútenou
Nak krvou slovenskou márne vycedenou? —
Ale žiara zhasla, tma sa rozložila,
A hviezdička zlatá rezko vyskočila.
Rezko vyskočila, Devín pozdravila,
Jako by mu dobrý večer povedala.
Zapadla za lesy i ta hviezda jasná,
Jako sa od matky lúči dcéra krásna.
„Tak i tvoja sláva, zámku milý, stíchla!“
Takto duša moja nad Devínom vzdychla.

M. Pohronský.

143. Slavnosť postavenia pomníka J. Hollému.

Pamätný pre Slovákov 11. máj 1854. k slavnému odhaleniu pomníka Hollého určený konečne zasvitol. V úplnej veleb-

nosti svojej vystúpilo slnce do oblohy nebeskej, ani najmenšou mrákavou nezakalenej, jako by tiež svoju radosť nad neobyčajným týmto národným sviatkom bolo vyjaviť chcelo. V mestečku samom Dobrej Vode — v stolici nitranskej — trebárs bol deň robotný (štvrtok), všetko jako v najvätší dajaký církevný sviatok vyzeralo. Žiaden tu nepracoval, žiaden o všedních prácach nerozmýšľal, ale každý chystal sa sviatočne oblečený, aby môhol brať podiel na slavnosti, ktorá priam odbavovať sa mala. Čím vyššie slnce vystupovalo, tým viac hostí z rozličných blízkych i ďalekých strán, peší i na vozoch pribývalo, a tým i mestečko hlukom a životom prichodiacich mimoriadnu tvárnosť na sebä bralo.

O 9. hodine svolával hlas zvona obecenstvo do chrámu. Kňazia, svetskí, literáti, páni, remeselníci, roľníci, katolíci, evanjelíci v príkladnej snášanlivosti brali podiel na slavnosti, ktorá slavnou bohoslužbou svôj počiatok vzala. Po dokončení tejto medzi stálym vyzváňaním, trúb zvučaním a bubnov rachocením celé obecenstvo v peknom poriadku pobieralo sa z chrámu na hrobitov. Tu najprv dľa predpisu obradov církevných posvätil miestny farár a dekan pomník, potom ale z vyvýšeného miesta prehovoril J. Viktorin k shromaždenému obecenstvu primeranou rečou, v ktorej na krátko podujatie a dokončenie národného diela objasnil a v mene výboru pomník verejnosti oddal. Zatým spieval celý zástup pieseň od Josefa Emanuela k tejto príležitosti složenú, ktorej keď poslednie zvuky odznely, rečnil obšírnejšie Ján Palárik o zásluhách spisovateľstva národného vôbec, a Hollého v poťahu na národ náš slovenský menovite. Po reči Palárikovej zase nasledovala pieseň složená od Ľudovíta Štúra takto znejúca:

V dobrovodskej stráni
Vysoká mohyla,
Nad kým že sa nesieš,
Koho si pokryla?

„Leží v lône mojom
Ten váš všetkých milý.
Spevy jeho sladké
Všetkých vás pojily;

Tu ta jeho vážna
Schýlila sa hlava,
Tu leží pokrytá
Slovákov oslava!“

Neskrývaš mohyla
Len ostatky jeho;
Ty spevy sa nesú
I z hrobu nemého:

A s nimi zalieta
I to bystré oko
Tou našou rodinou
Daleko, široko!

Vážny nápev a zdarile vyslovená myšlienka piesne tejto tak pohnula prítomnými národovcami, že sme nejedno oko slzami smáčané spatrili. Potom navrátilo sa celé obecenstvo do kostola, aby, kde slavnosť počiatok svôj vzala, tam i dokončená bola. —

Čo sa miesta hrobu Hollého, Dobrej Vody totižto dotýče, je to mestečko asi štyri hodiny cesty od Trnavy a dve hodiny od Nádaša k severu prosred hôr v peknej doline ležiace. Slovenské meno svoje dostalo od výborného tam zpod skaly vyvierajúceho prameňa, kdežto Maďari miesto to po dobrom kameni (Jókő) nazvali. Okolie Dobrej Vody súhlasí úplne s duševnou povahou nesmrteľného pevca nášeho. Není ono síce tak otvorené a rozkošné, jako na čarokrásnom Považí rozložených Maduníc, avšak je plné divokých krás prírody zádumčivo-romantickej. Kolom malebne rozloženého mestečka rozprestierajú sa nivy, šťavnaté lúčiny a plodonosné sady, obrúbené vôkol vencom tmavých hôr, po ktorých tu i tam pnú sa smelo strmiace skaliny, pokryté jasnolesknúcou sa krovinou, alebo kobercom drobulinkého machu. — Sama pôda vidieku tohoto je pre zpytateľa starožitností a dejín vlastenských nad mieru dôležitá; z temien ale okolitých vrchov otvára sa prenikave krásny výhľad na mnohé pamätné miesta Slovenska.

Na skalnatom vŕšku, zpod ktorého spomänutý prameň vyviera, rozprestiera sa dobrovodský hrobitov, prosred neho štyrmi lipami otočený hrob, a nad týmto vypína sa *pomník* krásne do hora. Pozostáva on z viacej složených, z pieskového kameňa vykresaných čiastok, nápisy ale v mramorových tabuľach zlatými písmenami vyryté a ku štyrom stranám sveta obrátené sú.

Hlavný, jednoduchý nápis na juh znie:

Ján Hollý

nar. 24. březa 1785. — zem. 14. Dubn. 1849.

Na sever:

Slavnému básníkovi
postavili
vděční rodáci.
1854.

Na východ:

Hluk netešil sveta mä, v samotách som Mlieča sedával,
Bol majetok mi celý: k národu láska, Bohu.
Prespevoval veľké a žalostné som dni Slovákov,
Ospevoval vábne ich nivy, lúky, pole.

Odpočinok v Dobrej samotách mám zas Vody chladný.
Rád z toho, len že ležím v národa lône milom.
Konečne na západ:
Údolím berieš kto sa dobrovodským.
A z našich si strán, a synom Slovákov.
K vŕšku sem sa sblíž, tu ležím, pobudni
Chvíľu tu so mnou.
Dávne si predkov deje tu pripomni.
Zkázu ich hroznú, okolím sa vábnym
Obzri na vôkol, na mojej čo harfe
Zavznelo hlasnej.

Na pyramide skvie sa pozlátisté znamenie viery, nádeje a lásky, a vrchol konečne zaujíma poprsie básnikovo na knihách, jako by jeho nesmrteľných dielach, umelecky vytesaným lipovým venecom otočených. Nápisy kníh jeho hlavné práce označujú; a síce na juh: Svätopluk a Sláv: na východ: Básne J. Hollého: na sever: Žalopevy; a na západ: Cyrillo-Methodiada. Vysokosť celého pomníka obnáša od zeme 13 strevíc a 4 palce, poprsie ale samo 3 strevice a 4 palce.

J. Viktorin.

---

144. Pasy.

(Nárečím západno-slovenským.)

Ku prostred neba jasnejšé sa dobývalo slnko,
A prudšé z ohnivých roztrásalo horko pableskov:
Keď sem medzi krovím a zachríplých v tráve koníčkov
Ľúbežnoznícim štrkotem ke studni prichádzal.
Tam hle Pomíl a Bazák, ohromnéj vlády pri dávnych
Stáli bukoch, čo hrubými na výš sa vypínaly hlavmi
Ku hvezdám, a na šír chladné rozkládaly stíny.
Blížej ních každého syté vypočívalo stádo,
A v bok rozvalené makkú si prežúvalo trávu.
První jak mňa Pomíl zahlédá, takto vyrekne:
Prám sem dobre ideš. Chválislave: sadni do chládku,
A studenú smadný občerstvi sa túto vodičkú.
V tom skrojenú z lipovéj mi podal sám výpuky čišu.
Já sa hneď občerstvím a na trávník podla usadnem
On ďálej hovorí: My prám chystáme sa tenkrát
Medzi sebú pasovať: buď nám ty za svedka; i jednúc
Už si naším bol sudcem, a mnes vtedy sádku prireknul.
Keď sme o vystavený pod brestem spívali závod.

Rád za svedka budem, já tak sa mu naproti ozvem:
Neb dobrezkusenýmdívať sa je mílo pasárom.
Chyťte sa tehdy čo skór, a pasujte sa rádne do krála.
A hle v tom zástup sa naráz nám vezme pred očma
Pastýrov, blízkej čo napájali stáda na mláce.
Aj ti sa k nám pridajú; i hneď Vlastislav, obratný
Dobrochvál, Mojmír a Slavoš za Pomíla sa ujmú.
Než Vitohosť, Bojboh, Svatobor, Pomnislav a šťastný
Ptákolovec Deslav na Bazákovu pristali stránku.
Tehdy Pomíl a Bazák vrchné poskládali rúcha,
A v prostred širokého na boj vystúpili písku.
Hneď každý ruky vystírá, a druhého zachytá.
Zhurta pravýma lavé a lavýma pravé si ramenma
Aj paže aj pleca obsáhnú a na vókol obejmú.
Najtužším sešlé na lopatkách s prstami prsty
Uzlem poštisknú, a krivé ďál chrbty uchýlá.
Tak chytený žádal toho ten, toho tento prevýšiť.
V tom sa točá naporád, a včil k sebe, včil zase bystrí
Od seba sa krúťá: kolo až preblúdili veľké,
A všeliký, od noh šlapaný, rozpírčili písek.
Často sa hlavmi do hlav buchnú, ništ predca nemóžú.
Až podvodne Pomíl vystrev nohu mikne Bazáka.
On pobadav chytrosť, na druhú stranu zrázu ho napre.
Začne leteť: poneváč ale pozboli váhu obadva,
Jednako padli na zem; tu jeden na druhého vydrápať
Sa snáží; nenadále Bazák však zostane vrchní.
V tom pastýri kolem, čo mu práli, zapléskali dlaňma,
Než ti sa udvihnú, pasovať zase ďál sa berúcí.
Chvílu kolem veľkú sa točá, ale všetko nadarmo.
Až sevreného Bazák hore nad seba vrhne Pomíla.
On tvárú spádá, a žltý hryze ustami písek.
I hneď ho privalí, chápať hore nežli sa počne.
V tom pastýri kolem, čo mu práli, zapléskali dlaňma.
Včil si už odfúknú, po tretí ráz ešče majíci
Medzi sebú pasovať sa. Celú teda sebrali možnosť;
A prudší než prv do poslednej kráčali pótky.
Tak sa aniž hlbokých nemotává melčina vírov:
Jak tito medzi sebú ze všéj napnúce sa vlády,
Včil na pravú, včil zas na lavú stranu hybko sa krúťá:
Rozplynutý ze celéj prúdem pot tvári vyvírá,
A zmorené ťažkým klesajú zhola oddychem údy.
Z pastýrov každý rozedírá ústa, a hrozným

Svého krikem zbúdzá, zjašené až jastrily stáda.
Po trikrát zatočí tu jeden si druhého povetrím:
Po trikrát každý nohy povstane vždycky na rovné.
Až sa Bazák tuho rozpálí a zrázu Pomíla
Stiskne i nadvihnúc výššej náramne ho veľkú
Treskne silú, až všecky na nem zapraščaly kosti,
A z vókol ďalekými sa zem rozléhala zvukmi:
Jak keby vyvráten praskel buk nekde na Tatrách.
V tom pastýri kolem, čo mu práli, zapléskali dlaňma.
Od téj chvíle Bazák bol medzi pasákami první:
Neb napotom pasovať sa s ním odnechcelo všeckým.

J. Hollý.

---

145. Cesta na Kriváň Liptovský.

Dňa 23. jasňa 1835. vybrali sme sa tam zo Sv. Mikuláša na noc do dediny Východnej, kde prenocovavše o 4-tej hodine ranajšej pobrali sme sa z tadiaľ pod Kriváň. Na rozvidnení, keď už slnce vychádzalo a utešený jasný deň predzvestovalo, dostali sme sa ku kolibám pod Kriváň 3694 stôp nad hladinou morskou, kde sme ranajškovali a obed vozkom, ktorí tu s koňmi a s vozom na poľane zostali, navariť si kázali, dajúc im mäso a čo k tomu potrebné je. Na to sme deviati spolu s prievodičom cestou robenou, ale klikatou, hore kráčať počali, najprv hájmi svrčinovými, potom krovinami kosodrevinou porastlými. O deviatej ráno prišli sme k nižnej priehybe, kde predtým tiež chatrče boly, z ktorých sotva znamenie sa už nachádza, cestou pohodlnou, po ktorej i jazdiť sa môže. Len čo sme na nižniu priehybu prišli, hneď sme zazreli štyri divé kozy utekajúce pred nami dolu do Škaredého žľabu (strmá úboč na západnej strane, takmer pod samým štítom Kriváňa).

Keď pred nekoľko rokmi Jeho C. Kr. Výsosť Arciknieža Josef, kráľovstva Uhorského Palatín, na Liptovský Kriváň osobne ísť chcel, dal Frant. Wiesner z Morgensternu, bývalý praefekt kr. komorských pánstvi, Hrádku a Lykavy, hore spomänuté koliby pod Kriváňom vystaviť, cestu k jazdeniu až po nižniu priehybu urobiť, i tam, kade na vrchol Kriváňa sa vstupuje, stupne do žuly kroz baníkov vykresať, čím je vstupovanie na tento velikáň značne obľahčené.

Prejdúc dobrý kopec, Kopa rečený, ktorý i skutočne tak okrúhly jako kopa vyzerá, a trávou zarastený je, prišli sme k

studničke neďaleko Škaredého žlabu, pri ktorej sme si zajedli chleba s oštiepkom a vínom sa občerstvili, aby sme sa potúžili ku vstupovaniu hore. Tu v divokej prírode človek dvarazy toľko potrebuje jesť jako doma, trovenie žalúdka čisté povetrie veľmi napomáha; radím tedy všetkým, ktoríby na Kriváň ísť chceli, aby potravou hodne sa zaopatrili. Vo vysokosti 6023 stôp nad hladinou morskou, na vyšnej priehybe tu i tam raste tráva už len chudobná bez čerstvosti a zelenosti, naproti tomu ale nachádza sa hojnosť všade veliká plúcovníku (lichen islandicum) medzi škárami žulovými, ktoré skaly mochom drobulinkým zeleným a žltým zarastené, strakate vyzerajú. Miestami najdú sa i kozie bobky potratené, i svišťa sme počuli tu pískať. Štít Kriváňa z tadiaľto pozorovaný, strmí čo dáka holá, žulová, balvanmi pokrytá, rovno do neba strmiaca homoľa. Z ďaleka hladiacim zdá sa byť k severnej strane štít nakrívený, prečo sa tento obrovský vrchi Kriváňom volá.

Nechajúc jednoho z našich spolucestovníkov u studničky, na vrchol Kriváňa sme vystupovali, z jednej ohromnej skaly na druhú kráčajúc a skákajúc. Čím dial tým strmšej a prí-krejšej bolo, tak že z našich spolucestovníkov dvaja ku studničke zase sa vrátili, my šiesti ale odhodlane sme ďalej kráčali, vždy vyššie a vyššie sa driapajúc. Štvornačky sme sa nazad kĺzali, ačpráve sme nektorí v krpcoch obutí boli, a náš sprievodič boso stúpal. V kapcach by sa najsnadnejšie na vrchol Kriváňa vstupovať dalo, lebo i v krpcach i v čižmách kĺže sa noha vždy dolu, čo vstupujúceho hore veľmi unavuje. Museli sme obkračovať veľké skaly ponad strašné srazy a strminy, do ktorýchž hodené kamene len po hodnej chvíli na mnoho kusov sa rozrazivše dolu spadly. Unavení a upotení prácne síce, ale šťastne sme o dvanástej hodine na vrchol Kriváňa sa dostali.

Velebné až k úžasu bolo naše prvé pohliadnutie do doliny Kôprovej na polnoci Kriváňa, na päť jazier (plies), na hradby a rady velikánskych vrchov žulových v súsedstve Kriváňa, v ktorých škárach sňah sa belel, na Spiš, Halič, Oravu a Liptov, ktoré boly so svojimi pahorky, hájiky, potoky, dedinami a mestečky čo na mape vyobrazené pod nami a cez ďalekohľady hladiacim dobre a zretedlne sa nám ukazovali; na Vážecké a Štrbské veliké plesá na východe, ktoré sa nachádzajú práve na chrbtoch hôr s Kriváňom súsediacich. Kriváň z radu Tatier na rovinu Liptovskú k juhu (poludniu) vystrčený vlastné meno má, kde naproti tomu iné Tatry podľa

dedín, v ktorýchžto súsedstve ležia, sa menujú. Na západe Kriváňa je pleso Terianske, z nehož potok Biela, ktorý níže Hrádku do Váhu padá, počiatok svôj má. Na východe zo Zeleného plesa pramení sa rieka Váh, tak že medzi Váhom a Bielou Kriváň strmí, od druhých Tatier celkom oddelený.

Uspokojivše prvú svoju zvedavosť a pooddýchnuvše sebe, posadali sme si na zostatky pyramidy od c. kr. vojanských zememeračov na vrcholi Kriváňa vystavenej, zajedli sme si chleba s oštiepkom a pripíjali sme na zdravie dobrých priateľov vínom, potom sme si zaspievali piesne národné, menovite: „Hej len vždy veselo, Cic kozy kozina“ atď., „Nitra milá Nitra, ty vysoká Nitra“ atď. — a strielali sme tiež do jazera Kôprovej pod nami súceho.

Ačpráve vrchoľ Kriváňa z ďaleka končitým byť sa zdá, preca v dĺžke asi 15, v šírosti asi 4 kroky obsahuje, a je rozdrobenou žulou pokrytý. Výška Kriváňa obnáša 7538 stôp nad hladinou morskou. V takejto vysokosti pre riedke povetrie je hlas ľudský o mnoho slabší než tam dolu, i spievanie s namáhaním spojené, hluk vystrelenej ručnice (flinty) je nepatrný. Naši ale pod vrcholcom nás očakávajúci druhovia počuli i strielanie naše i spev náš. Pobyvše asi za hodinu na vrcholi, poneváč deň bol jasný, na nebi ani obláčka k spatreniu, takže sa nám ztratily vzdialené predmety v modru nebeskom, ubierali sme sa dolu. Naše sostupovanie z vrchoľa bolo ešte obťažnejšie nežli vystupovanie, poneváč sme sa viac po zadkoch spúšťali nežli kráčali a pri každom so skaly na skalu skákaní padali, tak že sme sa i pokrvavili. Dvaja z tých, ktorí boli na vrcholi, ubierali sa Veľkým žľabom na južnej strane dolu s neho, a nás potom uisťovali, že ztadiaľ o mnoho snadnejší schod bol. Keď sme jeden na druhého pri sostupovaní kričali, opätovala ozvena hlas náš i viac raz. Baní všetkých v Kriváni počituje sa päť, v ktorých za starodávna sa pracovalo, teraz ale všetky zašustené sú. O štvrtej hodine po poludní navrátili sme sa všetci ku kolibám pod Kriváň, kde lační súc jedli sme takmer vrelú polievku z pánvy, pri čom nás ale celé húfy komárov neodbytných obletovaly, do úst sa nám tisly, a do lížic i pohárov sa hádzaly. Keď sme si na Poľane oddýchli, ubierali sme sa do Východnej na noc, a tam prenocovavše navrátili sme sa všetci druhého dňa do Mikuláša. Slabší z nás cítili po tejto ceste za nektorý čas pichanie v prsiach a unavenie v nohách.

K. Bielopotocký.

146. Vlasť moja.

Kde dom je môj? kde vlasť moja?
Či znáš ten kraj utešený,
Kde sa Hron, Váh, Nitra pení?
Kde Kriváňa veleba
Pne sa k modrinám neba:
Ach to je ten rozkošný kraj,
Zem slovenská vlasť moja!

Kde dom je môj? kde vlasť moja?
Či slyšíš ty milé spevy
Plynúť z duše švárnej devy?
Toho chrámu milosti,
Dobroty, lásky, čnosti:
Tato vlasť anjelských spevov
Je Slovensko, vlasť moja!

Kde dom je môj? kde vlasť moja?
Či znáš, kde spevec dunajský
V piesni objal svet slovanský,
A hlasom harfy svätej
Odklial hroby zakliate:
Tato zem vzkriesenia Slávy
Je Slovensko, vlasť moja!

Kde dom je môj? kde vlasť moja?
Kde Piešťanské, Sliacke vary,
Kde nejeden hrad prastarý,
Pomníky dávnej slávy
Skloňujú svoje hlavy:
Tato zem pamiatok žiaľnych
Je Slovensko, vlasť moja!

Kde dom je môj? kde vlasť moja?
Kde Štiavnica zlatorudá,
Kremnica, Bystrica hrdá,
Nitra Svätoplukova,
Trenčín tvrdz Matúšova:
Toto je môj rodinný kraj,
Zem slovenská vlasť moja!

Kde dom je môj? kde vlasť moja?
Kde z hôr dumný šum zavieva,
Kde sa fujara ozieva,
Kde je mravov prostota
A pohostinstvo cnota;
To je ten kraj premilený,
Zem slovenská vlasť moja!

A. Krčméry.

147. O bačovi a šarkanu.

Rozprávka slovenská z hôr Trenčanských.

Bol jeden bača; keď bol bača, pásol ovce. Keď ovce pásol, obyčajne si pri nich pískal na píšťalu, alebo ležal na zemi, díval sa po oblohe, po horách, na ovce a na zelenú pažiť.

Jednoho dňa, bolo to v jaseni, v ten čas „keď idú hadi do zeme spať," ležal milý bača na zemi, hlavu majúc oprenú o loket', a díval sa pred sebä po hore dolu. —

Tu naraz sa podivil! Veľké množstvo hadov priliezalo zo všetkých strán ku skale, ktorá stála zrovna bačovi pred očima; keď ku skale prilezli, vzal každý had na jazyk jakúsi zelinku, ktorá tam rástla, zelinkou dotkol sa skaly, ta sa otvorila, a hadi jeden po druhom vo skale zmizli.

Bača zdvihol sa zo zeme, poručil psovi Dunajovi, aby ovce zavracal, sám však šiel ku skale, mysliac si: „Musím ja pozreť, jaká to zelinka, a kam ti hadi lezú." — Bola to zelinka — neznal jaká; keď ju ale utrhol a skaly sa ňou dotkol, otvorila sa skala i jemu.

Vošiel do nútra a octnul sa v jaskyni, ktorej steny lisly sa od zlata i od sriebra. Uprostred jaskyne stál zlatý stôl, na stole ležal v kolečku svinutý veľkánsky starý had. Spal. Okolo stolu ležali samí hadi: všetci spali, ani sa nehnuli, keď bača vošiel.

Bačovi sa jaskyňa ľúbila, dokáď si ju nekoľko ráz neobišiel, potom mu začala byť dlhá chvíľa, zpomnel na ovce a chcel ísť nazpäť, mysliac si: Videl som, čo som chcel, pojdem. — Bolo ľahko povedať „pojdem" — ale jako von? Skala za bačom sa zavrela, keď do jaskyne vošiel; bača nevedel čo robiť, čo rieť, aby sa mu skala otvorila, i musel zostať v jaskyni. „Eh, keď nemôžem von, budem spať," riekol, zaobalil sa do hune, ľahol na zem a usnul.

Nezdalo sa mu, že dlho spí, keď ho jakýsi šust a šum prebudil. Díva sa okolo sebä, myslí, ze spí v kolibe; tu vidí nad sebou, okolo sebä ligotajúce sa steny, zlatý stôl, na stole starého hada, okolo stola množstvo hadov, ktorí zlatý stôl lížu, pýtajúc sa cez tu chvíľu: „Už čas?“ Starý had necháva ich hovoriť, až potom zdvihne pomaly hlavu a povedá: „Už čas!“

Jak to riekol, natiahol sa od hlavy do chvosta jako prút, sliezol so stola na zem, a ubieral sa ku vchodu jaskyne. — Hadi všetci lezli za ním.

Bača poriadne sa pretiahol, zívnul si, vstal a šiel za hadmi, mysliac: „Kade oni pojdú, pojdem i ja.“ — Bolo ľahko povedeť „pojdem i ja“ — ale jako?

Starý had dotkol sa skaly, ta sa otvorila, a hadi jeden za druhým vyšli von. — Keď boľ poslední had vonku, chcel bača von, ale skala sa mu zavrela pred samičkým nosom, a starý had naň hvízdajúcim hlasom zasyčal: „Ty človiečku musíš zostať tu!“

„Eh, čo bych tu u vás robil? — Gazdovstvo nemáte, a spať vždy nebudem. Pustite mä von, mám ovce na salaši a doma zlú ženu, hrešila by mä, keď bych neprihnal včas domov,“ riekol bača.

„Nesmieš prv odtiaľto, dokiaľ nesložíš trojnásobnú prísahu, že nepovieš nikomu, kde si bol a jako si k nám sa dostal,“ zahvízdal had.

Čo mal bača urobiť; rád sa trojnásobnou prísahou zaviazal, len aby prišiel von.

„Nebudeš-li ju ale držať, zle sa s tebou povedie“ hrozil starý had, keď baču von púšťal. —

Ale jaká to zmena vonku, bačovi začaly sa od ľaku nohy triasť, keď videl jako sa čas zmenil, že miesto jasene panuje jaro.

„Ó ja človek sprostáček, čo som to urobil, prespal som zimu vo skale! — Jaj, kde najdem moje ovce, čo povie žena!“ Tak si nariekal, smutne kráčajúc hore ku kolibe.

Videl zďaleka ženu, že tam čosi robí. Niesuc pripravený na jej výčitky, schoval sa do košiara. Keď v tom košiari sedel, videl že pristúpil k žene pekný človek, a očul jako sa jej pýta, kde má muža? —

Bačova sa dala do plaču, a vypravovala, jako v jaseni jednoho dňa bača vyhnal ovce do hory a viac neprišiel. Pes Dunaj že ovce priviedol, baču — že od toho času není. „Snáď že ho vlci sožrali — snáď bosorky na kusy po hore porozvláčaly,“ doložila žena.

„Neplač," volal na ňu bača z košiara; „som živý, nesožrali mä vlci, ani mä bosorky po hore neporozvláčaly, prespal som zimu v košiari." Ale to si zle premyslel bača.

Jak bačova jeho slová počula, nechala plač a pustila sa do hrešenia: „Bodajže ti sto hromovitých bohov do duše uderilo, ty pochábeľ! Si ty statočný chlap? Si ty bača? Poručí ovce božej vôli, ľahne do košiara a spí jako had v zime!"

Bača dával v duchu žene pravdu, že ale povedeť nesmel, čo sa s ním dialo, mlčal, ani neskukol. — Ten pekný človek ale povedel bačovej, že jej muž nespal v košiari, že bol kdesi inde, a keď mu bača povie, načo sa ho pýtať bude, že mu dá mnoho peňazí.

Bačova sa hrozne jedovala na muža že ju oklamal; a chcela dokonca vedeť kde bol. Pekný pán ju ale poslal domov; sľúbil jej peniaze, aby mlčala. Sám ale vzal si baču na starosť.

Keď bačova odišla, vzal pekný pán na sebä svoju prirodzenú postavu, a tu videl bača pred sebou černokňažníka z hôr. Poznal ho, pretože má černokňažník v čele tretie oko. Černokňažník bol človek veľmi mocný, on sa vedel spraviť na jakú postavu chcel, a kto by sa mu protivil, toho by hneď urobil trebárs baranom.

Bača sa černokňazníka veľmi naľakal, mal ešte väčší strach než pred ženou. Černokňažník pýtal sa ho, kde bol, čo videl? Bača sa prenáramne naľakal tej otázky. Čo povedeť? — Bál sa starého hada a zrušenia prísahy, a černokňažníka sa tiež bál.

Keď sa ho ale černokňažník po tretie — a to už hroznym hlasom pýtal, kde bol a čo videl, keď jeho postava pred ním, jako sa mu podobalo, rástla — tu zabudol bača na prísahu. Priznal sa, kde bol i jakým spôsobom sa do skaly dostal.

„Dobre," rickol černokňažník. „tedy poď so mnou, ukáž mi tu skalu a tu zelinku." Bača musel ísť.

Keď prišli ku skale, utrhol bača zelinku, položil na skalu, skala sa otvorila. Černokňažník ale nechcel, aby tam bača vošiel, ani on nešiel ďalej, vytiahol jakúsi knihu a začal z nej sa modliť. Bača strachom bľadol.

Tu sa naraz zem zatriasla, zo skaly ozývalo sa syčenie, hvízdanie, a von vyliezol ukrutný šarkan, na ktorého sa bol starý had premenil. Z tlamy mu šľahal oheň, hlava bola hrozitánska, chvostom tĺkol na ľavo na pravo, a ktorý strom zasiahol, ten prerazil.

„Hoď mu tu ohlávku na krk“, rozkázal černokňažník, podávajúc bačovi jakúsi pásku, pri tom ale oči z knihy nespustil. Bača vzal pásku, ale bál sa k šarkanu pristúpiť; až keď mu to černokňažník po druhé a po tretie rozkázal, poslúchol. Avšak beda bačovi! — Šarkan zatočil sa po ňom a prv nežli sa bača čeho nazdal, sedel šarkanu na chrbte, a ten letel s ním nad hory. — V tom okamžení urobila sa číra tma, len oheň, čo šarkan z tlamy a očí vypúšťal, svietil im na ceste. Zem sa otriasala, kamenie sypalo sa s vrchu dolu. Zlostne šľahal šarkan chvostom z ľavého boku na pravý, z pravého na ľavý, ktorý búček, ktorú jedlinu zasiahol, zlomil jako prútok — a toľko vody chrlil na zem, že tiekla po vrchoch dolu jako Váh. Hrôza prehrozná to bola: bača bol polomrtvý.

Pomaly sa preca zlosť šarkana miernila, nemrskal viac chvostom, prestal púšťať vodu, z tlamy nešľahal oheň. — Bača prichádzal k sebe, myslel že sa pustí šarkan dolu. Ale nebolo na tom dosť, šarkan chcel ho ešte viac vytrestať. Pomaly, pomaličky zdvíhal sa vyššie a vyššie nad hory, vždy vyššie, až sa zdaly bačovi vysokánske hory a hole len čo mravenečné hromádky, a ešte vyššie vystupoval šarkan, a keď nevidel bača nič než slnce, hviezdy a mraky, zostal s ním šarkan v povetrí viseť.

„Jaj Bože, čo si počnem, tu visím v povetrí; skočím-li dolu, zabijem sa, do neba vyleteť nemôžem,“ nariekal bača a pustil sa do horkého plaču. Šarkan nič. — „Šarkane, veľmožný pane šarkane, smilujte sa!“ prosil šarkana; „sleťte zase dolu — do najďalšej smrti vás nepohnevám.“ Kameň by sa bol nad úbohým bačom ustrnul. Šarkan funel a fŕkal, neriekol ani my ani tvy, ani sa nehnul.

„Tu naraz donesie sa k ušiam bačovym hlas škrivánka. Bača sa zaradoval. Blížej a blížej letel k nemu škrivánok; keď sa už nad ním vznášal, prosil ho bača: „Škrivánku, ptáčku bohumilý, prosím ťa, doleť k Otcu nebeskému, vypovedz mu biedu moju! Vykonaj, že ho pozdravujem, že volám o Božiu pomoc.“

Škrivánok odletel k Otcu nebeskému a vykonal bačovu prosbu. I sľutoval sa Otec nebeský nad bačom, napísal čosi zlatým písmom na blanku brezového listu, dal lístok škrivánkovi do zobáčku, a nariadil mu, aby ho spustil šarkanu na hlavu.

Škrivánok letel do povetria, pustil brezový, zlatom popí-

saný lístok šarkanu na hlavu. a v tom okamžení spustil sa šarkan s bačom na zem.

Keď sa bača zpamätoval, videl že stojí pri svojej kolibe, videl psa Dunaja, jako mu zavracia ovce — videl na vŕbe zvonec — a rozprávke je konec. —

Š. Daniell.

---

148. Starý bača.

(Národná pieseň.)

Ja som bača veľmi starý,
Nedožijem do jari:
Nebudú mi kukučky kukať
Na tom mojom košiari.

Ani kukuk, ani sova,
Ani sojka klebetná.
Nebude mä viac prebúdzať
Lastovička štebotná.

Ja som bača veľmi chorý,
Nespôsobný na hory:
Nevládzem po vŕškoch chodiť,
Ani ovečky dojiť.

Ktože vás už ovce moje
Poženie na ty hole?
Bude s vami k studničkám chodiť,
A do chládku vás vodiť?

Kto zachráni vás od škody,
Keď prijdú zlé nehody?
Kto vás bude od vlkov brániť?
Kto jahniatka vám chrániť?

Už ťa nechám dobré bydlo,
Už odložím cedidlo!
Složím baltu i sekanec;
Smrť mä volá na tanec.

Stíchly spevy po lúčinách;
Smutno, ticho v dolinách,
Stíchly gajdy i fujary:
Nežije bača starý!

---

149. Bethlehem.

Mestečko Bethlehem ohľadom na svoju velikosť a počeť obyvateľov nikdá síce nebolo vychýrené, ale jeho meno už na svete starožidovskom pre pamiatku prípadností, ktoré sa stały v jeho súsedstve, bolo veľmi slavné. Tam zomrela Ráchel, žena Jakubova; tam sa narodil Dávid a po okolných vŕškoch stáda svoje pásol, prv než sa mu pomazaním v tomže mestečku hodnosť kráľovská bola dostala. — Ale čože sú všetky tyto udalosti proti tej, ktorá nám kresťanom meno *Bethlehem* najvážnejším urobila? Slovom: *tu sa narodil náš Spasitel*; hodno je teda, aby sme sa opýtali, jako že teraz okolo Bethlehema vyzerá?

Keď človek dnešní Jeruzalem, cestou k poludňajšej strane sveta vedúcou opustí a v divom, skalnatom, vrchovatom okolí asi jednu zemepisnú míľu odbaví, ukáže sa mu trochu radosťnejšia výšina, po ktorej mestečko Bethlehem sa rozťahuje.

Má ono asi 100 domov najviac do skały vykresaných, ostatnie sú budoviská zo skál, obyčajom východných krajín krov rovný majúce; nektoré ale domy miesto krovu majú okrúhle dutiny, čo z ďaleka celému mestečku divnú podobu dodáva. Počeť obyvateľov málo výše 1000 duší vystupuje; sú oni zväčša kresťania východnej a západnej církve; ostatní muhamedánski Arabovia a Turci.

Všetci žijú spolu v príkladnom pokoji. Najprednejšiu prácu svoju na roliach, viniciach a záhradách vynakladajú; lebo chotár Bethlehema nie len za starodávna bol pre svoju úrodnosť *) vychýrený, ale i teraz niet okolia v zemi svätej, kdeby hospodárstvo tak jako v Bethleheme kvitlo. Obyvateľstvo Bethlehema delí sa k svojej pochvale od obyvateľov Jeruzalema pracovitosťou, čistotou a pohostinstvom oproti pocestným; odplatu za to neprijímajú; najväčšiu radosť im ale pocestný europejský urobí, keď im dá v reči porozumeť, že ich drží za potomkov tých kresťanov, ktorí v čas krížových bojov svätú zem boli vybojovali; na tuto rodinu sú veľmi pyšní.

Najväčšiu ale pamätnosť mestečka tohoto tvorí jeden kláštor, lebo v ňom sa nachádza to miesto, kde sa narodzením Krista Pána svetu jeho spasenie ukázalo. Už starí kresťania

*) Na to poukazuje samo židovské meno *Bethlehem*, ktoré toľko znamená jako: *dom* (vlasť) *chleba*.

toto miesto vystavením kostolíka boli poctili; ale rímsky cisár Hadrián dal ho rozbúrať a na jeho miesto chrám bohyne pohanskej Lady (Venuše) vystaviť. Potom ale Heléna, matka Konštantína Veľkého, zrušila tento pohanský chrám a na posvätnom mieste tomto založila terajší chrám blah. P. Marie, ktorý je najstarší chrám kresťanský v celej svätej zemi. On je gréckym spôsobom v podobe kríža vystavený; stĺpy z bieleho mramoru nosia dutinu jeho, a tato je z dreva cédrového vytesaná. Medzitým oko pocestných darmo hľadá v kostole tom oltár alebo kazateľnu; steny sú holé, všade znaky spústy ukazujúce; i hlavná brána je zamurovaná a len cez nízke dvierca, pod ktorými človek sohnúť sa musí, možno do kostola pristúpiť.

Bránu tuto preto dali Františkáni zamurovať: že zbojnícki Arabovia zo súsedných pustatín na koňoch dnu do kostola pred oltáre vjazdili a tam pustošili, dokiaľ sa mnísi peňažitým odplatkom nevykúpili; teraz teda tri tretiny kostola jako pitvor kláštora stoja na prázno, a len štvrtá čiastka toho kríža kostol predstavujúceho je v podobe kostola prístrojená. Na dlážke tohoto kostola vidno veľkú mramorovú hviezdu, ktorá je vraj tam osadená, kde sa pomerne na nebi v čas narodzenia J. Krista hviezda ukázala. Od boku tejto strany kostola vedú schody o 15 stupkách dolu do jaskyne, v ktorej nachodia sa i stajňa (maštaľ), kde sa náš Spasiteľ narodil, i jasle, do ktorých bol položený. Tato jaskyňa je v skale vykresaná *), na 6 siah dlhá, 2 siahy v širokosti a pol druhej vo vysokosti majúca; jaskyňu tuto ani svetlo slnečné neosvecuje, ale na miesto toho horia 32 lampy ustavične.

Poval nosia mramorové stĺpy; po stenách ale visia všelijaké, zo sriebra povybíjané obrazy, na ktorých predstavujú sa prípadnosti okolo narodzenia Krista Pána. Hlavný oltár stojí na tom mieste, kde sa Kristus Pán narodil; z druhej strany nachádza sa druhý, lampami ožiarený oltár, a tento predstavuje jasle, do ktorých dieťatko narodzené položili. Nad oltárom prvším je v mramore osadený tento nápis latinský:

*) Už sme tam hore spomnili, že daktoré domy v Bethleheme sú do skaly vykresané; to i za času Kristu Pána tak bolo. I vtedy nielen domy, ale i svoje hroby dali si často židia do skaly vykresať; veď i Krista Pána v takom hrobe pochovali.

Hic de virgine Maria
Jesus Christus natus est.

Po slovensky:

Tu z panny Marie
Ježiš Kristus sa narodil.

Ešte sa ukazujú a navštevujú v súsedstve tohoto kostola dve pamätné jaskyne: jedna v ktorej sa majú nachodiť kosti Herodesom povražděných mláďatiek, a druhá, jaskyňa sv. Jeroníma rečená, v ktorej sa tento svätý otec výše 50 rokov bavil, a tam písmo sv. do latinskej reči prekladal. Asi na pol hodiny ale od mestečka k východu leží to pole, kde pastieri nocovali, ktorým sa najprv radosťná zpráva o narodzení Krista Pána dostala; predstavuje ono úrodnú, krásnu krajinu, ktorá je až po dnes bethlehemským pastierom pre dobrú svoju pašu milá.

Obyvatelia kláštora tohoto, dva dvory majúceho, sú krome spomänutých františkánov ešte mnísi arménski a grécki; počeť ale všetkých málo kedy výše 20 mužov vystupuje. Ich povinnosť je: toto miesto chrániť a pocestných kresťanov, rodisko Krista P. navštevujúcich opatrovať; preto sa svojím pohostinstvom všetci vyznačujú a za svoje služby odplaty neprijímajú. Výhľad z kláštora je utešený; k východu vidno Jordan, Mrtvé more a vrchy Arábie, ku poludniu tak rečenú horu Frankov (tak menujú tamejší Turci kresťanov vôbec), ktorej vrchovec veľká jedna srúcanina krášli; ona predstavuje pozostatky pevnosti, v ktorej sa držali kresťania potom, jako na konci krížových bojov Jeruzalem zase Muhamedáni od nich dobyli, ešte za 40 rokov, až sa zo zeme svätej celkom vypratať museli.

D. Lichard.

150. Malý Kristus.

Veliká Noc sa skončila
V slavnom Jeruzaleme,
Ľuďstva sa rozchádza sila
Do svojej Svätej Zeme:
Len v zázračnom jej kostole
Pri zlatom, obetnom stole
Starejších stoja rady
A s nimi Kristus mladý.

Nebová rúška zastrela
Nebeské údy jeho,
Na útly grg pleť sletela
Vlasu zlatožltého.
Z čela mu svieti nevina,
Z úst idú hlasy Bohsyna,
A divná múdrosť sedí
V otázke, v odpovedi.

Chlapec ten má dvanásť rokov.
V triciatom svet prehodí:
A Izraela prorokov
Nečutý mráz prechodí,
Tento kraj purpury mrví,
Ten hnevne mračí obrvy,
Tento úklady varí.
Tamten myslí na čary.

Tu vkročí slavná mať jeho
A dieťa si zobjíma.
Mohutnosť ľaku hrozného
Materské ňadrá sdýma;
Syn Marin teší malý:
Čo ste mä inde hľadali?
Viete, že musí byť Syn,
Kde je Otec Hospodin!

Dieťa bol on, náš vrstovník,
Rastúci duchom, vekom;
On, ľuďstva svätý milovník
Smieril Boha s človekom:
Zvrátil bludných duchov hrady,
Rozsvietil pravdy lampady! —
Oj, často svet netuší,
Čo z mladých svitne duší.

A. Sládkovič.

151. Lupčanský zámok.

Na čarokrásnom horňom Pohroní v stolici zvolenskej, nečo výše hodiny od Baňskej Bystrice k východu vzdialený vypína sa nad mestečkom tohože mena *(Slov. Lupča)* k severovýchodu na skalnatom, asi 50 siah vysokom, strmom, zo západnej strany holom, z poludňajšej ale lesnatom vrchu zámok lupčanský, popod ktorý ide cesta hradská a z ktoréhož jesto ten najkrajší výhľad dolu ku Zvolenu a k horám kremnickým, hore Hronom ale až po Čertovu Svadbu. Zámok lupčanský prislúchal v posledních časoch do počtu tých málo zámkov v krajine uhorskej, ktoré boly ešte zachované a obydlené; ale po osudných udalostiach 1848-ho a 1849-ho i on utratiac obyvateľov svojich a v posledních rokoch vyhoriac, teraz pustý stojí a rozpaduje sa bohužiaľ vždy viac do srúcanín, deliac osud iných zámkov uhorských.

Na zámok lupčanský ide sa na dvoje; u päty kopca na vyvýšenejšom mieste stojí totižto socha sv. Jána Nepomuckého, od ktorej vedie na ľavo cesta, na pravo chodník do zámku, a obe sa schádzajú u hlavnej brány, pod ktorou ešte i teraz prebýva strážnik. Hlavná brána vedie do dolnieho dvora a nižších budovísk, medzi ktorými vynikala nekedy rytierska dvorana, a nad nimi na samom kopci je druhé

oddelenie zámku tiež s dvorom. Dolní dvor a budoviská sú následkom výšej podotknutého ohňa bez krovu. Z dolnieho dvoru ide sa schodami hore do hornieho, kde pod bránou vidno v múre volovu hlavu. Stalo sa vraj raz, že keď poberal sa do kostola pán zámku lupčanského *Pavel Rubigallus* (Rothhahn) cez zverienec, — ktoré meno až podnes zachovala veliká pod zámkom záhrada, ačkoľvek tam už o zveroch ani slýchu — divoký byk proti nemu vyskočil a ho napadol. Na to vraj Rubigallus vytasil šabľu i naraz ho porazil a na pamiatku toho rohatú hlavu jeho tam do múru pribiť dal. Pod touže hlavou zamurovaný je tiež jeden štvorhranný pamätný kameň zo záhrady zámockej, v ktorej bol roku 1749. najdený, vykopaný a sem prenesený, s nasledujúcim nápisom:

Condita sub tumulo hoc requiescunt ossa virorum,
Quos letho obiecit sors truculenta ferro.
Arcem belligerae quando cinxere cohortes,
Deflevitque suam Pannona terra vicem.
Sed tamen ista cavis inclusa cadavera tumbis
Ad vitam surgent voce jubente Dei.

Anno Christi 1605 personae sequentes, in constanti Arcis Liptsensis defensione, pulchram per vulnera mortem opetiverunt, quorum memoria sit in benedictione:

Egregius Georg. *Siroky* de Siroka.
Mathias *Gracza*. Joan. *Iszkra*.
Joan. *Schmitz*. Joannes *Laky*.
Isthaec militibus posuit monumenta *Tribelli*,
Caspari *Tribell* cura paterna suis.

Nachádzajú sa tam i dva iné ešte pamätníky *Tribellovské*; potom nápis z dvora: *Si Deus pro nobis, quis contra nos,* a druhý na ľavo: *Dominus Deus Protector meus. Paulus Rubigallus* 1573 *Jahr.*

V horňom oddelení tomto, kde až po rok 1849. úradník pánstva lupčanského, od B. Bystrice až k novohradskej a malohontskej stolici rozsiahleho, i s príslušným, služebníctvom prebýval, a kde nachodí sa ešte viacej dosti dobre zachovalých izieb, okrem káplnky so starobylými obrazy a nápisy, jesto i hlboká, vo skale vytesaná a vraj až ku Hronu siahajúca, avšak dnes už prázdna studňa. Pri tejto studni nachodí sa jedna izba s krásnou ešte povalou a s nápisom nado dvermi: *Reginae Mariae* 1531., ktorá až podnes *minciarňou* sa menuje, ponevráč tam peniaze sa kovaly za časov tých, ked *Maria* kráľovna zámkom týmto vládla. Pod menovanými a ostatními

budovami zámku pod zemou sú veliké pivnice, kasamaty a žaláre, do ktorých zatvárali nekdy zločincov, v pánstve lupčanskom postihnutých. Vidno tu ešte i ostatky z časov minulých koňského či suchého mlyna, slúživšieho v čas obleženia nepriateľského k potrebám zámockej posádky. Tolko o terajšom stave zámku lupčanského. — Čo sa už jeho príbehov týka, dobu *založenia* zámku lupčanského určiť nemožno. Prvú písomnú spomienku jeho nachádzame pod kráľom *Karolom Robertom*, ktorý zámkom i mestečkom Lupčou vládnuc, udelil tomuto r. 1340. v tomže zámku vydaným kráľovským listom slobody, rovné slobodám mesta Krupiny. Roku 1361-ho bavil sa na zámku lupčanskom kráľ *Ľudovít I.* Pod kráľovnou *Alžbetou*, vdovou Albertovou, prislúchal zámok lupčanský vodcovi povolaných z Čiech Hussítov *Jiskrovi*, po jehož smrti pripadol s ostatnými pánstvami *Jiskrovými* do rúk kráľovských. Na počiatku 16-ho storočia vládli pánstvom a zámkom lupčanským dve šľachtické rodiny *Liptschey* a *Dóczy* de *Nagy Luche*. Za času panujúcich po bitke u Moháča domácich rozbrojov *Krištof de Thurri*, rodom zo Štýrska, úradník kráľovnej *Marie* na zámku zvolenskom, menom jejím s dobronivským a véglašským zámkom opanoval i lupčanský. Roku 1573-ho menuje sa pánom zámku lupčanského vyšej spomínaný *Pavel Rubigallus*, po ktoréhožto smrti, poneváč okrem vdovy žiadnych dedičov nenechal po sebe, oddal ho *Rudolf II*-hý r. 1600 dňa 1-ho decembra *Kašparovi Tribellovi de Jarisch*, ktorý za 20 rokov vládnuc pánstvom a zámkom lupčanským rozmnožil budovy zámku, r. 1606. vystavil chrám Pána v Predajnej a s počiatkom r. 1620. obnovil kostol valašťanský. Obnovil tiež kostol lupčanský, vybudoval viacej fár a škôl a zomrel na zámku lupčanskom 31-ho júla 1620. Po smrti Tribellovej nadobudol Lupču gróf *Juraj Séči* z Rimaséče, hl. župan st. gemerskej a pán na Muráni. Po jeho smrti pozostalé po ňom 4 dcéry: *Maria, Barbora, Eva* a *Katarina* vládly do času pánstvom lupčanským spoločne, od r. 1646-ho ale rozdeliac medzi sebou pánstva otcovské, najmladšej *Kataríne*, za *Jánom Lisztiusom* z Kepčína vydanej, pripadol zámok lupčanský. Od týchto jako i od nástupcov jejich obyvatelia lupčanskí mnohé krivdy a ukrutnosti museli podstúpiť. Kataríne odňal r. 1661. zámok lupčanský gr. *Fr. Vesselény de Hadad*, palatin krajinský, vezmúc si staršiu jej sestru *Máriu*, vdovu po Štefanovi *Bethlénovi* za manželku a spreneveriac sa kráľovi započal tu 1666. i s viacej inými spoluúčastníky velezradu snovať,

ktorým cieľom sišli sa r. 1667-ho v B. Bystrici k obecnej porade; lež boli prezradení. *Vesselény* dňa 26-ho marca tamže sa otrávil a hneď nato v noci na 27. mrtvého odvezli najprv na zámok lupčanský a odtiaľ na Muráň, kde ho i dňa 21-ho apríla pochovali. Následkom čeho kráľovský fiskus r. 1670-ho zaujal s ostatními statky *Vesselényho* Lupču a od toho času patrí ku statkom kr. komory uhorskej. Prvým ale c. kr. veliteľom zámku r. 1670-ho ustanovený bol *Štefan Borassel.*

M. Chrástek.

152. Turčín Poničan.

(Povesť Ponická.)

Jajže, Bože, strach veliký,
Padli Turci na Poniky: *)
Padli, padli o pol noci;
Jajže, Bože, niet pomoci.
Ľudia Boží, utekajte,
Zajať Turkom sa nedajte:
A čo mladé — zutekalo,
A čo staré — nevládalo. —
Skočil Turčín bystrým skokom
Do jalšiny nad potokom:
Našiel on tam starú ženu,
Medzi krovím učupenú.
Také jej on robí muky:
Do železa dal jej ruky,
Provaz hodil jej na šiju
A o koňa pripial si ju.
Vláči Turčín starkú, vláči,
Po hrobline po bodliači:
Starkej krev sa z nôžek leje,
A Turčín sa iba smeje.
A keď ona už ustáva,
Kančukou ju pošibáva:
A keď ona na zem padá,
Ostrohami v bok ju báda.
Hučia, hučia Turkov čaty,
Poháňajú ľud zajatý:
Triraz mesiac už omladol,
A oni vždy tiahnu na dol.
Ten turecký svet ďaleký:
Prešli oni cez tri rieky,
Zašli oni za tri hory,
Zastali pri širom mori.
A nad morom mesto leží,
Tyčí k nebu tisíc väží:
Jaj, Bože, len smutno je to:
Na tých väžách kríža nieto.
A keď blížili sa k mestu,
Turkyňa im zašla v cestu;
A Turkyňa jako ruža
Pekne víta svôjho muža.
„Vítaj, mužu, vítaj že mi,
Z tej uhorskej krásnej zemi:
Či sa dobre vám vodilo?
Či vám šťastie poslúžilo?“ —
„Dobre, dobre sme chodili,
Maďarov sme si podbili:
A Slováci sa nedali;
Preto sme ich zrabovali.
A čože je tu nového?
Povedz, žienko, dač dobrého.“—
„Dobrá, dobrá tu novinka:
Požehnal ti Pán Bôh synka.“

*) Správnejšie než Pojniky. vo zvolenskej stolici.

„A ja vediem otrokyňu.
Nášmu synku varovkyňu:
Keď ho bude kolísavať,
Pekne bude mu spievavať.
Slovenka to tam od Hrona,
Veľmi pekne spieva ona:
Bo spevu na božom svete
Nad slovenský nenajdete.“
Turčín sedí, kávu pije,
A Turkyňa zlatom šije:
A starká si spieva tíše
A turčiatko im kolíše:
„Hajaj, búvaj krásno dieťa,
Donesiem ti z hája kvieťa,
Donesiem ti z ruže púčok:
Veď si ty môj milý vnučok.“
Dopočul to Turčin mladý,
Hneď so starkou stal do vady:
„Jako ty smieš to spievati:
Či si mu ty stará mati?“
„Raz Poniky rabovali,
Syna môjho sebou vzali,
Syna môjho v treťom roku;
Mal on hviezdu znak na boku.“
A Turčín a jeho žena
Hodili sa na kolená:
„Odpusť mati, svôjmu synu
Preveliký jeho vinu.
Nebudeš už otrokovať;
S nami budeš tu panovať;
Chodiť, jako my, vo zlate,
A spočívať na zamate.“
„Udeľ vám Boh deti moje,
Svätý požehnanie svoje:
Ale túžba moja letí
Len ta, kde kríž s väže svieti. —
Ta do vlasti mojej lona,
Na ty krásne brehy Hrona:
Tam kvitol kvet mojej mladi;
Inde sa mne žiť nesladí.
Tam pod krížom starší moji
V tichých hroboch spia v pokoji:
Tam, — keď bude vôľa božia, —
I mňa ku nim nech uložia.“

S. Chalupka.

153. *Z povesti:* Serbianka.

Bolo raz jedno pekné dievčatko, utešené, krásne, že mu nebolo rovného pod slncom. Malo ono očká čierne, veľké; keď nimi pozrelo a dokola švihlo, nazdal bys sa, že sokol svojimi peknými krídlami dokola zavesloval. Malo ono pekné utešené líčka; keď nimi len pohlo, nazdal bys sa, že slniečko ranné vyskočiac zpoza vysokej hory svojou ľúbostnou žiarou boskáva v plnote citu a lásky svojej celý šíry široký svet. A jeho postava taká bola uhladená, vysoká, hybká, že bys ju bol mohol prútom preťať alebo dvarazy obejmúť. Volalo sa to dievčatko Milica.

A to dievčatko Milica bolo sirôtka, nemalo nikoho krem Boha a dobrých ľudí na tom božom svete. Ešte malo sotva dva roky, už mu otec i matka odomreli. Jej rodina celá padla na Kosove, a jej otec, ktory vládal nad srbskon zemou v odvislosti tureckej, zahynul r. 1447., keď Turci zničili na Dunaji plemená grécke, románske a slovanské.

Bol starý Sáva Markovič, ktorý sa ujal mladej Milice, a dievčina si uňho jako ranná zora prekvitala, a nič jej nechýbalo, len matička v zemi zahrabaná a ptáče mlieko. Starý Sáva ju zastával i pred zlými Turkami, i pred očima všetečných mládencov, a strežal ju jako oko v hlave: bo Turci zlí, oni rozberajú čo môžu, a zvláste pekné mladé panny; i mládenci srbskí zlí, bo oni kradnú srdiečka a robia devčatom na tisíce starostí. K tomu bol Sáva Markovič dobrý Srbín, i snoval v hlave mnohé myšlienky. On sľúbil Milicu najhodnejšiemu junákovi srbskému, a čo by ho to čokoľvek stáť malo. Keď prišli k nemu ľudia sa žalovať, že Turci haradž (daň) vyberajúc, alebo pre bašov sbožie snášajúc a glavnicu (od hlavy) pýtajúc, ich súža a zodierajú, hovoril: „Haňba junákovi sťažovať si na potlačovanie a nemysleť na pomstu, nemysleť na vybavenie domoviny!“ Keď si starí ľudia sťažovali, že im Turek kostoly hanobí a na jejich staré dni sem i tam ich preháňa, na to sa Sáva ozval: „Hej pobratímci! vytrepte Turka a zhyňte sami: krem toho nemáte toľko dní života jako vlasov na hlave!“ Pre takéto reči a pre jeho samostatné si vedenie bol Sáva Markovič držaný za najlepšieho Srbína. — U tohoto kvitla a jasala sa devica Milica.

Ale Sáva vždy starnul a starnul. Vlasy mu pomaly obelely i vypadaly, a oko, ten krištál duše ľudskej, vždy sa vätšmi a vätšmi zatemnievalo, ruka i hlas sa triasly, a postava junácka sa shýbla jako javor v jaseni smutiaci za lístkami života svôjho.

Sávovi bolo teskno, smutno v duši. Nevidel nikde pomoci, nikde vyslobodenia. Starí ľudia, ktorí zacítili sladkosť slobody, povymierali; nové pokolenie už vyrástlo v otroctve a nazdávalo sa, že to tak byť musí. Stisklo mu to srdcom i vzdýchol, keď si na pamäť uviedol, že on nikdy nedožije oslobodenie domoviny; ale zaplakal, pozrel na Milicu, diamant duše svojej, bo beda žene, ktorá neznajúc sa brániť, bez svojej viny v otroctve hynúť musí.

Raz prišiel k nemu jeho starší syn Marko i povedel: „Otče môj! ja som už aspoň sto Turkov zabil; pýšim sa i tým, že som krev z tvojej krve, duša z tvojej duše; i tým, že som najlepší junák v celej Serbii, a tak podľa sľubu pýtam ťa, daj mi Milicu za ženu.“

Starý Sáva ovesil hlavu, mumlal dačosi pod šedivým fúzom i odpovedel vážne, potichu: „Synak Marko! kto Milicu dostane, musí viac urobiť nežlis' ty urobil; ten musí oslobodiť Srbsko od jarma turbánov a viery nepravého proroka.“

„Otče, neprehovor sa!“ odpovedá Marko, „ty žiadaš viac nežli pol sveta vymôcť a urobiť môže. Dušman zatriasa pol svetom a vysmieva sa národom, ktoré hynú pred ním jako mhla na horách pred svetlom slnečným!“

Sáva zaškrípol zubami, bo srdce jeho bolo drážlivejšie nežli choť jako jarého mládenca, pozrel hnevivo na syna, ruku zdvihol jako by k hrozeniu, a potom s potupným smiechom vyriekol: „A tys najlepší junák srbský? — a tys krev z krve mojej? — ty chceš obdržať Milicu?“ —

„Áno, som a chcem!“ odpovedel pyšne Marko. „Otče, nehnevaj mä!“ zavolal po malej prestávke, „lebo nech som nie Srbín, keď buďem znášať tvôj potupný pohľad!“

„Pekne, pekne synak Marko!“ prudko zas povie starec, „od starého otca, ktorý sotva v stave je vyzdvihnúť v ruke handžár, nemôžeš zniesť pohľad potupný, ale za nemožnosť držíš potupy tureckej sa zprostiť. Pekne, pekne synak Marko!“

A Marko sa zatriasol jako osika, zuby mu zacengotaly, čelo mladé sa zamračilo a málo chybelo, že otca za prse nechytil. „Kto ti to povedel, že ja lížem reťazi vraha nášho? že neškrípem zubami nad hanobou našou? — No zadrž si Milicu, ja ju nechcem, kým noha dušmanova kráča po dolinách Serbie. — Zdrav sa maj, otče!“

Starý Sáva s roziskrenýma očima pohliadol na svôjho syna, a mocne ho chytil za kabaňu i volal: „Postoj, postoj synak Marko! jako že som prežil už sedemdesiat rokov, tak bude Milica tvojou!“

„Nepozrem ani na tebä, ani na Milicu,“ zavolá Marko, „kým neuznáš, že som najlepší junák v celej srbskej zemi!“

„Uznam, uznám synak môj!“ odvetil starec, „ale počuj múdre slová staroby!“

Marko sa obrátil, hodil sa za stôl na stolicu, podoprel rukama hlavu a pozeral na svôjho otca, jako by ho k hovoreniu vyzýval.

„Ty si teraz nesmieš vziať Milicu!“ — a potom schýľac sa k nemu skoro pošepky hovoril: „Synak Marko! moji pobratímci prebehli i Serbiu i Bosnu i Hercegovinu, a ľud kresťanský pozdvihne sa o krátky čas; — synak Marko, ty ich musíš viesť — a zhynúť, keď nebudeš môcť zvíťaziť!“

Markovi zaligotaly sa oči. Vyskočil zpoza stola, objal starého otca a držal ho v svojom náručí bez slova, bez hlasu.

Ľudia prirodzení žijú len v samučičkej prítomnosti, a jedno slovo v jejich prsiach môže vzbudiť najodpornejšie náruživosti.

Smutno, pusto v srbskej krajine! Nazdal bys' sa, že to veľký hrob ta pekná, krásna zem srbská, a ľudia mátohy a duchovia okolo hrobu toho obchádzajúci. Nik nepovzdýchol, nik nezažalostil nad tým junáckym ľudom; a oni sami ledva slovo hovorili, bo sa báli zrady: len im oči hovorily medzi sebou a ruky znamenia podivné dávaly.

Ale preca boly dni v roku, v ktorých žiadna moc, žiadna sila nezabránila ľudu srbskému, aby sa vedno neschodil: boly to sviatky náboženské a výročné.

I teraz v rudnických horách tisíce ľudu sa sišlo. Na päte hôr rudnických stojí starý monastýr svätého Jovana, ktorého mníchovia zachovávajúc prísno pravidlá riadu svôjho, boli známi medzi srbským ľudom láskou k rodinám jeho. Teraz je deň svätého Jovana, sviatok to patróna monastýru, a preto tak mnoho ľuďstva obsadlo kopce okolo kláštora.

Pred svätou bohoslužbou je ľud rozložený okolo dubov a bukov, na ktorých sú obrazy Matičky Božej, sv. Jovana, sv. Nikola a iných Svätých popribíjané. Pod tými stromami sedia starci, ktorým vek svetlo denné odobral, s holými hlavami, na ktorých pofukujúci vetor dvíha dohora ostatky šedivých vlasov, v ruke držia husle a čistým, tu i tu trasavým hlasom prespevujú piesne junácke zo starých pekných časov dávno zabudnutej voľnosti srbskej. Ľud sa okolo nich sháňa v kopy, s hláv čiapky sosníma, žehná sa krížom, svesí hlavu a v nemej tichosti dá voľnosť prsiam svojim, aby si v nich piesne slepcov podľa ľúbosti poihraly. A keď tak dlho počúvajú, zakryjú si tvár oboma rukama — a tam oko tvrdého Srba slzy vylieva; tu s ľútosťou pozerá jeden na randy, ktoré telo pobratíma jeho prikrývajú; ten zas žehná dieťa maličké v rukách matky sa trepotajúce. Smutná to púť, kde nie potešenie, ale zármutok duše ľuďské prerýva.

Okolo najrozložitejšieho dubu shŕna sa ľud najvätšmi. Konáre jeho ľúbezným chládkom zatôňujú vyschnutú zem, a jejich lístky poihrávajú si s tichým vetríkom, ktorý sa do nich zadiera, jako ruka starého spevca do struny husiel, a tiché, šepotavé tóny z nich vydáva. Pod dubom na skale sedí starec s huslami; vlasy jeho sú poza uši jako venec začesané, bo vrch hlavy je holý.

Oči jeho dívajú sa stĺpkom dohora, svetlo im nič neuškodí, bo sa ztratilo z nich na veky; ale vrásky na čele a tiché podychovanie svedčia, že je sluch napnutý, ktorý to vynahradiť sa usiluje, čo oko urobiť nemôže. Napravo leží lutna,

a zľava sedí pri ňom, hlavu o rúčku podopretú majúc, a očkama do zeme hľadiac dievča, ktorému už kvet mladosti prešiel a tvár závoj dákysi smútku oblietol. — Ľud sa sohnal okolo neho. Mužia podoprúc sa o dlhé palice, pozerajú na Sávu Markoviča so smútkom; ženy si posadaly na zem a deťom svojim tichosť kážuc, ukazujú im na devicu Milicu. Starý Sáva oslepol docela; jednoho syna ztratil, druhý ušiel k Turčínom, ktorí vyhnali starca z jeho vlastného domu, a teraz chodí po krajine od anjela svôjho, device Milice, sprevádzaný. Krásna je láska, krásna obetovavosť dievčiny za starobu, ktorá si je sama pomáhať nie v stave!

Starý Sáva sedí medzi tichým zástupom so zvelebou dákousi naňho sa dívajúcim, a sluchom počúva, chcejúc početnosť zástupu z hukotu vyzvedeť. Pomaly ovesí hlavu, vezme husle a spieva pieseň hlasom strún sprevádzanú:

Na Kokove bielom poli
Šumí bariak*) cár Lazara;
Srbské dieťa srdce bolí,
Keď sa o tom rozhovára.

To Kosovo bielo pole
Smutné zvesty nám donáša,
Na ňom padla do nevole
Domovina voľná naša!

Ty Kosovo, pole bielo!
Našej padlej slávy pole —
Čos' tak smutne zašumelo?
Čože značia tvoje bôle?

A Kosovo odpovedá:
„Jak by som ja nešumelo?
Srbský synak v putách sedá!
Srbské dieťa onemelo!

O voľnosti viac nevraví,
O nej sa mu viac nesníva!
Keď ho duršman depce, dávi,
Ono na to sa len díva.

A mne srdce schne od bôľa,
A mňa smútok, žiaľ prikrýva:
Lebo vinu môjho poľa
Krvou svojou nik nezmýva.

*) Zástava.

Srbský synak, srbské dieťa!
Kedy zbavíš domovinu?
Kedy zore ti zasvieťa?
Kedy zmyješ moju vinu?“

J. Kalinčák.

---

154. Oravský zámok.

Prirodzenú krásu milej domoviny našej rozmnožujú početné hrady, ktoré k oblakom sa vypínajú sťa obrovskí svedkovia príbehov, s osudy nášho národu tak pevne spojených, žeby každý z nich obzvláštny dejepis zaslúžil. Hrad *Orava* vedie pre svoju starobylosť, doterajšiu obydlenosť, prirodzenú krásu svôjho položenia a pre pamätné príbehy, v ňom a okolo neho sa udavšie, nepochybne všetkým hradom slovenských krajov našich predok. Stojí on na velikánskej strmej skaline a je vlastne na tri čiastky rozdelený. V dolňom zámku bývajú pánski úradníci; v ňom sa nachodí i archiv (sklad listín) a káplnka, v ktorej okrem slavného Juraja *Turzo* († 1617.) i mnohé iné mrtvoly rodín odpočívajú, ktoré hrad Oravu vo svojej moci maly. Do druhého zámku vedú otvorené schody na dve strany a vchod do tejto, nepochybne staršej čiastky budovy ťažká brána ostrieha; tu je i prehlboká, do kameňa tesaná studňa, ktorú rieka popod hrad tekúca napája. Z dvoru tohoto vystupuje pocestný po strmých schodoch a rebríkoch na to najvyššie končité skalisko, na ktorom tretie najstaršie oddelenie oravského zámku stojí; sám ale vrchol prepamätnej budovy je malá káplnka, ktorá sa nad ostatnie čiastky hore vypína. Všetky 3 spomänuté oddiely oravského hradu mohly sa v čas dávnovekých bojov za tri hrady považovať; lebo keď i spodní padol, ešte dva vyššie brániť sa mohly, na ostatok ale najvyšší odporoval.

Z dejepisu Oravy tyto hlavné dátky sdelujeme. Založenie hradu padá do časov pohanských, čo sa tým dokazuje, že sa oravský zámok už roku 1010. sťa kráľovský majetok spomína. O pôvode mena všelijaké domnenie panuje; daktorí názov zámku od rieky Oravy odvádzajú, čo podľa iných na opak bolo; pravde ale najpodobnejšie bude, že zámok i rieka meno svoje od kraja obdržaly, keď starovekí predkovia naši nové, medzi horami predtým neprístupnými otvorené pole *Oravou* (od *orania*) nazvali. Orava hneď z počiatku kráľovstva uhorského veľkú dôležitosť mala; to vidíme z toho, že tento hrad

už r. 1069. poslal k Trenčínu pomoc proti Čechom. Keď ukrutné húfy Tatárov do vlasti našej vpadli, bol (okolo roku 1241.) hrad oravský pevné útočište mnohým prednejším rodinám a chránil podľa možnosti i ľud okolitých krajov. Pri konci 13ho storočia (1298.) stal sa Matúš Trenčiansky pánom hradu; ale už roku 1321. zase v kráľovský majetok prešiel. Roku 1409. držal Mikuláš *Gara*, palatin, Oravu; roku ale 1440. dostal sa ta *Jiskra*, vojvoda českých Husítov.

Roku 1476. bola Orava majetkom kráľa *Mateja*, ktorý (r. 1484.) tam uväznil kaločského arcibiskupa Petra *Adoriana* (ináč *de Varda*), svôjho kancellára, ktorého ale syn kráľov Ján (ešte za života svôjho otca „liptovským vojvodom," dux Liptoviae, jako Bel píše menovaný) hneď po smrti otca († r. 1490.) na slobodu prepustil, tak že sa tedy známa výpoveď kráľova nepotvrdila. Po smrti *Jána Korvína* panoval nad Oravou *Ján zo Zápolia*, a nepokojné časy tej doby i pre kraj oravský moc nešťastia prinášaly, čo najmä o ukrutnostiach veliteľa Kristofa *Thöke* platí. Od roku 1570. bola Orava Mikulášovi *Kostka - Sedlickému* podrobená, ktorý síce (1532.) vyslanstvo spišských miest, vernosť svoju *Ferdinandovi I.* osvedčiť majúce, kroz M. *Minkvica* dal zajať a na Oravu doviesť, ale 2 roky pozdejšej zase stránku Zápoľovcov opustil a spomänutému kráľovi sa podrobil. Tenže Mik. *Kostka*, mnohými dlhy sužovaný, založil Oravu Jánovi *Dubovskému*, ktorú ale po smrti Dubovského (roku 1540) Mikulášov syn Václ. *Kostka* vymenil.

Domáce nepokoje, ktoré s počiatkom 17-ho storočia vypukli, ani Oravu neobišli, lebo už roku 1604. G. *Hajdu*, vojvoda *Bocskay*-ho, chcel dobyť Oravu, čo sa mu ale nepodarilo. Doba od roku 1606. do 1617. patrí k najskvelejším čiastkam dejepisu Oravy, keď ju palatín Juraj *Turzo* držal; syn ale jeho *Imrich* po smrti otca svôjho pridal sa (r. 1618.) ku Gab. *Bethlenovi* a jako jeho plnomocník bol i na kongresse v Mikulove (Nikolsburg v Morave) prítomný, kde r. 1621. zomrel. V čas nepokojoch pod *Leopoldom* I. dal Imrich *Tököly* Oravu opevniť; avšak ju generál kráľovského vojska *Spork* dňa 25. nóv. 1674., jako sa udávalo zradou poľskej čiastky posádky, opanoval a na mnohých obrancoch pevnosti súd smrti dal vykonať. Od tej doby Orava ku kráľovským pánstvam prislúchala až do roku 1703., ktorého ju *kuruci* (privrženci *Rákóczy*-ho) pod Mik. *Bercsényim* opanovali; ale už roku 1711. od kuruckého veliteľa *Vinklera* cestou kapitulácie kráľovskému

vojsku odovzdaná bola. Z najnovšieho dejepisu *Oravy* len to udáme, že grófska rodina *Zichy* (pod správou grófa Fr. *Zichy*) hrad oravský, strašným ohňom porúchaný, roku 1800. náležite obnovila. —

D. Lichard.

155. Orava.

Dáždik sa leje, múti sa Orava,
Rybky sa kryjú pod skaly.
Muška v povetrí žiadna si nepláva.
Ony všetky vyzdychaly:
Dáždiček padaj, padaj len pomaly,
Aby sa v poli sbožia nezaliali.

Prší — a vietor kvapky rozhadzuje,
Po zámku zticha padajú.
Skalka za skalkou s vrchu odpaduje,
Schody mochom zarastajú;
Pamiatky otcov po skalách vyryté
Už sú plúšťami skoro celkom zmyté.

Orava naša! kde sú tvoji ľudia
Čo ti tak tvrdo vystlali? —
Spia nocou večnou: — viacej sa nezbudia.
Zmizli — sťa by nebývali!
Kde sú ich hroby, nik sa nedopýta,
Bárs radom všetky ty skaly počíta.

Povedz nám, hrad náš, jaké tvoje časy?
Musels' byť iste zakliaty;
Kde sú kniežatá? — nikto sa nehlási,
Darmo hľadať tvôj kľúč zlatý! —
Kto ťa vykúpil? — dobrý Pán Boh ho vie!
Ty tajné báje nik nám nerozpovie.

Tak sa napínaš nad mutnou Oravou,
Sťa matka nad chorým synom!
Ľúto ti ozaj za odletlou slávou,
Zhovej! veď s' v lone rodinnom;
Bárs si ťa cudzí máličko všímajú,
Lež vlastné deti zhynúť ti nedajú. —

Pred tisíc rokmi, z druhej časov vrstvy
Už si stál hrad vo výšave.
Ty divé hordy bojovníci čerství
Neraz vyprali v Orave:
V tvojom temeni z medených pohárov
Zdravkávalo sa ku pocte Templárov.

Kde že je Donča divá ruká skrytá,
Čo vlastnú ženu zpotvoril? —
Kde leží tvrdé srdce Hipolita,
Čo si dcérušku umoril? —
Kde sú Husítov ohlasy žalmové,
Kde ich zástavy? — Ktože nám rozpovie?

Jako včeličke jeden lístok malý
Keď je víchrica osoží:
Tak i tu neraz prítulku dostali
Na cestách poľskí veľmoži:
Kto len prichádzal, toho si prijímal,
Jako mať deti hosťov si objímal.

Kde ta dušička, čo krásou anjela
Múry kláštorské premohla?
Čistým srdiečkom zvíťaziť vedela,
Kde zbožnosť ducha nemohla: —
Thurza, Barbaru — kryjú hrobné skaly,
Iskry z ich činov len kde tu zostaly.

Hrad náš! tys' obraz naozaj Slováka.
Zpotvorené tvoje brány! —
Slúchal si Čecha, Maďara, Poliaka,
Slezákas' choval s Taliany:
Kým si bol v sláve s tebou fačkovali,
Teraz zbiedený všetci zanechali.

Bárs opadávaš — ale nies' sirota,
Ešte skala pevne stojí! —
V tvojom vrchovci hviezda sa ligotá,
Ta rany bôľne zahojí!
Nech si poľ mrtvý — keď ti ta zasvieti,
Duch tvôj zmorený zas čerstvý vyletí.

J. Matúška.

---

156. Lov hadov v južnej Amerike.

Bol som hosťom u pána Henvala, ktorého dom stojí na brehu rieky valiacej sa s hôr guyanských. Zeman tento, mimo svojich nesčíselných zaneprázdnení, preca nekedy sa uprázňac súčastnieval sa na mojich vonkajších zábavách. Obyčajne nás sprevádzal César, príčinlivý a obratný otrok, ktorý, zastávajúc spolu úrad lovca, stôl pána svôjho zaopatroval zverinou, a tu sme neraz jak medzi operenými tak i medzi štvornohými zvieraty veľké porážky činievali. Inokedy sme sa zase, vstúpäc na loďky, volne plavili po rieke, a na udice sme chytávali ryby. —

Krajiny zdejšie tak na plocho ležia, že sa ich ovlažujúce rieky na množstvo ramien rozdelujú, prv nežli do mora vtekajú. Takýmito riečkami spôsobené ostrovy často dosť veľkú priestrannosť zaujímajú; pôda jejich je bahnitá a zarastená trávou, rohožou a inou vodnou bylinou. V tomto smotanom trstí a chrastí hemžia a hniezďa sa rozličného druhu plazy a vyliezajú z neho len vtedy, keď hnaní hladom hľadajú lúpež. Podobne i ptáctvo prekrásnych a rozmanitých barev navštevuje celými kŕdly tyto miesta a vody majú hojnosť rýb nad mieru chutných. Vyprával mi pán Henval i César, že často i hadov náramnej velikosti vídať býva, ktorí sa prešmykujú po týchto močarinách z jednoho ostrovu na druhý, ale že nemalého namáhania stojí, chce-li potvory tyto kto zahubiť. Na mojich však mnohonásobných cestách a dosavádnych potulkách nikdy som na nečo takého nenapadol a už som sa i domnieval, že môj priateľ a lovec jeho trochu zhruba prikrajujú, mluviac o počte a velikosti hadov rukou jejich zabitých.

Jednoho dňa vyšiel pán Henval do svojej dediny asi dve míle vzdialenej od bydliska nášho a čo sprievodcu po neschodných lesoch vzal sebou Césara. Chcejúc sebe medzitým chvíľu ukrátiť, siahol som po udici a, zaopatriac sa tiež dobrou ručnicou, plavil som sa na loďke sám po rieke až k tomu miestu, kde sa delí na nekoľko ramien. Potom som sa plavil ďalej do jednoho pobočného toku, kde som už s Césarom častokrát býval na love, i počal som tedy udicu hádzať, ale na nešťastie toho dňa ryby brať nechceli.

Mysliac si, že sa vyšej snáď lepšej bude dariť, o nekoľko honov ďalej som sa pustil a znovu udicu zahodil. Pálčivosť bola toho dňa nesmierna. Abych sa trochu ochladil, umyl som si nohy vo vode a tak bosý položil som sa na

dno loďky a hneď som usnul. Po nejakej chvíli podivné šomranie mä zo sna vytrhlo. Zdalo sa mi, jakoby zviera nejaké nohy moje oblizovalo. V rozospalosti svojej, ledva prehliadnuc, najsamprv pohliadnem k nohám; lež jaké bolo moje uľaknutie! Do najďalšej smrti nezapomnem tu hrôzu, ktorá mä popadla, keď som zočil hlavu a krk náramného hada, ktorý nohu moju slinil, nepochybne tým úmyslom, aby ju snadnejšej môhol pohltnúť. V tisícnásobných podobách za čas života môjho smrť sa mi ukazovala: na bojišti, na mori smele som jej v oči hľadel; ale nikdy bych nebol pomyslel, aby v takejto hroznej a ohyzdnej podobe mohla sa mi zjaviť. Na okamženie bol som jako omráčený a bez všetkej vlády.

Skoro ale, zpamätujúc sa a myšlienkou na zachránenie života ponuknutý, potŕhol som nohu od toho netvora, ktorý bazilištové oči zo mňa nespustil, a prvé bolo, že ruka moja sklesla k ručnici. Had, súc týmto hnutím tela máličko pomatený, (lebo sa mi zdá, že mä zpočiatku pokladal za mrtvoľu) hlavu pod pokraj loďky skryl. Ledva ale že som sa asi na polo vztýčil a ručnicou k onej strane namieril, už poznovu hlava nad loďkou dala sa vidieť. Krk sa previjal na všetky strany, jako by pátral po ztratenej koristi. Nachádzal sa na šesť stôp od úst mojej zbrane, v tom som spustil a rana vnišla do hlavy. Strašlive zasyčiac, až krv v mojich žilách stydla, vyšinul sa v hroznych točinách nad loďku, že sa nezdalo ináč, nežli jako by chcel na mňa sa zrútiť a mňa zátočinami tela svôjho rozdrúzgať. Odložiac na bok ručnicu, jedným udrením vesla vyviazol som z hroziaceho mi nebezpečenstva. Utekajúc dobre som si povšímnul, že rana moja nechybela, poneváč krvácala hlava jeho. Bol ale viacej rozzlostený nežli omráčený, ja ale na nešťastie nemal som už pri sebe streliva.

Všetko toto dialo sa v o mnoho kratšom čase, nežli je k vypravovaniu príhody tejto zapotreby. Ženúc čo len možno chytro loďku proti vode, očul som silné prašťanie v trstine, kam sa ta obluda skrývala. — Doma začal som celú svoju príhodu pánu Henvalovi rozprávať, ktorý sa za ten čas bol navrátil z dediny. „No, tu — odpovedá — ho istotne dostaneme; preto nemeškajme tam z novu sa podívať.“ Rozkázal hneď Césarovi, aby mal zbroj na pohotove a vzal so sebou ešte dvoch súdruhov. „Ľúbi-li sa Vám — riekol ďalej — s nami ísť, môžete započatý hrdinský svôj skutok dokonať, a svedkom byť lovu najnebezpečnejšieho v krajinách našich.“

*

Ja som mu odpovedel, že sa ovšem nerozpakujem. „Vôbec — pripomnel tiež — veľmi je nebezpečno na poranené tyto plazy zblízka dorážať; lebo tu rozpajedenosť ich na najvyšší stupeň vystupuje. Známo je, že ľudia svoju odvážnosť neraz zaplatili životom; my však opatrne si budeme počínať, aby žiadna nehoda z pôtky tejto nepošla.“ Ledva pán Henval dohovoril, už tu bol i César ozbrojený palicou. Jedon zo spoločníkov jeho mal obušok a druhý zbraň podobnú kose, ktorá mala slúžiť k prekliesneniu cesty rákosím. Palice najlepšej sa hodia k potýkaniu zblízka. — Netrvalo dlho, a došli sme na miesto, kde som sa sretol s vyprávanou vyšej príhodou. Na úzkom pobreží, tu kde sietim a trstinou nebolo zarastené, ukazovala sa krvavá stopa, z čeho sme sa hneď domysleli, že je had ten ťažko poranený. Dalej sme našli rákosie poshybované a polámané a tak sme sa teda pohodlne predrať mohli. Pán Henval napomänul nás ešte raz, aby sme zbraň ohliadli a mali ju na pohotove. Načo všetko náležite opatriac, dávali sme pozor, zdáliž by nás šramot dajaký našej koristi nepriviedol na stopu. Okolo bola tichosť hlboká. Po nejakej chvíli jedon z otrokov, púšťajúc sa ďalej, odstranovať počal kosou chrasť v ceste nám prekážajúcu; pán Henval a ja nasledovali sme ho natiahnutými ručnicami. Za nami išiel César s druhými. Keď sme takto asi na tricať siah sa predrali, zastavil sa zrazu vedúci nás otrok, dávajúc znamenie, že blízko hada sa nachádzame. Pán Henval pokývnul mu, aby stál, a postúpac o nečo ďalej, cez rákosie videli sme hada, ktorý z čiasky svinutý, z čiasky ale natiahnutý ležal. Preca ale pre husté trstie sme hlavu jeho vypátrať nemohli. Naplašený a ihneď rozdráždený naším približovaním, začal sa had sem tam krútiť, svíjať a, jako sa zdalo, chystať sa k útoku. Pušky boly namierené a, jak náhle sa hlava ukázala, hneď sme skoro naraz do nej strelili.

Potvora syčiac k zemi sklesla a na všetky strany sa svíjala. I v tejto chvíli bolo ešte nebezpečno pristúpiť bližej. V tom ale pokývol rukou César, človek to nad mieru smelý a neohrozený, aby sme už nestrielali, a priskočiac oklikou k hadovi jedným uderením zabil ho palicou. Voľno nám bolo potom pristúpiť a ohliadať svoju korisť. Priznať sa musím, že mä mráz prechodil, keď hľadiac na to strašlivé zviera, pomyslel som si, jak snadno stať som sa môhol lúpežou jeho. Naložiac ho na loďku a privezúc do domu pána Henvala, merali sme tuto ohavu. Zdĺžosť bola štyricať stôp a zhrú-

bosť k tej miere náležitá. Priateľ môj vyznal, že posiaľ ešte žiadneho tak veľkého hada nezabil, ale že videl nektoré obďaleč, ktoré sa tomuto rovnali, áno velikosťou ho ešte i prevyšovali. **Zo „Svetozoru."**

---

157. Matúš Trenčanský a jeho družina.

Mračno, temno na Považí,
Mesiac sa po chmárach valí,
Hneď sa svetlo z neho leje,
Hneď sa v mračnách hustých kalí.
A jak trochu len preletí
A prešibne husté mraky,
Meče na ňom sa zligocú
A kopije a šišáky!
A keď chvíľu z hustých mračien
Vysadne a noc zažína,
Konníkov sa hajno vidí
Jak sa valia od Trenčína:
Od Trenčina hore Váhom
Moc konníkov ubehuje,
A dupot sa po Považí
Poľom horou ohlasuje;
Popred nimi na sivkovi
A v šišáku pozlátistom
Letí vodca a sa svieti
Sťa na nebi mesiac čistom,
A za ním čo hajno letí
Tak sa nesie a pozdáva,
Sťa za jasným keď mesiacom
Dlhá skrúca sa mrákava
Letia vranní hore Váhom
Dediny len preletujú,
Už na vôkol svetlá zhasly,
Len sa v zámkoch zabliskujú:
Dlho už noc rozostrená,
Svetlá ešte pohárajú,
Vari v nočnej že hodine
Hostí v zámkoch sčakávajú,
A konníci proti svetlu,
Čo zo zámkov vyblkuje,

Chytro jako vietor letia
A hlas strážnych vykrikuje:
Nech sa brány otvárajú,
Nech sa reťaz odopína,
Idú hostia sčakávaní,
Ide *Matúš od Trenčína;*
A brany sá otvárajú,
A reťaz sa odopína;
A do brán sa otvorených
Ženie Matúš od Trenčína;
Za ním jako hrmavica
Druhovia mu pripálili,
Po zámku sa hrmot strhol,
A paloty rozsvietily,
Dvoranstvo ich zámku víta,
Srdečne pán pozdravuje,
A do palôt rozsvetlených
Všetkých zaraz uvodzuje;
A v palotách rozsvetlených
Kolo stolov zasedajú,
Reč sa stŕha a Matúša
Všetci najprv načúvajú,
A keď Matúš dohovoril,
Za čímsi len tak zahoria,
Potom ešte rady vedú,
Až sa všetci dohovoria,
A keď rady ukončili,
Na kone zas vysedajú,
Jako prišli tak sa cvalom
Ďalej zase uberajú;
Popred nimi na sivkovi,
A v šišáku pozlátistom
Letí Matúš sťa pred chmárou
Keď na nebi mesiac čistom;
Od Trenčína tak sa ženú
Do Pohradia, do Lietavy,
A cez Starý hrad a Strečno
Do Turca a do Oravy;
A oravské jako vrchy
Krížom krážom obchodili,
Do Liptova hlbokého
Sa sťa chmára prevalili;

Vysoko sa ponad jeho
Hrozné vrchy Kriváň spína.
Vysoko sa ponad druhov
Nesie Matúš od Trenčína.
Z Liptova sa hajno nesie
Ta do Spiša, do Zvolena.
A z tadiaľto kde Torisa
Šumným krajom rozložená
Do Zemplína od Torisy
Ďalej Matúš uletuje.
A na zámku sa Brečtanskom
V lete svojom zastavuje.
Šíre kraje, dlhé zeme
Konníci preč odlietali;
Obchodili zámky kolom
A po nich sa radievali;
Deň im býval odpočinkom.
Púšťali sa na let v noci.
Mesiac sa im prizerával
A na dobrej bol pomoci.
Kam žeš' Matúš si vyletel?
Do jakejs' sa dal končiny?
Čis' sťa orol sa vyšvihnul
Nedoletnej do výšiny?

Z „Matúša z Trenčína." **Ľ. Štúr.**

158. Pôvod sveta.

Kto učinil tu oblohu nebeskú a zavesil na ňu to horiace slnce, bez ktorého svetla by zem naša tmavým žalárom bola? Kto zavesil na vysokosti nebeskej oblohy i to druhé veliké a ľúbe svetlo, ktoré osvecuje tmy nočné? Kto posial klenutie nebeského kruhu tým náramným množstvom skvejúcich a ligotajúcich sa hviezd, ktoré nikto spočítať nemôže? Či nemusel nekto byť, kto všetky ty veci učinil?

Vidíme-li obraz nejaký, hneď na maliara sa rozpomíname; vidíme-li hodiny alebo pekne stavaný dom, hneď nám hodinár alebo staviteľ na myseľ pripadá. Obraz, hodiny, dom musia mať svôjho pôvodcu, ponevač by inakšie tu byť nemohli: a svet tento veliký, v ktorom tak podivný poriadok spatrujeme, môhol by byť bez pôvodcu? Obráťme oči svoje na zem, a vidzme tu to nesčíselné množstvo stromov, bylín a kvetín, to

množstvo živočíchov, zvierat, ptákov a rozličných zemeplazov. Odkiaľ asi tito živočísi povstali, a kto je ten, ktorý ich tak rozdielnymi dary a schopnosťami obdaril? Obráťme zraky naše ku skrýšam zemským, podívajme sa do hlbočín zeme a do priepastí vôd: jak mnoho kovov, kameňov, kopanín a nerastov, jak mnoho živočíchov i tu spatrujeme! My ale sami odkiaľ sme sa tu vzali? Alebo či sme snáď sami sebou povstali? Snáď nás a všetko to, čo tuná podľa nás, pod nami a nad nami jestvuje, nejaká slepá náhoda učinila? Ó to by bola všemožná, velemúdra a svrchovane prezreteľná náhoda, ktorá by také veci bola spôsobila! Lež odstúp od nás taký nerozum. Vieme, že je nemožno, aby sa všetky kolieska v hodinách náhodou tak spojily, aby jedno druhému náležite pomáhalo a hodiny dobre šly a ukazovaly. Jestli že sa takého dačo ani o hodinách rozumne mysleť nedá, ktoré v prirovnaní k veškerému svetu ani to niesu, čo je kvapka vody k moru: tým menej sa môže zdravý rozum domýšľať, že by tento krásny a veliký svet nejakou náhodou bol povstal alebo sám sebä bol učinil. Nič není samo sebou; nič samo sebä učiniť nemôže. Nebol tedy svet tento tu vždycky, ani sám sebou nepovstal, ani nejakou náhodou počiatok svôj nevzal: lež povstal Bohom všemohúcim, vševedúcim, prezreteľným a najvýšej múdrym, ktorý je jedine sám sebou a „skrz nehož stvorené sú všetky veci na nebi i na zemi viditeľné i neviditeľné.“ (Kolos. 1, 16.) **Z J. V. Jirsíka.**

159. Príchod na svet a východ z neho.

Synu milý! Keď sa stalo,
Že svet vo svôj ráj ťa vlákal,
Vše sa vôkol usmievalo,
Ty sám si len pri tom *plakal*.

Jednaj tak v tom svete všade,
Bys', až budeš umierati,
A vše vôkol plakať bude,
Ty sa môhol *usmievati*.

Z B. Jablonského.

160. Tobiáš Vít.

Pán Tobiáš Vít bol rodom z malého mestečka a mimo okolných obcí nikdy ďalej do sveta neprišiel. Preca videl a

znal svet viac nežli mnohý, ktorý svoje dedictvo v Paríži lebo v Neapoli premrhal. I rozprával rád malé rozprávky, ktoré si zo zkúsenosti nadobudol. Básnickej zásluhy ovšem nemaly, tým väčšiu ale maly zásluhu praktickú, a to im bolo zvláštneho, že vždy dve a dve spolu patrily. Raz ho chválil pán Búček, mladý známy, pre jeho opatrnosť. — Aj, pravil starý Vít, usmievajúc sa; nuž čiby som mal skutočne tak múdrym byť? — Celučký svet tak vraví, pane Víte; a poneváč by i ja rád bol múdrym —

I jestli že chcete, to je snadná vec. — Treba len abyste na to, pane Búčku, pozor dali, čo robia blázni.

Čo? čo blázni robia?

Ovšem, pane Búčku! a abyste inak činil a jednal nežli oni.

Ku príkladu? —

Ku príkladu, pane Búčku: za mladosti mojej žil tu istý starý počtár, vyziably a škaredý mužík menom Orol. Ten chodiac bručal a mumlal vždy sám k sebe; v celom živobytí svojom nikdy so žiadnym človekom nepremlúvil. — Tým menej sa podíval komu do očí, potmehúdsky vždy do seba hľadiac. Jakože myslíte, pane Búčku, že ho ľudia nazývali?

Jak? — hlbokomyseľnou hlavou.

Áno, hneď! — bláznom. Ha, pomyslím si (lebo titul blázna nebol mi vhodný), jako pán Orol nesmieš sa chovať: to nenie dobre. Do seba hľadeť za nič nestojí. Dívaj sa ty ľuďom smele do očú! Alebo sám k sebe mlúviť — ba ešte čo! mlúv ty radšej s inými! Nože čo myslíte, pane Búčku, mal-li som dobre?

No ovšem! ovšem!

Ale neviem, snáď preca nie tak docela dobre. Lebo tuto zase behával iný jako zjašený, a to bol tanečný učiteľ, pán Spech: ten ovšem hľadel ľuďom do očú, hovoril s každým, kto len uši mal. A toho, pane Búčku, čo myslíte, jako zase menovali ľudia?

Bez pochyby veselým spoločníkom. — Ba ešte že čo? i toho nazývali bláznom. Ha, pomyslím si zase, to je divná vec; jako to teda nastrojiť, aby som múdrym bol? Ani zcela tak jako pán Orol, ani zcela tak jako pán Spech. Po prvé, hľaď každému pekne do očú jako onen, avšak i pekne pozorlive pozeraj do seba jako tento. Skôr mlúv s každým zretedelne jako pán Spech, a potom potajme sám so sebou jako pán Orol. — Vidíte, pane Búčku, tak som sa ja zachránil a v tom leží celé tajemstvo.

Iným časom navštívil Víta mladý kupec, pán Skúpil, náramne si nad nešťastím nariekajúc. — I čo, riekol starý Vít, potrasúc mu rukou; musíte, pane Skúpile hľadať šťastie.

To som učinil, ale čo naplat? vždy zas len príjde pád za pádom! Budúcne radšej vstrčím ruky do vačku a zostanem doma.

Nie tak! nie! pane Skúpile! musíte ísť za šťastím, ale spolu pozor dať, jako tvár nesiete.

Jak to? jak tvár nesiem!

Áno, pane Skúpile, jako tvár nesiete. Vysvetlím vám to. Keď tuto môj súsed v ľavo dom staval, bola raz ulica plná trámov a kamenia. I šiel tato náš mešťanosta, pán Dvorský, i beží rukama rozháňajúc, a majúc nos skoro v jednej miere s oblaky. Bác! padne, zlomí nohu a tak kulhá až podnes. Čo chcem tým rieť, pane Skúpile?

Staré naučenie, že nemáme nikdy nos pri vysoko nosiť.

Vidíte! ale tiež ani nie pri nízko. Lebo nedlho potom ide mimo i pán Pejko, mestský básnik; ten lebo že koval verše alebo trampoty v hlave mal, kráča ztichúčka zamyslený a hľadí do zeme, jako by do nej prepadnúť chcel. Prask! odtrhne sa povraz, klada letí dolu a bleskom pred jeho nohy. Strachom sa stočí úbohý básnik, omdlie a rozstone sa, že za nekoľko nedieľ z postele nepovstal. Pochopujete-li čo tým chcem rieť, pane Skúpile, jako tvár máte niesť?

Vy myslíte, tak hľa pekne prosredným smerom.

Pravda že! ani príliš do vysoka k nebu, ani pri bojazlive dolu do zeme nehľadiac. A keď tak hľa oči ticho hore dolu, z predku i zo zadku, v ľavo i v pravo, zkrátka na všetky strany obraciame: tak je možno vo svete s propechom ďalej ujsť a nešťastie sa tak ľahko nestane.

Ešte iného času navštívil pána Víta mladý začiatočník, pán Novák, chcejúc si od neho k istej malej špekulacie peňazí požičať. Že mnoho zisku, hovoril, pritom nebude, to predvídam; ale prichádza mi to nevdojak do rukú i nepohrdnem tým.

Tyto slová neľúbili sa docela pánu Vítovi. A koľko myslíte, môj milý pane Nováku, že k tomu potrebujete?

Ach, nie mnoho! maličkosť! asi sto toliarikov!

No keď je nie viac, ty vám požičiam. Rád, rád! a abyste videl že vám prajem, dám vám ešte nad to prídavok, ktorý medzi bratmi za tisíc toliarov stojí. Môžete ním zbohatnúť.

Jak to, pane Víte, ešte nad to prídavok?

Nič viac — je to len púha poviedka.

Za svojej mladosti mal som istého vinára za súseda, muža to veselého menom pána Chvoja, ten sa navykol na jednu pripoviedku, ktorá ho vyprevadila z miesta.

I, to by bolo! Jak že znela?

Keď sa ho nekto časom pýtaval: No jako že je, pane Chvoju? Čo ste pri tom obchode vyzískal? Maličkosť, riekol, asi päťdesiat toliarikov. Čo že je to? — Alebo keď mu kto riekol: No, pane Chvoju, vy ste tiež pri tom pár groší ztratil? Ach čo, riekol zase, nestojí to slovo. Maličkosť, asi sto päť. V dobrom stave bol ten muž; ale jako hovorím, ta prekliata pripoviedka privedla ho na mizinu. — Mnoho-li bolo, pane Nováku, čo ste chcel?

Ja? prosil som o sto toliarov, môj milý pane Víte!

Áno dobre! pamäť mä pomaly opúšťa. Ale mal som ešte jednoho súseda a to bol pán Výmeľ, obilník: ten zase vystavil inou pripoviedkou celý ten veliký dom i so sypárňou.

Čo na to poviete?

Ej, pre pána Boha! to bych rád vedel, jako ta znela?

Keď sa ho kto časom opýtal: No, jako sa vám vodí, pane Výmeľu? Čo ste v tom obchode zarobil? Ach, mnoho peňazí! odpoviedal, mnoho peňazí! I bolo vidieť, jako sa mu srdce v tele smeje. Ceľučkých sto toliarov! Alebo keď mu nekto riekol: Čo vám chybí, prečo ste tak omrzlý, pane Výmeľu? Ach, hovoril zase, mnoho peňazí som ztratil, mnoho peňazí! celých päťdesiat toliarov. —

S málom započal ten muž, ale jako hovorím, celý ten veliký dom vystavil spolu i zo sypárňou. No, pane Nováku, ktorá z tých pripoviedok ľúbi sa vám lepšej?

Ej nuž, to sa rozumie, že posledná!

Avšak tak docela sa mi preca neľúbi pán Výmeľ. Lebo riekaval takže: Mnoho peňazí! keď chudobným dať alebo vrchnosti platiť mal; kdežto ovšem by bol mal radšej riekať jako pán Chvoj, môj druhý súsed. Ja, pane Nováku, ktorý som medzi oboma pripoviedkama v prosriedku býval, som si obidve dobre zapamätoval a riekam, dľa času a potreby, hneď jako pán Chvoj, hneď zase jako pán Výmeľ.

Nie, na moju pravdu, ja sa držím pána Výmeľa; dom a sypáreň sa mi ľúbi,

Vy chcete tedy?

Mnoho peňazí! mnoho peňazí, pane Víte! ceľučkých sto toliarov.

Vidíte pane Nováku? No, mám dobrú nádej vo vás. To bolo dobre! Keď si od priateľa požičiavame, máme riekať jako pán Výmeľ, a keď priateľovi v núdzi pomáhame, máme riekať jako pán Chvoj.

Dľa Engla.

161. Spišský zámok.

V romantickom Spiši, a síce v juho-východnom jeho kraji, neďaleko od povestného, Spiš od Šáriša deliaceho vrchu Braniska, 2 hodiny cesty od Levoče k východu a po boku mesta Spišského Podhradia (Kirchdorf), ležia na strmom vrchu vápenného, v okolí tomto prevládajúceho kameňa sbúraniny hradu *spišského* (maďarsky „Szepesvár", nemecky: Zipserhaus). Veliké dvory hradu tráva s krovinami, skvostné dvorany jeho jasná obloha pokrýva; všetky ale čiastky hradu spišského už velikými rozmery svojimi pozor cestovateľa prebudzujú. Vrch, na ktorom hrad stojí, na 3 strany je osamotený: od juhu ale, zkade by z vyšších súsedných vrchov útok stať sa bol môhol na hradby pevnosti, ona trojnásobné múry (zdi) mala, tak že sa obraňujúce mužstvo po jednotlivých rozložiť mohlo. I tento hrad nepochybne slovenskí predkovia naši založili, na čo i meno pokazuje, ktoréby sa od viac slovenských koreňov odvodiť mohlo, kde naproti tomu ani maďarský ani nemecký názov s týmito rečmi žiadnej príbuznosti nemá; i terajšie obyvateľstvo kraja toho, najmä po súsedných dedinách spišských, je číro čisté slovenské. Pod hradom leží mesto Spišské Podhradie, za ním ale oproti hradu na kopci ležia budovy kapituly biskupstva spišského, od Marie Theresie r. 1776. založeného.

Meno *Spiša* (Scepusium, Szepes, Zips) vlastne tato kapitula so súsednými budovami nosí a terajšie mesto Podhradie volalo sa v starých listinách *predmestím* chrámu sv. Martina (suburbium Ecclesiae S. Martini); lebo dľa podania už prvý kráľ uhorský sv. Štefan bol hlavný chrám spišský založil. O pôvodu spišskej kapituly nič istého udať sa nemôže; ale už roku 1209. spomína sa spišský probošt *Adolf* a to proboštstvo samostatne trvalo, až sa tu biskupstvo založilo, pri ktorom pravda i hodnosť spišského probošta medzi ostatnými kanoniky trvá. Jedon z týchto proboštov, *Georg*, od Husítov zajatý v Prahe zomrel. Roku 1591. dal probošt Martin *Petheő*

celú kapitulu baštami ohradiť a keď tyto hradby *Bocskay-ovci* rozbúrali, roku 1665. nové ač i nie tak silné povstaly. — Počet kanonikov pôvodne bol 10, probošt *Lukáš* ho 1282. na 16 pozdvihol, pod *Pázmánom* zase na 12 klesol a pri založení biskupstva bol znovu na pôvodné číslo 10 obmedzený, jako dosiaľ trvá. Biskupská residencia na Spiši, domy kanonikov, ktoré podobu celej ulice majú, seminár, kathedrálny chrám, pobočné budovy a záhrady sú do dnešku baštkami ohradené, tak že sa Spiš opevnenému mestečku podobá. Jedna čiastka starého chrámu, chór a dve väže z 11-ho storočia pošly, ostatnie čiastky jeho dali probošti Ján *Stock* a Kaspar *Bak* v 15-tom storočí vybudovať. Ešte podotkneme, že mesto Sp. Podhradie toho času 3.300 obyvateľov počíta, z ktorých ale iba jedna tretina k nemeckému kmenu prináleží, ostatní sú čiri Slováci.

Podľa všeobecného domnenia hrad spišský už jestvoval, keď Maďari pod Arpádom cez Tatry prešli; avšak prvá písemná spomienka toho hradu je z roku 1120, keď kráľ *Štefan II.* svôjho mladšího brata „spišským grófom“ menoval; roku ale 1220. daroval ho kráľ *Ondrej II.* svôjmu z Haliča sa navracujúcemu synovi *Kolomanovi*. Pri pustošení tatárskom, po nešťastnom boji u Šajavy, bránil župan *Jordán* spišský hrad veľmi udatne, tak že v ňom a v Letánovskom zámku moc obyvateľov útočište našlo. — Po vymretí kmena Arpádovcov nastaly boje medzi *Václavom IV.* a kráľom *Karlom Robertom*, v ktorých hneď jedna, hneď druhá stránka víťazila. Tak i *Matúš Trenčiansky* tento hrad dobyl, avšak ho málo za tým Mik. *Zsigray* pre kráľovskú stránku zas opanoval a roku 1312. sám kráľ *Robert* za krátky čas na zámku pomeškal, keď proti *Matúšovi* pod Šariš tiahol. V husitských nepokojoch dobyl *Jiskra* roku 1444. hrad spišský, ktorý o 9 rokov pozdejšej Lad. *Hunyady* husitskému vojvodovi *Axamitovi* odňal; ešte raz roku 1454. chcel síce *Jiskra* spišský hrad dobyť, ale ho veliteľ Martin *Turzo* hrdinsky obránil. Kráľ *Matej* daroval hrad spišský *Imrichovi zo Zápoľa*, na odmenu jeho zásluh o panovnícku rodinu; keď ale tento bezdetný zomrel, brat jeho *Štefan* stal sa pánom hradu, ktorý tam roku 1492. panovníka svôjho, kráľa *Vladislava*, nevídane a neslýchane skvostným spôsobom za hosťa prijal. Po nešťastnej bitke moháčskej držal síce hrad spišský na čas *Ján zo Zápoľa*, ale ho už roku 1528. generáli kráľovského vojska, Mik. *Thurn* a Ján *Katzianer* opanovali; roku ale 1531. obdržal ho Aleš *Turzo* s názvom dedičného župana spišského. V majetku tejto rodiny zostal výše 100

rokov, až po jej vymretí roku 1635. zas ku korune pripadol. V nepokojoch z počiatku 17-ho storočia vojvoda stránky *Bocskay*-ho, Demeter *Tarjány*, márne roku 1604. hrad dobýval. Roku 1638., dňa 28. marca daroval ho kráľ *Ferdinand III.* grófovi *Štefanovi Csáky*-mu, u ktorej rodiny až do dnešku trvá. V kuruckých nepokojoch padol síce hrad spišský na čas do moci *Rákóczy*-ho; ale sa posádka roku 1710. podrobila a grófska rodina *Csáky* hrad spišský nazpak obdržala. Po krátkom ale čase hrad vyhorel a od tej doby vždy viac do srúcanín upadáva.

D. Lichard.

---

162. Väzeň. (Balláda.)

Vysoko do neba
Čierny hrad sa dvíha,
Pod ním sa hlboko
Tichý Dunaj mihá.

Strašné tam väzenie,
Nie múrom múrané;
Ale do živého
Brala vyrúbané.

Ozorné obruče
Tyčia tam zo steny,
O ne reťazami
Väzeň je lapený;

Starý, starý väzeň,
Vyčívený, lysý;
Brada sňažnobiela
Do pásu mu visí; —

Ruky k nebu spína —
A reťaze zvonia,
A zapadlé oči
Horké slzy ronia.

Plače; — dobre mu tam
Žiaľ srdce neskruší:
Milosť, Bože! milosť,
Mojej hriešnej duši! —

Veľa, veľa rokov
Ten väzeň presedel,
Okrem pána Boha
Nik o ňom nevedel. —

A na Čiernom hrade
Slavné hody stoja,
Černohradská junač
Vrátila sa z boja;

Černohradská junač
Víťazný boj bila,
Pyšného pohana
O zem uderila.

Bola bitka, bola
Na brehu Dunaja;
Tam, kde sivý Hron s ním
Bystré luny spája:

Tam ten pyšný Kupa
A jeho pohani
Ležia slovenskými
Meči rozsekaní;

Kupa, čo na kráľa
A na vieru svätú
Pozdvihol k odboju
Zbroj svoju prekliatu. —

A junač na hrade
Dobrej si je vôle:
Jesť a piť, čo ľúbo,
Pred nimi na stole.

Z vysokého triemu
Trúby pekne hudú:
Hučia milé piesne
Slovenského ľudu.

A čo starý víťaz —
Vínko si popíja:
A čo mladý — tance
S paniami vybíja.

A čeliadka, župy
Černohradskej krása,
Na širom predhradí
Veselo ihrá sa. —

A ten starý väzeň
Reťazami zvoní,
Zo zapadlých očí
Horké slzy roní.

Plače; dobre mu tam
Žiaľ srdce neskruší:
Milosť, Bože! milosť,
Mojej hriešnej duši! —

„Smilujte sa, páni,
Nad dušou ztrápenou,
Milostivý pán Boh
Bude vám odmenou!“ —

A páni skoro tam
Divom skameneli:
Oni o väzňovi
Pranič nevedeli.

A väža, v ktorej bol
Väzeň zamúraný,
Hneď bola prebitá
Ostrými čakany.

Lež páni — ti si len
Zastali zďaleka:
„Bože, či to človek —
Či len tieň človeka?“

A svätým sa krížom
Triráz preželnali,
A starého väzňa
Na otázku vzali:

„Povedz nám, väzeň náš,
Povedz nám, kto si ty?
A čo si tak ťažko
K tej skale pribitý?“

„— Oj, páni, bol som ja
Župan Černohradu;
Teraz som väzeň v ňom
Pre velikú zradu;

Pre velikú zradu
Na mojej rodine:
Pre väčšiu neveru
Oproti krajine.

Oj, vyznám ja, páni,
Vyznám moju vinu:
Pre zločin som sa ja
Dopustil zločinu: —

Vykvetal kvietočok
Na pustom polome:
Dorastalo dievča
V svojej matky dome;

Na pustom polome
Bieluška bimbonka:
V svojej matky dome
Nevinná Ilonka.

Mať ju vychovala
Biedným vdovským chlebom,
Roveň si nemala
Pod tým božím nebom;

Roveň si nemala
Len azdaj na nebi,
To sväté anjelstvo
Kde Boha velebí.

Mne kvitla bimbonka,
To bieluške kvieťa:
Mne rástla Ilonka,
To nevinné dieťa;

Bimbonka uvädla;
Červoč ju podryla:
Ilonka umrela;
Mojaď ju zmárnila;

Mojaď ju zmárnila —
A len pre to jedno:
Zdalo sa jej haňbou
V rode dievča biedno. —

Zodvihla sa bola
Búrka od východu,
Prihučala na zem
Slovenského rodu.

Maďar zpod Kaukazu
Padol do Moravy,
A nás kráľ Svätopluk
Volal pod zástavy.

Surmily surmity
V zlatom Velehrade.
Po slovenských krajoch
Zbroj cendžala všade.

Povstal môj dobrý ľud
I bratské národy,
Kde Visla i Laba
Mutné leje vody.

I kde Tatry pyšno
K nebu sa zpínajú:
Valily sa vojská
K tichému Dunaju.

Nad Dunajom kráľ náš
Zastal si táborom,
Pri ňom župy — každá
Pod svojím práporom;

Tam rozšikovaly
Jasné šíky svoje,
Pod mojím prievodom
Černohradské voje. —

A môj rod — ti hadi —
Spolu kameň duli,
Na moju Ilonku
Zlostné rady kuli:

Či dievčatko sraziť
S tej skaly vysokej,
A či ho zaväziť
Do váže hlbokej:

Kde ani len slnko
Na ňu nezasvieti,
Kam ani len vetor
Ku nej nedoletí. —

Dlho rady stály,
Tak sa dokonaly:
Srazili Ilonku
S tej vysokej skaly;

Srazili na Dunaj,
Na ty hlbočiny:
Zhynul mojím rodom
Anjel môj nevinný. —

Ešte ani slnko
Nesadlo za horu,
Už to smutné heslo
Dobehlo k táboru:

A ani biely deň
Na mňa nezasvietil,
Už som ja ten zločin
Zločinom odvetil. —

V noci čierne mraky
Na nebi zavisly,
Oj, ale čiernejšie
Na tej mojej mysli.

Po nebi sa blesky
Krížily ohnivé,
A po mojej mysli
Pomyslenia divé.

Bez sebä som sa vám
Do sedla vyhodil,
A letel som voslep,
Až sa kôň zachodil:

Cez hlboké toky,
Cez široké polia,
Až ta, kde táborom
Stál Maďar dokola.

Tam, tam mi pošepol
Zlostník zlostný z pekla,
Čo najhoršie znala
Duša jeho zteklá.

Ja sám som vyviedol
Maďarské zástupy
V noci hromobitnej
Na hrad mojej župy;

Ja sám som rozrazil
Bránu rukou mojou:
Padol biedny môj rod
Pod maďarskou zbrojou. —

Stal sa hriech: — lež zápät
Za ním prišla kára:
Jako víchor kráľ náš
Udrel na Maďara;

A jak plevy rozbil
Hrdé jeho pluky:
A mňa vydal pán Boh
Kráľovi do ruky. —

Smutno vyhrávaly
Zvony zo zvonice;
Plakaly Ilonku
Jej verné družice:

Oj, a ja zajatý
Mojím vlastným ľudom,
Stál som okuvaný
Pred kráľovým súdom.

Dvanásti mládenci,
A každý pod perom,
Zanesli Ilonku
Do hrobu večerom:

A mňa nešťastníka
Ty kráľove stráže
Pod holými meči
Zavedly do väže.

Ilonke čierny kríž
Na hrob postavili,
Jej nevinnú dušu
Bohu poručili;

A mňa do tej väže
Múrom zamúrali,
Na mú biednu hlavu
Kliatbu mi nakliali.“ —

Povedz nám, väzeň náš,
Ktorýže rok beží,
Jako ťa vsadili
Do tej tmavej väži?“

„ — Sto rokov, i jeden
Som ja páni väzeň;
Dávny to čas; — veľa
Búrok išlo cezeň.

Nie raz, ani nie dva
Divý lomot surmy
Zatriasol pevnými
Černohradu múrmi.

A ja s plačom k Bohu
Volával som vtedy,
Nie aby zakončil
Ťažké moje biedy:

Za synov národa
Môjho som sa modlil,
By sa žiaden Sloven
Jako ja nezpodlil;

Žiť — aby verne žil
Každý svôjmu rodu:
Mreť — aby vďačne mrel
Za jeho slobodu.

Tak šiel vek za vekom
V modlitbe a v plači:
A ja verím, že Boh
Smilovať sa ráči!“ —

A pop, sluha boží,
Vstúpil do väzenia,
V rukách jeho svätý
Závdavok spasenia. —

A páč len na väzňa;
Páč len, jaké svetlo
Po tej bľadej tvári
Razom sa rozletlo:

Jako z čiernych mrakov,
Keď sa zaligotá
Na sňahové polia
Nebeská jasnota. —

Poznať, že duša už
Boží raj zazrela,
Že už lámať ide
Slabú väzbu tela; —

A po dlhých mukách,
A po ťažkom boji,
Na ten večný pokoj
Preletieť sa strojí. —

A jako pop väzňa
Od hriechov rozhrešil;
Jako ho tou svätou
Potechou potešil;

Jako riekol: „ostaň
S tebou pokoj boží;
Nech podľa milosti
Boh s tebou naloží:“

Páni na to hľadia
A bľadnú od strachu:
Rozsypal sa väzeň —
Márny prach — do prachu. —

A z mreže do väže
Čudný zvuk zaznieva:
Na nej krásne ptáča
Milo sebe spieva.

Vidom nevídavať
Ptáka tak krásneho;
Slychom neslýchavať
Spevu tak milého.

Tak azdaj nezneje
Len anjelské hrania,
Dušička hriešnica
Keď sa Bohu klania:

Dušička hriešnica,
Čo po žiali mnohom
Milosť už obsiahla,
A v mier ide s Bohom.

S. Chalupka.

163. Jeruzalem.

Jeruzalem, ktorý Turci Sulejmanovym, Arabi Svätým (Khodes) mestom nazývajú, leží v Azii, aši päť míľ na západ od vtoku Jordánu do Mrtvého mora a je jedno z najstarších miest okresu zemského. Už za časov Abrahama stálo mesto toto, a keď Izraelíti putovali do zasľúbenej zeme, vládli ním Jebuzíti, ktorých iba kráľ Dávid vytisol z neho. Dávid na južnom najvyššom pahorku mesta, Sion menovanom, vystavil kráľovský palác, a tak učinil Jeruzalem strediskom židovského národa. Múdry Šalamún vystavil na severovýchodne od Sionu ležiacom vŕšku Morijah (na ktorom dľa povesti Abraham vlastného syna obetovať chcel) — skvelý chrám, ktorý vtedy vo svete páru nemal. Avšak i Jeruzalem v krátkom čase prestal byť jeruzalemom t. j bydlom mieru, bo dosť skoro potom stal sa dejišťom rôznic, válok, bojov a bied. Napokon r. 586. kroz babylonského kráľa Nebukadnezara úplne znivočený, a obyvatelia jeho z väčšej čiastky do babylonského zajatia odvedení boli. — Perský kráľ Kyros (pán) avšak plieňac Babylonsko, dovolil židom, aby vrátili sa do domoviny a znovu vystavili mesto svoje. — Vystavili oni i chrám na mieste nekdajšieho, avšak tento nebol už tak skvostný jako Šalamúnov; ostatne pod Herodesom I. jak chrám tak i celé mesto značného zveľatku došlo, a za časov Kristových bol Jeruzalem opäť pekné, veliké a slávne mesto, jehož priestor výše 4200 štvorečných siah obsahoval, a na viacej miestach i trojnými tienami (valmi) ohradený bol. Avšak sotvy minulo 40 rokov po ukrižovaní Spasitela, už ho Rímania pod vodcovstvom Tita, syna Vespasiana, po krutom boji dobyli a pre neposlušenstvo plienili. Zo srúcanín Jeruzalema vystavené bolo roku 126. po Kristu, za cisára Hadriána, mesto Aelia Capitolina, a miesto Šalamúnovho chrámu zaujal pohanský chrám pocte Juppitra posvätený. — Ešte raz zbĺkol u Židov plameň nadšenia za vieru a slobodu, ešte raz pozdvihli ujarmené hlavy povstanúc proti otročiteľom svojim a statne bojujúc pod vodcovstvom za messiáša vydávajúceho sa hrdiny Barkochba; a však Rímania prekonali povstanie, udusili odboj, plienili celú Palestinu a z nového mesta, nekdajšieho to Jeruzalema, veškeré židovstvo vyobcované bolo. Až keď velký Konstantin prijal kresťanské náboženstvo, a jeho mať Helena rúcať rozkázala pohanské chrámy, a na ich miesto stavať kresťanské: teprv vtedy dostal Jeruzalem svoje

staré meno nazpak. Avšak už r. 615. dobyl ho perský Khosru; roku 623. odňal ho síce Heraklius Peršanom, ale r 636. pripojil ho opäť Khalif Omar k države arabskej. Po mnohých nehodách dobyli ho križáci dňa 15-ho júla 1099 a tak zostal Jeruzalem v rukách kresťanských až po r. 1187.; potom dobyli ho zase Mohamedáni. Mesto toto úhrnkom asi 17 ráz bolo dobývané, vybojované a plienené, a preto nie div, že z jeho veľkej slávy nekdajšej takmer žiadnej stopy nezostalo. —

Pohľad na terajší Jeruzalem je nebárs veselý. S olivovej hory prehliadnuť sa môže celé mesto. Na východnej strane mesta je dolina Jozafat, ktorú potok Kidron preteká, deliac mesto od vysokej olivovej hory; na východnej a z čiastky i južnej strane tečie Gihon, ktorý do Kidrona vteká; na juhu leží hlboká dolina Ben Hinnon spojujúca sa s údolím Jozafat. V Hinnone je povestný prameň Siloah, jediná to studienka v celom meste. Na juh od údolia tohoto je vyšší vŕšok, jehož podnožie je nepočetnými prastarými hrobami rozrýpané.

Starodávny Jeruzalem mal tri hlavné časti: na juh Sion, alebo hornie mesto; proti tomuto na sever časť Akra, alebo dolnie mesto; a od obidvoch na východ pahorok Morijah, na ktorom chrám stál. Neskôr vystavila sa ešte na severnej strane jedna nová časť, Bezetha, alebo nové mesto. Pahorok Golgatha ležal na severo-západe za hradbami mesta. Terajšiu ohradu Jeruzalema vystavil Sulejman roku 1534., iba základné múry kolo Morijah pochodia z časov najstarších. Na západe stoja pozostatky budov križáckych. Za časov Nehemiáša mal Jeruzalem 12 brán; teraz ich má iba sedem: 1. Bab el Khalil (brána veľmi zaľúbeného) vedie do Betlehema a Hebrona; — 2. Bab el Nabi David (brána proroka Dávida) vedie na vrch Sion; — 3. Bab el Mograbe oproti dedinke Siloah; touto bránou vedli židia Krista k Pilátovi; — 4. Bab el Nahmat (brána milosrdenstva) na severo-východnej strane, vedie na námestie nekdajšieho chrámu; poneváč Turci — dľa starej veštby — veria, že touto bránou vtrhnú kresťania do mesta a dobyjú ho: teda je tato brána voždy zatarasená; — 5. Bab el Mehrab, el Asbath (brána Marie, alebo Štefana), ktorá oproti olivovej hore stojí; vedie ona k hrobu Rodičky Božej; — 6. Bab el Amud, el Sane (stĺpna brána), ktorá k hrobom kráľovským a do Nablusa, jako i k ceste do S. Jean d'Acre idúcej vedie; — 7. Bab el Zahere (kvetná brána).

Ulice mesta sú krivé, úzke a špinavé, jako vôbec všetky

ulice miest východných; domy sú zvätša malé, nízke, z blata stavané s plytkými strechami a bez uličných okien. Len tri širšie ulice sú v Jeruzaleme: Harat bab el Amud (ulica stĺpnej brány), ktorá tiahne sa cez celé mesto od severu k juhu; Harat el Halam (ulica bôľa); a Bazar (krámska ulica). Väčších námestí Jeruzalem naskrze žiadnych nemá. Verejné budovy sú: 11 mohamedánskych mečetov (džamií), 20 kresťanských kláštorov a 3 židovské synagogy. Zo spomänutých samostanov sú 2 katolické, 1 koptský, 1 syrský, 5 arménskych, a 11 gréckych. Najpamätnejší kresťanský kostol je *chrám svätého hrobu* v dolnej západnej časti mesta, ktorá Kalváriou sluje. Konštantin vystavil prvý chrám, jenž v 11. století sbúraný bol; r. 1048. vystavili ho znovu väčším dielom Križáci. Je to budova veľmi nepravideľná, 120 krokov dlhá a 70 krokov široká, jejžto strecha vlastne tri rozdielne stavänia prikrýva; a síce na západe stojí *chrám svätého hrobu*, v prosriedku *Kalvária*, a na východe *chrám nalezenia sv. kríža*. Do velikej tejto budovy vedie iba jeden vchod na južnej strane, ktorý Turci stráža. V kostole tomto stojí na každom, smrťou Spasiteľa posvätenom mieste, jedna kaplnka. Na prosriedku predsiene stojí veľký mramorový stôl, na ktorom sväté telo Syna Božieho balzamované bolo; na ľavo veľká rotonda, v prosriedku jej svätý hrob pod velikou z mramoru vystavenou kupľou. Tuná sú vždy svieže kvety, a kňazia modliacich sa navštevovateľov ružovôdkou oblievajú. O pár schodov dolu nižšie zozuje si každý príchodzí črievice, a bosky vkročí do prvej mramorovej chyžky. Na prosriedku tejto chyžky stojí stĺp z bieleho mramoru, to miesto označujúc, na ktorom anjel Boží po odvalení hrobného kameňa sedel. Potom ide sa cez nízke a úzke dvere už k samému svätému hrobu. Hrob tento je 6 stôp dlhý a 3 stopy vysoký; klenutie jeho stavané je zo svetlobarveného a bieleho mramoru. Medzi stenou a okrajkom nemôže naraz iba 4—5 osôb stáť. Z kuple visí 27 sriebornych lampí, ktoré ustavične svieťa, a ponad modliacimi vždy 1 katolický a 1 grécky kňaz kolimbe sriebornè kadidlo. Na ľavo od kolokola (rotondy) ukazujú v jednej kaplnke to miesto, na ktorom ukázal sa Kristus Marii Magdalene po vzkriesení. Neďaleko tejto kaplnky je *Kalvária* so 4 stĺpami, ktoré chrám katolický delia od gréckeho. Predtým kupľa po nad svätým hrobom na mramorových stĺpoch spočívala, ale r. 1808. nie len tato, ale i veľká časť kostola požiarom znivočená bola, a potom novú kupľu iba na obyčajné kamenné stĺpy vystavili.

Vnútrok chrámu je spoločné vlastníctvo Katolíkov, Grékov a Arménov, a síce: Katolíci majú hrobnú kaplnku. Gréci chór chrámu, a Arméni kaplnu Heleny. Koptskí kresťania majú za sv. hrobom modlitbáreň (oratorium), a Nestoriáni a Maroníti dva oltáre. Služby božie vykonávajú sa tu kroz každé vierovyznanie dľa jeho vlastných obradov, ale slavnosťnú sv. omšu iba Katolíci, Gréci a Arméni odbávať môžu. Žalostné je to, že medzi týmito kňazmi rozličných vierovyznaní ty najostrejšie hádky a rôznice panujú, ktorými často i posvätné priestory chrámu sneuctené bývajú. Svady tyto veľaráz i bitky sprevádzajú, tak že tureckí strážnici prinútení sú násilím poriadok zaviesť a udržiavať. Z tejto príčiny nachodia sa v ochrane Turkov i kľúče svätohrobného chrámu. V pôste a na veliku noc je chrám vždy otvorený, a vtedy komukoľvek dnu ísť slobodno. V takýto čas najdú pútnici vo vnútroku chrámu vždy i 8—10 Turkov, ktorí sedia tam v blízosti hlavného vchodu na kobercoch, rozprávajú si poviedky svoje, doháň kúra a kávu srebú, a na kresťanov iba na toľko pozor dajú, na koľko od nich vstupné vyberajú. Po velikej noci je chrám vždy zatvorený, a kto z pútnikov dnu ísť chce, nádobno mu ta ísť k mohamedánskym kľučiarom a zaplatiť väčšie vstupné. V čas svätenia sviatkov patričné vierovyznania tureckej vláde tiež isté poplatky dávajú, tak že veškeré príjmy vlády ročite výše 60.000 zl. vynášajú.

Hlavný kláštor katolický, nelen v Jeruzaleme, ale i v celej Syrii, je *samostan S. Salvatora*. Leží na západnom kraji pahorku kalvárskeho, a je silnou zďou ohradený, tak že i v čas nepokojov dostatočnú bezpečnosť poskytuje. Okrem kostola je v ňom mnoho svetlíc a ešte viac chyžiek, tak že v ňom nie len početní mnísi bývajú, ale ešte početnejší pútnici prístrešie dostávajú. Je v ňom i liekareň i nemocnica a znamenitý vodosklep (cisterna), z ktorého celá súsedná štvrť mesta vodu nosí. Medzi tureckými budovami je najpamätnejší *mečet Omarov*, alebo el Sakhara, na vrchu Morijah, kde nekedy stál židovský chrám. Mečet tento je pravidelný osmohran, a každý jeho bok je asi na 70 stôp dlhý; má štyri brány, obrátené v štyri strany sveta. Každá brána má drevený pitvor; ale k modlitebnej bráne (bab el kibla), ktorá na južnej strane stojí, mimo toho vedie pekné chodište, okrášlené 8 korynt-skými stĺpy z mramoru. Na tých bokoch, na ktorých sú brány, je všade šesť, na ostatních bokoch ale sedem okien zo skla barvitého. Strecha a steny pokryté sú ozdobami

porcellánovými, podobne i kupľa, na ktorej trblieta sa pozlátistý polmesiac. Budova tato stojí na velikom štvorhrannom, kamením dláždenom priestore, ku ktorému viac stĺpami ozdobených chodíšť vedie, za nimiž je ostatok slobodného priestoru z čiastky olivami vysadený, z čiastky vodometmi okrášlený. — Kresťanom neslobodno vniť do mečetu, iba preoblečeným podarí sa dakedy dostať sa dnuká. Pekné sú budovy tejto mramorové stĺpy a oblúky klenutín, na ktorých poval a strecha spočíva; drahocenné sú ty mnohé zlaté a srieborné nádoby, ktoré na prosriedku kuple visia; ale najpamätnejšia vec je tuná medzi pozlátenými mrežami ochraňovaný kameň (vápenec), ktorý vraj vtedy spadol s neba, keď duch veštectva sostúpil na prorokov, a na ktorom modlil sa Mohamed, keď v sprievode archanjela Gabriela svoju nočnú cestu konal z Mekky do Jeruzalema, a z neho vraj vstúpil na nebesá. Kameň tento volá sa *el hadžra el sakhara Allah* (zavretý kameň boží). Ponad mrežami je baldachýn zo zeleného a červeného hodbábu. Pod kameňom a popri ňom je viacej malých jaskýň, ktorých mená sú: velebná jaskyňa Mohameda, Šalamúna, Dávida, Gabriela archanjela, a jaskyňa Jána. Okrem toho je v kostole ešte: studňa dušičiek (brána druhého sveta), meč a prápor Aliho, vážky na ktorých váža sa duše ľudské, slavný štít Mohameda, ptáci Šalamúna, granátové jablká Dávida, sedlo šiarkana El Borak, na ktorom Mohamed do Jeruzalema letel. V noci horí 180 lámp v mečete. Neďaleko od Omarovho mečetu je iný mečet, El Aksa menovaný.

Obyvateľstvo Jeruzalema rozliční cestovatelia rozlične udávajú; jedni vravia, že mesto to má iba 12.000 obyvateľov, ktorých jedna tretina z kresťanov záleží; iní tvrdia, že má Jeruzalem výše 20.000 obyvateľov, a medzi týmito 13.000 Turkov, 4000 Židov, 2000 Grékov, 1009 Katolíkov, 500 Arménov, 60 Koptov a dakoľko Protestantov. Gréci majú tuná patriarchu (arcibiskupa), Katolíci podriadení sú náčelníkovi kláštora salvátoriánskeho, Protestanti od r. 1841. tiež svôjmu vlastnému biskupovi. Protestantský kostol stojí na severnom kraji Sionu; prvý biskup bol Anglikán Michal Šal-Alexander, druhý evanjelík z Pruska Samuel Gobat.

Pre nás Slovákov je Jeruzalem okrem toho už i preto pamätný, že tu r. 1217. viacej tisícov rodákov našich zahynulo. Uhorský kráľ Ondrej II. totižto vyzval národy koruny svojej aby pripojili sa k výprave jeho, podujatej k vydobytiu svätej zeme. Nábožný ľud slovenský tlupne hrnul sa pod prápory

kráľa, tak, že ani prijatí byť nemohli všetci, ktorí prihlásili sa k výprave tejto z krajov podtatranských Kráľ Ondrej povyberať dal mužov najzdravších, najsilnejších, kvet to národa slovenského, a s tými pohol sa s počiatkom augusta na dol. Dňa 23-ho augusta dorazil do Splitu; po 16 dňovej plavbe prišiel i s vojskami svojimi na ostrov Cyper, kde ho už jeruzalemský kráľ a patriarcha očakával. Ztato pohli sa všetci spolu do Ptolemaisu. Dňa 4-ho novembra prešli prez Jordán, navštívili svätè miesta, a po bezvýznámnych pôtkach navrátili sa zase do Ptolemaisu. Dňa 3-ho decembra dobývali tureckú pevnosť na hore Tábor, avšak bez prospechu. Ondrej obrátil sa v druhú stranu, a chcel ísť proti mestu Tyrus; avšak všetky priesmyky na Libanone boly v rukách Turkov. O vianociach nastala hrozná zima; v táboroch zúriť počal hlad, a na to hneď mor; i sám kráľ Ondrej ochorel, — a preto kadenáhle sotavil sa kus, vidiac, že čaty jeho hladom, morom a zimou hrozne zredly, odhodlal sa k zpiatočnej ceste. Z 12 tisícov vyberaného mužstva sotvaj tri tisíce chorobami vychudlých vojakov priviedol nazpak do vlasti uhorskej. Jediný výsledok výpravy tejto bol ten, že kráľ uhorský dostal titul kráľa jeruzalemského. **Miloslavín.**

164. Schopný a pilný človek môže na všeličo naučiť.

Pruský kráľ, *Fridrich* II., ktorého povesti slovenského ľudu, na sedmoročnú vojnu sa vzťahujúce, obyčajne *Brandenburk*-om volajú, okrem panovníckych čností svojich i láskou k hudbe vynikal, tak že ho flauta na všetkých cestách a výpravách vojanských sprevádzala, na ktorej si každodenne po vykonaných prácach večer opravdu „majstrovsky“ zapískal. Vo spomänutej sedmoročnej vojne bol raz hlavný stan kráľov v malej dedinke vo Sliezsku; on sám bol v nízkom, v súsedstve školy ležiacom domku ubytovaný. Jednoho dňa večer, keď generáli svoje práce s kráľom dokonali a keď i písma do Berlína poslať sa majúce popodpisoval, jako obyčajne vytiahol svoju flauta a prechádzajúc sa po izbe majstrovsky začal pískať. Mesiačik už svietil a tak o nedlho kráľ spozoroval, že jakási mužská osoba pokradomky po pri stenách k tomu domku sbližuje sa, kde Fridrich bol uhospodený. V čas vojanskej výpravy, keď kráľ u prosred svôjho mužstva ležal, zriedka mával vojanskú stráž pred domom; tak to i teraz bolo a spomänutá osoba k samému domku prikradla sa. Tu

razom otvorí kráľ okno a zahrmí: „Čo tu chcete?“ Bol to miestny staručký učiteľ, ktorý otázkou kráľa prestrašený počne zajíkave: „Ach Vaše Veličenstvo! som — som“ — „No čo ste?“ pýta sa kráľ ďalej. „Som milovník peknej hudby a tak som chcel tro-tro-chu počúvať; ja som miestny učiteľ.“ „No teda, počúvajte že,“ doloží kráľ, otvorí i druhú stranu okna, postaví sa k nemu a počne na flaute tak utešene pískať, až milá vec. Asi po štvrť hodinke chce kráľ okno zatvárať; v tom učiteľ, krásnou hudbou cele vytržený zavolá: „No, to bych preca nebol od Vášho Veličenstva očakával; to už znamená pískať!“ Fridrichovi bola každá, čo i trochu neokrúchaná prostosrdečnosť milá; preto sa ešte von oknom vyvalil a staručkému rechtorovi privolal: *„Hia môj milý! veď sa schopný a pilný človek všeličo naučiť môže; dobrú noc!“*

D. Lichard.

165. Brána k ráju.

Vidz tu prevelebnú dúhu
Jak sa zpína k výšinám!
Ktorú v krásnom polokruhu
Tvoria blesky slnca nám.

Nenie-li to slavná brána,
Ktorú staval Tvorca sám.
Nuž nám cesta ukázaná
K jeho rajským končinám?

Ja však pre tvú bránu k ráju
Sedmoro paprskov znám,
Ktoré *tu* už otvárajú
Sedmorého neba chrám.

Je to láska k *sveta Pánu*,
K *ľuďom*, k *vlasti*, ku *vedám*,
Múdra láska k *sebe samu*,
K *prírode* a k *umeniam*.

Z B. Jablonského.

166. Nástiny z Číny.

Čínske ženy. Čínske ženy veľa držia na bielosť telesnej kože svojej, a preto barvia si ju obyčajne ryšovou múkou a rozličnými vôdkami; no bielosť táká dodáva im skorej ešte čosi ztrnulého, smrtného, nežby veľadila krásu jejich. Majú nežné ruky, zanímavé obočia a pravideľné, vôbec nadlhasté tváre. Ľoči jejich žiara a jasajú sa južnou živosťou, avšak chybí ľahom jejich obyčajne ten vyšší duchovný výraz, ktorý jedine je v stave pravideľnú tvár krásnou učiniť. Ostatne mnohé ženy oholia si obočie, a na jeho miesto nakreslia si potom tmavú, zvoľna zklenutenú čiarku.

Medzi obyzdné obyčaje čínske patrí: šnorovanie ženskej nohy. Keď je dieťa ešte len 4—5 rokov staré, zašnoruje sa mu už noha a dva palce sohýnajú sa a priväzujú ku podošve; a preca hľa dieťa s tak neprirodzene skrpatelýma nohama je pýcha matkina; radosť otcova najvyššia. Básnici čínski menujú takú nožičku „kum-ben“ t. j. vodná ľalija.

Jejich vrchnie šaty sú obyčajne modré, na nichžto veľmi dobre vyníma sa obrubok srieborný alebo zlatý; i na spodnie šaty vynakladajú veľa skvosu a ozdôb rozmanitých. Čínske krásavice sväzujú si tiež vlasy svoje do tlstého vrkoča, pripínajú si ho na temeno a ozdobujú kvetami vyberanými. Hrávajú obyčajne gytaru, fajčia, a vejár málokedy žeby v ruke nemaly.

Čmudiar opiuma. Čmudiar opiuma, keď celkom oddať sa chce pôžitku a jeho následkom, obyčajne sadne si do veľkej stolice, alebo vrhne sa na pohovku, tak, aby hlavu čo najvýš mal umiestenú, a vedľa seba rozloží nástroje rozličné, jako: opiumovú schránku zo slonovej kosti, lampu, oceľové alebo srieborné 5—6 palcov dlhé ihly a čmudku. Trúbka čmudky je asi 18 palcov dlhá, a má v priemere jeden palec; savok je vždy z jantaru, rohu alebo slonovej kosti, a spodnia časť trúbky obyčajne mosadzou abo sriebrom vybíjaná. Sama čmudka vypálená je zo zvláštnej peknej hliny, v priemere má tri palce, a je podoby tlapkatej reťkovky, s dierkou na vrchu sotvaj tak veľkou, jako obyčajný semenec. Do tejto dierky vloží sa zrnko opiuma — najprv ihlou na lampe rozžaté, — a čmudiar potom tiahne do seba dým jeho opojujúci; ale nádobno mu čmudku častejšej k lampe prikladať, lebo by ináčej vyhasla ta massa drobulinká.

Čas, v ňomžto oddávajú sa ľudia pôžitku tomuto, je veľmi rozličný. Nektorí potrebujú celé hodiny, aby dostali sa k túžebne žiadanému cieľu čmudenia, t. j. do celkovitého bezvedomia a pozbytia smyslov; iní už po druhom, treťom ťahu opojného dýmu pohružujú sa omámení do stavu toho, a jako inde tak i tuná zvyk máva hlavný vplyv na ľudí. Ostatne iba boháči sú v stave čmudky svoje voždy sviežou massou napchať; pre chudobných ale sbiera sa to s veľkou pilnosťou, čo boháči vytriasli zo čmudiek. Trúbky často vedené bývajú i cez vodu alebo dáku vonnú tekutinu, aby dým schladol, tak jako je to i v Indii a Turecku vo zvyku pri tak rečených hukách a nargylách. — Výjavy škaredé, jaké udávajú sa u nás pri opilcoch a korheľoch ohyzdných, sú i v Číne veľmi časté,

s tým rozdielom iba, že u nás dejú sa z vätša verejne a v Číne v skrytosti, potajemne. Čmudiarne čínske totižto nachodia sa pravidelne v bočných uliciach, v miestach najskrytejších, tak že cudzinec — jestli ich len náročky nevyhľadá — nedozvie sa ničeho o brlohoch tých zkazonosných.

Čínska klada. U Číňanov je ešte i teraz obyčajný trest: *klada.* Klada čínska vyzerá asi tak jako kedysi naše klady vyzeraly, len že trochu kosmo stojí, aby káranec, keď v nej sedí, okolo idúcim do očú hľadeť musel a tvár zahaňbenú skloniť nemôhol. Nejeden pyšný mandarín videl sa už tuná vystaveného hane verejnej a opovrhnutiu ľudu svôjho, ktoré ho potom obyčajne i napravilo, lebo veru je to trest strašný, horší než jakýkoľvek trest telesný, ako dlhé žalárovanie. Sú teda Čínania — jako z toho vidno — ľudia v mnohom ohľade dosť praktiční, lebo mandarínov k polepšeniu priviesť je vec veru nie ľahká, a im darí sa to preca prosriedkom týmto znamenite. Ťarcha takejto klady stojí vždy v istom pomere ku priestupku káranca, a je 20, 30, ba i 200—300 funtov ťažká; a čo je hlavná vec, keď káranec v tej klade sedí, prilepia na ňu ešte i celý životopis jeho, aby svet znal a vedel, čo to za panáčka. Kárancov takýchto — poneváč sami jesť nemôžu — obyčajne potom okolo idúci ľud krmí a napája. Klada menuje sa čínsky *kna* alebo *lang* a dakedy — keď je iba pár funtová — nosia ju káranci i za viacej dní, ba i za celé týždne a mesiace. Predstavený súdu zavesí mu ju na hlavu a ruky, zámku zatvorí a kľúč si schová, a káranec môže potom ísť kam chce. Keď mu vyprší doba trestu, prijde zase k súdu, a tam sosnímu mu nemilú ozdobu jeho.

Čínsky hrobitov. Náhrobné pomníky čínskych boháčov sú veľmi rozličné; chudobní ľudia majú i tam len také hroby jako u nás, lebo chudoba vyráža sa takmer v celom svete rovnakým spôsobom; len že v Číne ešte i ten najchudobnejší človek na hrob svôjho pokrevného dáky stromček posadí — čo je obyčaj veľmi chvály hodná — a potom hrob ten pilne opatrovaný i často navštevuje, a tam rozpomína sa na milých svojich. Boháči stavajú svojim zomrelým skvostné pomníky, do nichžto vkladajú mramorové tabule, na ktorých zaznačené je meno, postavenie a zásluhy nebohého. Truhle robia sa vôbec iba z tvrdého a veľmi hrubého dreva, a sú z nútra voždy smolou vyliate a krom toho ešte voňavým glejom firnisované, aby pach v porušenie prechádzajúceho tela cez dasky neprerážal. Boháči mávajú truhle z najtvrdšieho a veľmi

drahocenného dreva, ktoré si oni sami ešte za živobytia svôjho objednať zvykli. Mrtvole je,ich potom rodina zabalzamuje a často i za viac rokov doma podrží, poneváč z truhiel tak pripravených naskroze žiaden škodlivý pach nevychádza.

Čínske písmo. Možno čínske knihy čítať, a netreba vedeť vyslovenie jejich znakov písomných. Taký znak totiž, jakých 80,000 počítajú, nie zvuk, ale isté predstavenie vyznamenáva. Keď sa ale viac takých znakov v jedon spojí, význam jejich rozlične sa mení. Tak k. p. štvorhran je znakom *mesiaca,* jestli ale v ňom čiara, ktorá *spojenie* znamená, shora dolu pretiahnutá je, význam premení sa v *prosriedok.* Keď sa ešte pod ten znak iný, znamenajúci *srdce,* postaví, to celé značí *vernosť, horlivosť.*

Taký je spôsob písania u *Číňanov,* a ktoby teda všetky znaky písma a rozličné týchto k novým znakom spojenie znal, snadno by knihe čínskej porozumel, trebárs by nevedel, jako vyslovovať. Ba ľahšej je porozumeť písmu Číňanov, než jejich hovoru, lebo jedno slovo môže i osemdesiatorakým spôsobom vyslovené byť, dľa čeho i toľko rozličných má významov, a ťažko je sluchom iným než čínskym dobre rozoznávať v takej prípadnosti význam a smysel pravý. V písme naproti tomu také slovo má i 80 znakov. Skloňovanie a časovanie Číňania neznajú, a onych drobných slovíček, ktoré v pravideľnej vete slová spojujú a pomery jejich k sebe udávajú, jazyk ich docela nemá. Divno, jako tak usporiadaným jazykom na taký stupeň vzdelanosti, na ktorom opravdive sa nachádzajú, pozdvihnúť sa mohli. **Miloslavín.**

---

167. Kedy sa stala čierna barva znakom smútku?

Roku 1509. bol triročný *Ludvík*, potom v krvavej bitve proti Turkovi u Moháča (1526) padlý, v pražskom chráme u sv. Víta veľmi slavnosťne korunovaný, ktorej slavnosti i 6-ročná sestra jeho *Anna*, princezna dcéra *Vladislava II.* prítomná bola, všetky obrady veľkolepej slavnosti najpilnejším okom sprevádzajúc. Keď *Ludvikovi* koruna bola na hlavu položená, skvelé zástupy radosťne na dlhý život jeho vyvolávať počaly; iba sestrička *Anna* do hlasitého plaču sa pustila. Na otázku najblížej postavených dám dvorných o príčine plaču, odvetila: „i ja chcem byť jako môj brat korunovaná,“ a to častejšej opakujúc nedala sa uspokojiť, až otec *Vladislav* korunu z hlavy *Ludvika* vzal a ju za chvíľku na hlavu *Anny*

položil. Plačlivá tvár princezny hneď sa vyjasnila a tak pokojne koniec slavnosti dočakala. — Z dejepisu známo je, že tato princezna *Anna* bola potom manželkou kráľa *Ferdinanda I.* a že si čnosťmi svojimi všeobecnú lásku a úctu vyzískala. Dôkazom toho je, že keď v 43-tom roku svôjho života zomrela, po celej zemi českej veliký, opravdivý zármutok panoval. Aby ho tedy obyvateľstvo i dajakým v oči padajúcim spôsobom dokázalo, všetci účastníci pohrabu sa shovorili, že truhlu milovanej panovnice v odeve *čiernom* sprevádzať budú, od ktorej doby *čierna* barva pri smrteľných pádoch súkromých rodín znakom smútku zostala.

D. Lichard.

---

168. Na hrobe matere.

Spi sladko, mati! veď tvoja dcéra
Ctí verne pamiatku tvoju.
Spi sladko, duch tvôj jej neumiera,
Bárs telo padlo k pokoju.

Spi sladko, mati! veď tvoja dcéra
Srdce tvoje v prsach nosí;
A viera tvoja je i jej viera,
Žiale tvoje jej ponosy.

Spi sladko, mati! veď tvoja dcéra
S duchom tvojím ide žitím;
Anjel tvôj ju pred biedou zastiera
Štítom čnosťami obitým.

Spi sladko, mati! veď tvoja dcéra
Nie je biedna, opustená;
Na večnú vernosť sa podopiera
V ľúbosti blažená žena.

Spi sladko, mati! veď tvoja dcéra
Ruku tvoju požehnáva;
A vďačne často v kraj ten pozerá,
Kde je hrobná tvoja tráva.

Spi sladko, mati! veď tvoja dcéra
Praje ti toho pokoja,
Už tam ťa bolesť viac neudiera;
Spi sladko len, mati moja!

Spi sladko, mati! veď tvoja dcéra
V Boha svôjho ešte verí;
A zraky svoje k nebu opiera,
Kde dobre je jej materi.

Spi sladko, mati! veď tvoja dcéra
Skôr neskôr sa k tebe vráti;
Spi sladko! ach, je sladká to viera;
Spíš? — sladko spíš, sladká mati!

A. Sládkovič.

---

169. Pozostatky pohanských slavností na Slovensku.

Starí Slovania, v pohanstve žijúci, svätievali každoročne zvlášte 3 slavnosti: *koledu*, *turíce* a *sobotku*, z ktorých dve prvnejšie podľa mena svôjho, avšak v kresťanskom smysle až po dnes ešte sa zachovaly. *Koleda* bola slavnosť ku cti slnca znovu zrodeného (t. j. okolo terajších vianoc zase vystupovať počínajúceho; u Rímanov: natales solis invicti). Svätila sa ona od 24. dec. až do konca onoho mesiaca hostinami, plesom a inými kratochvíľami, pri ktorejžto príležitosti starodávni otcovia naši, pohania, všetky spoločné urážky si odpúšťali. Bola to tedy krásna slavnosť všeobecného smierenia. V jakom smysle sa koleda teraz bere: to bude každému známe; ona novoročné církevné želanie predstavuje.

Slavnosť *turíc* svätili starobylí Slovania k pocte pohanského boha *Tur* menovaného, pod ktorým sebe pučiacu moc prírody predstavovali. Pri tejto slavnosti z jara pripadajúcej stavaly sa máje (mladé, zelené, zvlášte brez vé stromky) milým, alebo váženým osobám; potom sebe posielali Slovania zabarvené vajíčka darom, a polievali sa studenou vodou, odkiaľ veľkonočná kúpačka povstala.

Sobotka naposledy bola veľká slavnosť v lete, k pocte boha *Svätovíta*, boha svetla; ona sa musí vôbec za najstarodávnejšiu slavnosť, nelen slovanskú, lež celého ľudského pokolenia považovať; lebo modloslužba zahrievajúcemu a všetko obživujúcemu slncu preukázaná nachádza sa v tom najdávnejšom veku, do nehož vôbec ľudská známosť siaha. Pálenie svätojánskych ohňov na Jána, je pozostatok tejto slavnosti.

D. Lichard.

170. Pieseň o Jánskom ohni.

Večer pred sv. Jánom krstiteľom vychádzajú temer po celom Slovensku mládenci a dievčatá von z miest a dedín a vatria ohne, ktoré mládenci preskakujú a dievčatá pri tom rozličné piesne spievajú. Je to obyčaj pochádzajúca ešte z časov slovanskopohanských. Jedna z týchto piesni znie:

Horí oheň horí na tej čiernej zemi,
Žeby nám svietilo slniečko na nebi.
Svieť že nám slniečko, bude dníček biely;
Svieť božie slovíčko, žeby bol veselý. —
To božie slniečko po nebi si chodí,
Po chmárach, po vodách, po mori sa brodí.
To božie slniečko po nebi si kráča,
Po horách, po dolách všade sa zatáča. —
To božie slniečko po nebi si behá,
To slovenvké plemä všade sa rozlieha.
Slniečko na nebi jak svieti tak svieti,
A na naše plemä mrak a kliatba letí.
Ide slnce nebom od kraja do kraja,
Jakoby si videl víťaza šuhaja. —
To božie slniečko vše vyššie putuje,
Všetky božie tvory mocne zjasoňuje.
Keď slniečko vynde na vrch zlatej hory,
Zradujú sa Bože! všetky tvoje tvory. —
Keď slniečko vynde na vrch hory zlatej,
Veselo zasvieti do krajny zakliatej —
Do krajny zakliatej, na ty naše rody,
Dajže Bože slnka a dobrej pohody. —

S. z Ľuptova.

---

171. Ľubietovský hrdina Vavro Brezula.

V rade hrdinských osôb, ktorých pamiatka v povesťach ľudu slovenského, na dejepisnom základe spočívajúcich, do teraz sa udržala, vyniká i junák Vavro (Vavrinec) *Brezula* z Ľubietovej (baňského kr. mesta vo zvolenskej stol.), strach

a hrôza Turkov, ktorí z dolních končín zeme, zvlášte ale z novohradskej pevnosti Filekova, častejšie vpády do okolia baňských miest robievali. Jedonraz sa predral turecký kŕdel prez vrchy a hory, zvolenskú od novohradskej stolice deliace, zas k baň. mestám a vtrhol i do Ľubietovej, keď práve Vavra *Brezuly* nebolo doma. To bola voda na ich mlyn, že sa mohli bez strachu na rodine a imaní pre svoje hrdinstvo nenávideného junáka pomstiť. I prepadli dom jeho, keď medzitým ostatní po meste drancovali. Ti prvší Brezulovu čeladʼ, ktorá sa brániť chcela, dielom pobili, dielom poviazali, aby ju v zajatie odvedli; to tiež žene Brezulovej nastávalo. Čo dajakej ceny malo, sobrali na svoje kone, na ostatok i dobytok zo stajen povypúšťali, aby ho so sebou odohnali. Po dokonanej práci lúpenia chceli sa ešte náležite na zpiatočnú cestu posilniť; nasnášali do izby chleba, brindze a iných Turkom povolených jedieľ, prikázavše Brezulovej žene, aby im „teplú večeru“ uvarila. „Čože si počneš hriešna žena?“ vzdychla Brezulova a dala sa uplakaná, usužovaná do práce. Tu jakoby „s duba spadol“ vkročí do pitvoru Vavro: „Daj Boh šťastia ženičko! čože tak vyváraš, jako na svadbu? či vari máme hostí?“ „Jaj mužíčku“ odpovie žena prestrašene tichým hlasom, ale objasnenou tvárou, „veru máme hostí; Turci sú tu!“ „Nuž a čože im varíš tým tvojim hosťom?“ — „Kapustu“ odpovie Brezulova; „a či máš mäsa do kapusty?“ „Nemám“ doloží žienka. „No počkaj, hneď ti nasekám za kotlík mäsa.“ — S tým vytrhne Vavro krivý, na poldruhej dlane široký palošˇa otvárajúc dvere izby zahrmí hrubým hlasom: „Daj Boh šťastia!“ Kade náhle Turci známy hlas Brezulov uslyšali, vyhasli svetlo a počali sa po tme daktorí k oblokom, druhí ku dverám tlačiť, aby sa s celými údy aspoň von dostali. Vavro nevolal ani o svetlo, ale vzal — jako povesť nesie — kremeň medzi zuby, zakresal po každý raz svojou šabľou na kremeni a vidiac pri iskrách jako a kam sa Turci ženú, hrozné krvepreliate medzi nimi spôsobil, tak že sa pri pozdejšej pomoci ostatních obyvateľov, prítomnosťou Brezulovou k odporu prebudených, ani jedon z celej čaty do Filekova nevrátil. — Na ceste, z B. Bystrice hore Hronom do slov. Ľupče vedúcej, je u tesného miesta medzi Hronom a skalnatým súsedným vrchom osamelý hostinec, ktorý do dneška meno „Príboja“ nosí; v tomto priesmyku boli tiež Turci od Ľupčanov a Ľubietovanov, jako povesť nesie, pod vedením Brezuly potlčení a po dokonanej

krvavej práci „vyhodili“ si (vyprázdnili) dakoľko so sebou donesených kulačov (drevených nádob k noseniu vína po cestách), čo vraj hostinci „Príboji“ pôvod dalo.

D. Lichard.

172. Boj pri Jelšave.

Poníže Jelšavy zelené moravy,
A na tých moravách vejú dve zástavy.
Nad jednou zástavou bliští sa kríž svätý,
Pod krížom slovenské šikom stoja čaty;
A nad druhou mesiac svieti si s vysoka.
Pod mesiacom Turci, ta zbojnič divoká.
A Turkov — tých vám je ani dreva v lese;
Len dobre, že ich ta zem božia unese;
A našich len so žmeň: — oj, Bože náš, Bože,
Jak ty nespomôžeš, ktože nám spomôže? —
A surmity hrajú, páľa samopaly:
Nad Muraň-dolinou hory sa ozvaly;
Zadunelo pole pod kopyty koňom:
Čata sa za čatou rúti Turek po ňom;
Čata sa za čatou rúti na Slováka.
A hromom udiera junák na junáka.
Cendžia ostré šable, práskajú kopije,
A krev svojich synov zem slovenská pije. —
Hojže, ľudia, zle je! Beda našej hlave:
Už to naše vojsko pätí ku Jelšave;
Ku Jelšave pätí, Turek za ním letí:
Škoda, večná škoda tých slovenských detí. —
Nebojme sa bratia, hoj, nebojme sa my,
Čím je šabľa v pästi a čím Boh nad nami.
Čím je Boh nad nami a čím šable v pästi,
Nebude si Turčín pánom našej vlasti. —
A od Mutna tmavá valí sa mrákava,
A v tej mrákave sa na kríž pobliskáva.
A valí sa, valí dolu do doliny:
Tam popolom ležia slovenské dediny;
Z dedín krv pobitých ku nebu tam volá,
Okol dedín pole už len púšť je holá.
Nie je to mrákava: kone to tam práša,
A na totých koňoch bystrá Slovač naša;

Ani sa tam blesky na kríž neblískajú:
To naši Slováci šabľami svíjajú.
A ta naša Slovač — jako ľúta búrka
Hodila sa na dol a padla na Turka;
Hodila sa na dol jako búrka s neba:
Vzala ona, vzala Turka medzi sebä.
Hoj, vzala ho ona vo dva boky zrazu:
Teraz tebä, pohan, vydá Boh na zkazu.
A to naše vojsko samopalmi páli:
A Turek za Turkom s badaly sa valí;
Samopalmi páli, kopijami kole:
Tečie krev turecká prez jelšavské pole;
Kopijami kole a šabľami seká:
A Slovák víťazí a Turek uteká. —
Poníže Jelšavy zelené moravy,
A na tých moravách vialy dve zástavy;
Už len jedna veje, nad tou je kríž svätý,
Pod ním sa slovenské modlia Bohu čaty.
A mesiac — ten si už nesvieti s vysoka:
Padli Turci, padla ta zbojnič divoká.
A surmity hrajú Slovákom ku sláve:
Oj, bol vám to za boj, ten boj pri Jelšave!

S. Chalupka.

O bitke tejto vypravuje ľud toto: Turci pustošili Gemer ohňom i mečom. Oni vypálili i Teplicu. Starci, ženy a deti ušli na stráň, príkry to pahorok nad Teplicou, kde ešte ostatky jakéhosi múru sa nachodia. Mužstvo chytilo sa zbroje. Podobný osud potkal i Malú Viesku, severo-západne za riekou ležiacu. Jej obyvatelia, menovito Vargovci, prešli potom bývať do Teplice a spojili svoje pole s Teplickým. Junač slovenská z okolia stala Turkom v cestu výše Teplice a harcujúc pätila poľom, vtedy ešte jelšinou a krovím zarastlým, ku Jelšave.

Tam za potokom Lavnicou, pri rybníku, vzala pevné postavenie a svedla s Turkom tuhý boj. V tom prihučala iná čata slovenská od Príhradzian a udrela Turkom v zad. Porážka Turkov bola úplná, takže sa ich len málo útekom zachovať mohlo.

Pamätné je v tejto piesni slovo *moravy*. Morava znamená miesto vlhké, trávnaté (poľsky: mórava; malorusky: morava i murava), odtiaľ i meno krajiny Moravy.

Samopal, flinta, ručnica, ktorá sa nepodpaľuje — jako za starodávna — luntou, ale má k zapáleniu potrebný nástroj podľa terajšieho spôsobu. Srovnaj: samokov t. j. hámor, samolov (rus.) t. j. pasť na myši, samomlaty t. j. Dreschmaschine atď. I Kozáci zvali svoje ručnice *samopaly*.

Muten či *Mutno*. Na západ od Teplice stoja dva vysoké pahory. Na vyššom, kde sa „Na múrik“ zove, nalezajú sa sboreniny jakejsi starožitnej budovy. Zútorný múr je okrúhly, vútorný je štvorhranný. Zdá sa, že to bola nejaká starodávna asnáď pohanská svätyňa. — Druhý z týchto pahorov menuje sa Muten či Mutno (stslov. smutno) a má meno svoje od pohrobišťa, ktoré za pohanských časov na ňom bolo.

Badalia, je turecké slovo, znamená *kôň, kobyla*. Slovo toto ozýva sa ešte v Gemeri.

173. Púšť Sahara.

Nesmierne veliká piesočná púšť v Afrike, čo do priestranstva svôjho nemnoho menšia nežli polovica Európy a takmer trikrát širšia nežli sredozemné more, menuje sa *Sahara*, ktoréžto slovo arabské toľko vyznamenáva čo púšť čili pustatina. Môže ona opravdu a nie neprípadne považovať sa za piesočné more, majúce svoje zátoky a zálivy, pobočné výstrelky, púštky menej divé a jednotvárne, napodobne tiež i ostrovy rozličnej velikosti s úrodnými nivami a lúkami, ktoré miesta v jazyku tamejšieho ľudu *oasami* sa menujú. Úrodnosť týchto miest odtiaľ pochádza, že majú hojnosť pramenitej vody, ktorá z blízkych hôr v studniciach sa shromažďuje: lebo tu, jako i v samej púšti nikdy dážď nepršieva. Najhlavnejšia plodina týchto trávnatých miest je datlová palma; pôda však a podnebie dopúšťa i siate pšenice, ačkoľvek obyvatelia menej tým sa zopodievajú. Oasy ležiace na východnej strane púšte sú o mnoho úrodnejšie nežli na strane západnej. Púšť Sahara je vlastne len čiastka púšte o mnoho väčšej a rozsiahlejšej, rozprestierajúcej sa od západného pobrežia Afriky až ďaleko do Arabie a údolím rieky Nilu i morom červeným na tri nerovné diely rozdelenej; celé toto priestranstvo je povahy veľmi podobnej, ba jednostajnej. — Sahara čili afrikánska čiastka velikej arabsko-maurickej pustatiny okrúhlym počtom obsahuje nečo vyše 500 zemepisných míľ do zdĺžky a asi 144 míľ do šírky. Hlavné znamenie čili význačná jej vlastnosť je drobulinký piesok. Vrstva tohoto

povrch zeme pokrývajúceho a najmenším vetríkom stále sem a tam honeného piesku není všade rovná, lež je nekde hrubšia a inde tenšia. Obyčajne v ňom nič neraste; miestami však preca sa nachádzajú nektoré byliny, z ktorých jedna od Arabov *šeh* menovaná veľmi ľúbežnú a príjemnú vôňu vydáva asi jako u nás materina dúška; iná ale veľmi ostrá a bodláčitá dosti chutný pokrm velblúdom (ťavám) poskytuje. Sú tam ešte i nektoré iné, vôbec však nehojné a nepatrné rastliny.

Na nektorých miestach nachodia sa stáda oviec, kôz, áno i kráv, hľadajúcich si skrovnú potravu: inak ale nič inšieho sa nevyskytuje, vynímajúc pusté chlumy vetrom nakopeného piesku, ktoré Arabovia *púšťami bez vody* volajú. Výraz ten v ohnivej jejich obrazotvornosti ihneď budí myšlienku nesmiernej dusivej horúčosti, úplného nedostatku rastlinstva a strach hroznej smrti nedostatkom vody. Zvlášte ale západná čiastka Sahary je povahy a tvárnosti dokonca pustej, prečo sa právom pokladá za najväčšiu a najnebezpečnejšiu pustatinu na veškerom obore zemskom. K zvláštnym vlastnostiam pustatín týchto prináleží hojnosť soli, ktorá všade na povrchu zeme sa vyskýta. Mimo zvýš už vypočítaných zvierat nachádzajú sa v Sahare i pštrosy, ačkoľvek menším počtom nežli v západnej Afrike; zvláštny druh gaziel tiež v trávnatých miestach sa plahočí; ostatne je však živočišstvo tejto čiastky zeme našej pre nedostatok rastlinstva a vody čo do počtu a rozmanitosti nad mieru skrovné. Priemyselnosť a príčinlivosť ľudská vedela však konečne premôcť ty prekážky, ktoré obchodu prez tuto nesmiernu púšť zavalovaly cestu a takmer ho činily nemožným. V najdávnejšej už dobe, pokiaľ to z príbehov a dejín ľudských vieme, kupecké spolky, v jazykoch východných karavanami menované, prez tuto púšť putovaly, užívajúc k tomu cieľu ťavy, zvieraťa to ústrojom tela a povahou, silou, učenlivosťou a striedmosťou k tomu nad mieru spôsobného, ba k tomu jako stvoreného. Bez jeho pomoci by človek do vnútra takej púšte nikdy odvážiť sa nemôhol. Avšak i s pomocou tohoto zvieraťa a pri všetkej opatrnosti, ktorej dlhá zkúsenosť ich vyučila, musia karavany neraz pre nedostatok vody najväčšie nebezpečenstvo podnikať. Pohybujúci sa ustavične semotam a vetrom smietaný piesok zasýpa im často všetky šlapaje a stopy obvyklých chodníkov čili ciest; prinútení súc ich prácne vyhľadávať, aby nezblúdili, tratia obyčajne mnoho času, takže zásobu vody skorej spotrebujú, nežli sa k nektorej studni dostanú, ktoré sú vôbec jedna od druhej veľmi vzdialené. Vysušené a

zbielené kostry ťáv i koní, ktoré na týchto ďalekých cestách často smädom a hladom umorené padajú, sú im znakami na nebezpečných týchto výpravách.

Druhá nesnádza v púšťach saharských pochádza od piesočných oblakov silným vetrom do kotúča zatáčaných a hore do povetria vyháňaných. V najdávnejších časoch už karavány záhubnú moc sbúreného tohoto živlu neraz trpko okúsily, bývajúc ním zasypané a za živa pochované. Cestovatelia, ktorí tyto hrôzyplné roviny navštívili, všetci jednohlasne opisujú strašlivé predznaky blížacieho sa víchru takého a spojené s ním nebezpečenstvá. Zpočiatku panuje nevýslovné hrobové ticho v povetrí a v prírode; hneď po tom zjavuje sa bľadé jakési svetlo a rozličné mlunné úkazy, načo vidieť ohromné oblaky piesku, ktoré vystupujú na obzore. Jestliže vetor oblaky tyto na tu stranu žene, kde sa karavana nachádza, a už ani čas k vychýleniu sa mu alebo k úteku nepostačuje: tu všetci jazdci, sostúpac s ťáv alebo s koní, tvárou na zem sa hádžu zavrúc ústa i oči, aby sa dusivému prachu ubránili, ktorý sa vetrom žene. Ťavy podobne z tej samej príčiny a prirodzeným pudom hnané do piesku stŕkajú chrípy svoje; jedine kone bez všetkej obrany a záštity tyto hrozné muky podnikajú, a neraz bolestnou smrťou konca svôjho dochádzajú. Pominie-li nebezpečenstvo a pozdvihne-li sa umdlený pútnik z tohoto neprirodzeného položenia svôjho, nalezá opäť všetky šlapaje ďalšej cesty pred sebou dokonca zaviate a jako zahladené, okolo sebä ale spoločníkov svojich mrtvých, premožených a vysilených unavením, pálčivosťou, mdlobou a zadusením. Krom tohoto všetkého ale, ešte k dovŕšeniu biedy a nešťastia, víchricou tou obyčajne i potrava a zásoba vody na zmar prichádza; poneváč je viaty prach ten tak drobulinký a tenučký, že všade i skrze sebä menšie dierky preniká, a ničeho pred ním ochrániť nemožno. — Silnejšie víchry celými pieskovými mračnami semotom smietajú, a v dejepise rímskom sa spomína, že rímske pluky, ktoré raz na vojne hlbšej do tejto púšte boly sa odvážily, takou piesočnou víchricou cele boly zasypané a pochované. **Zo Svetozoru.**

174. Sahara.

Počuli ste o Sahare,
Širošírej, suchej púšti?
Ponad ktorú v slnka spare
Vetor smrtonosný šuští.

Tisíc, tisíc míľ to zeme,
Ach nie zeme, piesku mora:
A tým morom ťažké bremä
Nesie ťava, púšte stvora.

Sucho, sparno! — Karavána
Jak sa brodí tak sa brodí
Púšťou piesku, a od rána
Modlí sa o kvapku vody.

Niet tu vlahy, niet potoka,
Len slnka žiar svieti, páli; —
Slza vyschla na dne oka,
A púšť sa len šíri, diali.

Kde oásа zelenkavá?
O tej ešte ani chýru; —
Ratuj Bože! Samúm vstáva
A už búri v piesku víru.

To smrti šum! — Karavána
V piesok hlavy svoje kryje
Dľa spôsobu Afrikána,
A nôti si exékvie.

Všetko darmo! — Piesku mraky
Zasypaly karavánu;
Nenajdeš už po nej šlaky,
V púšti odpočíva v Pánu. —

Ľ. Kubání.

175. Dcéra vyhnanca sybirského.

Aby sme smutným dôkazom ľudskej zdivočilosti, o ktorej mnohokrát sa hovorí, nejakú protiváhu obetovavej lásky pridali, ktorá by v stave bola bolesť srdca onou spôsobenú smierniť: buď tu jedon príklad *detinskej lásky* predložený, ktorý spomänutia zasluhuje, poneváč sa pre svoju mimoriadnosť a temer divupodobný výsledok detinského podniknutia stal majetnosťou dejepisu človečenstva vôbec.

Pri konci panovania ruského cára *Pavla I.* (otca cára *Alexandra I.* a *Mikuláša I.*) žil v biednej obci sybirskej, Išíme, *Ján Lopulov*, nekdajší stotník ruského vojska, *Anna* jeho manželka a *Praskovka* dcéra jejich. Tato poslednia bola dieťa vyhnanstva; keď totiž otec jej z neznámych svetu príčin do

Sybirska poslaný bol, stála v prvom roku života a tak od času povedomia svôjho Iším za svoju vlasť a biedu vyhnanstva sybirského za prirodzený stav ľudí považovala. Otec *Lopulov* nebol k verejným prácam odsúdený, čo slúži za dôkaz, že previnenie jeho nepozostávalo v nešľachetnom zločine; požíval teda, jako všetci vyhnanci tejto triedy, denný plat 10 ruských kopejek (asi 15 kr. r. č.), čo ale ani v tých časoch k opatreniu rodiny 3 osôb stačiť nemohlo. *Praskovka* teda rodičom svojim pomáhala jako znala a nakoľko slabé sily dieťaťa postačily. Matka, súc prácami domácimi zanepráznená, nesla osud vyhnanstva pokojne; otca ale, muža to v najlepšom veku postaveného, k činnosti navyklého, napádaly mnohoráz myšlienky zúfalstva, ktoré síce pred svojím dieťaťom pilne ukrýval, ale ich nemôhol úplne zatajiť. Tým v dieťati prebudily sa prvé myšlienky, že to s rodičmi jejími není tak, jakoby snáď byť malo; a však v detinskej oddanosti svojej *Praskovka* ľútosť svoju len v sebe dusila, nie bez príčiny sa obávajúc, žeby snáď zvedavým dopytovaním sa na príčiny bolesti otcovej krvavú ranu srdca jeho len viac rozorvala.

Jednoho dňa, keď 4ročná dcérečka do biednej chalupy z poľa bola sa navrátila, keď jednomu sedliakovi za kúsok syra a masla pri viazaní bola pomáhala, oboch svojich rodičov v náramnej srdca bolesti pohrúžených prekvapila. Slzy ronily sa z oka vyhnancovho, ktorý privinúc svoje dieťa k srdcu, začal polorúhavými slovami na osud svôj kliať, ktorý mu ani tej jednej a najčistejšej radosti na svete nepoprial, aby milované dieťa svoje jak náleží vychovať môhol. Dieťa neplakalo, nadľudským namáhaním udusujúc bolesť vlastného srdca a potešujúc otca tým, že však ešte i osud života jejich božím riadením premeniť sa môže. — Od onoho dňa bola *Praskovka* celá premenená; vedela iste, že otec vo vyhnanstve žije, a že biednemu stavu tomuto po pánu Bohu i jedon človek medze položiť, ba koniec učiniť môže. „K cárovi! k cárovi!“ to bola jediná myšlienka, ktorá hlavu i srdce *Praskovky* naplňovala: „môj otec“ — myslela — „je nevinný, alebo málo vinný; i musí sa cár vo mene božom smilovať, keď jediné dieťa vyhnanca k nohám panovníka sa hodí a milosť pre otca prosiť bude.“ S týmito myšlienkami chodila už od pol roka, keď zase raz, pri neočakávanom vkročení do izby, našla otca, v písme svätom hlasite čítajúceho slová (I. kn. Mojž. 21. kap. v. 17.): „Čo je Agar? neboj sa; lebo Boh uslyšal hlas dieťaťa z miesta, na ktorom je.“

Tým bolo i o *Praskovke* rozhodnuto. „Otče!“ — zvolá nadšeným hlasom dieťa — „i mňa bude chrániť anjel Hospodinov; ja pojdem do Petrohradu k cárovi, abych pre tebä milosť prosila.“ Rodičovia slová svojej dcéry v prvom okamžení považovali za žartovný nápad detinský a vysmiali sa mu; keď ale *Praskovka* s trpkými slzami vykladať začala, že už temer od roka v ustavičnom nepokoji s tou myšlienkou chodí, že sa jej zprostiť nemôže a že keďby tomu rodičovia prekážku kládli, len smrť jediného dieťaťa žeby priskorili: poznavše teda stav dieťaťa svôjho, aspoň zjavný odpor tomu nekonali, očakávajúc, že už prvé ťažkosti pri vymáhaní potrebného pasu u guvernéra v Tobolsku budú v stave dieťa od svôjho predsavzatia odstrašiť a myšlienky jeho do iných koľají uviesť. V Išíme žil tiež jedon z nekdajších štátnych služebníkov ruských; k tomuto sa obrátila *Praskovka* s prosbou o pomoc k vykonaniu pasu, poneváč sám otec, ktorý nikdy na žiadon prípis od guvernéra v Tobolsku odpoveď neobdržal, každé spolupôsobenie odoprel. Spomänutý muž jej ochotne vyhotovil potrebné listiny, ktoré *Praskovka* vlastnoručne podpísala a prvý kurír, ktorý pres Iším šiel do Tobolska, vložil i prosbu dieťaťa na guvernéra medzi svoje listiny. Od tej doby bola *Praskovka* celkom uspokojená: starosťou a vnútorným sužovaním porušené jej zdravie očividne sa polepšovalo a najmilejšia jej prechádzka bola ku stanici poštovskej, kde jedon invalid kone pre kurírov potrebné opatroval. I tomu sa bolo dieťa s úmyslami svojimi sverilo, čehož následkom i sľub obdržalo, že dohliadač stanice každého i nočným časom tade idúceho kuríra zpytovať sa bude, či nemá listinu v Išíme k oddaniu, ktorá by snáď vyžiadaný pas obsahovať mohla.

Naposledy, po ubehnutí 6 mesiacov, došla túžebne očakávaná listina. Rodičia, vidiac, že domnelá prekážka cesty (nevydanie pasu) nepovstala, odhodlali sa konečne, ačpráve s bolesťným srdcom, dieťaťu svôjmu povolenie k ceste do Petrohradu udeliť. Tak sa vydala *Praskovka* dňa 8. septembra 1799. práve na 15ty deň svôjho narodenia na cestu. Skormútení rodičia, nemajúc potrebnej sily ducha, požehnali svoju dcéru v izbe, ktorú potom dva priatelia domu, tiež nešťastní vyhnanci, až na konec dediny sprevádzali, kde medzi hojnými slzami s odvážlivým dieťaťom sa rozlúčili, dajúc mu nekoľko kopejek na cestu. *Praskovka* v dobrosrdečnosti svojej sľúbila, že i za jejich vyslobodenie u cára primlúvať sa bude. — Prvého dňa cesty išlo všecko snadne; lebo putovala krajom

známym, a večer obdržala „u dobrých ľudí“ nocľah; keď ale druhého dňa ďalšie putovanie nastúpila, už po malej chvíli od pravej cesty zblúdila a po ustávaní viac hodín na poludnie došla k tej samej dedine nazpäť, ktorú z rána opustila. To ju však nezmýlilo; pustila sa popoludní znovu na cestu a nocovala s pocestnými sedliaky, ktorí sa o dievča láskave zaujali. Druhého dňa šly cesty jejich na rozličné strany a *Praskovka* putovala zase sama. Najväčšou obťažnosťou bola jej pri tom nevedomosť v zemepise; domnievala sa totiž, že cesta do Petrohradu ide prez Kyjev, čo ju mnohému posmechu vystavilo. Raz tiež zblúdila z pravej cesty; na šťastie prišiel jakýsi „mužík“ (sedliak), bývalý to vojak, u nehož radu hľadala, dopytujúc sa na pravú cestu do Petrohradu; mužík to považoval za žart a odpovedel so smiechom: „vyvoľ si, milá dcéruška! ktorú chceš, každá vedie do Ríma, do Paríža a do Petrohradu,“ čím dobre na nesmiernu ďalekosť cesty predsavzatej poukázal.

Tým spôsobom cestovalo šľachetné dievčatko, hľadajúc a nachádzajúc pomoc u dobrých ľudí; avšak i mnohé potupenia snášať muselo, súc tu i tam v podozrenie zlodejstva uvádzané a tak z príbytkov, v ktorých hľadalo útočište, von vyhnané; medzitým v takomto páde obyčajne dobrosrdečnosť obecného ľudu ruského víťazila. Keď totiž pozorovali, že vyhnané dieťa v tichom žiali, slzavýma očima ďalej sa pobiera, privolali ho obyčajne zpiatky, dali mu nocľah, opatrili ho potravou a zámožnejší i pár kopejek „na cestu“ priložili. Tak prišla jeseň. Jednoho večera zachvátila sňaho-dážďová víchrica úbohé dievča na rozsiahlej pustine, v okolí obce Kamišlova, tak že nijaké ľudské obydlie dosiahnuť nemohlo a prinútené bolo, jaký taký prítulok v hustých ratolesťach jednoho nízkeho, pri ceste stojacieho, jedlového stromu hľadať. Ráno našli okolo idúci vozkovia úbohú *Praskovku* polo-smrzlú a dovezli dievča, milosrdenstvom súc pohnutí, do najbližšej dediny, kde viacej obyvateľov láskave za úbohú pocestnú sa zaujalo. Dobrú službu jej preukazovalo zvlášte to poznamenanie pasu, že majitelkyňa je dcéra nekdajšieho „cárskeho kapitána,“ čo obyčajne podozrenie tuláctva a zlodejstva, pri ohľade nevinnosti celej postavy, odstrániť pomáhalo.

Medzitým zima vždy viacej sa rozmáhala a cesta našej pocestnej bola pre sňahy a divé zvery v týchto, ešte k Ázii patriacich krajinách čo deň nebezpečnejšia: i bola by zaiste ťažkým nesnádzam podľahnúť musela, keďby ju prezreteľnosť

božia nebola vždy medzi statočných ruských sedliakov zavedla, ktorí si temer za povinnosť náboženskú pokladali, poznavše cieľ cesty dieťaťa, jemu všemožne pomáhať. To jej poslúžilo zvlášte na ceste do Jekaterinohradu, prvého to väčšieho mesta v evropejskom Rusku, a však ešte na aziatskej strane velikých vrchov Uralu ležiaceho; tu by *Praskovka* iste bola zahynula, keďby sa jej nebolo nekoľko „mužíkov“, k vianočným sviatkom rozličné články potravy na saniach do Jekaterinohradu vezúcich, zaujalo. A však mladá pocestná nemala zimných šiat, a dobrý *kožuch* je nevynuteľný odev pocestného v Rusku, zvlášte jestliže na pustatinách nocovať musí. Tam sú obyčajne veliké, z vrchu i po stranách daskami pokryté miestnosti, kde pocestní a hovädá v noci, alebo v čas *vjugy* (najstrašlivejšej to sňahovej víchrice), prítulok hľadajú; po boku býva tiež „izba“ majiteľa a jeho služebníkov. Pocestní došli na takú stanicu a vidiac, žeby *Praskovka* na ceste do Jekaterinohradu bez náležitého kožucha smrznúť musela, chceli jednomu zo služebníkov majiteľa stanice kožuch odkúpiť, složiac sa k tomu cieľu cestou dobrovoľných príspevkov 5 sr. rublov; avšak ani za trojnásobnú cenu nechcel nikto svôj kožuch predať, poneváč nebolo v tejto pustatine príležitosti, nový kúpiť. Medzitým i tu dobrosrdečnosť rusských „mužíkov“ pomohla; uzavreli totižto, návrhom jednoho mladšieho muža, medzi sebou, že pôvodca návrhu svôj vlastný nový kožuch *Praskovke* daruje, ostatní mužíci ale že budú na celej pozostávajúcej ceste do Jekaterinohradu každú hodinu svoje kožuchy meniť, tak že tedy jedon z desať mužov vždy bude bez kožucha. Všetci radostne k tomu návrhu privolili a tak i *Praskovka* i statoční „mužíci“ šťastne do Jekaterinohradu sa dostali.

V Jekaterinohrade skončila sa cesta poctivých „mužíkov“; i nemohli teda ďalej všeobecne obľúbenému dievčaťu pomáhať, a však dla možnosti sa postarali, aby sa s „dobrými ľuďmi“ mesta obznámila. Medzi týmito bola i jakási pani *Milin*-ova, ktorá pocestnej s opravdivou materskou láskou sa zaujala, s tým osvedčením, že ju pred nastúpením jara z domu neprepustí. Tam teda zostala *Praskovka* výše 4 mesiacov a nelen potrebné opatrovanie telesné, ale i vyučovanie v rozličných známostiach a ženských prácach od šľachetnej panej tejto požívala. Porúchané zdravie jej tiež sa sotavilo; avšak nepriaznivé následky búrlivej noci pri Kamišlove k osudnému neduhu prs základ položily. — Keď konečne jaro nastalo, vystrojila *Milin*-ova dočasného miláčka domu svôjho, opatrila

Praskovku novým odevom, peňažitou pomocou a listom na jednu priatelkyňu, pannu S. v Moskve, žiadajúc, aby jej pri ďalšej ceste do Petrohradu napomocná bola. Tak sa vydala *Praskovka* na cestu, a síce s obchodníkmi so soľou, ktorí sa do *Nižnej-Novgorodu* ubierali.

Prez vrchy Uralu prešli šťastlive; tam vstúpili na hotové plte a plavili sa po rieke *Čusovej*, potom ale po *Káme*, do ktorej ta prvšia, máličko výše mesta Permu vteká. Tu musíme pripomänúť mesto *Nieny*, poneváč s ďalším osudom *Praskovky* súvisí. Keď tam šťastlive prišla, bola od svojích opatrovníkov na breh vysadená; neďaleko leží chrám a kláštor pravoslavný, v ktorom bez odkladu vďaky svoje pánu Bohu za dosavádnu ochranu priniesť chcela. Pri dverách chrámu bola od jednej zo „sestier" pristavená, ktorá pocestnú, potom jako sa o mimoriadnej príčine cesty dovedela, opátke kláštoru predstavila. Velebná duchovná osoba prijala *Praskovku* tak láskave, že v srdci svojom učinila sľub, keď jej Hospodin popraje úkol svôj šťastlive previesť, pozostávajúcu dobu života službe Pána v tomto kláštore obetovať. Pred tým síce myslela na Kyjev, posvätné to ruské mesto; poneváč ale na ceste do Petrohradu neležalo, prvý svôj úmysel premenila. — Na ďalšej ceste do Nižnej-Novgorodu v nové života nebezpečenstvo upadla. Hrozná totižto búra zachvátila plte, silou koňov hore vodami Volgy ťahané, pri čom *Praskovka* s nekoľkými pocestnými veslom, silou víchrice na bok odmrštenými, do rieky Volgy shodená bola. Všecky do vĺn upadlé osoby plavci bez odkladu síce povyťahovali; avšak *Praskovka* nechcejúc na otvorenej plti mokrý svôj odev so suchým zameniť, zase do zimnice upadla, ktorá ale príslušným liekom ustúpila. — Z Nižnej-Novgorodu dostala sa bez ťažkosti do Moskvy, kde od panny S. láskave prijatá, a o nedlho potom na ďalšiu cestu s jedným statočným kupcom do Petrohradu vystrojená bola, pri čom panna S. nezameškala, mladú pocestnú knežne T. a panej L. listovne odporúčať.

Tak sa šlo, na vlastných koňoch obchodníka moskevského, do Petrohradu ďalej, kam *Praskovka* na 20-ty deň po svojom odchode z Moskvy a 18 mesiacov po svojom opustení milovaných rodičov v Išíme, dorazila. Moskevský obchodník nemeškal dlho v Petrohrade, preto jej ani radou a pomocou nemôhol byť po ruke, i blúdila teda za 14 dní sem i tam po meste, až sa jej konečne podarilo obydlie panej L. vyhľadať. Bolo to práve na ruskú veľkú noc; preto i pani L. pocestnú láskave do svôjho domu prijala, majúc

nádej, že jej manžel, príbuzný jednoho z údov ruského senátu, bude môcť nečo učiniť k tomu, aby výsluch u císarskeho dvora občiahla. Pán L. prejavil k tomu svoju hotovosť; avšak spozoroval, že prosba k panovníkovi není v potrebnej podobe zhotovená; i prisľúbil nelen to napraviť, ale *Praskovku* i príbuznému svôjmu odporúčať, chcejúc slavnosť velikonočnú a tohoto skutku milosrdenstvo užiť k tomu, aby prvý krok učinil k smiereniu sa s príbuzným, s nímžto pre jakúsi maličkosť od dlhšej doby neobcoval. Rozmluva tato bola práve na prvú slavnosť velikonočnú po službách božích; a keď domáci v príbytku panej L. najživejšej o tom rokovali, jakoby *Praskovke* cestu do cárskeho hradu prekliesniť mohli: vstúpi neočakávane senátor L. s nábožným velikonočným pozdravením: „*Christos voskres!*“ (Kristus je vzkriesený) do izby a dá všetkým prítomným obyčajné velikonočné poľúbenie pokoja. Tu príležitosť použil ochotne pán L., aby príbuznému svôjmu *Praskovku* čo najdôraznejšej odporučil; tento ale, očujúc prenikavú rozprávku o dlhej, obetovavej ceste dobrej dcérušky, každú možnú pomoc prisľúbil.

Od tej doby stala sa *Praskovka* predmetom obdivovania vysokých spoločenských vrstiev v Petrohrade; i bola do slavných a skvelých spoločností povolávaná, kde ani dosť uprimnosť a čistotu srdca jejího obdivovať nemohli. V jednej z takýchto spoločností pýtal sa jakýsi nemotorný zvedavec, že pre jaký zločin jej otec poslaný bol do Sybirska? Všeobecné ticho skvelej spoločnosti dalo ľahkomyseľnému predbežnú odpoveď; keď sa však *Praskovka* upamätala, slzavýma očima a trasúcim sa od ľútosti hlasom dala zvedavcovi odpoveď: „Pane! očiam dobrého dieťaťa láskavý otec nikdy sa nezdá byť trestu hodným; môj ale otec je nevinný.“ O nedlho dostala sa tato reč i do uší cárovny, ktorá nemeškala podivné dieťa dať pred sebä doviesť. S bázňou a trasením šla *Praskovka* do cárskeho hradu; láskavosť ale cárovnej jej strach skoro v nádeje plnú odhodlanosť premenila, tak že cárovna nelen prosbu jej panovníkovi doručiť, ale i milosť jak pre jeho rodičov, tak i pre tých dvoch vyhnancov, ktorí ju boli na konec obce Išímu sprevádzali, iste vykonať prisľúbila. A to sa i stalo, málo pred násilnou smrťou cára *Pavla*.

Na slovo cárovnino, že sa rodičom jej vyžiadaná milosť istotne udelí, rozlúčila sa *Praskovka* s Petrohradom, aby dľa svôjho sľubu vstúpila do kláštora v Nieny, potom keďby otcovi svôjmu i sama radostnú novinu, už kde tam na ceste, zvestovala. — Medzitým zpráva o smrti cára Pavla i. do Išímu

doletela a rodičia začali daromnú cestu dcéry svojej oplakávať, jestli už, jako mysleli, posavád v početných nesnádzach tak ďalekej a nebezpečnej cesty nezahynula. Keď sa však najviacej kormútili, tu dojde od guvernéra z Tobolska prípis, že sú na slobodu, i s dvoma spoluvyhnancami svojimi prepustení a potrebnými peňažitými prostriedkami k voľnému návratu do svojej domoviny opatrení. Požehnavše teda modlitbami a pokropivše slzami vďačnosti k pánu Bohu chatrný svôj príbytok, v ktorom sa zrodila obetovavá myšlienka v srdci dobrého dieťaťa, opustili miesto vyhnanstva svojeho. Iším, majúc v úmysle, čo najbedlivejšej dcérušku svoju vyhľadať. — Tato medzitým šťastne dostala sa do kláštora Nieny; a však slabé, spomänutými nehodami ešte viac strýznené telo jej upadlo do suchotín, ktoré ju, prv nežby sa bola mohla s rodičmi svojimi radostne shliadať, na pokraj hrobu postavily. Keď sa jej od vážnej hlavy kláštoru oznámilo, aby sa pripravila „k odchodu k Otcovi," ktorý jej tak podivne na púti detinskej lásky pomáhal: prijala toto napomänutie srdcom nábožným, dodávajúc hlasom pevnej kresťanskej viery a oddanosti plným: „no, dá Hospodin, že sa pred Jeho tvárou shliadame!"

Málo dní na to stáli skormútení rodičovia na hrobe verného dieťaťa, v tichých modlitbách žehnajúc ducha milovanej dcéry, ktorej rodičovské vďaky svoje v telesnom živobytí odovzdať nemohli. Meno ale *Praskovky Lopulovej* bude sa spomínať i na potom čo jedon z najskvelejších príkladov obetovavej detinskej lásky k rodičom!

D. Lichard.

176. Dcérka a mať.

V slzách matička sedela,
Často vzdychlo sa jej,
A malé, útle dievčatko
Vraví mamke svojej:

„Čo kropíš tými slzami
Moje žlté vlasy?
Či vari visia nad nami,
Mamička, zlé časy?"

Pritisnúc k srdcu vrelému
Mať púčok ružový,
A ústa k čielku bielemu,
Dcérušku osloví:

„Otec tvôj nechce z hrobu vstať
Z pod zelenej trávy:
A nevie, nevie tvoja mať
Čo svet z tebä spraví! —

Svet má zbroje, tys bez zbroje,
Veľký svet, tys malá:
A nevie, nevie tvoja mať
Komu ťa chovala!“

A slza v očiach dievčatka
Teší plač materi,
A potecha tečie sladká
Z nevinných úst dcéry:

„Dobrí sa zlostných neboja,
Čo by sa ich báli? —
Boh má zbroje, svet bez zbroje,
Boh veľký, svet malý!“

A dve ľúbosti objímu
Nádeje svet nový;
Pritisne k srdcu vrelému
Mať púčok ružový.

A. Sládkovič.

---

177. Trhani kráľa J. Sobieskeho.

Keď roku 1683. poľský kráľ Ján *Sobiesky* pospiechal k Viedni, aby toto sídelné mesto vymôhol z obleženosti tureckej, dorazil tam v dobu na najvýš svrchovanú. Jazdectvo jeho bolo skvelé; tým viac ale trpela pechota dlhým a rýchlym pochodom a najmä jeden z plukov peších tak bol otrhaný, že daktorí ľudia z komonstva kráľovho, človeka len dľa odevu ceniac, radili, aby tento pluk v noci prez most Dunaja, k priechodu vojska toho u Kremsu postavený, prešiel, lebo sa k mostu veľa ľudu z neďalekých osád bolo sišlo túžebne očakávanú pomoc vítajúceho. Sobiesky ale nie len že k tomu neprivolil, ale sám sa postavil na čelo pluku toho, hovoriac hlasite k pristojacím: „Toto sú moji chrabrí, ktorí si čestné slovo dali, že nový skvostný odev len z tureckého leženia vynesú! „čo pravda hlučné pozdravenie chrabrých Poliakov ešte hlučnejším urobilo. A trhani Sobieskeho skvele ospravedlnili slovo panovníka svôjho; oni iste boli medzi prvými, ktorí dňa 12.

sept. 1683 na nepočetné čaty turecké udreli a po krvavej ich porážke do leženia tureckého k samému stanu velvezíra *Kara-mustafy* v terajšom predmestí sv. Ulricha sa predrali, kde i náramné množstvo prenesmierne bohatých tureckých šiat ukoristili a nimi sa ozdobili.

D. Lichard.

---

178. Šuhaj zabitý.

I.

Šuhajíku na koníku
Čo tak hlavu kloníš?
Či za bratom kamarátom
Slzy z oka roníš?

Či za matkou, či za sestrou
Tvoje oko plače? —
Hore hlavu, veď veselo
Pod tebou kôň skáče.

Hore oko vznes vysoko
Ponad krajinami,
Lietaj smelo a veselo
Po svete s vetrami.

Ľahko hrdo pozerati
Keď srdce netúži,
Ľahko skákať veselo, keď
Žiaľ prse neúži.

Ach on ide, viac neprijde
V svoje rodné kraje,
On do sveta preč ulieta,
Osudu si laje.

Čože on má v dome svojom
Darmo zavzdychávať?
Nemá ho tam nikto ľúbiť,
A s ním sa zabávať.

Šuhaj išiel, viac neprišiel,
Vybral sa do sveta,
Kde že jeho mladučkého
Myseľ teraz lieta?

A ten verný koník čierny
Zná čo pána bolí,
Viac neskáče jak ináče,
Len ide po vôli.

II.

Od východu oblak letí,
Letí letí nad horami,
A nad nimi divne svieti, —
To sú Turci s Tatárami.

Od západu príval leje,
A jak more keď sa smeje,
Hučí dolu dolinami, —
To sú Turci s Tatárami.

Od poludnia, od polnoci
Nad horami, lúčinami
Z celej sily, z celej moci
Kričia Turci s Tatárami.

Šuhaj hore zdvihne oči,
Šabľu z pošvy tiaha smele,
Do vôkola ňou zatočí,
Rúba do hláv, do ocele.

Okom pozre, — Turek leží,
Šabľou pohne, — Tatár leží,
Koňom zvrtne, a už nemí
Ležia desiati na zemi.

Rúbaj, rúbaj suhajíček,
Hľaď smelými ty očami,
Bo jak strela tvôj koníček,
Šabľa jak hrom i s bleskami.

Nemôže viac pozerati,
Očká strely vystrielaly,
Nemôže už viac rúbati,
Šabľu šable dolámaly. —

III.

Na pustom poli strom stojí,
Smutno stojí jak matička,
Ktorá kropí svoje líčka,
Že jej syna zabili
A myslí o ňom vo vážnom pokoji.

Ani vetierky nerušily
Vážny pokoj. a neplakaly
Podúvajúc medzi lístočkami,
Preto lístočky dolu padaly,
A medzi sebou šeptaly
Smútok nad mládenca líčkami.

A pod stromom zabitý
Leží mládec krvou postriekaný,
Umĺkol cit v prsiach zabitého,
Bo hlboké veľké jeho city,
Ubehnúc zo srdca hlbokého,
Išly hľadať v nebe svoje stany.

Zver sa nesblíži, pták sem nedoletí,
Len zornice svetlo keď zasvieti,
A keď noci kriedla zem obvinú,
Belavé mhly sa k nemu privinú,
Odejú ho v svoje ľahké šaty
A smúťa nad ním, pokoj všade svätý.

Jak dobre ti zabitý šuhaju!
Márne túžby už s tebou nehrajú,
Sám so sebou viac nemáš starosti,
Neznáš biedy a neznáš milosti,
Spíš ticho a nemáš sny o svete.

Vetry, divé vetry kam idete?
Ideme pre nášho brata,
Čo ta s nami poletí,
Kde je ríš pokoja svätá,
Kde nieto zlých túžeb sieti.

I prišly vetry, jeho líca poboskaly,
Jeho prach posbieraly,
So sebou ho pobraly —
A do všetkých štyroch uhlov sveta
Rozhádzaly.

J. Kalinčák.

---

179. Lomidrevo alebo Valibuk.

(Slovenská prostonárodná povesť.)

I.

Bola raz jedna žena, stará síce, ale zdravá a čerstvá. Ta v deväťdesiatom roku porodila syna. Hneď po narodzení i

matka i otec nemohli sa dosť prečudovať na tom neobyčajnom veľkom a mocnom dieťati. I súsedia i druhí známi prišli na diváky; a na ostatok keď sa chýr rozišiel, ľudia i z druhých krajín prišli toho chlapca obzerať. Lebo pamätníka nebolo, aby dakde dáka žena také dieťa bola porodila.

Medzitým povstala i otázka že jako ho majú volať. Radili sa sem i tam a nemohli sa sniesť; až na ostatok riekne baba: „Toto dieťa je neobyčajne veľké, dajte mu teda i neobyčajné meno.“ — „Dobre máte stará, poviedal otec, budeme ho volať *Lomidrevom*.“ — A tak ostalo.

Matka chlapca dojčila a chlapec zo dňa na deň smocnieval. Rodičia sa nevedeli od divu kam podeť, keď ho v treťom roku videli jedličky jako noha hrubé zo zeme trhať. V siedmom sa už na duby lapal. Tu ho už mater chcela prestať dojčiť; ale jej milý synčok poviedal, že aby ho ešte len za sedem rokov nadájala. Matke sa to už nevidelo, ale mu preca len prisľúbila. — Po štrnásť rokoch takú hroznú silu mal, že i ty najväčšie buky a duby, jako najtenšie konope zo zeme trhal, a po osem i desať kusov na pleci do domu nosil.

V sedemnástom roku nemôhol sa viac Lomidrevo doma sdržať; roboty nemal a sveta chcel zkúsiť. Na ostatok prehovoril k svojim rodičom: „Počúvajte že otec môj i mať moja! Viete to dobre, že kto na peci sedá, o ničom rozprávať nezná. Rád by som sa i ja naučiť, jako ľudia vo svete žijú. Zaberem sa ja do sveta. Nebojte sa, veď ja na vás nezabudnem; ale vás na starosť opatrím.“ — Pristali i na tom jeho rodičia, lebo mu v ničom vôľu zlomiť nechceli. „Lenže, povedá otec, choď s Bohom, dobre sa drž a nikdy ľuďom neublíž.“

Lomidrevo sa so svojimi rodičmi rozlúčil a pustil sa do sveta Ide, ide, kým ide; prijde ku jednomu chlapovi čo vrchy váľal a z jednoho na druhé miesto prenášal. Ten Lomidrevovi hneď jeden vrch do cesty zavalil, aby prejsť nemôhol. — „Odnes mi ten vrch z cesty,“ povie mu Lomidrevo — „To som ešte nikomu neurobil“, odpovie *Valivrch*, „ale ti ho odnesiem, jak si mocnejší odo mňa.“ — „No poď sa za pasy!“ riekne Lomidrevo. Pochytili sa, a Lomidrevo milého Valivrcha hodil o zem jako bočku. Zato sa ale nepohnevali; lež sa dali do kamarátstva. Valivrch odniesol z cesty ten vrch, a šli spolu ďalej.

Idú koľko idú, prijdú k jednomu človeku, čo vždy i vtedy železo v rukách miesil a z cesty sa im vystúpiť nechcel. —

„Vystúp sa z cesty!“ povie mu Lomidrevo. — „Ja sa takým jako ste vy nevystupujem, odsekne *Miesiželezo*; iba jak je dajeden z vás mocnejší odo mňa.“ — „Poď sa za pasy!“ povie mu Lomidrevo. — Chytili sa, len tak kosti prašťaly! Lomidrevo otrepal Miesiželezu, že iba o hodinu hore vstal.

Potom sa pobrali a šli spolu ďalej. Tu sa sretli s jednými vozármi, čo železo vezli a v jednom strmom závoze do hliny zaviazli, tak že sa ani hnúť nemohli. Gazdovia okolo tých vozov len bedákali, že čo si už teraz počnú. „Cože vám je?“ — opýta sa ich Lomidrevo. „Ij, nevoľa ho metala, odpovie jeden, železo vezieme a tu sme do hliny zaviazli. Všetkých osem a tricať koní sme zapriahli, a tu z miesta rušiť nemôžme. Veď toto človek ani neslýchal! — Radšej by ste nám pomohli, jak ste chlapy.“ — „Nože, no; odpovie Lomidrevo, i to sa môže stať, jak nám toľko železa dáte, čo ho jeden z nás unesie.“

Gazdovia pristali na to. „Veď si, povedá, len naberte, treba všetci traja koľko unesiete; ale nám z tej hliny pomáhajte, lebo tu odkapať musíme.“ — „No, len vypriahnite statky;“ prerečie Lomidrevo. A tu ti pochytil voz za oje a za malým prstom tak jako nič na vrch vytiahol. Tak i druhý, i tretí, i všetky. — „I bystu dade! čože to bude?“ povedali gazdovia a hľadeli otvorenýma ústama na Lomidreva. Ale robota jako čoby klipnul bola vykonaná.

„Teraz jako ste sľúbili, tak nám dajte.“ hovoril Lomidrevo, „a ty Valivrch ukáž čo znáš.“

Valivrch pobral železo z tých všetkých vozov na plecia, a ešte kričal že mu to málo, a chcel i vozy i kone i ľudí i všetko sobrať. Ale mu Lomidrevo prekazil. „Daj pokoj, povieda, pristaňme i na tomto železku.“

„Chlapci,“ ohlásil sa potom Miesiželezo, „viete čo? ja z toho železka namiesim troje cepov, a pojdeme na mlatbu.“ „Naozaj? no i to dobre bude.“ rečie Lomidrevo, a sadli si i s Valivrchom na kladu. I začali sa prizerať Miesiželezovi. — Tu ti on len šulká jako cesto, a lepí a viaže milé cepy. Pod chvíľkou boly hotové. Tých troje cepov vážilo dvesto deväťdesiat centov.

V tom sa pobrali a šli k jednomu pánovi. Ten mal veľké stohy pšenice, ale mlatcov nikde nemôhol vyhľadať. Oznámili sa teda u neho, čiby im ty stohy vymlátiť nedal? — „Keby vás,“ odpovie pán, „aspoň sto bolo, tak by som nedbal, a dal by som vám ty stohy načnúť; ale trom moje stohy pobabriť

*

nedám.“ — „Ej pane! čožeby ste mali tak rozprávať, vraví Lomidrevo; keď vám ich do zajtrajšieho večera nevymlátime, robte s nami čo chcete. Trebárs nám i o hrdlo pojde, my sa podvoľujeme, len nám dajte robotu.“ „Nuž a z ktorého že chcete mlátiť?“ opýta sa pán. „Ktože vás vie? vraví zase Valivrch; my sme ešte nikdy z dielu nemlátili — ale jak nám za ustávanie to dáte, čo si samy unesieme, na tom pristaneme.“ — Pán milerád na to pristal, lebo si myslel že ani pätnásť kýľ neodnesú.

Tu milí chlapci sotva sa rozbrieždilo vezmú cepy, a začnú mlátiť, nie po jednom snope, ale na celý stoh, tak že pod malým časom celý stoh na prach sdrobili. Stoh za stohom, to sa tak kúrilo jako z míle!

„Chlapci! rečie Valivrch, lopaty nemáme, vydúchajme ty plevy.“ — A tu ta smrvenina na široko na ďaleko sa roznášala, a zrno čisté jak zlato na zemi ostávalo. Pán sa hneval že mu slamu rozfúkali; ale mu Valivrch poviedal: „Čože máte banovať? netreba vám ju na role vyvážať, škoda vám ide do chasnu (užitku). Zo slamy nemáte nič, ale zo pšenice; len hotujte súseky.“ — „Dávno sú ty hotové, povie pán; ale vy nemáte mechy na vašu čiastku.“ — „Veď nám ažda požičiate. My vám ich statočne prinavrátime.“ — „Ja na požičky mechy nemám.“ — „Tak, povedá, to zrno len do vašej sypárne posnášame.“ — „Nože no, len že si posnášajte.“

Tak oni to obilie do sypárne povsýpali, oblôčky i dvere dobre pozabíjali, a keď všetko bolo prihotovené — Valivrch objal sypáreň, vyložil na plece a šli.

Pán len oči vyvaľoval, čo sa to teraz robí. I ho to hrozne mrzelo; ale nesmel nič poviedať, lebo im sľúbil, že čo si unesú, to je ich. Rozmýšľal čo má teraz urobiť? — Mal on jednoho divého zlého bujaka v chlieve. Rozkázal aby toho za nimi pustili, že ich ten prekole. Tito si jako bezpeční a uradovaní vykráčali cestou. Ale Lomidrevo vedel, že to bez ničeho nebude. Jako už kus prešli, povie Miesiželezovi: „Nože sa ty braček obzri, či dač za nami nevidíš?“ — „Ej ba veru vidím, jednoho divého bujaka za nami pustili. Len, povieda, utekajme.“ — „No lenže utekajte, keď sa vám tak páči, hovorí Lomidrevo, ja ho tu dočkám.“

Ti dvaja zaberali ďalej; Lomidrevo dočkal toho bujaka sám a sám, a keď k nemu dobehol a prosto doňho rohama šiel, chytil ho za rohy, prekrútol mu grg a mrštil ním o

zem, hneď bolo po ňom. Vzal ho na plece, dohonil tamtých a vyložil i toho Valivrchovi na tu sypáreň a tak šli zase ďalej.

Pán sa svrchu kaštiela prizeral čo sa robí; a jako videl že Lomidrevo bujaka zabil, hneď kázal divého vepra za nimi pustiť, čo každého naraz roztrhal jako sa ku komu dostal.

Lomidrevo sa káže Miesiželezovi zase obzrieť, či dač za nimi nevidí? — „Horky nevidím,“ povie tento, „divý vepor za nami beží, len sa mu tak pysky penia od jedu.“ — „No len choďte; ja ho tu dočkam.“

V tom vepor dobehol a prosto do Lomidreva chcel zubami seknúť. Ale tento ho uchytil a naraz na poly roztrhol. Pobral sa za tamtými a vyložil i vepra Valivrchovi na sypáreň: tak šli zase.

Pán sa teraz nahneval veľmi a kázal zapriahať. Posadal i so svojimi sluhami na vozy a letel za nimi až sa kúrilo, že im všetko odbere. Tu jako títo vidia čo sa robí, povie Lomidrevo: „no bračekovci, nechcem im ublížiť; ale len choďte ďalej, veď ja viem čo urobím.“ — Pod tým časom boli oni zašli už do hory. Nuž tu Lomidrevo skoro natrhal ty najväčšie duby a nimi cestu statočne zatarasil, že pán so sluhami ďalej za nimi nemôhol. Tak potom boli na pokoji. Zanesli Lomidrevovym rodičom čiastku zo zárobku, tak i Miesiželezovym a na ostatok i Valivrchovym.

II.

„Ale chlapci,“ vravel už teraz Lomidrevo, „my takto ešte nenabudneme. Musíme sa i ďalej pustiť do sveta. Ty Miesiželezo urob mne ty z tých cepov jednu valašku, jakú ešte nik na svete nemal.“

Jako bola valaška hotová, Lomidrevo chcel sprobovať, či je dosť mocná, vyhodil ju hore do povetria a kde mala spadnúť, tam nadložil chrbát. Valaška spadla dolu a hneď sa mu na chrbáte na dvoje rozlomila. — „Takto, povedá, nepojdeme nikam. Musíš ju ešte tuhšej umiesiť.“ — Miesiželezo sa pribral, umiesil mu ju ešte tuhšej. Teraz keď ju vyhodil, nezlomila za viac Lomidrevovi na chrbáte. „No, takto, povedá, už pojdeme!“

Idú, idú; idú veľmi dlho: prijdú raz do jednoho mesta, to bolo celé čiernym súknom obtiahnuté. Vnišli do jednoho hostinca, rozkázali si sud vína z pivnice vyvaliť a popíjali koľko popíjali dobré víncе, až sa raz opytali: že čo tu slýchať?

„Ach, bodaj by lepšie bolo slýchať," odpovie hostinský, „celé naše mesto je vo veľkom smútku, ale najvätší zármutok má náš kráľ. Po tyto dni jeho tri dcéry zkapaly. Chodily sa každý deň na jedno miesto kúpať, a ztadiaľ Boh vie kam sa podely. Povedajú dajedni, že svojima očima videli, keď traja *Drakovia* pribehli, a preč ich všetky tri ti Draci do jednej diery vtiahli a dnu pod zem s nimi sa pustili. Náš kráľ nevie od žiaľa čo má robiť — a sľubuje, že ktokoľvek ty jeho dcéry vynajde a oslobodí, tomu ktorúkoľvek z nich za ženu dá." — „Keďže je len to, hovoril Lomidrevo, tomu sa dá pomôcť. Hybaj ty ku kráľovi, a oznám nás troch, že sa my na to dáme, ty jeho dcéry vyslobodiť, jak si len on v slove bude stáť."

Hostinský hneď bežal, čo mu len para stačila, ku kráľovi: „Najmilostivejší kráľu, povedá, priniesol som vám radosťnú novinu, len počúvajte!" — „Nuž jakúže by si mi v tomto mojom zármutku priniesť môhol?" — „Nuž takú hľa! práve prišli do môjho hostinca traja pocestní ľudia, a zpytujú sa vám, že čo tu slýchať? a prečo sme čiernym súknom obtiahnutí? Ja som im všetko vyrozprával, nuž mi jeden z nich povedal: že keď je len to, že sa tomu dá zpomôcť; a že sú oni hotoví vaše dcéry vyslobodiť, jak si len v slove stáť budete, a každému z nich jednu za ženu dáte."

Kráľ sa z toho veľmi potešil a hneď kázal tých troch cudzincov k sebe doviesť. Naši traja chlapci sa smelo postavili pred kráľa, a museli im ešte raz všetko rozpoviedať, čo, jako sa prihodilo. „No, najjasnejší kráľu," povie teraz Lomidrevo, „to je robota pre nás. Dajte nám vy len nahotoviť dvanásť volov, dvanásť kýľ kaše a dvanásť pecňov chleba, a k tomu konôp a ľanu na povraz — a už tamto len na nás a na Boha poručte, my to vykonáme." — „Všetko čo len chcete, dám vám," hovoril kráľ. A do druhého dňa bolo všetko hotové.

S tým sa oni vybrali do tých hôr a tam prišli na jednu lúku, kde hovorili, že sa kráľove dcéry prepadly. Tu našli už na pohotove, jakoby pre nich jeden domček a hneď sa v ňom usalašili. „Tu nám," vravel Lomidrevo, „dobre bude, a keď dvaja pojdeme tu dieru hľadať, tretí ostane doma a bude jesť variť i povraz súkať."

Hneď prvý deň ostal doma Valivrch, a Miesiželezo s Lomidrevom šli do hôr tu dieru hľadať. Valivrch sa dal hneď a hneď do práce, nasnášal dreva, rozložil oheň, povesil kotôl s

vodou na oheň, nasypal kaše i jednoho vola posekal a do kotla pohádzal, aby sa varilo. Medzi varením súkal koľko súkal ten povraz a dával pozor aby nevykypelo. Raz už bola kaša uvarená a on vníde do koliby že ju odstaví. Tu mu začne dačo dnu kochom volať: „A čo ty tu robíš v mojom dome?“ — Valivrch pozre hore, vidí jednu *Loktibradu*: na piaď muž, na loket bradu. Hneď sa trochu preľakol, ale mu len jako smelo odpoviedal: — „Kašu varím!“ — „Ej varíš ju, varíš; ale ju nebudeš jesť.“ — „Ej ale ju ani ty nebudeš, ale ju bude Lomidrevo s kamarátmi;“ a chcel kašu odstaviť. — A tu zas len začne Loktibrada: „Varíš tu kašu, varíš, ale ju nebudeš jesť.“ — „Ale ju ani ty nebudeš, ale ju bude Lomidrevo s kamarátmi;“ poviedal Valivrch a kašu odstavil. — Tu zas Loktibradák: „Varíš tu kašu, varíš; a už si ju dovaril?“ — „Veru som ju, čo chceš?“ — „Takú ti ju horúcu na holom pupku ziem.“ — A tu sa spustil Loktibrada dnu kochom, milého Valivrcha o zem pritisol, kašu mu takú vriacu na pupok vykydal a všetko požral. Potom hybaj, zase hore kochom zmizol.

Valivrch s obareným pupkom horko ťažko sa posbieral, a čo mal chudák robiť? aby pred kamarátmi v haňbe nezostal, znovu doniesol vody, nasypal kaše, mäsa nasekal a dáko len varil a z ťažka dočkával kamarátov. Tito prišli samý večer domov, a hneď k nemu: „No či si nám navaril?“ „Ej navaril, navaril; môžte si len odstaviť.“ — „Nuž a tyže?“ — „Ja som chorý, ja jesť nebudem.“ — Tito odstavia a okoštujú — a tu kaša nedovarená a mäso surové. „Nuž čože si nám ho lepšej nedovaril? povie Lomidrevo, ani si povraz neusúkal!“ — „Vidíš že mi je zle,“ stenal Valivrch a nepoviedal čo bolo vo veci. „Tak sme dnes všetci nadarmo deň zabili; ani my sme dieru nenašli. Ale zajtra pochlapí sa Miesiželezo lepšej tu doma, a my pojdeme hľadať.“

Lomidrevo a Valivrch hľadali na druhý deň po všetkých kútoch, po všetkých stranách, ale nič nenašli. Miesiželezo varí tu kašu, koľko ju varí; a súka ten povraz koľko súka. Raz jako sa kaša dovárala, ide že ju zamieša a odstaví. Tu začne Loktibrada dnu kochom: „Varíš tu kašu, varíš; ale ju nebudeš jesť.“ — „Ale ju ani ty nebudeš; ale ju budú moji kamaráti,“ odpovie Miesiželezo. — Zase len o chvíľku Loktibrada: „Varíš tu kašu, varíš; ale ju nebudeš jesť.“ — „Ej ale ju ani ty nebudeš; ale ju bude Lomidrevo s kamarátmi.“ — A na treťom raze, jako Miesiželezo kotôl odstavil: „Varíš

tu kašu, variš; a už si ju dovaril?“ — „Veru som ju, čo chceš?“ — „Takú ti ju horúcu na holom pupku ziem!“ — a pustil sa Loktibrada dnu. Milého Miesiželezu o zem pritisol, kašu mu vykydal na pupok, pochltal všetko a zase zmizol. — „No, Diuk ti dušu jedol tam kde si!“ pomyslel si Miesiželezo, a dvíhal sa hore jako sa môhol, a znovu vláčil drevo a vodu a staval a varil jako sa dalo.

Večerom prijdú lační kamaráti domov a sadnú si k jedlu. Tu kaša nedovarená a mäso surové. „Nuž kýže si nám lepšej nenavaril, riekne Lomidrevo, ani si povraz nedosúkal?“ — „I veď by som bol, vyhováral sa Miesiželezo, ale som dnes dáky nijaký (nechutný, nezdravý), nuž mi nič od ruky nešlo.“ — „No veď je nič, odpoviedal Lomidrevo, ani my sme dieru nenašli. Zajtra pojdete vy dvaja do hory, a ja ostanem doma“

Na tretí deň sa ti dvaja i s jedlom do hory vybrali, lebo sa báli že na lačnú kuchyňu domov prindú. Lomidrevo pod chvíľkou nasnášal dreva a vody, vola posekal a kašu postavil, a kým sa varilo i povraz na 3000 siah dosúkal. Ide k tej kaši, že ju už odstaví. Tu mu začne Loktibrada dnu kochom volať: „Ha čo ty tu robíš v mojom dome? či varíš tu kašu?“ — „Veru varím, aby si vedel; i som ju už dovaril, poď dnu, čo chceš s ňou?“ — Loktibrada sa spustil kochom, že mu ju jako tamtým na pupku zie. Ale Lomidrevo chytil milého Loktibradu mocne za tu bradu; šípil (predtušil) on ešte včera, že sa tu dačo nového deje, nuž si bol popredku nahotovil jednu bukovú kladu, ktorú bol trochu nadštiepil. Priviedol Loktibradu k tej klade a ta dnu mu bradu i prsty zasekol, a potom ho kyjom mastiť počal. Loktibrada sa začal prosiť, jako len najkrajšej znal; že by ho len pustil, že sa už viacej doňho neoddá. Ale Lomidrevo len ho lomil a volal naňho: aby mu vypustil bradu, že ho potom i on pustí; lebo dobre vedel, že v tej brade všetku jeho silu má. Loktibrada dlho nechcel, a len ho prosil, že mu už i tu dieru ukáže, čo hľadajú. Lomidrevo sa iba nahneval a poviedal mu: „Nuž dobre, keď nechceš po dobrotky, musíš po zlotky; uvidíme, či ty skorej ustaneš držať, a či ja biť?“ — Na ostatok, keď videl Loktibrada že už inakšie byť nemôže, vypustil bradu, a Lomidrevo jak to videl, vytiahol ju von a skryl do kapsy, pustil Loktibradu a poviedal mu: „Vidíš ty blázon! keby si hneď bol urobil, jako som ti kázal, môhol si byť bez bitky.“ Loktibrada jako videl, že je už slobodný, vzal nohy na plecia a prášil odtiaľ preč, len sa tak

za ním kúrilo a prosto na prosried tej lúky a tam jeden kameň podvihol a zkapal. Ale si i Lomidrevo dobre zachoval, kade Loktibrada prášil, a jako ho videl na posried lúky zmiznúť, už mu viac nebolo treba.

Pozde večer prišli ti dvaja z hľadania domov. — Naschvál sa tak opozdili, aby surovú kašu jesť nemuseli.

„No, či ste vynašli tu dieru?“ privítal ich Lomidrevo. „Vynašli sme nevoľu, odpoviedali tito. A ty či si uvaril tu kašu?“ „Uvaril, len poďte jesť!“ „Ale var, nech sa ešte trochu dovarí a vychladne;“ poviedal Miesiželezo, a to len čo ho chceli dopichať (nahnevať). „A veď si ju, vraj, okúste jaká vám bude.“ — Okúsa, tu kaša studená. Hneď oni zbadali čo je vo veci; škrelo (mrzelo) ich to že oni majú bruchá obarené a Lomidrevo nie; nepoviedali nič, len popozerali jedno na druhé, jako čoby sa už rozumeli. A keď im Lomidrevo začal vyprávať, jako Loktibradu do škripca chytil a bradu ukazovať, i že im už netreba ani na krok ísť, že diera do pekla tu na prosried lúky, — tu sa ti ti ešte horšej naňho nahnevali, ale ani teraz mu to znať nedali.

III.

Na ráno šli hneď na prosried lúky, odvalili skalu, diera sa ukázala, a tu povstala medzi nimi otázka, že kto sa bude ta dnu spúšťať? Najvätšiu chuť ukazoval Miesiželezo, uviazal sa na ten povraz a spúšťali ho do hlbočiny. Ani ho na dobrých dvacať siah ta dnu nepustili, už začal na ratu volať a tým povrazom potrhávať, aby ho von vytiahli. Vytiahli ho. — „No čože tam, bratku?“ — „Hia čože by, tma jako na polnoc, a zo všetkých strán začaly na mňa žaby skákať a hady sypeť, nuž som sa bál, že mä sožerú.“

„No keď z tebä nič,“ poviedal Valivrch, „pojdem ja.“ A hneď sa dal ta dnu spúšťať. Sotva ho na jedno sto siah dnu spustili, už nemilo Bohu povrazom potrhával, dobre ho nepretrhol. Nuž ho len von vytiahli. „Jaj, povedá keď von vyšiel, veď čo len žaby a hady, to je nič; ale smrad a plameň začal na mňa von búchať, tak som sa bál, že mä tam zadusí.“

„Už viem, že z vás ani pes! poviedal Lomidrevo. Teraz mňa spustíte. Ale to vám poviedam, od diery ani na krok! tu budete vartovať; a povraz skorej von nevyťahujte, kým trirazy s ním tuho nepotrasiem.“ — Tak si on vzal svoju

valašku, priviazal sa na ten povraz; a dlho dlho dolu letel, kým do toho podzemného sveta nedoletel.

Keď už bol tam dolu, nevedel kam sa má podeť, lebo bola veliká tma. Len naraz ohlásilo sa nečo za ním: „Daj mi moju bradu!“ — „Ahá, povedá, ty si to ptáčik! Veď ja ti ju dám, keď mä najprv k najstaršej kráľovičke zavedieš.“ — Loktibrada sa zaradoval že svoju bradu dostane; s radosťou ho viedol tým peklom. Tu všetko tma a pusto; iba raz už potom sa im zablišťalo jedno malé svetielce, i to veľmi ďaleko. „No choď, povieda mu Loktibrada, proti tomu svetlu, tam najdeš tu najstaršiu a bradu mi daj!“ — „Ešte ti ju teraz nedám; musíš mä tu dočkať. Veď ti potom poviem čo máš urobiť.“

Loktibrada tam čakal a Lomidrevo šiel proti tomu svetlu. Dlho mu ono len také malé bolo, až na posledok videl jeden medený zámok pred sebou, ktorý sa na široko na ďaleko tak svietil a na stračacej nohe triasol, že nijak nebolo možno do neho. Lomidrevo ale dupnul raz nohou a hneď zámok zastal. V ňom bola ta najstaršia kráľova dcéra a vyšívala. Jako Lomidrevo dnu vnišiel veľmi sa preľakla, že človeka videla. — „Človeče,“ poviedala mu, „kdežo si sa ty tu vzal? Veď tu nikdá ani ptáčka ani letáčka nebolo chyrovať.“ — „Nuž prišiel som vás vyslobodiť.“ — „Ach, jakože by si ty mňa vyslobodil, veď ja mám muža *Draka so šesť hlavami,* ten jako ťa tu zastihne, priam plameňom na tebä zadúchne, upečie ťa a zje.“ — „Ej horky zje, veď mám valašku.“ — „No keď že je už tak, že si trúfaš s ním sa pokúsiť, na ti tento pohár vína: vypi ho, naraz mocnejší budeš. A skry sa za dvere; lebo len s toľko že je môj muž nie tu, tašiel na tri míle včely si opáčiť.“

A v tom cupnul šesť centový budzogáň na dvor, ktorý si Drak popredku domov zahodil, keď sa od včiel pohýnal. Lomidrevo vyšiel na dvor, chytil budzogáň a na deväť míľ ho nazpäť zalúčil. Drak si hneď pomyslel, že to už dákeho gazdu musí v dome mať, vrátil sa preň, a mrzel sa že si ho musel na pleci domov niesť. Prijde domov najedovaný, len sa mu tak valil plameň z pyskov, zaňuchal všetky kúty a zareval: „Fuj, ženo! človečina smrdí. Sem s ňou, nech ju ziem.“ — „Ach, kdeže by sa ti tu človek vzal? veď vieš, že tu nikdy človeka nebolo ani nebude.“ „No nič nehovor, len sem s ním kde je koľvek; lebo jak nie, priam tebä ziem.“

V tom vyskočí Lomidrevo zpoza dvier a smelo sa postaví pred neho. „Tu som, povedá, čo chceš so mnou?“ — „Hm!“ — rozmyslel sa Drak, keď Lomidreva s valaškou pred sebou videl. „Či si to ty, čo si ten môj budzogáň nazpäť zahodil?“ — „Ja · eru; a prišiel som sa merať s tebou.“ — „No keďže je tak, nahľadíme sa. Ale si musíme najprv zajesť, potom sa pojdeme na môj tok (holohumnica) pasovať. Ženo, daj nám dačo pod zuby!“

Kráľevička (princezňa) vstala a donesla olovený chlieb a drevený nôž a položila na stôl. Drak ho vzal a ponúkal Lomidreva, aby si odkrojil. — „Ja tvôj chlieb, povedá Lomidrevo, nepotrebujem; ale ty jak si lačný, zajedz si a posilni sa.“ — Drak si odvalil kruh oloveného chleba a ziedol jakoby ho bol spálil. — „No či si už hotový?“ zpýta sa Lomidrevo. — „Už! povie Drak; poďme na môj tok.“ — Vyšli na tok, ten bol miesto hliny olovom zaliaty.

„Ulap mä, a vraz mä koľko vládzeš do toho olova“ — povie Drak. Lomidrevo sa nedal núkať: chytil Draka a vrazil ho do olova až po pás. Drak vyskočil z olova, a vrazil Lomidreva výše pása. Lomidrevo z olova vyskočil po ľahku a mrštil milým Drakom nazpäť, že mu iba tých šesť hláv von z olova trčalo. Tu schytil svoju valašku, ty hlavy mu poodtínal a na márne kusy rozsekal.

Kráľevička nemohla sa mu dosť naďakovať, že ju od toho Draka oslobodil; prosila ho, aby už teraz len von utekali z toho pekla, že im u jej otca dobre bude. — „Nie tak,“ hovoril Lomidrevo; „ja ešte musím i tvoje sestry oslobodiť. Len potom sa vrátime k otcovi; ale tebä musím najprv na bezpečné miesto odprevodiť. Len sober čo máš a môžeš z tohto zámku.“ — Dosť sa mu ona naprosila, aby ďalej nešiel, že sú jej sestry ešte horším Drakom v moci a že by tam zahynul: on sa jej odprosiť nedal. Tak ona vzala sponad dvier jedon medený prútik, šibla ním zámok a ten hneď sa im premenil na krásne medené jabĺčko so všetkým bohatstvom čo v ňom bolo. To si Lomidrevo odložil do kapsy a pobrali sa k diere.

Tu za nimi Loktibrada: „Daj mi moju bradu!“ — A Lomidrevo mu: „Nepýtaj ty nič, len nás veď k diere; veď tomu ešte dosť času.“ — Loktibrada ich pekne až k diere zaviedol. Lomidrevo uviazal kráľevičku na povraz, trirazy ním potrhol, a ti ju hore vytiahli.

Teraz ho Loktibrada musel viesť k tej strednej kráľovičke. Dlho šli tou tmou, až sa im zase ukázalo zďaleka jedno svetielko. — „No tam býva ta sredná, poviedal Loktibrada; choď, už teraz vidíš.“ — „A tyže čo neideš?“ „Bojím sa; radšej mi bradu vráť, aby mi tam nezkapala.“ — „Nereč mi toľko! Len mi buď na porudzí (pri ruke), keď ťa zase potrebovať budem.“

Lomidrevovi sa cesta vše lepšej svietila, až prišiel pred srieborný zámok, čo sa na stračacej labke krútil, že doň nebolo možno. Lomidrevo dupnul dvarazy nohou, hneď zámok ticho stál a brána sa otvorila. Vošiel dnu. Tam sedela pri obloku sredná kráľova dcéra a vyšívala. Jako človeka zazrela, hneď skočila a v úsrety mu bežala. — „Kdeže, povedá, kde sa tu bereš, človeče? Vráť sa, lebo odtiaľto živý nevyndeš!“ — „Lenže sa tak nestráchajte, kráľovičko! rečie Lomidrevo. Nesiem vám ja pozdravenie od otca, i od vašej staršej sestry, ktorú som už oslobodil a na druhý svet hore poslal. I vy Boh dá tu dlho nebudete kapať.“ — Jako ona to počula, že je už ten prvý Drak zabitý a jej sestra na slobode, hneď sa jej tvár rozjasnila. Lomidreva zavedla dnu do chyže a dala mu pohár vína vypiť, že vraj od toho priam mocnejší bude. Ale mu i prikazovala, aby sa lepšej varoval jej muža: bo že je to *Drak s deväť hlavami*, a len s toľko že ho niet od včiel, ktoré si šiel na deväť míľ ďaleko opáčiť. — V tom už tresol deväťcentový budzogáň na dvor a viacej nebolo možno ani dnu ani von.

„No, povedá kráľovička, teraz sa môj muž pohýňa a hneď je tu; varuj sa, aby ťa neupiekol a neziedol.“ — „S tým, povedá Lomidrevo, ešte nie taká súra,“ a vyšiel von. Budzogáň zdvihol, poskrúcal a na dvanásť míľ nazpäť ho zahodil. Drak zbadal, že sa mu budzogáň vrátil, zadudral až sa zem striasla, budzogáň zodvihol, na plece položil a celou cestou homral (dudral, šemral), že si ho sám musí niesť. Domov prišiel celkom napajedený, tak že mu miesto pary z pyskov plameň búchal — poňuchal všetky kúty a zamrmlal: „Fuj! tu človečina smrdí! Ženo, kde je?“ — „Len nepleť, zahovárala ho ona; kdeby sa ti tu človek vzal? veď sem ani vrábik z tamtoho sveta nedoletí.“ — „Fuj, človečina smrdí! zareval Drak po druhý raz. Daj ho von kde je koľvek!“ — „Tu som ti,“ vyskočil Lomidrevo zpoza dvier; „čo chceš so mnou?“ a bystro sa mu podíval do očí. — „Ozajže, tu si, nože no!“ hútol Drak jako Lomidreva s valaškou videl. „A či si to ty môj budzogáň nazpäť zahodil?“ — „Ja, odpoviedal Lomi-

drevo; jak neveríš, ešte sa sprobujeme!“ — „Nedbám,“ rečie Drak, „ale počkaj zajeme si. Ženo, predlož nám z toho môjho jedla.“

Kráľovička donesla železný chlieb a olovený nôž na stôl.

„Krájaj si, vravel Drak, a posilni sa; lebo so mnou budeš mať robotu.“ — „Ja som dosť mocný, ani mi mocnejším byť netreba. Ale jak ty potrebuješ, najedz sa.“ — Drak uhrýzal svôj chlieb, že zem od iskier horela, ktoré z jeho zubov padaly. Lomidrevovi to už dlho trvalo: „Či si sa, povedá, už najedol?“ — „Už; odpovie tento. Poď von na priestor a zkúsme sa, kto budeme mocnejší.“

Vyšli na humno, ktoré bolo miesto hliny železom zapúšťané.

„Úlap mä ty najprv, riekne Drak; lebo jak ja tebä skorej lapím, hádam, že nebudeš mať viac času do mňa sa dávať.“ — „Ej keď si tak trúfaš, len ťa zato neulapím. Tu som, chyť mä ty najprv; môj život ti je na vôľu.“ — V tom Drak opáše Lomidreva, a tak ním mrštil do toho toku, že sa len na pazuchoch stavil. Lomidrevo tak silne vyskočil, že viac jako polovicu toku za sebou vytrhol. Tu Drakovi srdce opadlo. — „Nuž veď ažda, povedá, dosť bude? Mohli by sme si pokoj dať.“ — „Pokoj? rečie Lomidrevo, ozaj pokoj! Musím ti ja ukázať, jako koly do lesy vrážajú.“ — V tom ulapil Draka a tak ho do zeme vrazil, že sa len na hlavách zastavil. — „Nože, no; poďže von!“ vraví Lomidrevo. Ale Drak ani hnúť sa nevládal. I schytil svoju valašku a všetky hlavy Drakovi roztrepal obuchom na prach.

Oslobodená kráľovička nevedela čo si počať od radosti. Lomidrevo sa jej len zhotoviť kázal, že ju dá von vytiahnuť. Nuž tu ona vzala ponado dvier strieborný prútik, pošibala ním zámok, a ten sa hneď so všetkým na strieborné jabĺčko premenil. Lomidrevo si i to do kapsy odložil. Loktibrada ich už tam na pohotove čakal, k diere zaviedol a kráľovičku dali von vytiahnuť.

A ti tam hore už pri tej prvej kráľovičke sa škriepili, čija má byť? — a teraz keď mali dve, podelili si ich a chceli všetko tam nechať. Iba keď ich kráľovičky pre Boha prosili, že ešte tam tretia sestra a že bez tej k otcovi sa vrátiť nemôžu — tak si umienili ešte čakať.

Lomidreva za ten čas viedol poslušný Loktibrada k tretiemu zámku. Zďaleka mu ho ukázal jako sa vo tme ligotal a ďalej nechcel ísť, len zase unúval: „Daj mi Lomidrevo, čo je nie tvoje!“ — „Čuš! povedá tento; veď ju už dostaneš.“ —

S tým šiel zrovna k zámku. Nikdy tu krásu a slávu nevidel: všetko sa od zlata blišťalo! Ale dnu jako? zámok sa trblietal (triasol) na stračacej nôžke a nikda nezastal. Lomidrevo dupnul trirazy nohou a hneď zámok stál jako prikovaný a brána sa rozletela. — Šiel dnu. — Kráľevička ho ešte na obloku zazrela, kde vyšívala a bežala mu v úsrety. — „Ach, povedá, čože myslíš, človeče! načo si ty sem prišiel? Utekaj jako len môžeš, utekaj! Môj muž, *Drak s dvanásť hlavami,* len tu na dvanásť míľ ku včelám odišiel, jak ťa ten tu zastihne, hneď bude po tebe. A už sa má domov vrátiť.“ — „I kráľevičko! lenže sa netrápte, hovorí Lomidrevo; veď sa ja vášho muža neľakám.“ — A potom jej vyrozprával o jej dvoch starších sestrách.

Tu sa jej srdce prvýraz jako tam bola zradovalo; ale sa začala i o Lomidreva báť, bo ten jej muž bol veľmi mocný. Už ho len usadila vedľa sebä, a hneď mu donesla za pohár vína, aby sa ním potúžil, že hneď trirazy mocnejší bude. — Ani ho dobre nedopil, už sa zem triasla a obloky brnčaly; lebo Drak práve sa od včiel pohýnal a svôj dvanásť centový budzogáň na dvor hodil, aby si ho niesť nemusel. Lomidrevo vyskočil von, a nad hlavou ho pozvŕtal a ešte raz ďalej mu ho zahodil. Drak začal preklínať, že ho on naučí, kto mu to také pletky vystrája; ale sa len vrátil pre budzogáň, na plece si ho položil, a rozjedovaný domov sa ponáhľal. Prišiel taký rozsršený, zubami škrípal a z pyskov sa mu plameň valil. Lomidreva ešte zďaleka zapáchnul, a — „Fuj, človečina smrdí!“ — zaručal hneď jako byvol. „Ktože by sa ti sem opovážil?“ — chlácholila ho kráľevička — „veď by sa ťa bál!“ „Nepleť mi; len sem s ním, kde je!“ ručal Drak. „Tu som!“ — postavil sa Lomidrevo s valaškou pred neho. — „Tu si, povedá Drak, a nebojíš sa mä?“ — „Čo bych sa ťa bál? lepšej ja znam budzogáne hádzať než ty.“ — „No veď až si to ty bol, tak si chlap! Sem ruku, nech ťa statočne uvítam!“ — Stisli si ruky: Lomidrevovi krv z prstov vysíkla, ale Drakovi v prstoch· koštiale sa smelily. Od bolesti Drak zpískol a plameňom ho zarazil. — „Ej, povedá, či toto dakto slýchal, že si ty taký chlap. Ale si len zavečerajme, potom sa opáčime kto sme, čo sme. Lebo by to len veľká potupa bola, keďby tvoja jedna hlava nad mojimi dvanástimi panovať mala.“ — A tak vrelo v Drakovi od jedu jako v kotle.

Kráľevička donesla oceľový chlieb a železný nôž a Drak ponúkal Lomidreva. „Nepotrebujem sa oceľovať,“ odpovie

Lomidrevo; „mňa moja mať za sedemnásť rokov naveky oceľovala a vo svete som sa už dosť zahartoval. Ale po tvojich prstoch poznávam, že si sa ty ešte dosť nezahartoval, a tak sa len dobre zaoceľuj.“ — Po večeri vyšli na oceľový tok sa pasovať. — „Hej, čože, čo;“ začne sa Drak zdúvať, „či ja mám s takou muchou bojovať? Haňba a večná potupa mi bude že sa s tebou pobabrím. Ale už len vydýchni tvoju dušu komu chceš. — A ty Harfa nehraj (Harfa bol jeho kôň s dvanástimi krídly, na ktorom sa nosieval), a ty ptáku nespievaj, pokým ho zo sveta nepopracem. — V tom schytil Lomidreva a do pása ho mrštil do ocele.

Lomidrevo sa na tom nahneval, vyskočil, objal Draka že len tak kosti v ňom sprašťaly a vrazil ho do tej ocele, jako skalu do vody. Hneď sa mu tri hlavy odtriasly a omdlely. Zatým uchytil valašku, hlavy mu roztĺkol na prach, alebo postínal jako makovice. — Po toľkej bitke si odfúkol a šiel po krásnu kráľovičku.

Ta sa nemeškala zhotoviť: vzala zlatý prútik snado dvier, udrela ním zámok a ten sa hneď na zlaté jablko obrátil. To ona i s prútikom oddala Lomidrevovi, aby jej ho len potom vrátil, keď mu svoju ruku za to dá. Tak sa pobrali preč. Zlaté jablko im cestou svietilo, a tak už Lomidrevo i bol zabudol na Loktibradu. Len tu jako dochodia k diere, zavolá zase za ním: „Daj mi moju bradu!“ — „Tu si ju máš, a už ma toľko nemrz!“ — hodil mu ju Lomidrevo; a ten zaberal preč, žeby ho ani všetci čerti neboli dohonili.

Teraz Lomidrevo najprv kráľovičku uviazal na povraz, potrhol a ti ju hore vytiahli. Ale si on tu dačo pomyslel. Počkaj, povedá, ti by mňa mohli sriadiť! Keď povraz dolu priletel nepriviazal on sebä naň, ale jednu veličiznú skalu; tu im dal hore ťahať a sám sa odstúpil na stranu. Ti dvaja tu skalu dobre výše polovice vytiahli a potom povraz odrezali. Skala sletela dolu do pekla a taký hrmot narobila, že všetko čo len nohy malo, na druhú stranu pekla poutekalo.

Lomidrevo chodí, blúdi po tom pustom pekle, až raz preca na živú dušu natrafil A to boli mladé *knochta-ptáky*, ktoré práve jeden had z hniezda chcel vyžrať. Lomidrevo ovalil hada valaškou, hneď mu hlavu rozmiaždil. V tom ale priletel starý *knochta-pták* a chcel Lomidreva sožrať: že povedá, ešte človečinu nejedol, a tak že mu nemôže odpustiť. Ale ty mladé gangoľčatá (holiatka) prosily za neho, že im, vraj, život ochránil. Jako to starý pták počul, hneď mu od-

pustil, a len čo si za to vybere, že mu mladé ochránil? — „Nič, hovorí, len mä odtiaľto na druhý svet vynes!“ — „To sa ti stane po vôli, ale najprv choď, najdeš tu vedľa tohoto potoka barany sa pásť. Zabi z nich sto a poklaď do sudov, potom i toľko vody nabereš, všetko na mňa pokladieš a tak sa pohneme von. Keď mi ale v lietku plameň z úst bude búchať, zakaždým jednoho barana mi dnu hodíš a vodou zaleješ; jak to len raz neurobíš, spadneš dolu a rozbliakneš sa jako sm la.“

Hneď šiel Lomidrevo barany rezať a keď narezal sto. pokládol do sudov, potom i toľko bočiek vody naložil na ptáka a tak leteli von. Ptákovi neustavne plameň z pysku vyblkoval; ale barany stačily i voda, hasiť mu ho. Len tu už pri samom vrchu zabrčkne sa mu taký plameň z úst jaký nikdy predtým, a L midrevo už mäsa nemal. Skoro vychytil nôž zpoza pása, vyrezal si z pod kolena kus mäsa a to hodil ptákovi. Tak sa na vrch dostali. Tu povie ten knochta-pták: „Ej p vedz že mne ty, z čeho to sladké mäso bolo, čo si mi na ostatok hodil?“ — „To bolo mäso z mojej nohy.“ — „No keby ja bol vedel, že je ľuďské mäso preca len tak dobré, nikda by ja tebe nebol odpustil. Ale teraz už i tomu spomôžeme!“ — A vychriakal mu ho na to miesto nazpäť, a ono sa mu naraz pekne prirastlo.

IV.

Lomidrevo šiel prosto do toho kráľovského mesta. To bolo už teraz ale červeným súknom obtiahnuté. Prijde k hostinskému a opýta sa: „Čo tu za chýr u vás?“ — „Chlapi sme!“ odpovie hostinský, „nášho kráľa zkapané tri dcéry sa našly; teraz sa dve staršie vydávajú za tých dvoch čo ich oslobodili. I ta najmladšia mnoho má pytačov, a tak odpoly je už i sľúbená jednomu; ale ešte nechce ísť na sobáš, kým, vraj, nebudú mať všetky tri také šaty, jako tam dakde na tom druhom svete nosily. Preto už len krajčíra hľadáme čoby ty šaty ušil, a hneď bude pre celé mesto veľká svadba.“ — Lomidrevo sa po meste vyhlásil, že je on krajčírsky tovaryš a že ty šaty ušije. Naraz mal na každý prst i desať majstrov; i ten, i ten, každý ho chytal k sebe do roboty; lebo za ty šaty veľa peňazí bolo sľúbené. Ale Lomidrevo pohľadal toho najchudobnejšieho majstra a k tomu stal do roboty. Tu si vypýtal osobitú chyžku, že on ty šaty do rána ušije. — „Ušiješ hroma, myslel si krajčír, keď ani nemáš z čeho!“ — a dal pozor kľúčovou dierkou, čo ten v tej chyžke robiť

bude. Lomidrevo vytiahol kúsok plátna z kapsy a strihal ho na drobulinké kusy. Keď bolo postrihané, povedal krajčír k sebe: No to ani čert do rána neposošíva! — a šiel spať. Keď všetko v dome posnulo, vytiahol Lomidrevo z kapsy medené, srieborné a zlaté jablko, prútikom ich šibol a stal sa z každého zámok. Povynímal z nich čo bolo treba a spal do rána pokojne.

Ráno prišli od kráľa, že či sú už šaty hotové. — „Už, povedá, a len nech pošlú plácu za ne!“ — Priam dovlekli drevienku (mecu, mericu) dukátov, aby ich len von vydal. „Ešte ich, povedá, nevydám von, kým si kráľovičky samy neprijdú po ne!“ — A dukáty oddal majstrovi, že on to, vraj, pre seba nepotrebuje. — O chvíľku pribehne ta najstaršia kráľovička pre svoje šaty, a Lomidrevo ju pľasol: že či on pre takú potvoru šaty šil? — Kráľovička ušla — a majster doňho: Že čo, povedá, myslí? že ich oboch zabijú! — Ale ho Lomidrevo utíšil, žeby sa nič nebál; a ty šaty len za kráľovičkou poslal. — O chvíľku prišla ta sredná pre svoje, i tu takým spôsobom privítal: že on pre také potvory šaty nešije. Majster ho chcel vyprášiť z domu, bo sa zase bál o život; ale Lomidrevo ukázal srieborné šaty, ty poslali za kráľovičkou a bol pokoj. — Teraz prišla ta najmladšia a Lomidrevo ju boskal. Majster už doňho letel že ho odstrčí, lež tu ho kráľovička poznala a objala. Naraz tam obliekla zlaté šaty na seba a išli prosto na sobáš.

Po sobáši všetko sa vysvetlilo. Kráľ chcel tým dvom svoje dcéry odňať a potrestať ich; ale Lomidrevo to nedopustil, že si ich vraj i ti zaslúžili. Naposledok vyňal ty tri jablká z kapsy, a z toho zlatého jablka urobil tam všetkým pred očima zlatý zámok; to srieborné zahodil na míľu zeme od mesta a z toho tam sa spravil srieborný zámok; a to medené zahodil na dve míle, i tam sa postavil medený zámok. Teraz traja kamaráti so zámkami sa podelili a každý so svojou kráľovičkou do svôjho odišiel a Lomidrevo nad všetkými kraľoval. Žili si oni šťastne a žijú hádam až posiaľ, jak nepomreli. **A. Škultety.**

180. Jánošíkova pamiatka.

Z Likavy zo zamku
Junák väzeň hľadí,
Či Tatra už kopnie?
Či sa háj už mladí?

Rozvíjaj sa, háju,
Ty moja hospoda,
Zažiadala sa mi
Ta zlatá sloboda.

Tu moja hospoda
Na skale vysokej;
Tu ja junák väzeň
Vo väži hlbokej.

Mocné moje ruky
Ku skale prikuté;
Bystré moje nohy
V železách obuté.

Rúčky moje zvyklé
Nad Turkom víťaziť:
Hoj! ktože mi vás dal
K tej skale priväziť?

Nôžky moje zvyklé
Zámky nadskakovať:
Hoj! ktože mi vás dal
Tak ťažko okovať?

Dali mi vás, dali
Ti ľuptovskí páni.
Keď nás postrielali
V Kráľo-Hoľskej stráni.

V tej zakliatej stráni,
Hoj v tom krutom boji,
Tam ste vy mne padli,
Vy junáci moji!

Jedni popadali,
Druhých zaväzili,
Veru že sme bratia
Nešťastný boj bili.

Hoj! vyletel vietor
Zo zelených hájov.
Niesol zlú novinku
Do Slovenských krajov.

Ty zelené háje
Za nami uvädly.
Ty Slovenské kraje
V ťažký žiaľ upadly.

Kraje, naše kraje,
Veď sa vám zazdalo,
Že už tak ide byť
Jakoby byť malo.

Zdalo sa vám zdalo,
Ale nestalo sa,
Ty naše nádeje
Jako ranná rosa.

Slnko ju prihreje,
Vietor ju oveje,
Tak ste vy nám zmizly,
Vy naše nádeje! --

A čoby tam zmizly?
Či sa už vyžila
Jako butlá jedľa
Ta Slovenská sila?

Nezmizly! — Stojíme
I budeme státi,
Čím dobrých junákov
Rodí Tatra mati!

Nezmizly! hoj nesmúť
Ty rodinka moja,
A kto sa nás báli,
Nech sa nás len boja!

Len sa ty mne rozvi,
Háju môj zelený,
Nebudem ja dlho
V zámku zaväzený.

Hoj! nezaväzia mä
Ty hlboké väže,
Hoj! nedostriežu mä
Ty zámocké stráže!

Ty hlboké väže,
Veď ich ja vylámem,
Ty zámocké stráže,
Veď ich ja oklamem.

Hoj! počím sa oni
Za mnou v pohon dajú,
Už mä ty ukryješ,
Zelený môj háju.

Pomôž že mi Bože
Na tu našu Tatru,
Na Tatre vysoko
Rozsvietim si vatru.

V tej kosodrevine
Vatru si rozsvietim,
Slovenskej rodine
Slobodou zasvietim!

A čo dobrý junák
Keď tu vatru zočí,
Z údolí i z holí
Ku mne si priskočí!

Kolo mňa, junáci,
Kolo mňa, okolo,
Hoj! bude nám bude
Jako nám nebolo.

Nech sa len zabliskne
V pästi mi valaška,
Dá nám Boh lepšie dni
Nežli do terajška.

Nech len strelba naša
Po horách zahučí,
Dá Boh že sa lepšej
Pravde svet naučí.

Tej pravde slovenskej:
„Mne tak jako tebe,
Nezávidť inému
Čo žičíš sám sebe.“

Zavej vietor, zavej
Cez zelené háje,
Pozdrav že mi, pozdrav
Ty slovenské kraje.

Pozdrav že mi, pozdrav
Ty slovenské rody:
Nech že sa im lepšej
Nežli dosiaľ vodí.

Samo.

---

181. Kuvík vrabčí. (Strix passerina L.)

Pod menom *kuvíka* povesti ľudu nášho viac ptákov pripomínajú, z ktorých ale my len toho zlopovesťného, strach a hrôzu do pôverčivých domov prinášajúceho kuvíka (v Nitriansku *ťuhíka*) stručne opíšeme. *Kuvík* (nem. das Käutzchen, Todtenvogel) prislúcha do pokolenia *sov holohlavých*, a svôj prítulok v rozpuklinách starých múrov, na osamotelých skalinách, v deravých stromoch, a vôbec na miestach pustých hľadá. Telo jeho neprevýši mieru 7 palcov; perie má tmavobrunasté s pobelavými bakami, krídla takže tmavo-brunasté, spodok brucha pobelavý. Jako všetky sovy, tak sa i kuvík z myší, netopierov a všelijakého chrobáctva živí, za hostinku si ale pokladá mladé ptáčky, a najmä hniezda vrabcov pekne rúče vyprázdni, čo bezpochyby i príčinu k jeho menu zavdalo. Ponevráč mu ale nikdy na žradle nechybuje, po celý čas

roku s ostatnými sovami v našich krajoch prebýva, a tak hospodárstvu neustálym hubením domácich a poľných myší nemalú službu (jako všetky sovy vôbec) preukazuje.

A teraz na pôverčivosť, ku ktorej podivne žalostivý hlas jeho zavdal príčinu, zrak náš obrátime. Všeobecná, i za našej doby panujúca viera je, že v ktorom dvore kuvík dá sa počuť, tam jeden alebo druhý spolučlen rodiny o nedlho zomre. A proti tejto, iba nepokoj v rodinách spôsobujúcej povere my čo najodhodlanejšej vystupujeme. Počuli sme ľudí dosť vzdelaných spomänutú poveru týmito dôvodmi brániť: „človek vraj chorý i tak už vo výparoch tela svôjho neobyčajný puch vydáva: prečože by teda kuvík nemôhol puch takého človeka zavoňať, ktorého nemoc, trebas to azdaj lekár ani nepozoruje, už smrteľný obrat bere? však je každému známo, že daktoré zvieratá nie len ostrejšie smysly od človeka majú, ale i prirodzeným pudom (instinctus) svojím prítomnosť vecí a okolností pozorujú, ktoré človek ani netuší. Keď vraj teda kuvík nebezpečne chorého zavoňal: prečo by to žalostivým krikom svojím prezradiť nemôhol?“ — Vyznáme, žeby tento dôvod človeka oslepiť môhol; ale vec ináče stojí. Každá sova, a tak i kuvík je podľa ústrojnosti svojich očí nepriateľom svetla a kde ho v noci pozoruje, hneď k nemu a doňho voslep letí, jako to na komároch. v izbe do plameňa sviečky vletujúcich pozorujeme. Kde je človek chorý, tam obyčajne i celú noc v izbe svetlo horí: nie teda div, že sa kuvík za trvanlivým svetlom do takého dvoru rád dostaví, ba nekdy z vonku na osvietený oblok sadne, alebo práve do izby vrazí *). A keď chorý potom skutočne zomre, pôverčivosť ľudská rozumuje (podľa známeho latinského: post hoc, ergo propter hoc): „za tým sa stalo, tedy preto sa stalo.“ — A tak nebojme sa, drahí rodáci! nijakých „kuvičích hlasov,“ čiby už jednotlivým členom rodiny a či celému národu nášmu odkukať chceli;

*) Jedna strašná príhoda potvrdzuje to. Kežmarský ev. professor Ján *Benedikti*, ten istý, ktorý v akademickej dobe svôjho života spolu s Pav. J. *Šafárikom* vydal pod menom Jána *Blahoslava* pochvalne známu knižečku „Počátkové českého básnictví,“ následkom takéhoto vpádu kuvíka do izby zomrel. Bolo to večer v pozdnú jaseň, že muž tento u svôjho, vždy dvoma sviecami opatreného, blízko obloku postaveného stolíka pri svojich prácach sedel; razom sa strhne hrozný brinkot skla obloku, a kuvík v plnom lete svojom hodí sa na prsia obstarného muža, takže ho pribehlí spolučlenovia rodiny len trápne odtrhli. Neobyčajná udalosť výborného muža tak prestrašila, že do ťažkej choroby upadol a málo dní potom i zomrel.

však sme si už povedeli, že nesnesiteľnosť svetla kuvíkov dráždi, aby pusté diery svoje opustili, a

„Nechže už utíchnu ty kuvičie hlasy:
Slovák nedožije nikdy lepšie časy!“

D. Lichard.

---

182. Orlík.

„Čo tak nepokojne
Synček môj pozeráš?
Azdaj sa mi už zas
Voľakam poberáš?

Veď som ešte ani
Ta neodchovala,
A už by ťa asňáď.
Milý, ztratiť mala?“

„„Mať moja, mať moja,
Veď si mä chovala,
Ej ale čo chováš
Sama si neznala;

Veď si si chovala,
Milená matička,
Vo svojom synkovi
Mladého orlíčka.

Lež keď si chovala
Orlíčka mladého,
Malas' sa o pole
Starať k letom jeho;

O výšiny, ktoré
Nebo podpierajú,
Na ktorých orlovia
Najradšej lietajú.

Ach! tam nad Dunajom,
Tam polia široké,
Ach! a v Tatrách, tam sú
Výšiny vysoké.

Ach! a v nich sú silných
Orlov staré bydlá, —
Tam by rád sprobovať
Moje mladé krídla.““ —

„Pravda! syn môj, v Tatrách
Výšky sú vysoké,
Ale pod výškami
Priepasti hlboké.

A nad priepasťami
Búrky sa sháňajú,
Nezkúsených s výšin
V priepasti ráňajú:

Ach! a jestli tebä
Synček môj mi sronia,
I mne opustenej
Do hrobu zazvonia.“ —

„„Nedbám čo mä sronia
Búrky do hlbavy,
Aspoň svet mi povie:
Nepadol bez slávy. —

Mňa bratia zahrabú
V zemičku studenú,
A na hrob zasadia
Lipku mi zelenú:

Tebä Boh poteší
S neba vysokého,
Že si synka jemu
Zchovala verného.““

J. Rimavský.

---

183. Bogdál. (Ardea ciconia L.)

Pod menom *bogdála* (na Slovensku obyčajne *góla*, nekde *čáp*) dva druhy ptákov sa spomínajú: bogdál *biely* (ciconia alba; nem. gemeiner Storch) a bogdál *čierny* (ciconia nigra; nem. schwarzer Storch), od prvého trochu menší, na chrbte počerný, na bruchu belavý; oba druhy majú dlhý, prostý a končity zobák. *Bieleho* zobák je stlačený, červený; krídla a chvost na konci počerné perie majú, dlhé nohy jeho tiež sú červené. Okrem vlastovičky a vrabca sám jediný *bogdál* ešte rád u človeka dočasný svôj prítulok hľadá. Plitké a vysoké, zo suchých prútkov upletené hniezdo svoje ukladá na krovy domov, na staré dým nevydávajúce komíny, najradšej ale na stromy vrcholca pozbavené; v každom hniezde samica 3, 4 špinavo-biele vajíčka znese, ktoré za 21 dní vysedí. Hlavný pokrm bogdálov sú žaby, jašterice, slimáky a všelijaké odpadky nečistoty pri dome; to je príčinou, že sa nekde vo veľkých dvoroch bogdál medzi ostatním hydom drží, pravda s ostrihanýma krídlama, aby v čas putovania svojich spoločníkov neuletel.

O spôsobe života menovaných ptákov nasledujúce podrobnosti sú pozoru hodné: už starovekí zkúmatelia prírody vedeli, že bogdáli svoje podzimné sťahovanie do teplejších krajín v jakomsi divnom poriadku konajú; tak menovite Plinius udáva, že sa húfne na istom mieste poschádzajú, že po patrnom hnevivom šromote tých bogdálov zabijú, ktorí najpozdejšej ta došli a že potom odletia. Z toho by tedy vysvitalo, že nechcú slabých nespoľahlivých účastníkov dlhej púti svojej. Trebas ale i spomänutý spisovateľ i nevedomky trochu „sohnul“: preca isté je, že bogdáli, keď kraje naše v Auguste opúšťajú, z celého jednoho kraja v jeden húf sa shromažďujú. — Druhá pamätnosť je, že oni jednodružne žijú t. j. že si samec pripojí samicu po celý čas života; pri žiadnom ale ptákovi tak patrnú žiarlivosť nevidieť, jako pri bogdáloch. Jak sa len cudzí samec ku hniezdu sblíži, už krutý boj povstane, ktorý iba smrť jednoho alebo druhého zavŕši. Naproti tomu zkúmatelia prírody i nepochybné pády spomínajú, že samicu, v nevernosti k svôjmu samcovi dostihnutú, súsední „poriadni“ bogdáli obojeho pohlavia usmrtili. Týmto podivným obyčajom sodpovedá i láska ku svojim mladým, a nieto nebezpečenstva, v ktorom by ich opustili. Tak menovite v čas požiaru, keď bogdály na krove domu osadení svoje mladé zachovať nemohly, radšej

spolu s nimi v ohni zahynuly, jako by sa boly sami odletením zachovaly.

Všetky tyto vlastnosti a nepochybná užitočnosť ptáka sú príčinou, že bogdálov, keď sa na dome usadia, najmä obecný ľud za zvestovateľov „dobrých vecí“ považuje, v ktorom smysle bezpochyby slovanské meno bogdál (Boh dal) povstalo. Aspoň medzi poľským obecným ľudom obyčaj panuje, na strechu domu staré koleso vodorovne (horizontalne) pripraviť, aby „bocian“-ov (tak volajú Poliaci bogdála) privábilo. Nikde ale v Európe takej vážnosti nepožívajú, jako vo Španielsku: pocestní menovite o krásnom meste Seville rozprávajú, že sú tam všetky väže početných kostolov hniezdami gól preplnené a nikto sa neopováži násilným rozborením hniezda ich odspútiť. Pôverčivosť, že kde góla na krove domu hniezdo vystavila, požiar ľahkého prístupu nemá, do dnešku je medzi obecným ľudom všetkých krajín rozšírená. Doba ich pomeškania u nás od Marca do Augusta trvá; cieľ zimnej púti sú teplé afrikánske krajiny, menovite Egypt, kde potom ešte toho istého roku po druhý raz sedia. Po svojom návrate do Europy zase dávne hniezda svoje vyhľadajú a trebas bogdál iba do 25 rokov žije, sú príklady, že ta istá rodina týchto ptákov do 50 rokov to isté hniezdo navštevovala, čo sa súkenkami, na ich nohy poprišívanými dosvedčilo. Nie teda div, že si i človek tak verných spoločníkov náležite váži.

D. Lichard.

184. Sokol.

Spievala mi mati: „chciže mi búvati.
Pojdem ti do poľa ulapiť sokola!“
„Načo bys mi mati sokola lapala?
Sama si jednoho, samas' ho zchovala.“
„Veď som ťa zchovala jak labuť bieleho.
Ales' mi uletel do poľa šíreho.“
„Keď som ti uletel do šíreho poľa,
Lapaj si mať moja mladého sokola.“
„Veď bych ťa lapala, rada bych ťa mala.
Keď som ťa sokola ťažko odchovala:
Ale ťa viac nemám, uletel si z domu,
Odchovala som ťa sama neviem komu.“
„Odchovala si mä pre svety široké,
Pre búrky divoké a lety vysoké.

Krídla mi otuhly, zraky sa ziskrily,
Nad oblakmi jasné svety sa odkryly.
Vysoko nad tu zem cez búrky a chmáry
Smelým letom vzletím k jasnej slnka žiari.
Bleskom slavných letov krídla si pozlátim,
Potom sa ti zlatý do náručia vrátim.“

P. Dobšinský.

---

185. Služebná samovražda Japoncov.

Japonské mocnárstvo, na východnom pobreží Azie, bolo do novšej doby ešte snáď prísnejšej, nežli súsedný Kytaj (Chýna), všetkým cudzincom a menovite Európanom zavrené. S jakou ale odvážlivosťou úradníci japonskí ten zátvor vykonávali, o tom svedčí nasledujúca udalosť, ktorá nám spolu predkladá i zajímavý dôkaz o podivnej obyčaji služebnej samovraždy v Japonsku. V okolitom mori komandoval americánske loďstvo r. 1854. kap. *Perry*, ktorý za čas dlhého meškania svôjho v oných málo známych krajoch vzácnu látku k opisu Japonska sosbieral, chcejúc ho s mnohými obrazmi tiskom na svetlo vydať. Málo pred svojím odchodom chcel ešte hlavné mesto Japonska, *Jedo,* navštíviť a mernícky plán vyhotoviť, aby ho dielu svôjmu pridal. Na jeho žiadosť dala mu dvorská komissia japonského kráľa na vedomie, že k tomu privoliť nemôže; *Perry* ale, znajúc, že mu japonské *džonky* (loďky) nijakú prekážku plavby k sídelnému mestu klásť nemôžu, šiel plnou silou parostrojov prosto ku svôjmu cieľu ďalej. Keď Amerikáni len asi 10 morských míľ od mesta boli vzdialení, obrátili sa Japonci z kráľovskej komissie, na tých samých loďach prítomní, z nova k *Perrymu*, prosiac ho, aby upustil od úmyslu svôjho; lebo vraj jaknáhle mesto z ďaleka zraku cudzincov sa objaví, oni budú prinútení, poneváč úradu svôjmu zadosť učiniť a príchod cudzincov prekaziť nemohli, služebnú vraždu na sebe samých vykonať. A však ani na to nevzal kap. *Perry* ohľad, v tej domnienke, že to snáď len márne reči budú, a išlo sa k mestu ďalej. Tu všetci na loďach prítomní Japonci shodili svôj dosavádni oblek a oblekli rúcho služebnej samovraždy, posadali na vrchu lodi do kola, obnažili svoje bruchá a začali meče k poslednej službe ostriť. Musíme tu prípomänúť, že každý japonský kráľovský služebník so sebou trojaký odev nosí: odev služebný; odev, ktorý v čas požiaru oblieka, a naposledy žltý odev, v ktorom

samovraždu z povinnosti vykonáva. Meno úradníka, ktorý nemohúc svojej povinnosti zadosť učiniť, rozrezaním brucha životu svôjmu koniec učinil, dosahuje všeobecnú slávu jak pri dvore, tak i medzi ľudom; vdovy ale a siroty týmto spôsobom zahynulých úradníkov ponechané bývajú v užitku všetkého imania a všetkých dôchodkov, ktoré samovrah požíval. Preto sa i vo školách dietky vyučujú najbezpečnejšiemu spôsobu, ktorým by v páde potreby svoje brucho rozpárať mały. — Všecko toto bolo i kapitánovi *Perry*-mu dobre známe; preto i vidiac prípravy toľko osôb k samovražde, upustil od úmyslu svôjho mesto *Jedo* navštíviť.

D. Lichard.

---

186. Slnce oko božie.

Kolo rieky, kolo vody
Jeden kupec sa prechodí,
Rádby sa cez ňu preplaviť,
Na druhú stranu dostaviť;
I zavolá na takého,
Čo preváža pocestného:
Prievozníče! počujete,
Cez rieku mä preveziete!
Tento povie: dobre pane!
Hneďky sa vám k vôli stane;
A kam sa to poberáte,
Či to dačo predávate?
Kupec dá odpoveď krátku:
Idem na trh kúpiť statku.

Do člna si posadajú,
A na vodu sa púšťajú,
Tichou vodou člnok letí,
A slniečko na nich svieti,
Letia letia preč od kraja
A takto len sami dvaja,
Nevídať od brehov strannych,
By sa nekto díval na nich.
Veslár toto spozoruje,
Že sa nikto nečuduje,
Pomyslí jako má spraviť,
Kupca majetku pozbaviť.

Ale jako ozaj preci?
Utopí ho — koniec veci.
Keď mu odbere peniaze,
Do vody ho pehne na raze,
Ta ho potom sebou schytí,
Jeho skutok bude skrytý,
Nik nebude vedeť o tom,
Jemu bude dobre potom.

Člup! — do vody ho zatasí,
Kupec dvíha prosby hlasy,
Rukama sa člna chytá,
A pekne ho ešte pýta:
Že o peniaze nestojí,
Len si mu život obstojí;
Ale veslár veslom v hrsti
Odtĺka mu z člna prsty, —
Od člna ho odstrkuje,
Úbohý kupec beduje,
Volá v trápoch: Slnce svieti!
Zamára sa, dolu letí. —

Už sa zalial, už sa ztratil,
A veslár sa domov vrátil,
O tom skutku rozmyšľuje,
A tak dák nedobre mu je;
Nemôže si najísť miesta,
Do krčmy ho zvedie cesta,

Tam si pije a hoduje.
Myseľ sa mu zatemňuje,
A cedule, — jako tŕži.
Sklbačené v ruke drží, —
Páľa ho v krvavej dlani
Jako oheň vetrom hnaný,
Čo raz na ne okom blisne
Vždy ich kŕčovito stisne; —
I mrští sa, i bohuje;
Sobere sa preč od stola,
Domov vedie ho nevoľa,
Domov prijde, položí sa,
A do spánku zamorí sa.

Zhasly na západe zore,
Tmí sa v čujnopustej hore,
A hrmot ztíchol na poli,
Pusté stoja hory, doly,
Večer ztícha sa pomíňa,
Nočná nastáva hodina,
Sníva o tom ľud znuvaný,
Čím bol vo dne zamiestnaný;
Veslárovi minulý deň
Opakuje mu strašný sen,
Že sa s tým kupcom pasuje,
„Slnce svieti“ vykrikuje.

Prebudí sa jeho žena,
A načúva predesená,
Keď len kríka „slnce svieti,
Zamára sa, dolu letí!“ —
Žena stane, prijde k nemu,
Prebudí ho, a povie mu:
Čo to voláš „slnce svieti,
Zamára sa, dolu letí?“ —
Čo to máš za podivný sen?
Veď je teraz noc, — a nie deň!
Veslár zo sna prebudený
Slúcha taký pomätený,
Hlas svedomia sa ho smocní:
Veru pravda, čas je nočný,
Teraz slnce nesvieti, však?
Žena, mne je nedobre dák!
A čo som to vravel zo sna?
Čo si počula odo mňa?
Var — môj skutok utajený
Vo spaní je vyvravený? —
Ach! to slnce, čo svietilo —
To slnce mä prezradilo! —
Pred súdom vyzpytovaný
Zoznáva zločin spáchaný;
Nadarmo o milosť pýta,
Výrok smrti sa mu číta. —

J. Gralchman.

187. Vesuv.

Medzitým čo som sa prechádzal v Pompeji, objednal mi prievodca môj bigu t. j. vozík o dvoch kolesách jedným koňom ťahaný, ktorý na mňa na druhom konci mesta čakal. Išli sme cestou v prachu belavom na piaď hlbokom, ktorým všetci uprášení zadusiť sme sa mohli. Prez Torre del Greco a Annunziatu dorazili sme k poludniu do Resiny stojacej nad starým mestečkom Retinae, ktoré jako Herkulanum silná láva zaliala. V hostinci najav jazdeckého koňa a iného prievodca, ubieral som sa starou potrhanou cestou a prišiel som za pol druhej hodiny na pústku, kde som si chvíľu pooddýchol. Tu sa delí hora na dva vrcholy, La Somma a Vesuv. Pústka leží

na pate Sommy. Schody kamenné vedú do prvého poschodia, v ktorom sa nekoľko hostinských svetlíc nachádza. Pred pústkou v stiene stromov odpočívajú tu kone a mulice, tam zase sprievodcovia a vozkovia, voľkajúc si s vínom a neveľmi dbajúc na prerozkošnú vyhliedku, ktorá sa už s tohoto miesta otvára. Mužovia predávajú ovocia a iné pokrmy, chlapci zas olúpané palice, s ktorými sa ľahšej do vrchu ide.

Po oddychu u pustovníka išli sme jazdecky jedon za druhým okolo kráľovského stavania asi štvrť hodiny cesty medzi velikými, kusy lávy až k úpatí velikej homole. Tu sme sostúpili. Každý sme si najali mimo sprievodca ešte jednoho muža, ktorý opatrený súc silnou palicou nám predchádzal, prehodiac remeň prez ľavé rameno, za ktorý sme my vystupujúc rukou sa držali.

Stúpali sme prez čierne lávové hmoty až na kraj velikej kotliny. Od času k času slyšať bolo hrmenie výbuchov a strašný treskot padajúcich balvánov, ktorým celá hora sa otriasala. Na kraji kotliny v priemere asi pol hodiny širokej, spravujúc sa dľa vetru, ktorý vyhodené kusy stranou odnášal, našli sme medzi velikými hmotami vlažnej ešte lávy isté miesto, odkuď sme soptiacu homoľu v prosred kotliny dobre pozorovať mohli. Tu sme sa posadili, vyhýbajúc sa pozorne všetkým žiarivým škulinám, z ktorých sirkový dým vystupoval, aby sme si podošvy a odev nepopálili. Až sem za nami prišli predávači s pomerančami, vínom, vajci a inými lahôdkami. Vajcia položené na žiarivé škuliny okamžite sa upekly lebo spálily. Naraz sa stal výbuch. Hroznym hrmotom a otrasením celej hory omámená spoločnosť zostala, jako by v tom okamžení bola skamenela. Suprenýma na homoľu očima, dychom zarazeným, pozoroval každý čierny kúr a vysoko nad neho vyhodené kusy. Mnohé z nich vetrom hnané na 100 i 200 siah od hrtanu sopkového padaly. Asi 200 siah od nás padol jedon z najväčších kusov. — Všetko utíchlo. Jedon hľadel na druhého, či sa nekto zdvihne k odchodu, aby môhol ísť za jeho príkladom. Zostali sme všetci sedeť. Každú šiestu sekundu stal sa výbuch. Malé tyto výbuchy vždy viac oslabovaly, až zase po 15—20 minutách nastal veliký. Láva na nesčíselných miestach každým výbuchom vyhodená vylievala sa jako žiarivé tekúce železo v širokosti jednej lebo viac stôp. U hrtanu bola najžeravšia, ďalej červenej, fialovej, až na konci čiernej barvy. Jak pomaly chladla, trhala sa na kusy a odvalovala sa, čo sa prezradzovalo ustavičným cinkotom. I šiel som so sprie-

vodcom svojím, lezúc po velikých kusoch lávy dolu a hore, asi 20 siah blížej k sredu. Tu už počínalo všetko byť horúcejšie. I ostatnia spoločnosť sa rozišla. Po nektorej chvíli zase sme sa sišli a s veselou mysľou nekoľko vajec, pomerančov a nečo vína požili.

Čas západu slnca sa blížil Tu som sa odobral na kraj velikej homole. Bože! jaký to vznešený obraz stál tu pred mojima očima. Celý lazúrový záliv ovenčený krásným Neapolom; po brehu malebné mestá zachádzajúcim slncom krásne osvietené; v prosred mora porôznu vysoko strmiace skalnaté ostrovy Capri, Ischia, Procida; západné nebe v kráse posavád nevídanej. Slnce do tmavomodrého oceánu velebne sa sklonilo, celá krajina mžíkom sa zatmela, ohňom soptiaci vulkán tým strašnejšej sa rozžiaril a nastala noc. — Po strane Vesuva k juhovýchodu vypína sa popolný vrch. V sopečnom popole jeho spúšťali sme sa jako po hrubom piesku dolu, každým krokom viac než na siahu sa svalujúc, čo nám mnoho vyrazenia spôsobilo. Za štvrť hodiny prišli sme k päte homole, kde na nás čakali kone.

Z Pavla Freya.

---

188. Na výšinách.

Len si vetry povievajte
A po horách šepotajte,
Tu na týchto horách rodných,
Na výšinách na slobodných,
Jak tu milo, jak tu voľno,
Jak tu dobre, jak pokojno!

Tamto dolu nad Dunajom
Čierne chmáry tiahnu krajom,
Tam fujaky sa sháňajú,
A víchrice lietavajú;
Lež tu milo, lež tu voľno,
Jak tu dobre, jak pokojno!

Len si vetry povievajte,
A horami šepotajte,
Čo povejú len ty hory,
Každý šepot z nich hovorí:
Časy, časy, kde ste stali,
Čo sme túžby si šoptali!

Ty mä túžby, ty mä moria,
Ty mi pokoj duše boria,
Nad nimi tam nad Dunajom
Čierne chmáry tiahnu krajom,
Lež teraz sú tam shrnuté,
Nad Dunajom zavisnuté.

Len si vetry povievajte,
A horami šepotajte,
Tu na výškach otvorených,
Zlatým slnkom ožiarených,
Jak tu milo, jak tu voľno,
Jak tu dobre, jak pokojno! —

Ľ. Štúr.

---

189. Príklady bojovnej statočnosti u Rímanov.

Pravej statočnosti príklady dali mnohí jak z Grékov tak i z iných národov; najvätší počeť je však preca Rímanov. Z tohoto počtu prvým zdá sa mi byť *Horacius Cocles*. Lebo keď na Rímanov prišla pohroma v najvätšom ich nebezpečenstve, keď na nich tiahol a dotískal nepriateľ ukrutný a mocný, kráľ Porsena: Horacius pre zachovanie všetkých sám na nepriateľa sa oboril. Ale jakým úmyslom? Tým totižto, aby dokúď by most nebol sborený statočne zdržal nepriateľa. Neučinil on toto zo zúfalstva, aby svôj život potupil, ale preto, aby i nepriateľa bil i telo svoje bránil, v ktorom že zachovanie vlasti složené bolo, dobre vedel, ačkoľvek i umrieť sa nezdráhal. A keď porozumel, že je most už sbúraný, neodhodil svoju zbraň, aby ju nepriatelia neobsiahli, ani sebä samého v takom borení nezanedbal, ale skočiac do rieky, k svojim priplával vo svojej zbroji. Ten jeho znamenitý skutok nie len mešťanov rímskych ale i nepriateľov mysli podivením naplnil.

Po Horaciovi je *Publius Decius Mus*, ačkoľvek vo veci veľmi onej nerovnej. Ten bol nižším poručníkom nad vojskom vo válke samnitskej. Keď konsul Aulius Cornelius neopatrne vojsko do hlbokého tesného a nepriateľom vôkol obkľúčeného údolia voviedol: tu Decius, vidiac že i sám konsul bol smámený, pojal so sebou bojovníkov, šesť tisíc peších a osem sto jazdcov, i vytiahol na vrch, ktorý bol nad nepriateľmi. Keď sa tej veci Samnitskí nenadále sľakli, a na to sa dívali, medzi tým konsul na lepšie miesto sbory svoje vyviedol. Tak Decius svojou statočnosťou všetko vojsko rímske zachoval. Ani na tom skutku nemal dosť, ale takto riekol k svojim vojakom: „Buďte už statočnejší, milí bojovníci, a poneváč ste iných zachovali, i sami, sebä zachovajte. Prekliesnime si cestu mečom, aby sme tu nemuseli zomrieť smädom a hladom.“ Keď sa prez nepriateľské vojsko predrali a čo víťazi k vojsku konsulovmu sa priblížili, zase toto riekol: „Aby, milí vojaci, váš skutok všetci potomci chválili, dočkajme svetla. Nesluší sa tma a mlčanie na tých, ktorí premohli a z tak veľkých nebezpečenství zdraví sa navrátili. Potrebno je im dňa a svetla.“ I prijdúc k vojsku na spôsob tých, ktorí zvíťazili, nečakal, jako to zvyk bol, od konsula pred všetkými chválu; ale posilniac sa k udreniu na

nepriateľov, previedol to, že Samnitskí najviac jeho namáhaním pobití i stanov svojich zbavení boli. Po ktorom víťazstve mu konsul darom dal zlatý veniec a sto volov, jednoho vola krásneho s pozlátenýma rohama. A Decius sám toho krásneho vola Martovi obetoval a tých sto volov medzi svojich vojakov podelil, ktorí boli jeho druhovia i v nebezpečenstve i v statočnosti.

Keď mali Rímania s Latiníkmi bitku, súc vo veľmi veľkom nebezpečenstve, a už vojsko z ľavej strany kriedla zo šiku ustupovalo: vtedy Decius, toho času konsul, aby telom svojím Rímanov zachránil, s dobrým rozmyslom v zbroji na koňa vysadnúc bodnul ho a vbehol medzi najhustejšie rady nepriateľov. Najprv smiechal chorúhvy latinské, potom ale preskakujúc celý ich klin, spôsobil vraždenie veliké. Sám opsypaný nepriateľskou strelbou a všetkým iným, čo sa len z rúk vyhodiť môže, bol zabitý; sbory ale latinské smámené utekali. Vidíš-li, jak sriadenou mysľou v dobrovoľnú smrť sa vydal pre všetkých zachovanie a jako, prv nežli bol zabitý, vyviedol veci muža hodného v toľkom nebezpečenstve? A číta sa, že príklad tento i syn toho Decia nasledoval.

M. Valerius Corvinus konsul, keď zazrel, že Rímanom v bitke so Samníty zle sa vedie, riekol k svojim bojovníkom: „Nože, milí bojovnici! jak uzrete, že ja medzi nepriateľov sa derem a že si mečom robím cestu: vtedy každý z vás čiň si vedľa svojej možnosti, a hneď uzrete, jak všetko bude rozrazené, kde najväčší šik stojí.“ A keď to riekol, sám najprvší uderil na nepriateľa a toho, na koho uhodil, hneď sosekal. Tou vecou zapálení súc jeho bojovníci, dali sa znovu v bitku a Samniti čosi kamsi zutekali.

Mucia Scaevolu nerád staviam v tento rad, preto že jeho skutok nezdá sa mi byť lsti prázny. Preto ale je to veľmi znamenitá vec, že svoju pravicu, ponevráč zblúdila, sám tak ukrutne pokutoval, totižto že ju v ohni dlho bez pohnutia držal.

Z G. Hrubého z Jelenia.

190. Syn vojny.

Som vojak od rodu,
Vojanka mä mala;
Nad mojou kolískou
Zástava mi viala.

Zástava mi viala
Trúby mi spievaly,
Víťaza mi otca
Na vojnu volali.

Hoj! leteli deti
Slovenského rodu,
Leteli na vojnu
Za svoju slobodu.

Verný otcov koník
Sám sa vrátil z boja:
Zvädla mi od žiala
Dobrá mati moja.

Zvädla jako ruža
Odlomená v kvete:
Ostal malý Slovák
Sirotou na svete.

Zahynie na Tatre
Lipka sama jedna:
A bez dobrých duší
Ta sirota biedna.

Nedala mne zhynúť
Ta moja rodina:
Vzali mňa sirotu
Vojaci za syna.

Vzali si mňa vzali
Za syna vlastného,
Zo mňa vychovali
Junáka švarného.

Oj dali mi oni
Ostrú šabľu k boku;
Dali mi koníka
Bystrého do skoku.

Koníka aby som
Tatárov zaháňal,
Šabľou aby som im
Hlavy o zem ráňal.

A mne ti pristalo
V tom ich jasnom šiku,
Jako v čate orlov
Mladému orlíku.

Som vojak od rodu,
Neumrem v pokoji;
Umrem ja vo svätom
Za môj národ boji.

Za jeho slobodu
A za jeho slávu
Vďačne ja položím
Moju mladú hlavu.

Neumrem na slame,
Umrem ja na koni,
Keď s koňa poletím,
Šabľa mi zazvoní.

Šabľa mi zazvoní,
Trúba zaspieva mi;
Vykopú mi jamu
Vojaci šabľami.

V tej jame večný môj
Nocľah mi pripravia,
Vojanskú zástavu
Na hrob mi postavia;

Vojanskú zástavu
Svetu na znamenie:
Že tam víťaz Slovák
Slavné vzal skončenie.

Samo.

---

191. Zasypané mestá: Herkulanum a Pompeii.

To strašlivé proroctvo: „bude súženie národov nevediacich kam sa podeť,“ ktorým Spasiteľ sveta bol zkazu slavného

Jeruzalema predzvestoval, nie len na tomto meste r. 70. po Kristu pánu, ale dakoľko rokami potom i na viac pohanských slavných mestách sa vyplnilo. Herkulanum, Pompeii a Stabiae, všetko veľké, bohaté mestá, neďaleko terajšieho Neapolu na brehu morskom ležiace, roku 79. po Kristu dňa 23. Aug. strašlivou mocou ohňa podzemského, ktorý z vrchu blízkeho Vesúva vybúšil, roztopeným kamením, popolom, vriacou vodou blízkeho mora a hlenom *) jeho, do hrobu, na mnoho siah hlbokého, so všetkým čo tam žilo a zutekať za včasu nemohlo — pochoval. V tejto tak strašlivej príhode jedon z najváženejších učených mužov starého sveta, Plinius starší, prišiel o svoje živobytie; čo jako je koľvek smutné, preca ten jediný dobrý nasledok malo, že k opísaniu tejto zkazy príčinu zavdalo. Opísanie toto zhotovil Plinius mladší, bratovič tu hore spomänutého, a síce na žiadosť Senekovu, ktorý ho požiadal, aby mu spôsob strašlivej smrti svôjho stríca opísal. A na šťastie ty dva listy Pliniusove k Senekovi, ktoré opis tento obsahujú, až do našich časov sa zachovaly. Podáme teda z týchto listov vo výťahu to, čo sa blížej na zkazu tých miest vzťahuje.

Dňa 23. Aug. (roku 79. po K. P.) začal sa nad vrchami, v súsedstve týchto nešťastných miest ležiacimi, oblak neobyčajnej velikosti a podoby ukazovať; z ďaleka sa to nedalo poznať, z ktorého vrchu on vystupuje; ale smutné následky ukázaly, že to bol Vesuv. Oblak tento bol jedli velikánskej podobný, od spodku tenký driek, na vrchu ale jakoby koruna zo širokých konárov pozostávajúca; sama jeho barva vždy sa premieňala z čierneho na belšie, a zase na tmavé. Ešte za vidna dalo sa v týchto neobyčajných mrákotách ustavičné, strašlivé blískanie pozorovať. O krátky čas prišla noc; zem čím ďalej, tým vätšmi sa triasla; nepokoj a strach ľudu vždy na vyšší stupeň vyrástal, keď inšie pred sebou nevidel, než za chrbtom vrch oheň, skaly a popol vyhadzujúci, pred sebou vody morské, od zemetrasenia tak sbúrené, že i tato cesta k úteku iba smrťou istou hrozila. Lebo nie len zemetrasenie, ale i roztopené skalie, ktoré s vrchu do morskej vody jako ohnivá rieka sa valilo, vodu temer do vrenia rozpálilo a jej sbúrenie napomáhalo.

---

*) *Hlen* alebo *nánes* je zem jakoby na múku rozdrobená, ktorá z mutnej vody na spodku zostáva. I ta zem, ktorú prívaly nanesú, volá sa hlenom.

Tak prešla noc v strachu smrti, ale najstrašlivejšie nebolo sa ešte prihodilo. Už bolo ráno asi o 7. hodine (24. Aug.); a preca sotva sa brieždilo. Ale i pri tom svetle dalo sa poznať: že už domy od zemetrasenia soslabnuté nebudú môcť dlho sa udržať. Všetko teda, čo údy svoje hýbať, a čo mestskými bránami vytisnúť sa mohlo, na útek sa oddalo. Tu von ale na poli tak veľmo zem triasť sa počala, že vozy, čo sa im hneď skaly pod kolesá pokládly, preca na mieste nestály, ale z boku na bok sa klátily. Čím viac hodín do dňa pribúdzalo, tým väčšia tma sa robila; popoluž tak husto padal, žeby človeka za krátky čas bol zasypal, keby sa nebol z miesta na miesto premával a striasal ho zo sebä. Z razu čierna, hustá para počne sa za utekajúcimi valiť a sotva ich dohonila, pritom všetkom že bol čas predpoludnia, taká tma nastala, že zhola nič okolo sebä, jako v svetlici zo všetkých strán zatvorenej, nebolo možno rozoznať. Nič iba krik a plač, po ktorom sa poznávali ti, ktorým sa pošťastilo spolu sa udržať; mnohí si žiadali smrť pre neslýchaný strach smrti; druhí sa k bohom modlili, a druhí zase neverili, že ešte sú bohovia, ale mysleli, že je to už ostatnie okamženie sveta. A v tejto tmavej noci za dňa panujúcej boly ty výše spomänuté mestá pochované.

Tak asi opisuje Plinius mladší velikánsku tuto zkazu, z ktorej ale on sám pre svoju mladosť a silu životom utiekol. O smrti svôjho stríca toto píše: „Sotva ten prvý oblak ukazovať sa počínal, tak sa môjmu strícovi zdal byť pamätným, že jako muž učený z blízka jeho povahu chcel pozorovať. Jako vyšiel z domu, prinesli mu nekoľko riadkov od Rektiny, manželky Bassa, ktorá pod samým Vezuvom bývala a nemajúc druhej možnosti úteku iba po mori, môjho stríca žiadala, aby jej prišiel na pomoc. Rozkázal teda priviesť loďky o štyroch veslách, aby nelen Rektine, ale i druhým v nebezpečenstve postaveným pomôhol. On sa ta vyberal, zkadiaľ druhí utekali, ta do prosred nebezpečenstva, a to síce duchom tak slobodným a neprestrašeným, že všetky priemeny tohoto strašlivého úkazu, jako ich spozoroval, svôjmu pisárovi naznačiť kázal. Už popol husto padal na lodičky, a to vždy hustejší, čím ďalej ony k brehu sa blížily; už padaly okolo kusy skál do vody a ty balvány, čo z vrchu oheň vyhadzujúceho sa skotúlaly, urobily breh morský pre lode už neprístupným. Teraz trochu sa rozmýšľal, či sa má vrátiť, jako správca lodi pri vesle narádzal; ale z razu zavolá: „smelým

šťastie pomáha!“ ťahaj k Pomponianovi. Tento jeho priateľ bavil sa vtedy v meste Stabiä, a tiež bol všetky svoje veci už dal na lode vyniesť, aby sa, kadenáhle by vody morské trochu sa utíšily, na útek oddal. Môj stríc, ktorému práve tento vetor k brehu pomáhal, nezadlho svoju loď pristavil, a objal strachom sa trasúceho priateľa svôjho.“

Potom opisuje Plinius mladší jako ti dvaja tu strašlivú noc, konečnú zkazu i toho mesta predchádzajúcu strávili. O samej smrti stríca takto píše: „Môj stríc bol trochu zaspal; ale už vo dvore toľko skál a popola bolo napadlo, že keby sa dlhšej boli v dome bavili, nebolo by im možné bývalo z neho už von vystúpiť. Zobudili ho teda, a on sa hneď pobral k Pomponianovi a druhým obyvateľom domu, ktorí všetci nespali. Radili sa všetci spolu: čo robiť? či v dome ostať, či vynsť na slobodné? V domoch už nie len pre popol, ale i pre ich trasenie sa nedalo sa obstáť, a na slobodné vynsť báli sa pre ty skaly, ktoré s vysoka padaly. Na ostatok ale preca von sa pobrali, pouväzujúc si hlavnice na hlavy, aby proti padajúcim skalám koľko toľko sa ubezpečili. Ačkoľvek už hodiny dňa boly, preca tu panovala najčernejšia noc, ktorú všelijaké svetlá a pochodne osvecovaly. Pobrali sa k morskému brehu, aby videli: či možno s loďou na vody sa oddať? ale pri velikom ich sbúrení od zemetrasenia na to ani pomysleť sa nedalo. Môj stríc teda si ľahol na zem, na pokrovec jemu prestrený a pýtal dakoľko ráz studenej vody, ktorú vypil; ale plameň a sirková para pred ním sa rozliehajúca všetkých druhých ďalej odohnala. — I môj stríc pomocou dvoch otrokov zase sa zodvihol, ale v tom okamžení padol mrtvý na zem, jako myslím, od horúčosti a sirkovej pary zadusený.“ Tak píše Plinius mladší o smrti svôjho stríca, v ktorom umrel najučenejší muž vo vecach prírodopisných na svete starorímskom týmto strašlivým spôsobom.

Tyto mestá i so smutným svojím zahynutím v sredovekn do zapomänutia sveta prišly; celých tisíc šesť sto a päťdesiat rokov pominulo, dokým prvé znaky z mesta Herkulánum z hrobu svôjho na svetlo sa ukázaly. — Prvú príležitosť k tomu zavdalo kopanie studne v terajšom meste Portiči okolo roku 1720., v ktorej sa našly všelijaké zlomky mramorové; ale nikto nemyslel, žeby to mohly byť prvé znaky mesta Herkulanum, v hlbokosti mnoho siah ležiaceho. To sa síce vedelo, kde asi ty tri mestá ležaly; i o tom sa rozprávalo, že menovite mesto Herkulanum v ten čas, jako i Pompeii

spôsobom tu hore opísaným na zkazu prišlo, najprv horúcim hlenom zaliate, a potom roztopenými skalami, alebo tak rečenou lávou z Vesúva vytekajúcou prikryté bolo; keď ale teraz okolo nič nebolo vidno, než lúky, záhrady, háje a vinice, ani obyvatelia mesta Portiči veľa o to sa nestarali, jaký svet hlboko pod nimi pochovaný leží. — Bol sa toho času osadil v meste Portiči jedon francúzsky princ, na dvore kráľa Neapolitánskeho priženený; tento keď sa dozvedel, že v tej výše spomänutej studni zlomky mramorové našli, vediac, že asi tam ležalo Herkulanum, dal na svoje útraty hlbšej kopať. Jako sa robotníci až do hlbokosti 14 siah dostali, prerúbajúc kôru lávovú prišli na mäkký hlen, a pod týmto na celé, nádherné budoviská napadli. Jako sa o tom vynálezku pri dvore kráľovskom dozvedeli, zakázalo sa tomu princovi ďalej kopať, a až 30 rokov potom španielsky kráľ Karol, keď kráľovstvo neapolitánske vydobyl, ďalej kopať a celé domy, ba ulice z hrobu vykopávať rozkázal. — Roku 1755. prvé budoviská z mesta Pompeii vykopali, a od toho času vláda krajinská až dosiaľ toto vykopávanie spravuje, odberajúc i diela umelecké, i poklady, ktoré v tom podzemskom svete sa nachodia.

Od toho času, jako po Europe vynajdenie týchto nešťastných miest sa rozchýrilo, všetci, ktorí k tomu čas a spôsob majú, do Italie sa vyberajú, aby tyto mestá z toľkej hlbokosti už na daktorých čiastkach svojich celkom vykopané vidieť mohli. Kope sa síce vždy ďalej; ale keď dajaký mocnár, alebo druhý dajaký muž slávnejší tam sa ustanoví, jemu ku pocte dakde od boku na dobré šťastie kopať rozkážu ti, čo sú týmto podzemským prácam predstavení. I cisar Jozef II. keď svoje cesty po Europe konal, tyto pamäti hodné pozostatky starého sveta navštívil, a v jeho prítomnosti vykopal sa jeden dom.

Prvý pohľad na toto budovisko ukazuje, jako znamenite celé to mesto muselo byť stavané; čo ale najvätšmi na zrak a srdce človeka pôsobí, je porovnanie týchto starosvetských palácov s tým, čo sa nad nimi nachodí. Tu dolu steny z velikánskych balvánov, ľuďskými rukami okresaných, nad nimi hrubá kôra kameňov, ohňom podzemským roztopených; tu dolu stĺpy rezbárstvom ozdobené, vysoko nad nimi stromy, ktorých okrasa je listie a znamenité tamejších krajov ovocie; tu dolu tichosť hrobová, ktorú len tu a tam noha samotná pocestných, zo zvedavosti tu sa tárajúcich,

dupotom svojich krokov ruší, tam hore veselý život pracujúcich roľníkov talianskych, ktorí o závod s ptáctvom si vyspevujú.

Čože sa ale našly za pozostatky ľudského života v týchto podzemských palácoch? Všelijaké veru, počnúc od najchatrnejších vecí na ohnisku potrebných až po diela umelecké, čo cenu skoro nepreplatnú majú. Stav ale ten, v ktorom toto náradie sa ponachodilo, a položenie ľudských kostí, všetko svedčí: že tyto mestá a nado všetko Herkulanum ta veliánska príhoda neočakávane a na ponáhle zachvátila. V jednej pivnici našlo sa do 30 kostlivcov ženských; všetky stály o stenu opreté; na ich palcoch prstene a na rukách zlaté pracky svedoctvo vydávaly, že tyto ženské ratu pred ukrutnou smrťou v pivnici hľadajúc, svoje krásivo koľko mohli sebou pobraly. Jedna z týchto nešťastných žien ležala, spôsobom jadra v kôstke, v hline, behom sedemnásť sto rokov na skalu zatvrdnutej, tak že sa celé jej telo v tejto podôbke zachovalo; kadenáhle sa ale robotníci mrtvého tela tohoto dotkli, rozpadlo sa všetko na popol, čo sa i pri mnohých druhých nešťastníkoch tu zasypaných a potom vykopaných spozorovalo. V druhom dome zase boly kostlivce dvoch mužov; jedon mal v ruke mešec kožený, ktorého jako sa robotníci dotkli hneď sa rozpadol na prach a z neho sa vytrúsila na zem kopa zlatých peňazí; ten druhý ale ešte mal v rukách všelijaké srieborné domáce náradie. Bezpochyby ten prvší bol pán domu, ktorý ešte svoje poklady chcel zachrániť, a ten druhý otrok, čo mu pri práci pomáhať musel.

Zámok neapolitánskeho kráľa v meste Portiči má komoru starožitností, z podzemského sveta tohoto vykopaných; tam si môže človek, obzerajúc to všelijaké náradie, predstaviť spôsob toho života pohanského. Tam sa ukazujú kamenice v pivnici domu známeho rečníka Cicera vykopané, v ktorých ešte bolo víno, ale už pravda, lebo skoro dve tisíc rokov ležalo, na miazgu mädu podobnú soschnuté; keď sa mu ale vody prilialo, ktorá tu miazgu rozmočila, i chuť i tuhosť jeho dobre sa dala poznať. Tam vidno chlieb, obilie, cesto, smokvy a druhé ovocie v sklepoch podzemných ponachodené; škrupinky vajec roztlčených, na ohnisku najdených a tak vyzerajúcich, jakoby ich bola len teraz kuchárka otvorila; všelijaké náradie, najmä džbány a svietniky, veľkú schopnosť starosvetských zlatníkov ukazujúce; kladivá, srpy, pluhy a druhé stroje hospodárske a remeselnícke; všelijaké nádoby k

obeťam a druhým obradom pohanským. Najvätšiu ale cenu majú diela umelecké, menovite: krásna mosaika *) na podlahách svetlíc, dvorov a pitvorov. Tak v jednom dvore našli veľkého psa čierneho, na dlážke spôsobom mosaickým tak znamenite vyobrazeného, že človek keď ho zazre, voľky nevoľky na bok odstúpi, aby ho nechytil, a pod ním ten nápis latinský: „Cave canem!“ (varuj sa psa). — Sochy bohov pohanských tu ponachodené ukazujú, na jaký stupeň dokonalosti rezbárstvo na starom svete bolo vystúpilo. Najpamätnejšie ale pozostatky umelecké sú malba na stene, tak živá, takú čerstvosť barvy majúca, jako by sa včera bola zhotovila. Tyto malby velikou prácou zo stien sa poodpilovaly a tak do tej pokladnice starožitností podonášaly. Co sa ale na ostatok týka spisov a kníh: i v ohľade tomto našly sa menovite v jednom dome veliké pre ten svet poklady. Bola to celá knihovna, všelijaké kasne a priečinky majúca, v ktorých písma **) skrútené stály tak jedno pri druhom, jako v našich knihovnách máme knihy hore koncom postavané. Bolo ich výše 1500, len že medzi nimi veľmo málo sa našlo pamätnejších spisovateľov starosvetských; rozkrútiť ich ale stálo neslýchanú schopnosť a prácu; lebo jak sa človek prstom tej skrútenej knihy dotkol, hneď sa rozpadla na prach. Musely sa teda i vynajsť osobitné nástroje, ktorých pomocou tyto knihy rozkrúcali. Samé ale tyto mestá sú najpamätnejšia kniha, z ktorej si márnosť svetskej slávy vyčítať môžeme.

D. Lichard.

---

192. Družina detvianska.

Kto ste videli, slovenskí bratia,
Tej zbojníckej Poľany štít?
Skaliská, čo sa v oblakoch tratia,
Jak by nebo chcely schytiť:
Okolo bralísk bujné trávničky,
A hadie prte, oviec chodníčky,

---

*) Mosaikou volajú sa obrazy, z drobulinkých skaliek všelijakej barvy tak poskladané, že sa oku ľuďskému jakoby malované boly predstavujú.

**) Knihy starého sveta na pergamente alebo na liku byliny papierovej (papyrus) Egyptskej sa písali; preto sa nesošívaly na spôsob kníh našich, ale iba skrúcaly.

A výhľad carovnej hory;
Pod ňou sto dolín, sto dedín leží,
Jak by kráľovna z vysokej väži
Prezerala svoje dvory.

Tam dve koliby, blízke súsedy,
Mladým mochom zarastajú,
Sto krokov od nich zážívné čriedy
Ležia, driemu, prežúvajú.
A okolo nich strážni dunčovia
Pohľadom bystrým plamenné lovia
Vlkov pažravých okále;
A nepriateľka netopierova
Zavýja, húka uchatá sova
Sediac na vysokej skale.

Mesiačik, sluha našej planéty,
Rozožal svoju lampadu,
A vedie druhé navštíviť svety
Veliteľku svoju mladú:
Lež nad vysokou letiac Poľanou
Vidí družinu sedeť Detvanov,
Tam nad horou sa usadí;
A v tisícich sa bleskoch usmieva,
Len tu i tu sa hnevom zatmieva,
Keď ho dráži oblak mladý.

A vatra praští a blkom blčí,
V žeravé sa drevo mení,
A na drevenom ražni sa točí
Baran skoro upečený:
Druhý sa v kyslej žinčici varí,
Bača to všetko opatrí starý;
Mladí kozla naduchujú:
A rad po rade piskor chytajú,
A od zeme sa do skoku dajú,
A šuhajsky hajduchujú.

Hneď ich máš v klbku hore rukami,
Hneď jak strela hor' vyskočia,
Zas prepletajú bystro nohami,
Sem tam, oddychujúc, bočia,
Zase sa uhnú a valaškami
Zavrtia v prstoch troch nad hlavami,

Zahvizdnú na prste malom,
A zas volaškou popod kolená
Prepletá chasa milošialená
S radosťným svojím zápalom.

Netrpezlivý gajdoš zanôti
Tu: „Štyri kozy, piaty cap!“
Gajdy druhému do hrsti sotí:
Ej, tyže brat, už huk si lap! —
A hybaj, skočí do prosried kola,
Radosť zajasá okom sokola,
Až zem pod ním podunieva;
Okolo kola kolesá láme
A piesne bystrým valachom známe,
Len sa tak ozýva, spieva.

A v tom Martinko náš zadychčaný
Prikvitne v ľahučkom skoku,
Valašky obušťok vylískaný
Švihne nad hlavu vysokú:
I, daj Boh šťastia! — zkríkne veselo —
Hore ju! čože by sa nám chcelo!
S prvým skokom huňku shodí,
S druhým skokom si širáčik prihne,
S tretím opašťok nový podvihne:
Najprv voľným skokom chodí;

Zrazu sa uhne, hor' sa vyšvihne
A tak do troch vrchov skočí,
Po štvrtý raz sa k pažiti prihne,
Zavrtí sa a zatočí:
Na prstoch nohy zase sa vystre,
Klobúk pritisne na oči bystré
A voľno si poskacuje,
A všelijako od výmyslu sveta
Valaškou medzi nohy prepletá,
A nad hlavou prekrucuje:

A zas sa uhne, valašku vrhne,
Chmatne za koniec poriska,
Rukou žilnatou nad hlavu trhne,
Sekera v povetrí blýska; —
On sa zakrútne dvaráz okolo —
A, sťa by ináč bolo nebolo,

Už obušťok drží v hrsti; —
A zase voľno si poskacuje,
A valašku si len prekrucuje
Pomedzi obratné prsty.

A stráňami sa noci ozýva
Hudba mohutných valachov,
Radosť jedna mre, druhá ožíva,
Tu žiaľa niet, tu niet strachov;
S hudbou sa mieša pokrik veselý,
S krikom sa hvizgot silný priateľí,
S hvizgotom zeme dunenia.
Oj, noc veselá! ty hviezdy samy
Zlatými potriasajú vlasami
A v jasnom sa svetle menia.

Z „Detvana“. **A. Sládkovič.**

193. Hry Olympické.

Medzi štyrmi slavnými hrami v zemi gréckej najznamenitejšie boly zápasy, alebo hry Olympické, tak nazvané od Zeusa Olympského, ktorému ku cti od Herkula sriadené boly. Sláveväly sa každý štvrtý rok blízko mesta Olympie v kraji Elisskom, pri rieke Alfea. Gréci podľa nich roky počitovali.

Človek zlého chýru k zápasom pripustený nebol. Ktokoľvek sa odvážiť mienil k tomu, musel najprv za desať mesiacov sa cvičiť. Pred zápasom mu bol v prítomnosti nepodplatných sudcov spoluzápasník žrebom predstavený. I králóvia sa účastnili vo hrách.

Mimo Grékom obyčajného behania, kolenia a ostatnieho potýkania prevodzované bolo tiež jazdenie o závod na koni i na voze a čítanie prác rečníckych, básnických a dejepisných. Ba vydržiavaly sa tiež verejné snemy o vecach, týkajúcich sa obecného dobra veškerej zeme gréckej. Za odmenu dostávali víťazovia olivový veniec, i nebolo nad slávu, ktorú si víťazstvom dobyli. V Olympii, v háji Zeusovom im sochy stavali; keď sa vracali do vlasti, vezli sa víťazoslavne vo štvorspriažnom voze.

Ku hrám týmto nie len celé Grécko sa schádzalo, ale i zahraničné národy z Egypta, Libye, Sicilie a z druhých krajín k nim sa hrnuli.

194. Junák.

Vysočizné bralá, hlboké priepasti:
Lietaly ponad ne sokoly dvanásti.
Sokoly si hniezdo uvily na bralí:
Pod bralím junáci vatrou si zastali.
Okrúhly klobúčik, košeľa zelienka,
A z polpleca burá lengá *) im halienka;
Na drieku opasok zlatom vybíjaný,
A v ňom dve pištole vo dve svieta strany.
Valašky junáci zaťali do tisy,
A z každej valašky jedna puška visí.
Ty krásne valašky — každá vyštrbená,
Ty krásnejšie pušky — každá začadená.
A vatra už hasne, v popol sa rozpadá,
Smutná okolo nej ľahla junač mladá;
I leží sťa drievä z vysokého bralia,
Keď ho búrky divé do dolín navalia.

Veje vetrík, veje, leda len že dýše:
Na krivej jedlici sokol sa kolíše;
Na jedlici z brala na priepasť visiacej
Volá na junákov: „A kdeže vás viacej?
A kdeže ten junák: ta tvár pekná, biela,
To oko ohnivé, jako božia strela?
Čo v tej zlatej zbroji po horách si chodil,
A čo v každom boji predok vám zavodil?“
Čuší junač, čuší, slova nepovedá;
Nečula sokola, abo žiaľ jej nedá.
Iba sa rukami lapila pištolí,
Iba okom švihla po Kráľovej Holi.

A pod tými braly v tej tmavej priepasti
Túleval sa junák a pri ňom dvanásti;
Dvanásti to bratia, a on medzi braty,
Sťa medzi hviezdami ten mesiačik zlatý.
On i tam vykvitol, kde ho nezasiali;
Ale dobrí — ti sa junáka nebáli;

*) *Lengá* = opála sa. *Riava* = horný potok, bystrica. *Sihlina* = mladá jedlina. *Zmeň* i *Žmeň* = hrsť.

Beda ale zlému, beda jeho duši,
Kto dobrému ľudu pravdu jeho ruší:
Tu sa junák víchrom z výšin hodil na dol,
Ozvaly sa lesy a krivodník padol,
Ozvaly sa lesy od junáckej zbroji:
Tak, ľud môj, nech hynú nepriaznivci tvoji!

Hoj vyletel sokol z tisového lesa,
Letí vozvýš, letí, vytáča kolesá;
Vytočil sa hore k tým bielym oblakom,
Bystré jeho oko sliedi za junákom,
Čez tmavé priepasti na vysoké bralá,
Kade dobrá jeho vôľa blúdevala. —
Darmo, sokol, darmo sliedi tvoje oko,
Ten náš dobrý junák, spí on už hlboko,
Spí on už hlboko, oj a z toho spania
Neprebudí ho už zlatá zora rannia.

Na Kráľovej Holi bol tam boj zaťatý:
Dvanásti junáci, proti nim tri čaty;
Proti nim zo troch strán tri mocné stolice:
Oj svädlo tam jedno pekné, biele líce —
Svädlo jako ruža, keď ju mráz okytí:
Liala sa mladá krv po drobnej pažiti —
Mladá krv sa liala, čierna zem ju pila,
A ta dobrá duša s telom sa lúčila.

Na Kráľovej Holi stoja tam tri skaly,
A medzi skalami jeden kopeň malý.
Poníže sa riava do priepasti rúti,
A povýše chodník sihlinou sa krúti.
A kto tým chodníkom hore dolu chodí,
Každý za zmeň zeme na ten kopeň hodí.
Raste kopeň, raste, z níza do výsosti;
Pod ním spočívajú junákove kosti.
A mladí kraľoholská, keď ovečky pása,
Rada ona, rada, pri kopienku hrá sa:
A švárne dievenky vijú z lipy vienky,
A o junákovi nôťa si pieseňky;
A bystrí šuhaji na surmity hudú:
„Boly časy, boly; dá Boh ešte budú!“

S. Chalupka.

195. Kôň.

V úrodných rovinách Eufratu je domov koňa. Už od starodávna pridružil si ho človek čo výtečného verného sluhu a starostlivú peč a láskavosť jemu venoval, dávajúc mu prednosť pred všetkými ostatnými zvery. Vyvolil ho za svôjho sprievodcu a pomocníka pri všetkých svojich robotách a rozplemenil ho i v trávnatých rovinách Ameriky, kde predtým len pásovec a jaguar, žľaznatý vepor a plavúň svoje bydlo maly.

Vyjmúc psa a slona, jak vysoko stojí kôň nado všetkými zvermi! Ba i nad tyto vyniká v mnohom ohľade. Jemnosť a sila, poslušnosť a bujnosť, príchyľnosť a učelivosť kde sú tak spojené, jako u koňa?

Krásna podoba naznačuje postavenie jeho v radoch živočístva. Pokojné ušľachtilé čelo, ačkoľvek ploské, javí znamenitý dôvtip; predĺženie jeho v rovný podlhovastý nos, široké nozdry, iskrivý plameň očí, citlivé bystro sa pohybujúce uši, hrdo vypnutý krk, obrovské prsia, krásna okrúhlosť chrbtu, pekné prednie nohy, silné a slušne vytvorené zadnie nohy, ľahké a pôvabné pohyby celého tela, všetko ukazuje na vlohy jeho k dobrému a krásnemu. Kôň rozoznáva potravu, obydlie, priestor, čas, svetlo, barvy a podobu vecí; kôň má cit pre rodinu, súsedov, priateľov, vrahov; rozoznáva veci, zvieratá a ľudí; má pamäť a obraznosť. Znamenitá je chápavosť koňa a snadno sa obracia v umelosť, prečo sa veľmi dobre cvičiť dá. To všetko javí sa síce tiež u mnohých s koňom príbuzných zvierat, ale buď len v menšej miere, buď u koňa ešte so zvláštnym výrazom. Kôň nemá tak dobrého sluchu a zraku do dialky, jako iné zvieratá, čuch a chuť jeho nie sú tak zvlášte citlivé; tým bystrejšej ale pozoruje predmety blízke, tak že všetky dokonale poznáva a do výbornej pamäti svojej vštepuje.

Významná je ta okolnosť, že práve len také zvieratá ku človeku lipnú, ktoré už v divokom stave po spoločensky žijú. Kôň v prirodzenom stave žije v početných stádach. Najsilnejší žrebec je vodcom stáda. Prevedený do spoločnosti ľudskej považuje kôň človeka za svôjho vodcu a spravuje sa dľa vôle jeho. To isté platí, ač v menšej miere, o bravovi, psovi, slonovi atď. Samotárske zvieratá, lev, tyger, mačka, zajac, neprivyknú nikdy tak ku človekovi, jako zvieratá spoločenské.

Najpamätnejšia vlastnosť pozornej mysli koňa je smysel miestny, ktorým pred všetkými zvieraty sa vyznamenáva. Cestu, ktorú už raz konal, zná o mnoho lepšej nežli vodca jeho, a preto tvrdošíjne na rozcestí od nepravej cesty sa odvracia, jestli ho vodca na ňu pudí. V temnej noci môže vozár bezpečne na voze spať, jestli má koňa, ktorý tu cestu už raz vykonal. Okamžite pozná kôň hostinec, v ktorom raz bol bytom a nerád ho minie; myslí snáď, že jazdec sa mýli, že už hostinca nezná. Ešte dokonalejšie poznáva kôň svôjho pána dľa šiat, dľa obyčaje a hlasu, i po dlhom čase. Videl som raz starého koňa v sedliackom voze zapriahnutého, ktorý uzrúc mimoidúceho človeka, radostne ríhať počal. Keď tento k nemu pristúpil, s podivením poznal koňa, na ňomž čo vojak jazdil. Jak významne díva sa kôň na nove pridruženého koňa, alebo na nového kočiša! Pohľad ten je docela nečo iného, nežli pohľad vola, keď sa díva na nové vráta. Všetko, čo je nového a neobyčajného, dojíma koňa znamenite; nový voz, nová stajna sú mu dôležitými vecami.

Pozornosťou, pamäťou a dôvtipom naučí sa kôň všetkým umelosťam, jakým niektorí ptáci, slon, osol a pes naučiť sa môžu. Kôň odpovedá na otázky, rozlušťuje hádky, prisvedčuje alebo odporuje kývaním hlavy, oznamuje hrabaním koľko je hodín a t. ď. Najvýtečnejšie javí ale vlohy svoje v umeleckej jazdiarni. Nie majster jazdecký, ale kôň je, ktorého tu obdivovať treba; a veru môžeme sa skorej opýtať, čemu by sa kôň nenaučil, nežli čemu by sa naučil.

Kto ale koňa nečemu ľuďskému naučiť chce, musí s ním tiež ľuďsky nakladať; nie bitím, hrozbou, hladom, ale dobrými slovmi, jako keď človek rozumný rozumnému nečo vykladá. Dobrým nakladaním vymôže sa na ňom všetko; kôň je zrovna jako dieťa, v dobrom i v zlom.

Mimo smyslu miestneho má kôň i smysel časový, rozoznáva totiž odmery času. Dľa toho naučí sa kôň po takte chodiť, behať, ba i tancovať; kôň vie dobre, kedy je ráno, poludnie a večer; tiež pre hudbu nenie bez citu.

Jako vojak miluje i on hlas válečnej trúby a bujaro dupce na zem, uslyší-li znamenie k bitke, alebo k behu. Pri cvičení vojanskom snadno poznáme, jako všetkým znameniam trúbou daným rozumie.

Avšak, jakokoľvek kôň bez strachu prosried válečného hrmotu nepohnute stojí jako hrdina, je preca z druhej strany najbojazlivejšie zviera. Neobyčajný zvuk, neobyčajná

vec, zavesené priadlo, vbitý kôl. socha ho poľakajú. Pozorne díva sa na kamenitú cestu, obozretne vstupuje do potoka a rieky a, spadne-li do jamy, trasie sa a ričí strachom. Idúc na horách po úzkej ceste, trnú kone na celom tele; cíťa, že ničím zadržať sa nemôžu. Pri búrke potia sa po celom tele, a najlepšej je, ich zadržať; lebo sa od strachu splašia a vrhnú sa slepo do nešťastia.

Celkom inakšie ale chovajú sa na rovnej pôde. Chlapec ženie šiestimi koňmi veľmi ztuha po dobrej hradskej; žena, dievča môže ich poháňať. — Mnohonásobné sú vášne koňa, a to už ukazuje na vysoký stupeň jeho; lebo zviera bez vášni približuje sa k rastlinám. Kôň je ctižiadostivý a márny, miluje a nenávidí, je závistlivý a zlostný, má svoje rozmary atď. V behu o závod vynaloží i poslednie svoje sily z púhej ctižiadosti. Hrdo vykračuje si ozdobený kôň generálov alebo zapriahnutý do voza kráľovského.

Podivné veci vyprávajú sa o rozumnosti koňa. V stepách ruských sošikuje sa stádo koní válečne proti vlkom: silné žrebce, obrátené zadními nohami proti nepriateľovi, tvoria nepretržiteľný kruh, prosried ktorého stoja slabšie kobyly a žriebatá. Kto že by nepoznal nečo vyššieho v koňovi, ktorý v bitke pri padlom pánovi svojom zostáva stáť, a od neho sa nehne, zachovávajúc vernosť i po smrti. Druhý kôň v tiesni krutej seká, hryzie kone i vojakov nepriateľských jakoby i on boj viesť chcel. Zvlášte tam, kde ho človek za svôjho priateľa považuje, v Arabii a severnej Afrike, vyvinuje sa prednosť koňa v najkrásnejšom kvete; tam i najpeknejšiu podobu má. Kôň, jako dôstojne žije, tak i dôstojne hynie. Smrteľných rán v boji sa neľaká, jako hrdina umiera ticho a pokojne, bárs i cíti blížaciu sa smrť. I starý kôň, ktorého nevďačný človek usmrcuje, ponevráč mu viac slúžiť nemôže, slušne snáša smrť. Neľaká sa, netrhá sebou, ale stoicky prijíma smrtiaci nôž, padne a zvoľna dýcha, až s odtekajúcou krvou život uplynie.

Z J. Krejčího.

---

196. Prchlý kôň.

Přchol kôň
zo dvora von,
a cváľajuc po lúke,
nechcel ísť gazdovi ku ruke.

Keď však tento vyniesol ovsa na riečici,
dostavil sa kôň hržiaci,
a vtedy mu siahol gazda po štici,
spial úzdu okolo hlavy,
a sadnúc naň, učinil čo sa vraví:
Koňa laskajú,
keď ho lapajú,
lapeného šľahajú.

J. Záborský.

197. Rieka Nil.

Nil je jediná rieka, ktorá svlažuje Egypt. Vrchoviská Nilu sú na horách Lunných prosried Afriky a potom v Habeši, v krajine pri červenom mori. Rieka z prameňov lunnohorských nazýva sa Nil biely, z habešinských Nil modrý. Spojac sa v Senaáru tečú čez Nubiu do Egypta, kde, vykonajúc púť 450 míľovú, do stredozemného mora sa vlievajú. Najväčšia pamätnosť tohoto pekného veľkého prúdu je pravidelné vystupovanie z brehov, na čom ona veliká úrodnosť Egyptu spočíva; lebo kam Nil nevystúpi, tam sa šíri neúrodná púšť. Z brehov vystupujú síce skoro všetky rieky na svete, jaknáhle na horách sneh sa topí, alebo silne-li prší; býva to ale vystupovanie nepravidelné a často škodlivé. Nil naproti tomu je snáď jediný, jehož pribývanie a padanie pomaly a v istej určitej dobe nastáva, jehož zaplavenie nikdy veľké spustošenie nečiní, ba čo viac okolné krajiny súrodňuje. Nil je dobrodinec Egypta; on ho činí bydliteľným. Hlavná príčina úkazu toho sú pravidelné dážde v horúcich obratníkových krajinách, kde má Nil svoje pramene. Tuto svetu starému neznámu príčinu vyšetrili len za časov novejších. V polovici lipňa počína rieka tato vystupovať, pomaly však, denne o dva štyri palce; preca ale vystúpi už na konci mesiaca o deväť dier (dra, egyptský ríf). Zreteľ veškerého obyvateľstva je teraz na rieku obrátený; od nej závisí úroda zeme. Od prvého klasňa vyhlasuje sa denne v Kahire miera, o ktorú Nil zase vystúpil; a kde je 16 dier vysoký, vyhotoví sa verejná listina o tom, lebo teraz musia nájmači polí daň platiť, a tretinu z nej hneď napred složiť: nedosiahne-li však Nil toho stupňa, sú roľníci zbavení všetkého poplatku. V polovici srpňa počína Nil vystupovať z brehov a v polovici jasňa dochádza najvätšej výšky, ktorá nenie-li nad 16 dier, nedá

Egyptu úrodného roku; výška 18 dier sľubuje strednú žatvu, a najlepšia býva pre zem výška 22—23 dier; lebo 24 a nad to už zemi škodí, poneváč polia dlho pod vodou zostávajú a úprava jejich sa opozďuje. Nekedy vystúpi Nil veľmi chytro a neobyčajne a zase tak chytro padá, že voda pôdu náležite súrodniť nemôže; zemi je i to škodlivé, jestli pred nastúpením chladnejšieho povetria opadne, poneváč potom všelijaký hmyz rastliny hubí. Zaplavenie trvá obyčajne až do rujňa, nekde a nekedy až do začiatku studňa. Aby však Nil sám toto dobrodenie po všetkej zemi môhol rozdeliť, prispelo umenie prírode na pomoc. Núdza dodáva človeku vtipu a učí ho myslieť; takto už v dávnovekosti hľadali v Egypte prostriedky, jakoby zaplavenie Nilu, pokiaľ možno, nie len po veškerej zemi, ale i v náležitých medziach sa rozkladalo, čeho sa dosiahlo hrádzami, prieplavmi, a policajnými nariadeniami. Z týchto starovekých pamiatok mnoho však nezostalo; teraz počíta sa väčších prieplavov výše deväťdesiat: zvelebiteľ Egypta Mehmed-Ali sriadil ovšem tiež niektoré nové. Tyto prieplavy sú na brehu rieky hrádzami opatrené, a keď voda istého stupňa dosiahne, pretrhujú sa každý v určitom čase, pri ktorej príležitosti v Kahire veľké slávnosti sa konajú. Krom tohoto nevyrovnaného užitku je voda nilská i k pitiu veľmi zdravá a rybami hojná. Prez mnohé skaliny, melčiny a krútňavy je Nil splavný, tak že po ňom vždy veliká živosť obchodu panuje.

Z J. Sl. Tomíčka.

198. Pútnici a krokodýl.

Dva pútnici išli pri Nilu,
jeden cudzozemec, druhý domorodý,
a práve v tu chvíľu
vyšiel krokodýl z vody.
Bolby ich rád dostal v tlamu:
ale vidiac, že ich nevybehá, užil klamu.
Vojdúc do hustého sieťa,
počal plakať jako dieťa.
Cudzozemec chcel bežať, odkáď kvíľba prichodila,
Domorodý však zkričí:
Stoj! To ovšem plač človečí,
lež — *slzy krokodýla.*

J. Záborský.

199. Píšťalka.

(Povesť poľská.)

Boly tri sestry, všetky dorastlé a spanilé, najmladšia však krásou obe staršie prevyšovala. Prišiel mládenec z ďalekej krajiny a spatril na lúke sestry, keď vence pletly. I zaľúbila sa mu najmladšia a chcel ju mať za ženu.

Za nekoľko dní šly sestry do lesa na jahody; najstaršia zo závisti zabila najmladšiu, ačkoľvek ju prosrednia brániť sa snažila. Vykopala hlbokú jamu, mrtvé telo do nej položila a naluhala rodičom, že sestru roztrhali vlci. Prijdúc mládenec pýta sa po zasľúbenej, všetci so slzami vypravujú o strašnom jej zahynutí. Horko a žalostivo oplakával jej smrť; ale čas ukojil jeho zármutok, a vražedelnica, tešiac mládenca, tak si srdce jeho naklonila, že žiadal o jej ruku a deň zasnúbenia bol ustanovený.

Medzitým na hrobe zabitej sestry vyrastla vŕba; prišiel pastier, urobil si z jej prútu píšťalku i zapískal na nej. Jako sa ale zadivil, neslyšiac z nej obyčajného zvuku, — ona len žalostným hlasom spievala tuto pesničku:

Hraj, pastieru, hraj!
Boh ti pomáhaj!
Staršia sestra zabila mä,
Mladšia sestra bránila mä:
Hraj, pastieru, hraj!
Boh ti pomáhaj.

Šiel k rodičom zabitej, a píšťalka vždy tými slovami sa ozývala. Keď zadula matka, uslyšala pesničku:

Hraj, matičko, hraj!
Boh ti pomáhaj!
Staršia sestra zabila mä,
Mladšia sestra bránila mä;
Hraj, matičko, hraj!
Boh ti pomáhaj!

Otec, vzav do ruky píšťalku, tiež slyší:

Hraj, tatíčku, hraj!
Boh ti pomáhaj!

Keď uplakaná prosredná sestrá vzala píšťalku od otca, tu istú pesničku uslyšala:

Hraj, sestričko, hraj!
Boh ti pomáhaj!
Staršia sestra zabila mä,
Tys to, sestro, bránila mä,
Hraj, sestričko, hraj!
Boh ti pomáhaj!

Slyšiac tu pieseň zbľadla vražedelnica a, keď otec a matka podali jej píšťalku, krv zavraždenej sestry poliala jej líca, a píšťalka posledníkrát zaspievala svoju pesničku:

Hraj, sestričko, hraj!
Boh ťa pokáraj!
Tys to, sestro, zabila mä,
Mladšia sestra bránila mä!
Tys mňa, sestro, usmrtila,
Bos' mi šťastie závidela!
V jame si mä pochovala,
Čiernou zemou zasypala;
Vŕba vyrastla na hrobe,
Ktorá spieva v každej dobe:
„Hraj, sestričko, hraj!
Boh ťa pokáraj!“

Takto vyšiel na javo zločin. vražedelnicu priviazali za ruky i za nohy k plachým koňom, ktoré ju za živa roztrhali; a mládenec, neľutujúc ju, pojal za ženu pozostalú sestru. —

200. Vrah národa svojeho.

Medzi klenotami zeme
Život ceny najvätšej,
A najťažšie sveta bremä:
Tarcha krve človečej.

Strašný zlosyn je vrah každý,
V jakýkoľvek oden háv,
Drzo siaha ruka vraždy
Do života Tvorca práv.

A však zlosyn najstrašnejší,
Ktorého zná príroda,
Zlosyn z všetkých najhriešnejší,
Je — *vrah svôjho národa.*

Z B. Jablonského.

201. Nitra.

Biskupstvo Nitrianske je jedno z najstarších v celom císarstve, zasahujúc založením svojím až do časov *državy velkomoravskej* a doby *sv. Cyrilla a Methoda*, blahozvestov slovenských.

Keď kráľ Štefan k upevneniu kresťanstva vo svojej zemi sriadzoval biskupstvá, bolo i Nitrianske obnovené a až posavád ukazujú kaplu s kanonickými sedadly v kameni vytesanými, kde sv. kráľ modliacich sa kanoníkov nenadále raz prekvapil. Geyza II. rozšíril hranice a príjmy kapituly a biskupstva, čo po ňom i mnohí nástupcovia jeho urobili.

Zámok Nitriansky stojí na skale u prosred doliny sa vypínajúcej, a bol predtým veľmi pevný, jako posiaľ opatrený je násypami, baštami a dvojakými bránami. Tu bol vo väzbe držaný Vazula, sestrenec kráľa Štefana, pre neporiadny život. Po smrti syna svôjho Emericha, ustanovil Štefan Vazula za nástupca, a kázal ho z väzenia k sebe priviesť; prv ale než sa to stalo, vyslala kráľova sestra Gizela, vdova po Benátskom kniežati Ottovi, dôverného sluhu do Nitry, ktorý Vazula oslepil a uši mu zalial olovom. Tak sohaveného privedli nešťastného mladíka pred kráľa. Málo na to skonal. Keď císar Jindrich III. vyhnaného od Geyzy I. Šalamona na prestol zase uviesť chcejúc s vojskom vtrhol do Uhier, obliehal Nitru, ale nedobyl ju. Šťastnejší bol Matúš Trenčiansky; verné Karlovi I. mesto dobyl útokom po dlhom obliehaní, vylúpil kostolné poklady a zámok skoro celkom stroskotal. Keď Matúš Korvin dosadol na prestol, zprotivili sa mu nektorí páni uhorskí, chcejúc za kráľa korunovať Kazimíra poľského. Kazimír r. 1461. prišiel do Uhier a Nitru svojím ľudom obsadil. Matúš vytiahol proti nemu do poľa, obliehal ho v Nitre, až Kazimír nevidiac inej spásy, o slobodný odchod žiadať musel, čo mu Matiaš pod výminkou, že viacej nevkročí na zem uhorskú, povolil. Vo veľkom boji, ktorý po bitke Moháčskej nastal o korunu uhorskú, daroval Zápoľský dôchody biskupa Nitrianskeho vodcovi svôjmu Valentinovi Törökovi, ktorý ich až do mieru po Zápoľského smrti užíval. Za povstania Bočkajovského musel sa zámok po hrdinskom odpore biskupa Františka hrabäťa Forgáča vzdať Frant. Rhédajovi a zostal po celý rok v rukách Bočkajových. Podobný osud potkal biskupa Telegdya vo válke s Bethlenom, až Bouquoi prinútil Štefana Litassa k podaniu sa, a zámok zase obsadený bol císarskými. Keď roku 1663.

padly Nové Zámky, pritrhlo 6000 Turkov k Nitre a zámok jedným útokom dobyli pre zradu veliteľa Nitrianskeho, ktorý neskoršej v Prešporku za to trestaný bol smrťou. Na jar na to smocnil sa generál Souches v srozumení s obyvateľmi mesta a za mesiac i zámku. Za nepokojov Tökölovských bolo mesto síce dobyté, zámok ale zostal v rukách císarských; v búrach Rákocovských vydobyl ho r. 1704. Bercsényi a štyri roky sa v ňom držal, až sa válka skončila

Na zámku je kapitolný kostol, založený od Gizely, manželky kráľa Štefana prvého, v ktorom pred časy chované boly ostatky sv. Benedikta a Zoerada vo striebornych rakvách. Hneď pri kostole je priestranné sídlo biskupské s kapitolným archivom, v ktorom i listiny mnohých súkromných rodín sa chovajú. Na päte hory sú príbytky kanoníkov a na samej rieke Nitre stoličný dom krytý meďou. V horejšom meste, ktoré Nitrou oddelené je od dolejšieho, je Františkánský kláštor. V dolejšom nachádza sa mnoho peknych stavieb, medzi ktorými zvlášte vyniká kláštor Piaristský s kostolom a gymnasiom. Na hore Zobore, ležiacej severne od mesta, kde podľa prastarej povesti veľkomoravský Svätopluk zmizol, pred tým bol kláštor Kamaldulenský, teraz v srúcaninách. Na stranách Zobora raste dobré stolové víno. Na protivnom pahorku, pol hodiny od mesta k juhu, je Kalvaria, kde pred časy mnísi Nazarenskí mali kláštor, v ktorom teraz bývajú sostarlí duchovní.

Z M. Mednianskeho.

---

202. Dobývanie Nitry Matúšom Trenčanským.

Kolo Nitry tábor leží,
Širym poľom roztiahnutý,
A v ňom lud na útok mesta
Ozbrojený a napnutý;
Všetko už na heslo vodca
S netrpením očakáva,
Všetko aby sa len dalo
Vykrikuje, vyvoláva;
A tu *Matúš* von zo stánku
Pod šišákom ide zlatým,
Hneď na vojská, hneď na Nitru
Pohadzuje okom zpiatym:

Hoj vy orli, Tatier deti,
Tam ten hrad Vás očakáva,
Do boja že, aby viala
Čím skôr naša tam zástava.
Do boja že ohnivého
Vy Slovenské svieže rody,
Lepšej padnúť v mužnom boji,
Neżli hynúť bez slobody.
Jako keď sa víchor zdvihne,
A na šíry háj dorazí,
Celým hájom rozkolíše,
Stromy zvŕta, láme, srazí,

*

Tak na slovo Matúšovo
Celý tábor preč do skoku.
Čo mu v ceste leží, padne.
Rúbe, sráža na útoku:
Na valoch sa vojsko kráľa
Na obranu postavilo,
Čo len valov zôkol vôkol
Všetko husto obsadilo,
Na jeho tam strane Róland
Slovo vedie, rozkazuje.
O ňom svetom chýr sa niesol,
Že jako lev tne, bojuje.
Letia šípy už na valy,
Rebríky sa pristavujú,
Letia šípy dolu, s valov
Skaly dolu sa hurtujú;
Vojskami sa hukot nesie.
A čo chvíľa sa rozmáha,
Plno mrtvých pod valami
A na valoch ich záľaha:
Stojí útok, útok tuhý,
Každú chvíľu ho pribýva,
A pere sa v mesta valy,
Lež ich ešte nepodrýva:
Róland všade kde sa tlačí,
Stojí, mocne ho odráža,
Svojich slovom rozpaľuje
Tamtých mečom tne, poráža;
Už sa kopa dolu valmi
Od jeho rán sosypala.
Už v útoku prvé rady
Svieža sila opúšťala.
V takej surme širym vojskom
Matúš sem tam poletuje,
Bojovníkov k smelým činom,
K bystrým chvatom rozpaľuje.
A keď sem tam v radoch lieta,
Tu mu Róland padne v oči.
Jako hubí, rúca všetko,
Kam len pozre, kam len skočí:
Rozpáli sa a rozkáže
Svojim verným na tu stranu,
Kde jako smrť Róland kosí
Čo len padne mu pod ranu:
Na ty slová Boleslavín
Ta sa k valom chvatom hodí,
Za ním Radmír od Likavy,
Za ním Ctibor vojskom brodí;
Na valy sa všetci ženú,
Hore nimi dobíjajú,
Ale ostré meče s hora
Útok lámu, odrážajú;
Proti ranám, proti mečom
Boleslavín hore stúpa,
K výške valov jak sa blíži
V teplej krvi meč len kúpa,
Už množina bojovníkov
Mečom jeho leží sbitá,
Ale Róland ešte stojí
Jako jedľa pánovitá;
Letia iskry z prudkych mečov,
Letia z očí rozohnených,
I krv tečie a rozžíha
Pomstu v lícach rozpálených.
Hoj cudzinče, padneš preca
Mojím mečom porazený!
Zavolá tu Boleslavín,
Vychytený, rozsrdený,
A za týmto slovom ranu
Na Rólanda hroznú svalí,
Až sa mu vše v očiach siskrí,
A hneď na to oko kalí;
Jako dlhý, roztiahnutý
Na zemi už Róland leží,
Že zabili náčelníka
Krik po celých valoch beží,
Krik po celých valoch lieta,
Na rady sa hrôza valí,
Už sa v útek rady ženú,
Jakby vetry ich odvialy;
Za nimi na valy skáču
Matúšove husté pluky,
Kriky zas tu sa radosťné
A hrmotné nesú hluky:

Hoj užs' naša, nášho pána,
Nik ťa nám viac nevytrhne.
A kto sa sem opováži.
Toho v peklo meč náš vrhne.
A kde Matúš, kde náš vodca?
Hlasy jedných pokrikujú,
Hlasy druhých: tu je, tu je!
A plukom ho ukazujú;
Keď ho zazre, hor ho mužstvo
Vyzdvihuje, slávu volá.
A Matúš ich pochvaluje
A hovorí k nim do kola:
Dobre boj ste započali,
Naša Nitra je vysoká,
Nechže ten chýr radom naším
Preletuje do široka.
Nechže letí, oznamuje,
V rukách Nitra že Matúša,
A našincov týmto chýrom
Nech sa v boje smocní duša;
Tu na Nitre kde predkovia
Slávu svoju založili,
Starí králi Mojmírovci
Nad Slovákmi kde trónili,
I my vnuci ich ďalekí
Založíme slávu svoju,
Len sa smelo proti cudzím,
Len sa bystro majte k boju.

Ľ. Štúr.

Z „Matúša z Trenčína."

203. Vynalezenie chleba.

Prvou potravou ľudí bolo ovocie stromové, a hovorí sa, že niektorí ľudia, keď ešte divokí boli, žaluďmi sa živili. Kedy obilie za potravu slúžiť počalo, nenie známo. Gréci vypravujú, že Isis alebo Ceres najskôr v Sicilii, potom i v Athénach Triptolema obilie poznať naučila, a Aurelius Victor dáva zprávu, že Euander Latiníkov obilie siať a na potravu pripravovať vyučil. Z počiatku boly bez pochyby jako iné poľné plodiny tyto zrná tak požívané, jako ich príroda sama podala.

Ačkoľvek chlieb piecť len prosté a jednoduché je umenie, preca dôležité je pre ľudské pokolenie, lebo chlieb za najhlavnejšiu potravu velikej čiastke ľudstva slúži. Užívalo sa ho po všetky časy i pri službách božích, lebo sa bohu obetovaly prvotiny najkrásnejšej múky. Chlieb, výrobok z ríše rastlín, a najprirodzenejší i najzdravejší pokrm, záleží z múky, ktorá ohňom, vodou a povetrím v suché telo sa premení. Ačkoľvek jednoduchá to práca je, žiada preca mnohého vynasnaženia a mnohej opatrnosti, aby svojej náležitej dokonalosti dosiahla. Preto umenie toto kráčalo po všetky časy spolu s dobrým bydlom a sjemnenou chuťou. Bolo hrubé a nedokonalé, pomaly vystupovalo na najvyšší stupeň, kleslo zase veľmi, a zas sa pozdvihlo, vždy rovnako, jako chuť a mravy v

rozličných časoch a u rozličných národov vystupovaly alebo klesaly.

Možno síce trochu určiť čas, kedy ľudia chlieb požívať začali. Živí súc bez občianskej pospolitosti, jedli poľné plodiny hrubé a nepripravované, jako žalude, kaštany a orechy. Potom počali klasy pražiť, skorej než zrná jedli, a ešte dnes požíva sa žito u Turkov na taký spôsob. Druhý postupujúc v tom ešte ďalej, rozdrtil zrná, nalial na ne vody, a urobil si kašu, ktorú i takto zedol. Konečne počali z obilia robiť múku, z múky cesto, a z cesta chlieb. Rímania varili z počiatku hrubé zrná, jediac ich jako my ryžu a krúpy. Potom ich pražili jako v Asii kávu, nie ale tak veľmi jako u nás. Numa Pompilius urobil z toho pripravovania posvätnú vec, ustanoviac r. 715. pred nar. Kristovym v únore sviatok, v ktorý praženie žita sa svätilo. Po dlhšom čase počali Rímania zrná v mažiari tĺcť, a lejúc na ne vodu kašu z toho robili. Tato kaša, ktorej sa dlho pridržali, bola im tak po chuti, že druhé národy kašiakmi ich prezývali. Tento národ neznal dlho chleba. Teprv okolo roku 400 pred nar. Kristovym počali z múky cesto a z toho jakýsi druh koláčov robiť, dávajúc im všelijakým spôsobom príjemnej chuti. Bol to už znamenitý pokrok k umeniu pečenia chleba, ktorý po dakoľko stoletiach, asi 150 rokov pred narodzením Kristovym, v Ríme už docela známy bol. Nebol to však vynálezok Rímanov, grécki pekári naučili tomu Rímanov, ktorí o mnoho století vo vzdelanosti za gréckym národom stáli. Rímania slepšili skoro umenie toto, a už za Augusta bolo v Ríme 300 pekárov, majúcich i mlyny svoje, a zhotovujúcich konečne tak pekný chlieb jako v Athénach. Od Rímanov podmanivých naučili sa druhí Európania chlieb piecť, a všelijakého druhu koláče a paštieky robiť.

---

204. Žobrák a jeho dieťa.

„Ach pane! smilujte sa nad biednymi,
Hladom, smädom mdlými, utrápenými!
Matka mi je chorá a otec slepý,
Núdza z každej strany na nás sa lepí.“

„Už ťa čerti semká zas, žobrač, vláča!“
Zahrmí neľudská duša boháča,
„Na takú čeľaď mám psov vždy hotových,
Čo vás vyprevadia von z dvorov mojich.“

Maličká bľadne a k otcu sa túli:
„Tatko! tu zlí ľudia, tvrdí, nečulí;
Bežme, utekajme, tu psi brechajú —
Poďme ďalej, kam nás nohy dodajú.“

Vráta sa zavierajú, poľom sa smráča,
Dievča sa trasie, jak bez hniezda ptáča;
Otec starý, temný ju obchytuje
A vrelým boskom jej líčka celuje.

Ona mu dáva svoje zimné rúčky,
A ho sprevádza potom po ľahúčky:
„Veď neďaleko už v blízkej dedine
Snáď k milosrdnej prijdeme rodine.“

S tou potechou cez les tmavý kráčajú,
Čierne chmáry sa do kolies zbíjajú,
Vzteklý hučí víchor, stromov listie šuští,
V potokoch cievkových s neba dážď pluští.

Chodník je slizký, nohy sa kĺzajú,
Dieťa omdlieva — niesť ho nevládajú:
„Ach otče!“ vzdychá v preťažkom oddychu,
„K ďalšej chôdzi nemám už sily, dychu.“

V tom omdlieva, rúčka jej odpaduje,
Otcov anjelík na moch sa svaluje, —
Tu stŕpne, na celom tele sa striasa,
Otec temný, v lese kamže podá sa?

Kloní sa, Anku bere na rameno:
„Neplač, utíš sa, milé mis' bremeno;
Ach jak si smokla, mokrás', Hanka, všade;
Pritúl sa ku mne, k mojej dlhej brade.“

Jak Hanka povedá, tak starký kráča,
Úzkou sa pirťou v hore potáča,
Zimnica ju bije a mráz prechádza,
Starúš nevie jaký žiaľ ho nadchádza.

Anka sa ozýva: „Tatko, mne sa cne,
Jakýsi nepokoj zmáha sa vo mne.“
„Len sa uspokoj, moja jediná,
Pískať už počuť, tu bude dedina.“

Na čele ale čuť znaky horúčky,
Ľadom premierajú nôžky i rúčky;
Mladé srdiečko krč jej napína,
V očkách sa jej tmie a oko zhasína.

Na otcovo hlávka rameno padá,
Lež hnutia, dychu on viac nebadá:
„Anka, Anka moja, ty si bárs chorá!
Kde sme? či tu niet ľuďského dvora?“

Starý sa ozýva — Anka je v tichu —
Maká — lež o žití nieto už slychu —
„Ľudia ratujte!“ čo má hlasu volá,
„Ach ratujte očí mojich anjela!“

Skladá ju so šije a na zem dáva,
Ústka jej a líčka razom boskáva:
Ľudia sa sletujú s vínom a chlebom,
Darmo to! — už ona v objatí s nebom! —

N.

---

205. Povetrné plavectvo.

Za vynálezcov povetrnej plavby slušne považovať sa môžu dvaja bratia Montgolfieri. Tito však k naplňovaniu svojich balónov nepotrebovali žiadnych plynov, ale len obyčajného povetria, a to vyhriateho. K tomu cieľu opatrený bol balón od spodku otvorom, a pod ním spravil sa ohníček. Keď takto čiastka vzduchu z neho sa vypúdila, ostatnia ale sa rozpiala, zľahčel balón tak, že do výšky povzniesť sa môhol.

Z počiatku robili takéto zkúšky len v skrovnej miere, totiž s balónom z tafatu zhotoveným, podkurujúc papierom, a najprv v izbe, potom v záhrade ho púšťajúc. A keď sa im vec tato darila, zhotovili konečne tak veliký balón, že s ním i na verejnosť vystúpili. Stalo sa to r. 1783. v Annonay v južnom Francúzsku. Balón zapálenou slamou podohriaty povzniesol sa do výšky šesť tisíc stôp, a spadol asi štvrť míle odtiaľ k zemi.

Zkúška tato spôsobila veliký hluk, zvlášte v Paríži, a vôbec o tom sa mluvilo; učení premýšľali, jakoby sa ďalej zvelebiť dal vynálezok tento. Prvý, ktorý na to prišiel, žeby

miesto nebezpečného podkurovania použiť sa mohlo vodíkového plynu, bol istý Charles. I učinil tak. Z tej príčiny zhotovil si balón z hustého taftatu, natrel ho pokostom (Firnisz), aby plyn z neho vynikať nemôhol; načo ho naplnený týmže plynom v Paríži vypustil. Vec ta zdarila sa nad pomyslenie. Balón vyletel do výšky asi 3000 stôp, a spadol v dialke dvoch míľ zase k zemi.

Teraz nasledovalo jedno vypúšťanie za druhým. Montgolfier pripravil balón zvýšky 60 stôp, a v šírke 40 stôp, ku ktorému pripravený bol z dola kôš, a doňho vložené ovce, kohút a kačica. Ty vyletiac s ním hore, zase šťastne na zem sa dostaly.

Na to sa odhodlal Rosier a D'Arlandes osobne pustiť sa do výšky. Rosier cvičil sa najprv pilne, jako na oheň má sa prikladať, a aby ďalej udržali sa v povetrí, nabrali so sebou slamených viech. Bolo to 21. listopadu r. 1783. K naplneniu balónu horúcim povetrím potrebovali osem minút, načo sa do výšky povznesli. Jaký to pohľad! Tisíce rokov sa minuly, a nikto sa ešte neodvážil povznieť sa nad vrchy a oblaky v šíry priestor nebies. K divadlu tomu shromaždil sa veliký počet ľuďstva, ale nikto netlieskal, ani vesele nepokrikoval, všetko trvalo v tesklivom mlčaní. Len keď oba ti plavci šatkou a klobúkom shora kývali, ľud sa nečo uspokojil. Im ale zdalo sa byť shromaždené ľuďstvo skoro len jako mravenište, až konečne docela zmizlo. D'Arlandes bol velikolepým pohľadom tak zajatý, že ho Rosier z toho vytrhnúť a na jeho povinnosť upamätovať musel. Priložil na to po vidliciach viech slamy, a klesajúci už balón hnul sa poznovu do výšky. Tu ale začne nad nimi práskať a pohliadnuc nastojte! videli, že nad nimi oheň zo spodku už nekoľko dier prepálil, áno že i loďka z prúťa len ľahko upletená trhať sa počína. I bolo ovšem pomysleť čo najskôr na návrat. Uhasiac oheň v najhorších miestach mokrou hubou, spúšťali sa povoľne dolu, až i zdraví na zem pristali.

Nekoľko dní na to povznesli sa zase Charles a Robert vo svojom, vodíkom naplnenom letúni (balóne), a cesta tato rovne šťastne sa im zdarila. Hneď na to osmelil sa Charles ešte raz sám hore sa pustiť, a balón s menšou ťarchou vzletol do o mnoho väčšej výsosti, než prv. I vypnul sa pri menšom tam tlaku vzduchovom tak silne, že keďby nebol Charles klapkou vypustil nečo plynu, zaiste by sa bol balón

rozpukol. Keď sa od zeme ubieral, bolo už slnce zapadlo, ale octnúc sa vo výške, vyskytlo sa mu zase pred očima, kdežto zatým dolu na zemi temnota viac a viac sa množila. Konečne však i jemu, a to po druhýraz slnce zašlo: potom vystúpil mesiac, rozlievajúc bľadé svoje svetlo po okrese zemskom. Oblažený krásnym týmto pohľadom, nastúpil smelý muž cestu svoju dolu, a sniesol sa zľahka na jedon úhor.

Potom chápali sa vynálezu tohoto i iní, a konané sú i ďalšie plavby. Medzi inými preleteli nekoľkokrát prez úžinu morskú, deliacu Francúzsko od Anglicka; ale konečne Rosier so svojím spoločníkom Romainom prišli o život, lebo sa im na jednej takejto ceste balón plameňom chytil. Tým spôsobom prišla o život i pani Blanchardova; tak i Sadler, ktorý po mnoho šťastne vykonaných plavbách pri poslednej, keď už bol morský prieliv medzi Anglickom a Irskom minul, vo výške asi 40 lakťov od zeme, zavadiac loďkou o komín, sa vyklopil a zabil. Podobných nešťastí prihodilo sa viacej, čím ale noví nasledovníci neboli odstrašení. Za novejších časov je čo vetroplavec zvláštne na slovo vzatý Angličan Green. Ten vykonal viac sto takých plavieb, a vždy šťastne. K naplňovaniu svojich balónov užíval však plynu uhlíko-vodíkového čili svietivého, to jest toho, ktorým teraz ulice veľkých miest v noci sa osvetlujú. Plyn ten je málo len ťažší než vodíkový, a o mnoho lacnejší.

Do najvätšej výšky vystúpil v balóne francúzsky zpytateľ prírody, Gay-Lussac, a síce do výšky 22.000 stôp nad pôdou Parížskou. A to je ta najvätšia výška, ku ktorej kedy človek dostihol; lebo výška, kam Humboldt a Bonpland na Cimborasse vylezli, bola asi o dva tisíce stôp menšia. V onej výsosti pocítil však Gay-Lussac značnú zimu. Pri zemi ukazoval teplomer 30° tepla, tu hore však 10° mrazu. Idúc 6 hodín urazil 15 míľ cesty, na čo potom neďaleko Rouenu k zemi pristal.

Rychlosť jazdy riadi sa ovšem dľa rychlosti vetru balón unášajúceho, a nejedon už tým spôsobom vykonal za hodinu 10 míľ cesty. Tak n. p. bol v Paríži vypustený balón, ovšem prázdny, ktorý druhého dňa neďaleko Ríma spadol — cesta to prez 200 míľ, vedúca prez Alpy a Appeniny.

Horlivým vetroplavcom bol tiež vo Vlašsku gróf Zambeccari. Pri prvej plavbe, na ktorú spoločne s Grassetim a Andreolim sa vydal, dostihli takej výšky, že zimou celí skrehli, a Zambeccari o tri prsty prišiel. Pri tej samej plavbe mali i tu nehodu, že s balónom padli do mora, a

len rychlosťou nahodilého sa k tomu plavca zachránení boli pri živote. Zatým ale, keď loďku od balóna odrezali, vzniesol sa on poznovu do pevetria, a zaletel až do Bosny, kde blízko jednej tvrdze k zemi sklesol. Tamejší turecký veliteľ za posla z nebies ho považujúc, dal ho rozstrihať na kúsky, a tým vzácne dary činil svojim pravoveriacim priateľom.

Ostatne jak veľkého očakávania vetroplavba z počiatku vzbudila, tak málo sa z toho posavád vyplnilo. Franklin síce vtedy povedel, že je to dieťa v plienkach ešte ležiace, a že časom svojím v muža vyspeje: ale nepodobá sa tomu, a to preto, že možno síce do výšky sa povzniesť, potom ale musí človek ísť, kam vietor káže, trebárs opak toho, kam by rád. Vymýšľalo sa síce všelijakých vesiel a strojov, ktorých pomocou by i proti vetru plávať sa mohlo; ale nič naplat. Každý zaiste zná, jak ťažko je veslovať na loďke proti prúdu, a mierny vietor má už toľko rychlosti čo prudká rieka. Mimo to opierame-li sa veslom o vodu, je oprenie také 840 ráz výdatnejšie, než pri vzduchu, áno i to uvážiť treba, že loď z čiastky len je ponorená vo vode, kdežto balón celý v prúdu vetrnom sa nachádza.

Jedinú výhodu poskytuje to, že vo výškach rozdielnymi vrstvami tiež rozdielne vetry panujú, a podľa toho bolo by len treba takú výšku si vyhľadať, kde by vietor ťahal, kam by sme chceli. A však i toto vyberanie vrstiev má svoje medze a nesnádze. S vzduchovým podohrievaným balónom to ešte jak tak ide; lebo podľa väčšieho lebo menšieho prikladania vystupuje balón alebo sa níži, avšak, jako sme sa prv presvedčili, je to s ohňom nebezpečná vec, a to zvlášte preto, že vietor neveje vždy stajne, ale stŕkave, tak že to balónom vždy hádže, a preto i ohňom a palivom. Čo sa však dotýče balóna, naplneného plynom vodíkovým lebo vodíkouhlíkovým, pri tom je to ináčej. Taký po prvé nesmie sa nikdy celý naplniť, pretože plyn v ňom sa rozširuje podľa vstupovania do výšky. Pre tu príčinu musí mať svôj výduch, opatrený klapkou, aby plynu nečo sa vypustiť mohlo, jestli by napnutie bolo prílišné. Ďalej je treba, aby plavec dačím loďku priťažoval, n. p. kamením lebo pieskom, ktorý by shadzovať, a tak balónu uľahčiť môhol, keďby náhle klesať začal. Preto vynímajúc niektoré učené pozorovania, ktoré týmto spôsobom činené sú, nenie povetrná plavba a sotva kedy bude k dačemu inšiemu, leda pre diváky.

Z Dr. Kodym-a.

206. Moja žiadosť.

Chcel bych byť spevákom s zlatými strunami,
Ktoré by hýbaly tvrdými srdcami.
Chcel bych si požičať z bleskov rannej zory,
A nimi ožiariť naše temné hory —
A nimi ožiariť duše verné rodu,
A rozplameniť ich za svoju slobodu.
Oj chcel bych mať hromy, ktoré podpalujú
Srdcia, duchy ľudské v jednotu spojujú.
Chcel bych prút čarovný dakde si odkúpiť,
A ním zo zakliata smutný rod vykúpiť.
Všetkých bych dovedna zlatou stužkou spojil,
Tisícročné rany na veky zahojil.
Chcel bych vziať na krídla rodáka drahého,
Ukázať mu slávu — deň spasenia jeho.

M. Dohnáni.

---

207. Včely.

Útla včeličko! skvelý príklade pracovitosti, hospodárnosti, svornosti a poslušenstva! Sladkou hudbou je jemné bzučenie tvoje, keď poletávaš na veselých, mnohobarevnými kvetinami posiatych nivách, a kalíšok po kalíšku navštevujúc, hľadáš ambrosickú nebom pripravovanú šťavu. Sladké je povetrie okolo tebä, naplnené vonným dychom kvetín; sladké je radosťné plesanie operených spevcov pod tebou i nad tebou; sladké je upamätovanie na malý počeť tých dňov, keď požívajúc rozkoše takýchto výjavov, v pableskoch ranného slnca odpočívali sme na voňavom lôžku z tymiánu, oslonení a opojení krásou prírody.

Pečlivo vyber sebe bydlisko pre osadu včiel, kde nehučí na blízku búrlivá a prudká rieka, a nehnije bahno; dobre ale poslúži im ľahúnko prez kremenie hrčiaci potôček, ktorý v priehľadnej čistote vinie sa ďatelinou posiatou lúkou, alebo záhradou, opatrenou mädoplodnými kvetinami. Vysoký múr alebo hustý plot ochraňuj úle pred ôstrým polnočným vetrom: vždy ale, hospodáru, na to hľaď, aby si nestaval ich v také miesto, kam by si nedohliadol zo svetlice svojej; lebo oko tvoje neustále obrátené byť má na tvôj poklad, aby si čokoľvek na škodu sa prihodí, hnedky soznať môhol. Každý úľ

nech stojí na podstavci, najmieň osem palcov zvýše od zeme, a vzdialenosť jednoho od druhého nech je štyri stopy. Ony nech stoja vzdialené od plotov a múrov, aby i od zadku bolo k nim prístupu, ani nesmejú byť zaslonované stromom alebo strechou, kde by im škodlivé bolo shora na ne kvapkanie. Konečne ani protivný jakýkoľvek zápach, ani hlučný krik snepokojovať ich nesmie, lebo milujú včely tichosť, pokoj a pohodlie. Vyvoľ, jestli možno, krajnu, kde v hojnosti nachádzajú sa lipy, vres, krušina, ďatelina a tymián, v zahrade svojej upleť lúbie z kozího listu a jasmínu, a nasaď brutniaku.

Úľ včiel záleží z troch stavov, z panovníka, pánov, a sprostého ľudu. Kráľovnu včiel nazývame matkou. Pánovia volajú sa trúdy, sprostí menujú sa delnice alebo pláštnice. Matka zdĺhave a vážne sa pohybuje, a rozoznáva sa od pláštnic velikosťou, dĺžkou tela, krátkymi krídly a nakríveným žihadlom; ju sprevádza stráž dvanásť pláštnic, ktoré vždy tuto službu svoju vykonávajú. Kamkoľvek odobrať sa mieni, všade strážne tyto s najvätšou uctivosťou cestu pred ňou urovnávajú, majúc tvári k nej obrátené, a keď odpočíva, v poníženosti k nej sa približac, tvár, ústa a oči jej oblizujú a týkadly hladia.

Trúdy sú všetci samci, tela menšieho než matka, ale vätší než pláštnice, žihadiel však nemajú. Živia sa zásobou obecnou, a čo údovia štátu zhola sú neprospešní, vyjmúc že sú plodiči budúceho pokolenia. Jaknáhle tato jediná služba je vyplnená, pláštnice veľmi úctive o tom im zprávu dajú, že ich viacej nenie treba, bzučanie a hemženie počne v úli, trúdy a pláštnice spolu vyletia, v povetrí sa popadnú, a po krátkom zápase vrazia tyto jedovaté žihadlá svoje trúdom do bokov, ktoré skloniac hlavy krídla soberú, v ne jako v ozdobný plášť sa zahalia, a ukryjúc tvár skonajú. Pláštnice sú najmenšie včely v úli, ale najsilnejšie dľa počtu; dolejší pysk jejich je pre cicanie mädu dlhší než pri ostatních, jejich nohy zo spodku opatrené sú útlymi chlpky, na ktoré navešuje sa prášok z kvetín, a žihadlo jejich je rovné. Ony zastávajú všetku prácu v obci, stavajú plášte, striehnu úľ a matku, sbierajú a ukladajú mäd, robia vosk, krmia mladé, a usmrcujú trúdy. V plnom úli nachádza sa jedna matka, 2000 trúdov, a okolo 20.000 pláštnic.

Matka snáša do každej komôrky po vajíčku, ktoré je podlhovaté, trochu nakrívené a zamodralé, lipkavou látkou, v nejž zaobalené je, upevňuje sa ku spodku. Za jedenásť

mesiacov snáša matka len také vajíčka, z ktorých pláštnice vychádzajú, a len potom také, z ktorých trúdy sa rodia. Jaknáhle tato premena sa stane, počnú delnice stavať komôrky kráľovské, do ktorých neprestávajúc niesť vajíčka trúdie, vždy asi po troch dňoch matka tiež jedno vajíčko uloží, z ktorého vyliahne sa mladá kráľovna. Z vajec pláštničích vyleznú v málo dňoch biele larvy, ktoré ihneď ústa otvárajú, aby krmené boly, čo pláštnice s najvätšou bedlivosťou vykonávajú. V šiestich dňoch zapradie sa larva, a za tri týždne vynde jako dokonalá včela. Trúdy vylúšťa sa len v päť a dvaciatich dňoch, a matky v šesťnástich.

Matka, jako sme vyššie podotkli, bezmála po celý rok nesnesie žiadneho vajca, z ktorého by nová matka pošla; často tedy, jestli v tomto čase dajaká zlá príhoda ju potká, úľ bez matky sa nachádza, buď že umrela, buď že veľmi ďaleko k česlu sa odvážac, spadla, a ptáčou korisťou sa stala. Za dvanásť hodín včely neznamenajú tuto ztratu, a pláštnice pracujú jako obyčajne. Potom ale nastane hemženie, práca sa zanechá, celý úľ je sbúrený, ľud ztratil panovnicu, a každá včela sem a tam teká, patrne bez účelu. Tento stav anarchický nekdy mnoho dní trvá, konečne shromažďujú sa včely po dvanásť i viacej do sboru, jako k rokovaniu, za chvíľu zdá sa, že prišlo k rozhodnutiu, nekoľko delníc odobere sa ku komôrkam, kde sa nachádzajú vajcia pláštničie, chytro tri z nich v jedno spoja, steny uhladia, a všelijaké vajcia až na jediné odstráňa. Z toho keď sa larva vyliahne, krmená je potravou zvláštnou, zdravou a živnou, ktorú nikdy nedávajú larvám iným, než kráľovským. Zase v úli prikročí sa k obyčajnej práci, ktorá koná sa tak veselo, jako predtým. V šesťnástich dňoch premení sa larva v matku, ktorá prijatá býva so znamením velikej radosti, a bez meškania ujme sa vlády nad úľom.

Mladý čítateľu! jestli nekdy v pozemskom putovaní svojom sretneš sa s vecmi, nepochopiteľnými na prvý pohľad (a toto asnáď je tiež vec taká), buď ubezpečený, že chladné zkúmanie ju tebe aspoň tak ďaleko vysvetlí, že zaiste nemožnou ďalej zdať sa ti nebude. Je, jako sme povedali, trojaký druh včiel v úli, ty ale delia sa len na dvoje pohlavie. Trúdy sú samci, matka a pláštnice ale samice, len s tým rozdielom, že tyto poslednie väčším dielom sú predčasné plody. Že pláštnice samice sú, toho dostatočným dôkazom je jejich žihadlo a iné pytevné podobnosti s matkou, lebo i ony

nekdy, ačkoľvek zriedka, vajíčka vydávajú zo sebä, a rozdiel medzi nimi a kráľovnou pričítať sa tedy musí len rozdielnosti pokrmu, ktorý poskytuje sa larvám, a starosti, ktorá sa im preukazuje.

Podržme sa chvíľku, hľadiac z iného stanovišťa na vec tuto, nad iné hodnú, a uvážac, že keďby každej larve dostalo sa rovne živného pokrmu, všetky samice boly by matkami. Jako ale zastávala by sa práca v úli? Nebolo by komôrok, nebolo by zásoby mädu pre zimu, a následkom toho celá obec by zhynula. Je pamäti hodné, že schválne toľko tisícov včiel zrast prekaziť sa musí, aby nikdy neokúšajúc slasti starostí materských, pozor svôj zcela na iné veci obracaly; áno to je pámäti hodnejšie, než že larva zaopatrená dostatkom živného pokrmu dospela by k úplnému sa rozvinutiu.

Keď v obyčajných okolnostiach mladá kráľovna vylúšti sa z pupy, stará často opúšťa úľ, vyvodiac prvý roj na jare, a zalietne nekam na blízko, kde sa usadí. To včelár znamenajúc, chytne ju, a vsadí do nového úľa, kde ihneď nová osada sa počne. Prv, než roj opustí úľ, isté znamenie pozoruje sa, lebo pláštnice, opúšťajúc prácu svoju, shromažďujú sa okolo česla, jakoby vospolok rokovaly o dôležitom svojom predsavzatí.

Z J. Malého.

208. Dobročinnosť sdielna.

Pozri, synu, na ty včely,
Čo ich púdi do sveta?
Čo ich vábi z tichej cely
Tam, kde púček vykvetá?

S nimi pestrí motýľkovia,
Každý voľnosti svej rád,
Letia jako prievodcovia
Na kvetný luh, vonný sad.

Takto sem tam poletujú,
Jaknáhle zasvitne deň,
Sbierajú a nelenujú,
Až vše klesne v tichý sen.

Ty však nebuď motýľovi,
Ale včele podoben,
Včela *pre každého* loví,
Motýľ však *pre seba* len.

Z B. Jablonského.

209. Zvieratká a Petrovskí.

(Česká pohádka.)

Domáce zvieratká sunujúc jednotvárne živobytie vo dvore hospodárovom, umienily si ísť zkúšať a ohliadnuť cudzie mravy. I pustili sa teda do sveta, psík s mačkou, cap s

baránkom a hus s kohútom, a idúc cez deň na večer zastavily sa v lese, z ktorého nevedely, kadiaľ vynsť. Navyknutým prenocovať pod strechou bola príhoda ta nemilá; sostúpac sa tedy radily sa, čo si majú počať. Psíček, ktorý nad ostatními svojimi tovaryši rozmyslom vynikal, navrhol, aby kohút vyletol na vysoký strom a vôkol sa ohliadol, zdáliž by nejakého svetla nevidel. Rada jednohlasne bola schválená, a kohút vyletiac na konár, skákal a poletoval, až dosiahol vrcholec. Ohliadnuc sa na všetky strany spatril na pravo neďaleko za lesom svetlo, i natiahol krk, a celú svoju postavu vypnúc, jako bol doma vo dvore zvykol, plným hrdlom zakykyríkal: „V pravo sa svieti!“ Na to pustil sa dolu a krídlama trepotajúc, s konára na konár sa spúšťal, až sa octnul medzi súdruhami. Teraz daly sa v pravo, a skoro z lesa vyjdúc spatrily chalupku, z ktorej to svetlo vychádzalo.

Keď prišly k chalupke, jedon po druhom do okna pozeraly; ale jak veľmi sa sdesily, spatriac tam za stolom nekoľko mužov zarastených a škaredých, ktorí majúc pred sebou veľké hromady peňazí, o ne sa delili. Boli to zbojníci Petrovskí, celé okolie hrôzou naplňujúci; a tito mali tuná svoju tajnú skrýšu. I radily sa zvieratká znovu, čo počať; lebo sa báły Petrovských, aby ich nechytili a nezabili. Medzitým ale pozdvihol sa cap na zadních nohách a hlavou do okna vraziac, tak že so štrnkotom sklo dolu lietato, ukázal naľakanym Petrovskym svoju bradatú tvár a špicaté rohy. Petrovskí naľakali sa veľmi a mysliac, že to čert na nich sa dobíja, by im za zločinstvá jejich krky vykrútil, v rychlosti peniaze svoje opustili a z chalupky utekali. Tak opanovaly zvieratká chalupku, a každé z nich vybieralo si miesto pre nocľah, kde sa mu najpríležitejšej zdalo.

Cap riekol: „Ja rád ohrýzam klásky“ a uhostil sa do stodoły; baránok povedal: „Ja milujem chládok“ a zostal v sieni; mačka hovorila: „Ja rada paškrdím“ a sadla si v kuchyni na ohnisko; psík zas, že rád kosti ohrýza, ľahol si v izbe pod stôl; kohútik navyklý vysoko sedávať sadol si na policu pri peci, a hus milujúca čerstvé povetrie zostala na dvore.

Medzitým Petrovskí, ktorí boli do blízkeho lesa utekli, skoro sa spamätovali a veľmi žialili za peňazmi, ktoré boli v chalupe zanechali. Radi by boli vedeli, čo sa v ich chalupe robí, ale žiadon netrúfal si vrátiť sa, bojac sa čerta a jeho pekelnej družiny. I mali medzi sebou hlúpeho Janka;

toho tedy poslali na vyzvedačku, mysliac, že keď by ho i nečo zlého potkalo, že ho tak veľká škoda nebude, jako inšieho z nich.

Janík šiel, a keď vyšiel z lesa, obchádzal zďaleka chalupu; ale nevidiac tam svetla, lebo ho boli Petrovskí pri chytrom úteku prekotili, osmelil sa a vošiel do nej. Keď vstúpil do siene, baránok k nemu sa pritočiac, hlavou ho v boky strkal; Janík uľaknúc sa pospiechal do svetlice, tu kohút zakykyríkal: „Podaj mi ho sem!“ a psík pod stolom štekal: „Tak, tak, tak!“ Janík obrátil sa a celý súc nastrašený utekal kuchyňou von; ale tam bola mačka, ktorá mu ruky do krve doškriabala. Keď sa dostal na dvor, hnala sa za ním hus a štípala ho do nôh. Janík nevediac, kde sa skryť, bežal v úzkosti k stodole; tam ale bol cap, a ten popadnúc ho na rohy, mrštil ním o zem, až všetky kosti v tele mu prašťali.

Keď sa Janík po chvíli spamätoval, rychlo soberúc sa k svojim tovaryšom pospiechal a vypravoval im hroznú novinu o tých ukrutných ľuďoch, ktorí boli chalupu jejich opanovali. „Ach milí bratia!“ hovoril, „až do smrti mä tam viac nedostanete. Počujte, jako sa mi vedlo. Keď som prišiel do siene, tam bol bednár, ktorý mä nemilosrdne svojou palicou tĺkol; vošiel som do svetlice, tam nekto zúrive kričal: „Podaj mi ho sem!“ a druhý odpovedal mu: „Tak, tak, tak!“ Utekal som kuchyňou von, ale v kuchyni bol švec, a ten mi šidlom ruky do krve rozodral; na dvore honil mä kováč kliešťami do nôh mä štípajúc, a keď som sa chcel ukryť v stodole, bol tam sedliak s vidlicami, popadol mä na ne a mrštil mnou o zem, až mä omráčil. Jaknáhle som sa spamätoval, čo najrychlejšej bežal som k vám, aby som vám tu zlú novinu zvestoval.“ Takej zprávy uľakli sa Petrovskí, a zanechajúc chalupu i s peňazmi jejich opanovateľom, hľadali sebe novú skrýšu.

Zvieratká rozdelily sa s peňazmi, a snechutiac si ďalšie cestovanie, veselo vrátily sa domov. **Z J. Malého.**

---

210. Povesť.

Noc je — v tichej hore u vodičky,
U skál škaredých a tmavých
Ohník sa bliští v jednej kolibke,
A pri ňom sedí starý mních.

Šedivý celkom, tajný, hlboký,
Na čele svätosť vyrytá,
Dačo čudného javí ten človek,
Tvár je dumami zakrytá.

Na druhom boku sedí dievčička,
Čo na malinách zblúdila,
Mních je pokojný, prostosrdečný, —
Sem sa pred nocou ukryla.

V bielej sukničke jako cipuška
Sa uzimená ohrieva, —
Polnoc nastáva, na dvore plač, krik —
Hmíra na prsia zavieva.

Voda odbíja vlny žalostné,
Husičky po nej plávajú,
Mníchova duša s šumom vôd chodí, —
Dievčičke vlasy stávajú.

Voda sa zdúva, husičky mece,
Ty veľmi ťažko gágajú;
Storáz vyleteť chcejú krídlami,
Storáz do vody padajú.

Už sa podvihnú a začnú lietať,
A už radostne gágajú, —
Vtedy pritrieli víchor, zafúkne —
Plask! plask! do vody padajú.

Pochválený buď Páu Ježiš Kristus,
I svätá panna Maria!
Čo tam na nebi v sláve si lietaš,
Čistá jako ta ľalija.

Stala na povesť moja dievčička,
Smutná, pamätná a horká;
Pri tejto vode žila vdovička
Chudobná, stará neborká.

Neborká sťa ta jedľa obťatá,
Skrčená sťa ten zrelý klas;
Nemala muža, sestričku, brata,
Ani len jeden svojský hlas.

Muška jedinká biednu stvoričku
Keď sa brieždilo zbúdzala.
A cez deň dlhý aspoň trošíčku
Myška zas miesto prejala.

Ta jej brnčala okolo ucha,
Tato po zemi bežkala,
Tuto potichu starká poslúcha,
A zas s myškou sa ihrala.

Ach! už sa rúca chalupka pustá,
Sindle sem i tam lietajú,
Na dvore tráva vyrastla hustá,
Zajačky po nej skákajú.

A ty zajačky jako čeliadka,
Keď von vychádza starička,
Kolom nej, tato rúčkou ich hladká,
Jako parobok koníčka.

Vetríček jako nútený veje,
Nocou šuští jak mátoha,
Nemá mizerný v svete nádeje,
Okrem nádeje na Boha.

Starkin celý je poklad pátričky,
Krížik, knižečka v priečinku,
Každý deň chodí k nohám vdovičky —
„Daj že mi, panna, spočinku.“

„Daj mi, prosím ťa panna milosťná,
Veď si ty tiež tak plakala,
Keď si pod krížom ťažkým žalosťná
Jako ta osika stála.

Ty si plakala, ja plakať musím,
Veď mä už všetci nechali,
Teraz sa takto klmáčim, dusím,
Nože pomôž mi v tom žiali!“

Chodník vychádza z malej kapličky,
Pri ňom studená vodička;
„Prosím vás moje milé dievčičky,
Dajte mi vody trošíčka!

Dajte mi vody, zle mi prichodí,
Zle, kto sa sohnúť nemôže,
Kto chudobnému kus chleba hodí,
Tomu sám Pán Boh pomôže.“

Dievčatá šaty na vode praly —
„Naozaj ty krpka stará?!“
Všetky sa na ňu rozchychotaly,
Evička, Zuza, a Mara.

Kliatba ležala v tomto slovíčku,
Jak jedovatý had v kríčku,
Sfundžala v ucho sťa sršeň divý:
Buď Bože im milostivý! —

To jedno slovo dušu prebíja,
Srdce jak kriedu zotiera. —
Starká vykríkne: Jeziš, Maria!
Boh ju vyslyší — umiera.

Dušu vypúšta jak holubičku —
Ta hneď da neba letela,
Ale viac ani jednu dievčičku
Duša ľudská neuzrela.

Vodička tiekla, šaty schytala,
Húsky vodičkou plávaly,
Daromne matka dievky hľadala,
Dievky na veky zkapaly.

Húsky plávaly, i dnes plávajú,
A dokiaľ budú plávavať, —
O tom na svete ľudia neznajú,
Iba Pán Boh a božia mať.

Lebo tak vravia staré babičky:
Kára žiadneho neminie,
Skorej mesiačik, slnce, hviezdičky, —
Na svete všetko pominie.

J. Kráľ.

---

211. Baňská Bystrica.

(Opis historicko-topografický.)

Baňská Bystrica (maď. *Besztercze-Bánya*, nem. *Neusohl*, lat. *Neosolium*) je slobodné kráľovské baňské čili horné mesto

v zvolenskej stolici v Uhrách, ležiace v utešenej, vysokými, na kovy, zver, drevo a t. ď. bohatými vrchy obvinutej doline u potoka *Bystrice*, od ktorého meno nosí, a ktorý vo vysokých horách Harmaneckých prameň svôj má a do rieky *Hrona* padá, na pravom tohoto a ľavom brehu tamtoho, pod lesnatým a strmým, ale spanilým, za Hronom sa vypínajúcim vrchom *Urpín* rečeným.

Prví obyvatelia Baňskej Bystrice, nekdy i *Nová Ves*, lat. *Villa Bistricia* zvanej, Slováci, dľa letopisov povesťného Albina už od VIII. stoletia zamestnávali sa robením čili „pajovaním“ hôr. Neskôr, menovite pod sv. Štefanom a Geyzom, potom pod Štefanom II. prisťahovali sa sem a do okolitých krajov Nemci zo Saska, Thurinska a Tyrôl, skrz ktorých, zvlášte horlivou úsilnosťou Bystričanov horstvo po celom pásme hôr zvolenskej stolice v XI. — XIII. stol. sa rozšírilo. Keď po ukrutnom vpáde Tatárov kráľovstvo uhorské spustošené bolo, a teda i Baňská Bystrica o obyvateľov svojich prišla, povolal Bela IV. značné osady z Porýnska a Míšenska, ktorých jedna časť v Baňskej Bystrici, druhá ale v ostatních baňských mestách sa osadila. Noví tito príchodzí čili hosťovia, jako sa v listinách toho času nazývajú, *Novi hospites de villa Bystricia*, o nedlho potom obdržali od tohože Belu II. r. 1255. znamenité práva a výsady, ktoré od nasledujúcich kráľov potvrdené a obnovené boly; o čom znejúce listiny s viacej pápežskými bullami z r. 1323., 1350., 1492. a 1503. v mestskom archive sa zachovávajú.

Tak *Nová Ves*, čili *Baňská Bystrica* povýšená a učinená slobodným kráľovským baňským mestom a postupom času vždy viac a viacej sa vyvinujúc, potom priazňou kráľov a usilovnosťou obyvateľov sa zmáhajúc, stala sa sídlom správy a práva stoličného, sídlom úradu a práva horského, jako i r. k. biskupstva a kapituly r. 1776. skrze cís. Mariu Theresiu s privolením pápeža Pia VI. založených.

Z obšírnych *dejín* Baňskej Bystrice len to ešte pripomneme, že tu nie len mnohí uhorskí veľmoži, lež i kráľ Matiaš Korvin častejšej milerád býval; r. 1542. a 1544. pod Ferdinandom I. boly tu držané krajinské snemy; r. 1546. a 1547. pustošily tu kobylky, zničivše všecko, čo na poli a v záhradách našly; v tomže čase uvedeno a skoro rozšíreno tu Lutherovo učenie; v rokoch 1601. a 1645. zahynulo morom viac tisícov Bystričanov. Okrem toho navštívená súc častými strašnými a záhubnými požiary, najmä, pominutím iných, 10. apr. 1500.,

kde celé mesto: 16. apr. 1608., kde opäť temer celé mesto i so 100 ľuďskými obeťmi; 4. aug. 1761., kde zase celé mesto i so zámkom čili hradom a v ňom sa nachádzajúcimi kostolmi a ostatnými budovami, jako i 127 obeťmi ľuďskými, a 18. mája 1846., kde výše 50 domov popolom ľahlo; i neprestajnými v posledních stoletiach domácimi válkami, menovite 1605. skrze Bočkayovcov, 1674 — 1684. skrze Tökölovcov a 1703 — 1711. skrze Rákóczovcov; konečne i veľkým r. 1783., 1813. a 1853. rozvodnením Hrona Baňská Bystrica mnoho utrpela a zo svojej nekdajšej skvelosti a slávy utratila.

Obyvateľstvo baňsko-bystrické, pôvodne slovenské, bolo tedy už od XI., zvlášte ale od XIII. stoletia miešané z Nemcov a Slovákov záležajúce; ktorížto poslednejší v behu času zo dňa na deň zmáhali sa v meste sa osadzujúc, ač mnohými nemeckými mestskými zákony a poriadky cechovskými prekážky v cestu im kladené boly: čeho dôkazom sú opakované sťažnosti Slovákov pred samým Palatínom a uhorskými snemy vedené, a že pre katolickú obec slovenskú v XVI. století zvláštny chrám z čiastky starého zámku vzdelaný a evanjelíkom slovenským tiež zvláštna slovenská správa duchovná a zvlástne služby božie slovenské sriadené byť musely. —

Baňská Bystrica v rade baňských miest Uhorska tretie, však bez všetkej pochyby najpeknejšie, počíta teraz 5514 obyvateľov kresťanských, a síce 3269 kat., 2243 ev. a 2 gr. nesj., z nichž 4220 k slovenskej, 43 k maďarskej, ostatní ale k nemeckej národnosti sa priznávajú. Okrem toho usadilo sa v posledních rokoch v Baňskej Bystrici už tiež nekoľko r dín židovských 127 hláv počitujúcich, ktorí predtým dľa stávajúcich krajinských zákonov pre svoje klamstvá a lúpeže na 7 míľ okolo baňských miest bývať, ba ani len ukázať sa nesmeli, avšak teraz už i sem dľa nového c. kr. povolenia prístupu dosiahli. Živel slovenský teda teraz prevahu má v Baňskej Bystrici, a ona v týchto časoch temer celkom už poslovenčená a k svojmu pôvodu sa navrátivšia všetkým právom *slovenskou, matkou Slovákov, dušou Slovenska* nazývať sa môže.

Baňská Bystrica má 5 predmestí a počíta 478 domov, z ktorých 249 nachádza sa vnútri mesta, s počiatkom XVII. stol. proti nepriateľovi veľkými a mocnými múrami, bránami a väžami obhnaného; medzi ktorými ižto väčším dielom sklepenými, na dvoje poschodia a zvláštnym slohom z kameňa dobre stavanými domy vyniká 32 tak rečených rinkovných — *domus circulares*, — jejichž majitelia predtým *Waldbürger* (*cives mon-*

tani), za našich časov ale *Ringbürger* zvaní požívajú od najstarších časov právo varenia piva, pálenia páleného a výlučného šenkovania vína.

Baňska Bystrica je sídlom biskupa a zo 6 skutočných kanonikov pozostávajúcej kapituly, pri ktorej na miesto zrušeného zniovského (kláštorského) konventu B. P. M. od r. 1802. tak zvaný *locus credibilis* pre okolité stolice sa nachádza; je ďalej sídlom stoličnej správy zvolenskej stolice, sídlom c. kr. hornej komory a horného dozorstva, tak tiež zásobného vojska c. k. pešieho pluku pod č. 70; má od r. 1807. bisk. seminár s bohosloveckým ústavom a kr. kat. státne, okolo 1649. založené, 1776. na archigymnasium povýšeňé a najvyšším rozhodnutím J. Velič. cís. a kr. Františka Jozefa I. od 6. sept. 1854. za cís. kr. státne vyššie vyhlásené gymnasium, s vyučovacou rečou najprv nemecko-slovenskou, potom po prinavrátení ústavy od r. školského $186\frac{1}{2}$ so slovensko-maďarsko-nemeckou, pripočítané súc k tak nazvaným miešaným gymnasiám, od r. 1852. učiteľmi svetskými obsadené; pri ňomž okrem 7 vätších a nekoľko menších stipendií nachádza sa tiež od r. 1857. *alumneum* čili podporovna (podporovací ústav) pre chudobných žiakov, jako i znamenitá okolo 4000 sväzkov a sošitov počítajúca knihoveň, fysikálny kabinet, sbierka prírodopisná a telocvičný ústav; v posledňom školskom $186\frac{3}{4}$. roku počitovalo gymnasium toto 270 žiakov; má tiež evanjelické gymnasium päťtriedne s asi 90 žiakmi a alumneum; od 1856. cís. kr. kat. praeparandiu pre prípravu učiteľov národných a kat. vzornú hlavnú školu, tri dievčenské ústavy, kat. a evanj; a práve teraz pracuje sa všemožne kroz dobročinné príspevky jednotlivcov na založení verejného kat. vychovávacieho ústavu dievčenského pod správou školných sestier; od 4. nov. 1829. má tretiu v mocnárstve Rakúskom opatrovnu pre malé dietky, s ktorou jednota paní spojená je.

Má Baňská Bystrica tiež viac ústavov dobročinných, z nichž zvlášte pripomänúť sluší dochodkami všetkých na potoku Bystrici postavených mlynov nadaný Lazareth, teraz „mešťanský špitál“ rečený s altariou sv. Alžbety od Petra Caroliho 1363 pre 24 chudobných katolíkov založený, v ktorom schudobnelí a k práci neschopní mešťania baňsko-bystrickí buďto celkom i bydlom i chovou, buďto len bydlom zaopatrení bývajú. Od r. 1845. majú i schudobnelí a vekom sošlí evanj. mešťania b. bystrickí svoju z príspevkov založenú opatrovnu, povstalú hlavne pričinením nekdajšieho baňsko-

bystrického evanj. farára, teraz superintendenta sriadenej superintendencie prešporskej D^ra^ *Karola Kuzmányho*. Je tu tiež od r. 1823. obecná nemocnica, v nejž každoročne 140—200 nemocných bez všetkého rozdielu býva ošatrovano; potom pohrabný spolok tisíc bratov zvaný, cieľom napomoženia pohrabných útrat svojich údov 1798. založený; je tu tiež od r. 1845. viacej okolitým stoliciam svôjmi požičkami slúžacia úskrovnica (čili úrokovna, Sparkasse), jedno kassino a t. ď.

Baňská Bystrica má mnoho znamenitých a historicky pamätných verejných a súkromých budov, z ktorých predo všetkým pripomänúť dlžno zo XIV. stol. pošlý, v hornej strane mesta na trochu zvýšenom mieste k severu hradbami nekdy opevnený zámok, z nehož po zkazoplnom požiare r. 1761. dnes už len nektoré ostatky a srúcaniny, čo svedkov a pamiatky starej slávy a moci jeho vidno. Čeho v posledních časoch z neho upotrebiť sa dalo, toho upotrebeno najmä pre školy, pre bydlá učiteľov, kostolníkov, zvonárov a väžných strážnikov, jako i pre hl. stráž stanujúceho v B. Bystrici c. kr. vojska; priekopy okolo hradieb sú zanesené a v stromoradie (promenadu) premenené, áno i kamenie jednej časti nedávno ešte stávajúcej hradby r. 1857-8 k vystaveniu pred zámkom a rečeným stromoradím teraz už od r. 1858. hrdo sa vypínajúcej veľkolepej budovy gymnasiálnej upotrebeno. V zámku samom nachádzajú sa dva kat. kostoly, jedon slovenskej a druhý nemeckej národnosti prislúchajúci, z ktorých tento k Nanebevzatiu Bl. P. M. veliký a svetlý ešte okolo 1255., dľa iných len s počiatkom XIV. stol. vystavený, s koncom XV. ale skrze bohatých Waldbürger-ov Glocknitzera a Königsbergera vo vkusnom gotickom slohu zvätšený, tisíc centami medi pokrytý a vnútri krásnymi malbami a opravdu umeleckými dielami z cedrového dreva, zlata a sriebra okrášlený, potom svojou vysokou väžou Petro-Pavlovskou, ináč i Pettermannsturnou sa honosiaci, záhubným výšej spomínaným ohňom 1761. okrem málo rúcha a náradia cirk. a okrem starožitnej kaple sv. Barborskej temer celkom bol zničený, avšak sbožnou veľkodušnosťou B. Bystričanov bol o nedlho zase vkusne obnovený a zvlášte strop krásnou malbou ozdobený. V XVII. století bol chrám tento katolíkom kroz protestantov odňatý, áno behom temer celého stoletia toho, zvlášte za časov Bethlenových, nie len od kat. a evanj., lež i od kalvínov užívaný. Nachádza sa v zámku tiež starodávna studňa s najlepšou vodou v meste; nekdajšia mestská radnica 1804. v gymnasium,

1858. ale v praeparandiu a kat. hlav. školy obrátená je. Vysoká meďou pokrytá zámocká väža zasluhuje povšímnutia nie len pre svôj „generálom“ zvaný pôvodne 170. teraz však už len 99 centový, najnovšie kroz povesťného vynálezca nového spôsobu sostavenia zvonov Joz. Posdecha opravený, krásneho hlasu zvon, lež i pre ten utešený výhľad, ktorý do celého pôvabného okolia poskytuje. Medzi kat. kostoly B. Bystrickými vyniká okrem už spomänutých dvoch terajší hlavný, predtým jesuitský chrám sv. Františka Xav. svojou čistotou a úhľadnosťou. Okrem 6 kostolov a 4 kaplíc kat nachádza sa tiež za lazobnou bránou na mieste 120 ročného dreveného 1803. vymurovaný kostol evanj. Z radu pamätných a krásnych budov mesta pripomíname ďalej: stoličný dom v novejšom staviteľskom slohu s velikou dvoranou pre stoličné shromaždenia; bisk. residenciu, v nejž sa od r. 1863. následkom uzavretia I. valného shromaždenia Matice Slovenskej dňa 4. aug. tohože roku odbavovaného dočasne nachádza opatrovňa vedecko-umeleckých sbierok matičných, a v ktorej dľa nektorých dejepiscov prebýval r. 1620. kn. Bethlen, keď bol na sneme tu držanom za kráľa Uhorského vyvolený, čo iní zapierajú, udávajúc že tehdajšie bydlo Bethlenovo bol terajší povesťný hostinec k „červenému raku“; ďalej bývalá jesuitská residencia, teraz v domy kapitulníkov obrátená; bisk. semenište, nekdy bydlo Fr. Wesselényho, palatína uhor.; terajšia mestská radnica (mestský dom) s divadelnou budovou na dvore; komorský dom; Bartlovský, nekdy Thurzovský dom, v ktorom 1619. Bethlenom z Prešporku donesená sv. koruna bola uschovaná; dom Bogdáňovský, v ktorom pod Boeskaym. a J. Szunyárkovský, v ňomž pod Ferdinandom I. držané boly krajinské snemy; dom Herritzovský s prvou v Uhrách patentovanou železnou strechou (Eisenhängdach) z roku 1826.

Medzi pamiatnosti B. Bystrické ešte počítať dlžno: jeho krásne, podlhovastý štvorhran tvoriace námestie s velebnou Nepoškvrnené Počatie Bl. P. M. predstavujúcou sochou z r. 1682. a dosť velikým vodometom; potom na podnoží Urpína vystavenú kalvariu a výše nej na vrchu *Kopa* rečenom strážnický domček *Vartovka* rečený, ešte 1582. za časov Tureckých válok vystavený, odkiaľ nie len celá B. Bystrica oku milo sa predstavuje, lež i výhľad po čarokrásnom okolí na široko ďaleko to najkrásnejšie panorama poskytuje: konečne dvoje tak zvané *Hrable*, čili nad vodami Hrona na kameňm a železom upevnených klietkach vystavené silné a široké lavice, cieľom

zastavenia a zachytenia ročite 15.000 — 20.000 „štiapov“ (Stabl), čili kockových siah z Brezňaňských hôr sem po vode doplaveného, „kluchty“ tu menovaného dreva, ktoré spolu i s priestrannými horními a dolními lúkami a so stromoradím slov. „priekopou.“ nem. „Seufzerallee“ rečeným príjemné prechádzište poskytujú. Má však B. Bystrica ešte i iné prechádzky; viac zábavných miest; 3 sírku a magnesiu v sebe obsahujúce lázne čili kúpele s mädokyšnými studňami, z ktorých ona na Štiavničkách za najlepšiu sa má; po celom meste k všetkej pohodlnosti usporiadané vodovody; v meste a vôkol vôkol nesčíselné krásosady, štepnice a na zeleniny požehnané záhrady s kvetúcim jako málo kde na Slovensku záhradníctvom. Ovocie pestuje sa tu najvýbornejšie a najušľachtilejšie, zvlášte tunajšie slivy sú výborné, preto i Bystrické zvané a pod tým menom všade v Uhrách dobre známe.

Trebars tunajšie dobývanie rudy v posledních časoch nemálo upadlo, je preca ešte okolie b. bystrické na kovy, najmä na sriebro, meď a železo dosť bohaté; ktorých v tunajších vodou hnaných sriebornych a železných hutách a medených hámroch nektorého roku do 4000 centov sa dorobí. Má B. Bystrica ďalej mnohé priv. c. kr. prachárny, v ktorých ročite do 6000 centov všelikého prachu sa vyhotoví; varí množstvo dobrého piva; má kvetúci priemysel a obchod v kožiach, vosku, debnárstve, hrnčiarstve, v dobre barvenom plátne, klobučníctve, súkenníctve a t. ď.; každý pondelok veliké, zo všetkých strán húfne navštevované trhy; od r. 1858. znamenité pre Slovensko kníhkupectvo *Eug. Krčméry*-ho; starú kníhtlačiareň, teraz *Fil. Macholda a syna*, v ktorej okrem viac ročníkov *K. Kuzmányho* podtatranskej zábavnice „*Hronky*,“ časopisu cirkev. kat. „*Cyrill a Method*“ pod redaktorstvom *M. Chrásteka* a *J. Sloty* a známeho *Fejérpataky*-ho (Bělopotockého) „Vlastenského kalendára“ výše 30 rokov vydávaného, a viac dobrých slovensko-českých spisov už svetlo uzrelo. Bola tu od 1829—1847. fabrika na cukor, v nejž ročite do 500 centov cukru sa dorobilo a ktorá tiež na pešťanskej priemyselnej výstave roku 1846. veľkým srieb. pamätným peniazom vyznačená bola, teraz však čo kassáreň upotrebená býva.

Okrem mnohých regalií je B. Bystrica majiteľkou 10 dedín a velikých hôr. Ona je kolískou osvety a bohatého priemyslu slovenskej časti Uhorska; B. Bystrica je dľa polohy svojej srdcom, kiežby bola i *pýchou Slovenska*, nie však tou márnou

cudzobažnou, pre ktorú ju nazývajú *pyšnou* lebo *hrdou;* okrem toho nazýva sa ona pre svoje počtom väčšie než kde inde na Slovensku zábavné miesta, častejšie zábavy a veselší ráz svojich obyvateľov tiež *veselou;* preto tiež o nej v slovenskom porekadle sa hovorí: „Za živa v Bystrici a po smrti v nebi.“

Jako povždy bývala, tak i teraz je B. Bystrica domovom a sídlom všelikých umelcov slov., z nichž tu podotkneme len samouka v maliarstve J. Jonáša; potom nie len u nás leč i vo Francúzsku a Nemecku dľa jeho v pravde umeleckých a obdivovania hodných cisárov Františka I. a Napoleona I. opravdive predstavujúcich striebornych filigránskych diel známeho zlatníka Sam. Libayho: na Slovensku vôbec známeho zvonára Vojtechta Littmanna, a organárov Kyselovcov, otca Michala a syna Karla, ktorí behom 30 rokov do 100 nových, všetkých to, dľa svedoctva tých najvýtečnejších umelcov na organe, výborných organov vyhotovili a okrem nesčíselného počtu klavírov výše 200 starych organov ponaprávali.

Z Baňskej Bystrice pošlo mnoho mužov vo vysokých úradoch a dôstojenstvách postavených, jako i viac spisovateľov slovenských, jako *Michal Institoris Mošóczy, Ján Kogler;* tu účinkoval Dr. *Kristian Andr. Zipser*, prez 55 rokov čo učiteľ a vychovávateľ dievčenský, vyznačený 11 riady a spolučlen viacej učených spoločností, vydavateľ topographicko-histor. opisu B. Bystrice a Sliaču, zomrelý 20. febr. 1864. Tiež *Ant. Gabon,* uč. jesuita a *Adam Kollár*, nekdajši dvorný radca a knihovník c. kr. knihovny vo Viedni boli rodom Bystričani. Okrem toho bol tu na sneme výšej spomänutom r. 1620. básnik slovensko-latinský Joachim *Kalinka* za „poëta laureatus“ vyhlásený.

Oznak čili erb B. Bystrice pozostáva z guľovatého, andelom zvrchu neseného štítu, na ktorom v zelenom poli nachádzajú sa štyri u Baňskej Bystrice tekúce vody: Bystrica, Hron, Štiavnička a Potôčok s dvoma štít držiacima sokolama.

M. Chrástek.

212. Zpotvorujúci sa národ.

Keďby sladkí slávici
Jak kukučky kukávali,
Keďby čierni havrani
Jak slávici klokotali.

A pobožní škrováni
Jako vrany krákorali:
Synu milý! kde sú ústa,
Ktoré by sa neusmialy?

Keď však *národ* pre zlú pýchu
Znak svej *mluvy* z sebä svlečie,
Keď sa k smrteľnému vzdychu
V rúcho cudzoty oblečie,
A v tom samovraždnom hriechu
Slepo kráča ku hrobu:
Potvornosť ta nie je k smiechu, —
Tu žiaľ plní útrobu.

Z B. Jablonského.

213. Dalajláma.

(Prostonárodná povesť slovenská.)

V ošarpanej kuťke samotný jako palec býval jeden šuhajček. Rodičia mu jeden za druhým pod týždňom zomreli, a rodinu nemal žiadnu ani po otcovi ani po materi. — Býval si on tak za jeden čas jako dáky pustovník, a živil sa jako vedel po psote a biede. Ale nedalo sa mu to tak o samote dlho vydržať, lebo čo ďalej bolo mu divejšie a otupnejšie, a mrle ho maly od dlhého času zesť. Na veľa ho ta samota domrzela celkom a pomyslel si: „Čo sa ja tu budem takto trápiť? tu ti nemá kto ani uvariť, ani ťa kto oprať: vyberem sa ja radšej do sveta!“ Naraz na druhý deň vzal do ruky kyjačik a išiel neborák, išiel, kam ho dve oči vedly. Po ceste nesretol nikoho, ktoby ho či sem či tam bol upravil; tak ani sám nevedel jako, dostal sa do jednej veľkej hory. Tu len čo dakoľko krokov spravil, nevidel viac pred sebou ani cesty ani chodníčka: na všetky strany len tmavá hustá hora. Poručená Bohu, myslel si, bude jako bude, a pustil sa tou horou. Dlho sa motal sem a tam, ale nemôhol prísť ani len na dáku čistinku, a už bol ukonaný celkom. Chcel si práve sadnúť, že si trochu vydýchne: tu ho dakto od zadku chmatol za plece. On sa zvŕtne, a tu vidí pri sebe jednu ozoru strašnú, a to bol *Strigôň*. „Jako si sa opovážil prísť sem do tejto mojej hory?“ zareval na neho strašným hlasom. Šuhaj v strachu, začal sa vyhovárať, že tak a tak nemá nikoho, preto že sa pustil do sveta, ale že tu v tejto

hore poblúdil. „No, neboj sa nič, povie na to Strigôň, ja ti ukážem cestu, len poď za mnou“ — a čosi kamsi priviedol ho k jednej chyžke, kde sám ten Strigôň býval. Tu ho nachoval a napojil do dobrej chuti, a potom sa ho zpýtal, že či zná čítať? Naš šuhaj bol sa ešte za živa rodičov naučil po kuse čítať, ale jakoby mu bolo dač pošoplo, poviedal strigôňovi že nevie. To sa tomuto páčilo: „Tým lepšej, povedá, keď nevieš,“ — a hneď ho začal nahovárať, aby ostal u neho za sluhu. „U mňa ti, povedá, dobre bude; budeš mať čo jesť a piť, a nebudeš mať druhej roboty, len keď ja nebudem doma, tyto knihy, čo tu vidíš, ometať a chyžu riadiť, ale do žiadnej knihy a do druhej izby nesmieš ani len nakuknúť.“ — Šuhaj veľa nemyslel a podzvolil sa k takej ľahkej službe.

Dobre; bol on tu tak v tej chyži za jeden čas; starý Strigôň sa túlal po svete a hockedy sa i do týždňa neukázal doma, a milý sluha ometal ty knihy a riadil tu chyžu. — Ale jako dakedy doma, i tu mu počalo byť otupno; lebo mu ta práca netrvala ani za hodinu, a potom sa len tak povaľoval. Tu ho raz nadišla veľká chuť vyzvedeť sa: že čo ozaj môže byť v tých knihách? Pozre do jednej, a tam stálo napísané: Ej Janko! keby si ty do tej druhej pozrel! Otvorí druhú knihu, a tam zase stálo: Ej Janko! keby si sa do druhej izby podíval! Šuhaj chytrý, otvorí dvere, a tu vidí, jako tam zlato potokom tieklo; omočil do neho prst: naraz mu ostal zlatý; ale aby Strigôň nezvedel, zaviazal si ho handričkou. Po chvíli sa vrátil Strigôň, a zbadal hneď, že sluha má zaviazaný prst: „Čo ti je, povedá, tomu palcu?“ — „Ach, nič, len som sa trochu porezal,“ vyhováral sa sluha. Ale Strigôň priskočil, sdrapil dolu handričku, a zlato mu do okáľov blisklo. Tu jakoby bes do neho vstúpil, začal sa obrykovať na sluhu: „Ty taký a taký oplan! jasná okovaná strela sa cez tvoju dušu párala! nuž ty tak budeš môj rozkaz zachovávať?“ A tak klial a hrešil za dobré dve hodiny, až zemi ťažko bolo. Ale to všetko len tak prehrmelo a sluhovi neurobil nič; len mu ešte raz prihrozil, aby sa to neopovážil viacej spraviť, lebo že potom naozaj zle bude s ním.

Strigôň blúdil zase svetom a sluha ometal ty knihy a riadil tu chyžu. Ale teraz ešte ani tak nemal pokoja: jednostajne ho ty knihy domŕzaly. Ďalej sa už nevedel zdržať a roztvoril zase tu knihu. Tam stálo napísané: Ej Janko! keby si ty do tretej knihy pozrel! Vezme tretiu knihu, a v tej

zase čítal: Janko! keby si ty šiel do tretej izby! On bežal hneď ku tretej izbe, a jako ju otvoril, tu vidí mnoho ľudí, jedných mrtvých a druhých živých, ale žiaden z nich nemôhol sa hýbať, a stál tam v kúte i jeden sivý kôň. Tento priskočil k šuhajovi a poviedal mu: „Janko! vezmi tu masť z police a popotieraj s ňou hrdlá týmto ľuďom.“ — On vzal tu masť, a jako im radom hrdlá popotieral, ti mrtví naraz ožili a ti druhí sa začali hýbať. Tu mu všetci ďakovali, že ich zo zakliaťa vyslobodil, a naradovaní utekali von. — A ten Sivko zase sa ohlásil: „Teraz choď, zamoč si vlasy v zlatom potoku a vyber si čo najkrajšie šaty; ale na vrch na ne okrúť tu bundičku z myších koží, a na hlavu si stiahni barančicu. Tam najdeš i jednu píšťalku a jeden prútik; to si skry, a vezmi so sebou i hrebeň, kremeň a ocieľku. Potom ešte zapľuj na prosred izby, kde si býval a zapri dobre dvere; ja ťa budem čakať na dvore.“ Šuhaj urobil všetko tak a prišiel na dvor k sivkovi. „Sadaj! zavolá sivko, a keďby nás Strigôň doháňal, zahoď najskôr hrebeň, potom kremeň a napokon ocieľku.“ Šuhaj vysadol na sivka a leteli jako jasná strela.

Len čo boli odišli, prihrmel Strigôň domov. Zabúchal päsťou na dvere a zavolal: Otvor! Ale sa dvere neotvárajú, len slina z posred izby zavolala: hneď! Tak zavolal i druhý i tretíraz, a slina za každým odpoviedala: hneď, hneď. Strigôňovi bolo do nestrpenia, kopol nohou a dvere sa vyvalily. Tu nevidí nikoho, len dvere na druhej a tretej izbe pootvárané. Hneď zbadal čo je vo veci, vychytil sa a poď! za nimi.

Bolby ich istotne skoro dolapil, ale šuhaj zahodil hrebeň a poviedal: „Hora hora, urob sa mi taká, jako tento hrebeň!“ Ihneď bolo tak. Pred ním pekná zelená lúka a za ním hora hustá jako hrebeň. Ale ten Strigôň bol britvený a pretínal sa cez tu horu, jakoby si cestu mietol. — Obozrel sa šuhaj raz, ešte bol Strigôň ďaleko, obozrel sa druhýraz, už bol hneď pri ňom, obozrel sa tretíraz, už mu koňa lapal. — Šuhaj zahodil kremeň a zase poviedal: „Hora hora, urob sa mi, jako tento kremeň!“ A hneď bolo tak. Preď ním bola pekná lúka, za ním hora jako kremeň; a Strigôň sa pretínal zase britvami. — Obozrel sa šuhaj raz, ešte bol Strigôň ďaleko; obozrel sa druhýraz, už bol hneď pri ňom; obozrel sa tretíraz, už mu koňa lapal. Ešte zahodil ocieľku a zase len zavolal: „hora hora, urob sa mi taká, jako tato oceľ!“ A hneď bolo tak: pred ním bola pekná lúka, za ním hora jako oceľ. A Strigôň sa len pretínal i cez tu oceľ. — Obozrel sa šuhaj raz, ešte bol

Strigôň ďaleko; obozrel sa druhýraz, už bol hneď pri ňom; obozrel sa tretí raz, už mu koňa lapal. Viacej už nemal čo zahodiť a tu Strigôň čiahal dlhou rukou, že ho chmatne. Ale na šťastie doleteli k jednomu moru, a Strigôňova moc už nešla ďalej. Od jedu, že ich nemôhol dochytiť, rozlial sa na smolu.

Jako ponad to more preleteli, prišli k jednomu mestu. Tu sivko zastane a povie šuhajovi: „V tomto meste býva kráľ a ty staneš u neho do služby. Ale ti skorej musím ešte dač poviedať. Ja som dakedy bol kráľom, ale mä ten Strigôň takto na sivého koňa zaklial a za veľa rokov zatvoreného držal. Ty mä ale z tohoto zakliatia vyslobodiť môžeš, keď za sedem rokov nič inšej neprehovoríš, jako to slovo: *Dalajláma.* Len keď ťa nepoznajú, kto si, vtedy sa budeš môcť shovárať.“

Dobre; šuhaj mu to prisľúbil a stal u toho kráľa za pecúcha. To bol veľmi mocný a bohatý kráľ a mal i tri utešené paničky. Tým paničkám boly mená: najstaršej *Láskykvet,* strednej *Vnocipekná* a najmladšej *Fineta,* — a to bola z pomedzi nich najinakšia. — Náš šuhaj slúžil za toho pecúcha, radi ho videli, lebo bol poslušný a usilovný. Ale, kedykoľvek sa ho dač zpýtali, nikda inšie neodpovedal, len Dalajláma; preto ho ani inak nevolali, iba Dalajlámom. A on vždy chodil ukrútený v tej bundičke a na hlave mal stiahnutú čiapku až po samé hrdlo.

Raz v nedeľu išli všetci do kostola; nikto neostal doma, iba ta najmladšia Fineta, lebo bola chorá, a ten pecúch. A tej Finete prikázali, žeby dala pozor na záhradu, lebo mali tam veľmi pekné kvety, nuž aby ich kury dajak nepohrabaly.

Len čo ti odišli, ohlásil sa sivko: „Janko! shoď bundu a čiapku a vysadni na mňa!“ Zlatovlasý, pekne oblečený šuhaj vysadol, a tu milý sivko poď! zrovna do záhrady, kde najinakšie kvety všetky dolámal a pomiesil. A ta chorá práve vtedy vyzrela oblokom a videla všetko, čo sa v záhrade robí; ale nepoviedala nič, len sa čudovala, čudovala, lebo sa jej ten šuhaj veľmi páčil. Keď bolo všetko skvasené, sivko vyletel jako strela zo záhrady, a poviedal šuhajovi, aby sa zas jako predtým zababúchal. Keď sa z kostola vrátili, tu videli ty kvety také dolámané, pomiesené! Prijdú do izby a zpytujú sa tej chorej, že kto tu záhradu tak doriadil? Ale milá Fineta zatajila všetko, a poviedala že ona nevie.

Na druhú nedeľu sa zase vybrali všetci do kostola, iba Finetu a pecúcha nechali doma. A ten sivko mu len zase

povie: „Janko! shoď tu bundu a tu čiapku, a sadni si na mňa!“ Zlatovlasý, krásne oblečený šuhaj si vysadol a milý sivko poď zas do záhrady: pobehal, poskákal po všetkých hriadkach. Nuž tu hneď celá záhrada bola ešte raz krajšia než skorej. A Fineta sa na to všetko dívala oblokom. Jako z kostola prišli, nevedeli sa dosť naprizerať tým krásnym kvetom a čudovali sa, čo je to s tou záhradou. V tamtu, vraj, nedeľu, i keď sme dnes ráno do kostola išli, jaká bola svláčená, a teraz jaká je pekná, ešte kde krajšia než predtým! Fineta zatajila i teraz všetko, a pecúch, jakoby o ničom nevedel, stál okrútený vo svojej bunde a čiapke.

Od tých čias milá Fineta, nie žeby sa hore bola mala, ale zo dňa na deň bola horšie, a od nikoho nechcela vziať jesť, iba od pecúcha. Lebo ona dobre poznala, kto to bol v tej záhrade na tom sivkovi. Raz jako jej tak doniesol obed, zpýtala sa ho, že či ozaj nezná inšie hovoriť, než to Dalajláma? A on jej poviedal, že zná, ale že ešte nesmie. — Jako to Fineta počula, hneď jej nebolo nič, vstala hore a bola celá vytešená. — Ale neborák sivko veľmi smutno privítal šuhaja: „Janko, Janko! čo si to spravil?! Pre ty slová, čo si prerieknol, musíš výše tých sedem rokov ešte za nových päť ostať nemým; a keby si sa opovážil od toho času ešte čo len jedno slovo z úst tvojich vypustiť, krem toho čo som ti poviedal, zle by i so mnou, i s tebou bolo!“ Šuhaj sa rozžialil veľmi, ale darmo: inak nemohlo byť, a jeho všetka reč bola zase len *Dalajláma*.

Ty tri paničky boly už hodné, súce na vydaj. Tu ten kráľ, ich otec, kúpil im raz troje zlatých jabĺk a tri červené ručníky, každej po jednom; a potom dal vyhlásiť, aby sa kde len jakí bohatí a driečni šuhaji vtedy a vtedy u neho sišli, že si jeho dcéry z pomedzi nich budú mužov voliť. Na ten chýr prihrnula sa veľká sila švarných mladých pánov, a boli jeden nad druhého krajšej vystrojení. Kráľ priviedol svoje dcéry a poviedal im, aby ty zlaté jabĺčka do červených ručníkov zavinuly, a ktorý sa ktorej bude páčiť, aby na toho hodily. Najskorej že hodí Láskykvet, za tou Vnocipekná a potom Fineta. Láskykvet a Vnocipekná skoro vyzrely svojich šuhajov a jedna za druhou hodily na nich jabĺčka. Tu prišiel rad na Finetu; ale ta len stála a stála, a nechcela ani na jednoho hodiť. Kráľa to namrzelo a napokon jej poviedal, že keď do týchto nehádzala, že jej dá svolať žobrákov krivých, i toho pecúcha. Ti prišli a kráľ jej rozkázal, aby hádzala.

Sotvaže to vyriekol, už pecúch mal ručník so zlatým jabĺčkom v hrsti. — Namrzený kráľ nepoviedal na to ani slova, len sa obrátil k tým dvom hrdým zaťom a zaviedol ich i s ostatnými pány do jednej svetlice, kde im veľkú hostinu robil. Finetu s pecúchom dal zaviesť do jednej otrhanej chalupy, a nechcel viacej o nej ani len počuť, že jej dal takých peknych pánov na výber a ona mu takýto posmech spravila. Láskykvet a Vnocipekná bývaly so svojimi mužmi v krásnych a hrdých svetliciach; Fineta s pecúchom žila v otrhanej chalupe.

Raz sa ti jeho švagrovia vybrali na poľovačku. A ten sivko sa ohlásil: Janko! tvoji švagrovia išli poľovať; neseď doma, choď i ty do hory! vezmi si tu píšťalku a keď budeš v hore, zapískaj na nej. Ale aby ťa švagrovia nepoznali, preobleč si poľovnícke šaty. Ti dvaja chodili krížom krážom a nemohli ani ptáčka zastreliť. Ale jako tento na tej píšťalke zapískal, hneď pribehlo k nemu krásnych dvanásť sŕn. Šesť z nich lapil a šesť pustil po slobode. V tom nadišli jeho švagrovia a prosili ho veľmi, aby im ty srny prepustil. On im to k vôli spravil, a ti hrdí privedli srny kráľovi. Kráľ naradovaný, že mu živé zvery dovedli, dal priam zverienec ohradiť, a tých svojich zaťov veľmi chválil. Dalajláma, jakoby o ničom neznal, išiel do svôjho domčoka.

Po chvíli sa vybrali zase ti dvaja na poľovačku, a sivko poslal Dalajlámu za nimi. Ani teraz nemohli nič zastreliť; ale jako tento na píštalke zapískal, hneď pribehlo k nemu dvanásť krásnych jeleňov. Šiestich lapil, šiestich po slobode pustil; a ti dvaja práve sa tam zase nadhodili. Tu okolo neho, aby im ty jelene prepustil. — „Prepustím, povedá, prečo by som vám ich neprepustil? ale darmo nie.“ A ti sa zpýtali: že čo žiada za ne? „Nič inšie, povie Dalajláma, len vám pečadi na čelo udrem.“ Švagrovia pristali, a on vylepil obidvom pečaď. Kráľ bol zase veľmi rád tým krásnym jeleňom, pustil ich hneď do zverienca, a pred každým chválil, jakých on má driečnych zaťov. Dalajláma čušal vo svojom domčoku.

Raz vo sviatok pristrojil sa do svojich krásnych šiat, čiapku s hlavy shodil a vzal do ruky ženinu šatku, na ktorej bolo jej meno zlatými literami vyšité, a tak sa prevalil na posteľ. V tom prišly dve staršie sestry Finetu navštíviť a opýtaly sa jej, že čo je to za jedon na tej posteli? Ona im poviedala, že je to jedon pán. „Nuž a, povedá, tvoju šatku má pri sebe?“ — „„Ach, tak a tak, že bola na stole, nuž

že si ju vzal.““ Potom sa dovedovaly na jej muža, že kde je ten? A ona sa vyhovárala, že nevie kam odišiel. Tu ju začaly ty sestry haňbiť: „No veď si si ho ty vybrala za muža! Naši už plný zverienec zverov nalapali, a tvôj sa ničím nevie preukázať.“ Fineta uhla plecom, že čo si vybrala, že to má.

O nedlho zatým strhla sa vojna, a kráľ, že bol už pri starý, poslal miesto sebä tých dvoch zaťov s veľkým vojskom. Jako ti odišli, ohlásil sa sivko: „Janko! obleč si pekné šaty a vezmi ten prútik, — ideme do vojny. Ten prút ti bude miesto šable, s tým budeš okolo sebä sekať!“ Zlatovlasý, krásne oblečený šuhaj vysadol na sivka a leteli do tej vojny. Tam zle nedobre bolo; nepriateľ vojsko kráľovo premáhal a hrdí zaťovia chceli práve ukázať päty. V tom pribehol Dalajláma a rovno sa pustil medzi nepriateľov. Tu šibal na pravo na ľavo, a koho začiahol prútom, naraz bolo po ňom. Chlapci padali jako snopy, a ktorých nezašiel prút, pobrali sa v nohy. Hrdí zaťovia sa čudovali, čo sa to robí, a keď bolo po všetkom, ďakovali mu veľmi, a volali ho, aby išiel s nimi ku kráľovi. On im nato povedal, že teraz nemôže ísť, ale že o rok istotne prijde. — Obrátil sa na svojom sivkovi, a keď ti odišli, Dalajláma bol už chvíľa doma.

Po roku sa pristrojil zase pekne, sadol si na sivka a priletel do kráľovského zámku. Tu ho dobre na rukách nenosili, a najmä starý kráľ bol mu veľmi vďačný. Rozkázal hneď pristrojiť veľkú hostinu a boli všetci veselí. — Medzi druhou rečou začal sa kráľ chváliť: jaké on má krásne zvery, čo mu jeho driečni zaťovia dovedli. — „Veru driečni, povie na to Dalajláma, a jaké majú krásne pečadi na čelách!“ Tu im odhrnul vlasy a vyrozprával jako k tým pečaďam prišli. Ti dobre tam od haňby neshoreli, a boli jakoby ich obaril.

Teraz sa Dalajláma dopytoval kráľa na deti, že či nemá viacej len tyto dve dcéry. Kráľ mu na veľa vyznal, že má ešte i tretiu, ale že tu nechce ani vidieť. Tu on začal prosiť, aby len dal i tu zavolať. — To sa kráľovi nevidelo, ale na mnohé prosby len privolil, a po chvíli prišla Fineta. On vstal proti nej, chytil ju za ruku a viedol pred kráľa: „Poď, povedá, sem, pán otec nechce veriť, že si ty moja žena!“ Tu svitlo všetkým v očiach, a od divu nevedeli, či ho odpytovať, či mu ďakovať majú. V tom sa roztvorily dvere: vysoký, krásne oblečený muž vstúpil do svetlice a mal korunu na hlave. To bol ten Sivko, ktorému práve čas zakliaťa vyšiel, a na kráľa sa obrátil, jako predtým bývał. V tom okamžení pre-

menila sa i ta hora na krásnu krajinu, a na miesto toho domčoka stál utešený palác. — Odkliaty kráľ ďakoval pred všetkými svôjmu vysloboditeľovi: zavolal ho i s Finetou do svojej krajiny a tam ho vyhlásil miesto sebä za kráľa. On že bude len tak v pokoji pri ňom bývať. Svokor ale tých dvoch hrdých zaťov, za pokutu že ho tak klamali, vypral do tej chalupy bývať, a pred smrťou poručil celé kráľovstvo najmladšiemu zaťovi.

A. Škultety.

---

214. Poklad Jánošíkov.

Hoj vy hory! hoj vy skaly!
Hoj vy Tatier milé kraje!
Kedy že ty časy boly,
Keď cez vaše tmavé háje
Dvanástori si po vôli
Dobrí chlapci dupčievali?

Dvanástori, jakých v svete
Nikde viac už nenajdete,
Čo im roveň nevychová
Žiadna matka, žiadna vdova,
Žiaden otec starostlivý,
Kým stáť bude Kriváň sivý.

Čo vyrástli spolu, ozaj
Sťa ty jedle v horách tmavých,
V košelečkách čo jednostaj
Blúdevali zelenavých,
Čo s ostrými valaškami,
Čo s pištolkami pri boku,
Dupčili Tatier grúňami
Až k bystrému Hrona toku.

Čo si žili po slobode
Jako pstruhy v bystrej vode,
Čo jedni za druhých radi
Choť i o polnoci mreli,
Čo sa po svete za mladi
Sťa orlovia rozleteli. —

Hoj vy hory, večné hory!
Kto ty dávne časy stvorí:

*

Keď vám Janík porúbaný
Na fujare piesne hrával;
Keď mu gajdoš z druhej strany
Na gajdičkách ohlas dával;
Pamätáte Jánošíka
Dvanásť chlapcov náčelníka?

Zašumel vetrík, už mrkať začalo,
Už sa slniečko za hory skláňalo,
Mrákavy čierne na horu sadajú,
Pastieri na fujarách prepletajú, —
A na mrkaní, kde Hradová skala
Trčí, jakby tam od večnosti stála,
Starček z pod lipy pomály sa zdvihol,
Hnul sa — ide už — tu ho hlas zastihol: —
„Starček stoj!“ tajne kdesi dačo zvolá,
Zľakne sa zrazu — okolo pozerá,
Jakby vlčiu tmu mal si zrak pretiera,
Či to slnca blesk, či vlčia tma bola?
Lež kde nič, tam nič, — ďalej sa poberá —
Pohne sa — ide — a v tom z lipy znova
„Starček stoj!“ čuje zas ty čudné slová; —
Lakne sa — zase ticho je dokola,
Živej duše niet, a var čo je živý
Nikdy nevidel, nečul toľké divy.
Či mu azda zlý duch pravú ruku dáva?
Už chce utekať z miesta zakliateho,
Už chce — v tom hľahľa! z ponad hlavy jeho
„Starček stoj!“ počuť dáky hlas,
„Pominul termín, už je čas.
Tam za lipou, tam pri buku
Poklad leží neslýchaný.“
A v tom dačo vztiahlo ruku,
„Tam do zeme zakopaný.
Tam kopaj, — bo keď na tamtej bučine
Mesiačik uzreš — už je po termíne.
Tam kopaj a hneď sober poklad drahý,
No však na kostol daj tretinu z neho.
I chudobným tiež, tým čo chodia nahí, —
Jak nepočúvneš slova rečeného,
Prepadne sa a premení
Poklad ten zázračnej ceny.“ —

Stíchol hlas — starec ohlušený stojí,
Veriť — neveriť — čo počul sa bojí,
Nemá pod rukou nástroja žiadneho,
Čím by sa smocnil pokladu veľkého. —
Ale zrazu iskra srdce mu preniká,
A on sa schytí — dolu vrchom letí,
Letí, a volá z domu lačné deti:
„Poďte! našiel som poklad Jánošíka,
Ktorý hlboko pod skalou za buka
Do zeme skryla jeho vlastná ruka, —
Už je po biede, poďte moje deti,
Poberte rýle, mesiac hneď zasvieti.“
A hybaj letom — už je pri skale zas.
„To je to miesto, tu som počul ohlas,
Nie — veď nevidím tej lipy podivnej,
Vari bude tam na strane protivnej?“
Nikde miesta — o lipe slychu nieto,
„Či var nevidím dobre kraje tieto?
Či sa mi len tak o poklade sníva?“
Hoj to sám nevie! — zrazu sa zadíva,
I začne behať, sťa blázon do kola
Od buka do buka, od kríkov do kríkov,
„Bože môj, Bože“ úzkostlive volá,
„Kde je môj poklad — poklad Jánošíkov?“
Od hory vetrík večierkom zavieva,
S ním prichádzajú nazpäť starca hlasy, —
V tvár sa mu bladý mesiačik usmieva,
Nádeja mu je tam na večné časy! —
Nenašiel starček Jánošíka zlato,
Lebo nekopal pokým bol čas na to,
Doma rozprával, čo sa bolo stalo
Tam pod Hradovou skalou prevysokou,
A jeho slovo, jak reči prorokov
Nezmenene sa po dnes zachovalo:
„Kto zázračný ten poklad raz vykutáš,
Ľuďom chudobným hneď tretiu čiastku dáš,
Potom tretinu kostolom daruješ
A ostatok pre sebä zavaruješ, —
Jak nepočúvneš slova rečeného,
Prepadne sa i premení
Poklad ten zázračnej ceny!“ —
Tak znie výrok Jánošíka
Dvanásť chlapcov náčelníka. — **Š. Daxner.**

215. K dejepisu všedních obyčají našich.

Obyčaj *boskávania rúk* je tak stará, jako sám dejepis človečenstva, lebo už múdry Šalamún hovorí, že „pochlebníci neprestávajú ruky boskávať priaznivcom.“ U Rímanov bolo boskávanie rúk veľmo rozšírené, tak že obyčaji tejto ani vojsko sa nevyhýbalo a môžeme si pomysleť, jako to asi vyzeralo, keď náčelníci kohôrt (vojanských sborov) konsulom ruky boskávali. S rímskym svetopanovaním prešla obyčaj tato najprv pod Juliom Caesarom do Gallie (Francúzska) a ztade rozšírila sa pozdejšej do ostatních zemí europejských. Obyčaj tato po dnes trvajúca najvätšej rozsiahlosti došla v Rusku, kde sebe tiež mužský podaní pravice ku spoločnému pozdraveniu boskávajú.

Obyčaj *poludnieho jedla* lebo *obedovania* bola starovekým národom neznáma; Rímania odbývali hlavnú dennú hostinu večer *(coena)*, preto i najvätšiu svetlicu domov svojich večeradlom *(coenaculum)* volali. Obed povstal obzvlášte pomaly zo sniedania (ranného jedla), jako za našej doby zase, najmä v západnej Europe do starovekej večere prechádza. Ešte za času kráľa Ludvíka XIV. (v 17-tom století) jedávalo sa po celej strednej Europe o 11. hod. k obedu; s počiatkom pominulého stoletia bol obed k pravému poludniu preložený, ale už o dobe prvej francúzskej revolúcie, okolo 1790. roku, preskočil na 1. hod. odpoludnia. Od tej doby vzdelanejšie vyššie triedy obed vždy viac a viac odkladaly, tak že teraz vysoký svet v Paríži pred 6., v Anglicku pred 9. večernou, v ostatnej Europe pred 4. hod. neobeduje. K obyčaji tejto hlavného jedla večer pridružili sa i mnohí statoční hospodári spoločnej vlasti našej, ktorí sebe v letnej dobe večer po dokonanej práci dennej k jedlu ponechávajú. Obed po dokonanej dennej práci má ovšem mnoho rozumných diaetetických dôvodov po svojej stránke, lebo „plenus venter non studet libenter“ (plné brucho nerado študuje), čo tiež o všelijakej práci viac lebo menej platí.

Nábožná obyčaj *poludnieho zvonenia* dožila 1856. roku štyristoletú pamiatku trvania svojeho. Keď totiž zultán Muhamed II. tiahol proti srbskému Belohradu a keď sa vojsko kresťanské k obrane kríža i domoviny pod Jánom Hunyadym a slovutným spolubojovníkom jeho, reholníkom Jánom Kapistranom, u dol. Dunaja shromažďovalo, pápež Calixt III. ustanovil, aby sa po svete kresťanskom o poludní zvonilo a aby sa ľudia na toto znamenie v nábožnej modlitbe za víťazstvo

kresťanskej zbroje k Hospodinu utiekali. V krvavej bitke, málo za tým dňa 20. klasňa 1456. svedenej, boly turecké húfy na hlavu porazené; zprávu o víťazstve obdržal svätý Otec dňa 6. aug. a toho následkom ustanovil, aby sa k pamiatke radostnej noviny sviatok „premenenia Krista Pána“ toho dňa svätieval.

Roku 1723. odporučil pápež Benedikt XIII., aby obyčajné dotiaľ pozdravenie: „dobrý deň, dobrý večer“ a t. ď. zamenilo sa pozdravením: „Pochválen buď pán Ježiš Kristus!“ s odpoveďou: „Až na veky Amen!“

D. Lichard.

---

216. Hádky číselné.

I. 1235: Obyčajne taký toto meno nosí,
Od ktorého malé dieťa chlieb si prosí.
12354: Meno je národa veľmi divokého,
Ktorý mečom plenil kraj rodu nášeho.
42321: Kto zná s tým zachodiť, jestli dačo platí,
Nebojí sa, že ho žiďák okabáti.
12453: Toto obyčajne taký človek robí,
Ktorý málo myslí a mnoho hovorí.
12345: Meno veľkej hory, obydlie národa,
Ktorého k životu volá času shoda.

Tatra.

II. 12456: Je oblek, v ktorom sa, keď škrváň zaspieva,
Mladuška príroda každú jar odieva.
54216: Tato sa od vojska najviac vykonáva,
Lež na nej i druhý človek často stáva.
52416: Toto zas do stajny, humna, do komory
Uvedie človeka, keď si ho otvorí.
6542: Národ starobylý, tropiaci vždy seče,
Kým veľkého Karla nezakúsil meče.
123: Šiat veľký nepriateľ, priateľ býva ruží,
K nej sa i v zahrade i v poli pridruží.
54126: Pastier k tomu ide, keď ho zima straší,
Bačovia to kladú často na salaši.
1256: Ten kabát, ktorý sa za päť rokov nosí,
Všetkým právom týmto slovom sa honosí.
52436: Pták polovic plavý a polovic čierny,
K ľuďom viacej v zime, než v lete dôverný.

2436 : Na prsach poctivá, na chrbte som britká,
Vojna mä zrodila, lebo ostrá bitka.
1562 : Najpeknejšia čiastka som ľuďského tela.
14126 : Veniec, ktorým mocná ruka stvoriteľa
Naše rodné kraje krásne ovenčila.
123456 : A všetky písmeny keď sa spolu dajú :
Pekné na Slovensku mesto znamenajú.

Трнава.

III. 7612 : Každé zviera živé na sebe mä nosí.
73252 : A kto vo mne sedí, nech richtára prosí.
345 : Kde človeka nieto, tam ja byť nemôžem.
12345 : Gazdovi k slanine ľahko dopomôžem.
3472 : Každý rok ja prvú úrodu podávam.
7463 : A ja kým som zdravý vždycky rovno stávam.
14123 : V lete to v povetrí zhusta preletuje.
34367 : Jed hrozný človeku v poli pripravuje.
676 : Človek to na tvári, jako zviera máva.
72341 : Ja zase tam bývam, kde voda zastáva.
54567 : Pták som, čo mä ľudia často vysmievajú.
1234567 : Keď som prázny, ľudia zriedka si spievajú.

Жалудок.

IV. 234 : Ten kto mňa okúsi, často zomrieť musí ;
Lebo veľká bolesť život jeho dusí.
456 : Dokým trvám svetlo robotníkom dávam,
A večer zomdlených vo tme zanechávam.
432 : Je to, čo historik potomstvu rozpráva,
Ktorým mu buď príklad, buď výstrahu dáva.
23456 : O samote bývam; kde nás viacej býva,
Tam sa toto slovo nikdy neužíva.
123456 : Veľké mesto, biedy i boháčov bydlo,
Pri tom panovníkov starodávne sídlo.

Вѣдень.

V. 323 : V pivnici pri svieci toto mi zasvieti.
2343 : Na lúkach mä robia dievčatká i deti.
23432 : Keď mä guľa srazí, zas' sa jej postavím.
452 : Po nešťastí v srdci hneďky sa dostavím.
1452 : Ja lovcom znak zvera častejšej prinášam.
231 : A ja zas' Pružinej značný zisk donášam.
2515 : Slovákom za jedlo vždycky som slúžila.
15425 : Od dávna len so mnou Zuska kávu pila.

43215 : Gazdinka na chytro v čelustí mä pečie.
12345 : Z Bystrice môj živeľ po Slovensku tečie.
Школа.

VI. 1652 : Moje meno volá dobrý svet ku práci.
31656 : A moji sú bratia všetci poľní ptáci.
1656 : Nemilá, bolesťná vždycky som človeku.
3452 : A ja som mu jedom v mladom jeho veku.
6556 : Jako známe meno mnoho žien mä nosí.
3456 : Koho tato tlačí, ten nech Boha prosí.
523456 : Jak na krídlach svetom chytro preletuje.
21636 : Vlasť mä za chudobnú veľmi považuje.
12352 : Tak choď jako kážem na veky po svete.
123456 : Krásna bývam najmä z jari, keď som v kvete.
Ровина.

---

217. Hrad Lednica v Trenčanskej stolici.

Jako na požehnaných rovinách dolnej zeme preca oko ľudské, že všade len to isté vidí, sa sunuje: tak zase na horních stranách nášho Slovenska môže kto chce najsť kraje utešené, ktoré by zaslúžili spravedlivejšiu chválu velikánskej okrasy, keby tak svetu boly známe, jako daktoré zahraničné. Naše Považie a Pohronie všade je pekné; Muránska dolina má tiež svoju krásu; ale málo ktorý kus Slovenska je tak i krásou prírody i dejepisnou pamätnosťou vyznačený, jako Trenčanská stolica. Tu sa pohyboval za starodávna čerstvý život slovenský; svedkovia toho sú ty srúcaniny starých hradov, ktoré pltníkom a tým, čo s nimi dolu Váhom idú, v svojej pustej kráse sa ukazujú; svedkom takým je i hrad *Lednica,* ktorého založenie pripisuje sa istému Bielovi, ináč Bielikovi, od ktorého i potok pri Púchove do Váhu vtekajúci meno svoje „Bielska rieka“ dostal. Či tento muž hrad Lednicu naozaj vystavil, to sa dosvedčiť nedá; ale že on behom 15. storočia v ňom panoval, to je isté. On bol veľmi divoký bojovník, vedľa obyčaje tehdajších časov zo zbojstva žijúci, pred ktorým celé okolie strachom sa triaslo. Dá sa to poznať z toho listu, ktorý Juro Poděbrad, kráľ český (roku 1466.) kráľovi Matejovi poslal, v ktorom sa na to veľmi sťažoval, že pánovia zámkov uhorských, menovite: „Bielko z hradu Lednice“ nepriateľské nápady robia na súsednú Moravu, a tam ohňom a mečom pustošia. Nato dostal Poděbrad od Uhorského kráľa Mateja tu odpoveď: že jak on

českých pánov, ktorí do sev. Uhorska vtrhujú, od podobných výstupkov neudrží, ani on svojim bojovníkom nemôže zabrániť, aby rovné rovným neodplácali.

Po smrti Bielkovej zámok Lednica s jednou dcérou, jako svadobný nádavok dostal sa do rúk Blažeja Podmanína, ktorého vnukovia Janko a Rafael na opravdivú lotrovskú peleš ho premenili. Nasbierali okolo sebä všelijakých úskokov z Uhorska, Polska, Sliezka a z Moravy, tak že počeť tohoto zbojníckeho vojska výše tisíc chlapov vynášal. Chasa tato mala svojich náčelníkov, len samým pánom zámku poddaných a poslušných, a vedla naoznajšiu vojnu oproti nepriateľovi, t. j. proti každému človeku, od ktorého mohla dačo silou a strachom dostať a na Lednicu odvliecť. Vtedy vlastne žiadnych poriadkov v krajine nebolo; všetko sa to a ešte horšie robilo v tých smutných časoch v prvej čiastke 16. stoletia, kde Ferdinand I. vojvoda Rakúsky a Ján Zápolya, vojvoda Sedmohradský, po nešťastnej bitke s Turkom pri Moháči, o korunu uhorskú medzi sebou bojovali. Tak sa i obyvatelia zeme uhorskej na dve stránky rozpadli, ktoré pod zásterou oddanosti a vernosti svôjmu vyvolencovi naproti druhým krajanom svojim všelijaké ukrutnosti prevodzovali. Na ostatok ale preca, po smrti svôjho protivníka (1540) stal sa Ferdinand I. kráľom uhorským, a všetko jeho namáhanie bolo na upokojenie vecí krajinských obrátené. Tak sa stalo, že i tito dvaja bratia na sneme krajinskom, roku 1542. držanom, za odbojníkov a nepriateľov pokoja vyhlásení boli, a že sa proti ním verejný trest ustanovil. Týmto zákonom krajinským a príkladom trestu, na viac sebe rovných odbojníkoch vyvedenom, prestrašení bratia sa rozlúčili, potom ale každý pre sebä Ferdinanda o milosť kráľovskú prosil, ktorá sa im i roku 1545. dostala.

Bratia Podmanínovci obidvaja zomreli potom čo neženatí; všetky ich statky, a tak i Lednica pripadly kráľovskému pokladu; ale nezadlho v tejto novej správe zostaly, bo už roku 1558. celý tento statok Ferdinand I. vernému a udatnému vojvodovi svôjmu Imrovi Telekessimu daroval, ktorý sa od obecného vojaka pri jazde až na hodnosť najvyššieho vodca vyšvihol. Ale čo tento starý otec svojou statočnosťou založil, to všetko zase jeho neporiadny vnuk, Miško Telekessi premárnil. Keď mu pre neporiadok jeho a nádherné výstupky celé pánstvo ročitým dôchodkom nestačilo, nepamätajúc na statočnosť a dobré meno starého otca svôjho, na zbojstvo sa oddal, a všetkých pocestných, ktorí sa nešťastným prípadom

do blízkosti hradu Lednice dostali, oblúpil. Ale čo týmto životom hľadal, to sa mu i na ostatok v celej miere dostalo.

V tomto čase totiž bol Moldavský Vojvoda císarovi Rudolfovi, ktorý na svojej hlave i uhorskú korunu nosil, veľké dary poslal; celé vyslanstvo sa poberalo na dvor císarský, aby tam dar svôjho pána oddalo. Na svojej ceste ono prišlo i do blízkosti zámku Lednice, a ty veľké dary tak pomútily Telekessiho, že si vzal pred sebä tyto do svojej moci dostať, a tak svôjho kráľa ozbíjať.

Udrel teda svojou zbojníckou chasou na vyslanstvo, pokojne svojou cestou putujúce, moc ľudí z neho pobil a dary kráľovi poslané na Lednicu odvláčil. Ale keď mu hlava trochu vytriezvela, začal sa obávať; utiekol teda so všetkými nasbíjanými pokladmi do Poľska a tam za krátky čas býval. Len že to dlho netrvalo, lebo nemôhol na zbojstvo zabudnúť. Vrátil sa tedy na Lednicu; ale v krátkom čase dostal od kráľa povolanie, aby sa pre svoje zbojstvo, na vyslancoch Moldavských urobené, pred súdom sodpovedal. To sa rozumie že dobrovoľne ta nešiel; jedna čiastka kráľovského vojska pána Lednice po tuhej obrane lapila a do Prešporku odvedla, kde ho roku 1601. jako zbojníka verejne mečom sťali.

Po násilnej smrti Telekessiho, žiadnych potomkov nemajúceho, Lednica zase kráľovskej pokladnici pripadla; tato ju potom za odmenu služby vojanskej proti Turkom Frankovi Dobo za 100.000 zl. prepustila, ktorý poneváč bez dietok zomrel, Lednicu svojej sestre za Jánom Zeleméry vydanej poručil. Neskoršej celé pánstvo dostalo sa do moci Rákóczych, ktorí na Lednici mocnú posádku držali. V nepokojoch krajinských pod Imrom Tökölym všetky zámky Rakóczyho k stránke Tökölyho sa pridaly, a tak i Lednica, ktorú však Heister, generál císara Leopolda, vydobyl a sboril. Po navrátení pokoja pánstvo Lednické z kráľovskej milosti dostala sestra Rákóczyho Julia, manželka grófa Aspremonta; tento poručil ho svôjmu vnukovi, ostatnému grófovi z pokolenia Aspremont. Hrad Lednický od časov Heisterových jako velikánska srúcanina stojí.

D. Lichard.

---

218. Junák na Považí.

Širym poľom Váh sa valí,
Bystro letia jeho vody,
A po brehu na koníku
Letí junák syn slobody;
Obďaleč od Váhu toku
Hory, vrchy rozostrené,

A na vrchoch hrdé zámky
Jako na stráž postavené.
Popod zámky junák letí,
A z nich temno naňho volá:
Hoj junáku na Považí
Kam tvôj šumí let sokola?
Ale junák nenačúva,
Nič sa nazad neobzerá,
On len brehom ďalej cvála
A očima dialky merá.
A za ním sa mračná snujú,
A kam dial viac zachmurujú,
A havrany za ním letia,
Pokrákujú a škrevetia;
Ale junák nenačúva,
Nič sa nazad neobzerá,
On len ďalej cvalom letí,
Kam ho duša nesie vrelá.
A zo zámkov hlas tajemný
Na junáka povoláva:
Hoj junáku na Považí
Kam že let tvôj bystrý pláva?
Meč na tebe pripásaný,
Šišák zlatom vykladaný,
Hoj junáku na Považí,
Po čom duša tvoja baží?
Dlhý vek my tu stojíme,
Jak sa mení čas, hľadíme,
Skľúčené sú naše rody,
Oj upadneš, syn slobody!
Starý duch len v nás sa tají,
On už umrel tam po kraji,
Neznajú ho pluky tvoje,
Márne práce, márne boje,
Márne sny o starej sláve,
Márne túžby po Morave;
Hoj junáku na Považí,
Kam že let tvôj, kam sa snaží?
Ale junák nenačúva,
Nič sa nazad neobzerá,
Koník jeho k Nitre letí,
Jako duša jeho vrelá;
A zo zámkov hlas žalostný
Naňho temno povoláva:
Hoj junáku na Považí,
Kamže let tvôj sa zastrája?
Svedčí že ti na koníku,
Sťa ľalii na trávniku,
Svedčia k boku pluky zbrojné,
Na šišáku perá strojné,
A duch v očiach čo pohára
Jak z večera jasná žiara,
Ale skleslé naše rody!
Oj upadneš syn slobody!
I my sme sa ligotaly,
Na ďaleko slávu maly,
Videly sme časy slávne,
Časy staré, časy dávne,
Lež kam dial viac odkvitáme,
Do srúcanín popadáme:
Tak i tebe sa povodí,
Nik ti v svete neporadí;
Šta ten kvet čo v parne shorí
Bolesť život tvôj umorí,
To tvôj osud vyčítaný,
Oj junáku nepoznaný!
Ale junák nenačúva,
Nič sa nazad neobzerá,
On len ďalej k Nitre letí,
A očima dialky merá;
Šumí za ním, hučí rieka,
A hlas ešte do ďaleka
Nesie sa a temno volá:
Tvoja je to, tvoja vôľa;
Koník ti len preč uháňa.
A do boja meč zazváňa,
Lež neskončíš po čom túžiš,
Darmo silíš sa a prúžiš.
Upadlé sú naše rody,
A ty zhynieš, syn slobody!

Z „Matúša z Trenčína.“

Ľ. Štúr.

219. O prednosťach tela ľudského.

Človek už ústrojom tela prevyšuje i ty zvieratá, ktoré jemu složením tela a mnohým jednaním sa blíža. Zviera má len čiastočné schopnosti, v ktorých okrese svojimi činy ostáva: človek neznajúc takých medzí, schopnosť svoju na celú zem, áno i na oblohu hviezdnatú vzťahuje. Zviera dané sebe a na svet prinesené spôsobilosti skoro v mladosti prevodzuje: človek bez všetkej určitej obratnosti sa rodí, ale spôsobný je mnohonásobným umeniam sa naučiť. Len pri nektorých ľuďoch vnútorné jakési púdenie a chtič k tomu alebo onomu umeniu naleznúť sa dá, a i to vzbudzovať treba. Zviera nesie sa prirodzenou náklonnosťou k istému živobytiu, k hľadaniu istej potravy a obmedzené je istým pásmom neba: pri človekovi je všetko to ináč. Človek so sebou na svet neprináša žiadnej pomoci k živeniu a bráneniu sa, a sám ten nedostatok ho povyšuje. Menej núdzny nebol by tak obdarený všelijakými telesnými i duchovnými prednosťami, ktorými nad iných živočíchov tak vysoko predčí. Na miesto každého nástroja k obrane a obživeniu daná mu je ruka, dopomáhajúca jemu k uspokojeniu všetkých potrebností, áno i k vzdelaniu rozumu. Ruka v prvom detinstve hmataním vyučuje ho o spôsobe vecí; tato majúc zvláštnu obratnosť a množstvo nervov na koncoch prstových, vyhotovuje v dospelejšom veku človeka všelijaké remeselné a dôvtipné diela, i k ostreniu rozumu slúžacie. Majú ovšem nektoré zvieratká údy rukám ľudským podobné, ale týchto len čo hákov a klepiet užívajú. Človek má medzi rozdielnou velikosťou a maličkosťou zvierat prosrednú velikosť, súc prez päť stôp zvýše, a sily znamenitej; lebo neodvyklí prirodzenému spôsobu živobytia divosi na hoňbách viac snesú nežli zviera, a majú smysly nad mieru bystré, tak n. p. vyslieďa čuchom stopy človeka alebo zveri.

Najviac ale delí človeka od nemého živočícha *mluva,* ktorá je skutkom jeho rozumu. Dľa toho *smiech* a *plač* samému človeku náležia; lebo smiech je následok pozorovania buď nesrovnávajúcich sa alebo divne srovnaných vecí; plač ale so zármutkom a s mäkkosťou srdca alebo i s mrzutosťou spojený je. Deti na počiatku života len kričia a plačú teprv, keď rozumu dojdú a zlé poznávajú.

Medzi všetkými živočíchmi človek najrozptýlenejšie zem obýva. Zem teda ustanovená mu je matkou, pestúnkou a vlasťou;

lebo na celom jej obore nenie miestočka, na ktorom by sa neosadzoval, jestliže len núdzny pokrm nachádza. Býva v hlbinách podzemných a na vysokých horách; býva v končinách, kam ho ani jeho verný pes doprevodiť nemôže, kde i sama domáca polnočná jedľa a smrek zimou k zemi sa skľučuje, lebo docela neraste; býva, kde živé sriebro mrazom tak stuhne, že sa kuť dá, kde biela líška a biely mädveď bez svojej srsti prezimovať by nemohly; obyvateľ Zelenej zeme len ľahko odený, s nahou hlavou, s nahým krkom, ledva si chyžicu teplom zavlažuje; tam divoký Kanádčan a Eskymák v prudkej zime loví. Biedny Pecerák v krajine chudobnej kožou morského psa len odený vytrvá v zime, kde v prosried leta nočným časom dvaja z plavcov europských zamrzli.

Človek rozličnejšieho pokrmu než všeliký iný živočích požívať môže, a len tak možno mu bolo všetky stránky zeme osadnúť. Keď by v Afrike poludňajšej súsedom Hottentotov, nazvaným lesnákom, hady, kobilky a iné plazy soškliviły sa, alebo obyvateľom končín severných mäso morských potvôr, velrýb, psov morských a rybácieho tuku smrad snechutnal sa, ostaly by stránky ty sveta nevyhnuteľne pustatinou.

Složenie celého tela od zvieracieho rozdielne, k rovnému jeho držaniu, k rovnej chôdzi, k svelebeniu človeka ustanovené a sriadené je. Opíc a mädveďov chôdza ľudskému kráčaniu tak málo prirovnať sa môže, jako sedenie veverice orech lúskajúcej. Ruky človeka proti nohám krátke a preto k chôdzi neschopné sú; hlava v zade ťažšia, na krátkom krku ležiaca, len v rovnej postave točiť a obzreť sa môže; oči v predku hlavy ležiace, keďby zvláštneho svalu zdvíhajúceho nemaly, ani stranou ani na pred, ale len pod seba k zemi by hľadeli.

Tato rovná postava uspôsobnila človeka za správca a vladára iných tvorov. Odním zemi človeka, jaká pustatina! Tu potoky a rieky úrodné role a kvetnaté lúky buď pieskom zanesú, buď v močiar obráťa; tam hustý les rajské sady udusí, lebo machom a vresom povlečie; dravé zvery rozmnožia sa, najprv iných živočíchov vyhladia, potom druh druha ubíjajúc svôj vlastný rod zahubia. Naproti tomu povráž, čo človek na zemi spôsobil. Obráťac veľkú časť zeme v rozkošné záhrady, ovocím z celého sveta ich naplnil; moru neraz brehy, riekam toky vykázal, aby v súsedstve jejich úrodné polia získal, vrchy a doliny srovnal, vyplenil lesy, vysušil močiare, a tým zase

povetrie zľahodil, zčistil; vyberúc celé pokolenia hoviad pod ochranu, ich rozmnožil, dravú zver do lesov a pustatín zapúdac neškodnou si urobil; objavil z hlbiny zeme kovy, vyhotovil dômtipné nástroje, ktorými čo spomänuto, i viacej vyviesť v stave bol.

Človek ohľadom na telesnú bytnosť je živočíchom medzi živočíchmi, bezprosredne s tvormi na zemi, prosredne s celým svetom volnejšej, úžej spojený úd veškerenstva, a hlavný član alebo sred živočíchov. Schopnosti tela i duše učinily ho vladárom a (kiežby to na pamäti mal!) ochrancom ostatních tvorov. Aby určeniu svôjmu za dosť učiniť môhol, nadaný je mocou rozumu, úsudku, slobody a i. Toto spojenie dvoch tak rozličných čiastok — tela a duše — plodí často nerovnosť a neporiadok. Nekdy nechávajúc telesnosť prevládať k hovädu sa snížuje a mohutností duševných k svojej vlastnej záhube len potrebuje; naproti tomu ale rozvinú sa nekedy pekné vlastnosti ducha jeho, a on stojí velebne v zápase s telesnosťou, za ktoré prácne a krušné úsilie odplatu on nie tuná v pominuteľnosti, ale — inde očakáva.

Dľa A. Jungmanna.

220. Pýcha z dôstojenstva ľudského.

Synu, hľad na toho páva.
Jak sa svojím leskom bliští;
Uč ťa márna jeho sláva
Pýchu mávať v nenávisti.

Ohavná je pre své hriechy
Necnosť tato, smiešna v sebe;
Preca však druh jeden pýchy
Dovoľujem, synu, tebe.

Pýchou tou ti soškliví sa,
Čo ťa k nižším tvorom níži,
Všetko s ňou ti zaľúbi sa,
Čo ťa k vyšším duchom blíži.

V nej sa srdce tvé zastudí
Za diabolské neprávosti,
Za otrockú bázeň ľudí,
A za mrzkosť plazivosti.

A ta hrdosť bezo hriecha,
Abych odkryl to tajemstvo.
Je ta svätá, vďačná pýcha —
Na své *ľudské dôstojenstvo.*

Z B. Jablonského.

Články československé.

Z J. Kollár-ovych „Pamětí.“

221. Láska v mladosti ku přírodě a k poli.

Hospodářství moji rodičové pěkné měli a v letním čase jako vůbec všickni Slaviané, polní práce i sami oblibovali i nás k nim vedli, což v Turci není tak práce a robota, jako raději utěšená zábava, která se, obzvláště v čas žatvy, při zpěvu, žertu, nevinné lásce mladých lidí, v čistějším oděvu, při skvostnějších jídlech, anobrž hodech a hostinách koná. Čemu němečtí dějepisci jako něčemu nevídanému na onéno paní Slavianské v Kamině v Pomořanech se obdivují a vychvalují, že totiž ač právě ze šlechty byla a bohatství měla, předce v poli na žni vykasavši rukávy osobní podíl brala: to u Slováků, zvláště v Turčanské a Liptovské stolici, posavád letního času viděti Tu doma krom kuchařky a nemocných na lůžku ležících, nikdo nezůstane, byť jej i řetězem přivázal. Nejen šediví starcové, ale i dítky a nemluvňátka s matkami jedou anebo berou se do pole, a nemohou-li ještě pracovati a žíti, aspoň zde přítomny býti, klasy sbírati, s kvítím si hráti aneb v polních, obzvláště k tomu udělaných kolébkách čili trbielkách, leželi musí. Žeň je Slovákům až posud opravdivá národní slavnost. Tu život jako v Arkadii. Města, děliny, domy jsou tu prázdné, na poli všecko se hemží, zpěvové rozličných rolí a chotárův míchají se v jedno moře zvukův až do oblakův se rozléhajících; větérkové donášejí z dolin, stromův a květův Tatranských libou vůni; studnice při rolích čerstvou vodou se prameníci uhašují žízeň. Časně ráno před svitem za rosy jdou na roli, asi o osmé hodině přináší kuchařka anebo domácí matka snídaní, při němž se asi půl hodiny odpočívá; v poledne přináší oběd, po němž se asi hodinu odpočívá aneb dřímá ve chládku pod stromem; asi o 4. hodině se olevrantuje (svačí); se západem slunce jdou ženci domů se zpěvem, doma sednou sobě buď v dvoře na lavicích, buď před domem na nálepku rozmlouvajíce a žertujíce až do noci. V žatvě Slováci i zvláštní způsob pozdravování se mají. Jde-li někdo vedle ženců, neříká jako v zimě „dobrý den, dobrý večer.“ ale říká: „Pán Boh daj štěstia“ a při odchodu: „Pán Boh pomáhaj.“ Tu jsem měl již příležitost mnohé z těch zpěvanek slyšeti a do zvláštní knížečky sobě

zapisovati, které potom tiskem vyšly. Opojen těmito přirozenými úkazy a divadly, rozpomínám se, že jsem nejednou žádal a prosil Boha, aby léto a žeň stále trvala, jeseň pak a zima aby nepřicházela. Tuto lásku k tomuto nejpřirozenějšímu způsobu a stavu života roznítil i učitel můj Šulek, který nám slovenským jazykem sepsal a přednášel Umění hospodářské (Oeconomia ruralis) příjemně a užitečne. Já přepsal jsem sobě toto umění celé, znal rozdíl a povahu zemí, shromážďoval jsem druhy obilí, dal z Bystřice přinésti Jeruzalemskou pšenici, vyobrazení nově nalezeného pluhu. Sázeti, štěpiti, očkovati uměl jsem jako dobrý zahradník. Tuto lásku ku přírodě a k rolnictví chovala ve mně i utěšená a nikde posud nevídaná poloha pole čili chotáru Mošovského, na tři krásné rovnoběžící třídy rozděleného, a to sice rozděleného přirozenými potoky a na těchto z obou břehův zelenajícími se lukami. Setba i žatva každého roku na jinou a jinou třídu padne. V prostřední z nich leží samo městečko. Na blízce města pahorek, Háj zvaný, v jehož středu skála s jeskyní, v níž podlé podání, chrám a bůžek jakýsi pohanský býval. Rus Chodakovský, slavný zkoumatel starožitností slovanských, skutečně učí, že v blízku staroslavských měst a vesnic téměř všudy háj se nalézá, kde modla stála, a odkud snad i Hajilky (písně v hájích zpívané) pošly, tak jako Rusalky, písně při ruse, rose, riase, t. j. vodě a vodním bohům zpívané. Kdyby tyto Tatranské stolice nebyly tak příliš přelidněné a kdyby rolnický stav zde svobodu, vlastní majetnost a práva člověčenství měl, pro toho, kdo má zalíbení v krásách a pracích přírody, byloby tam nejšťastnější živobytí, a já sám nežádal bych sobě jiným, než zde takovým svobodným slovenským Cincinatem býti. Ale čím rozkošnější naše příroda, čím spanilejší náš lid, tím politování hodnější jeho stav národní. Jako v prvních létech mé mladosti k nevinným prácem polním a hospodářskému stavu zvláštní náchylnost jsem měl, kterážto náchylnost v žatevním čase až v horlivost a blaženost se měnila, ať já již téměř za dětinství zpěvem slovenským a národní poesií očarován jsem býval: tak potom s rostoucí zkušeností a s poznáním svobodnějšího života měšťanského v Uhrách hasla vždy více u mne tato náklonnost a proměnila se na zošklivení stavu, na nenávist potlačitelů a na lítost nad ubohým v těžkém manství nepovědomí vězícím lidem našim.

222. Vycházka do Liptova a Oravy.

Patronstvo Bystřické všemožně se usilovalo své nové gymnasium aspoň v sousedních stolicích v důvěru a slávu přivésti a tím jemu i podpůrců a dobrodinců získati. Pročež ustanovilo přes slavnosti velikonoční, kde krom toho i škola asi dva týdny prázdniny má, dva vybranější žáky, z obou tříd rhetoriky a primy, do Liptova a Oravy jako apoštoly poslati, kteříby dílem o stavu a způsobu školy, alumnea a konviktu rodiče a pány poučovali, dílem i tamější mnohé zemanstvo k dobročinnosti a ku podporování toho mladého sadu ponoukali. Z primánů zvolen byl k tomu cíli Aleš Kmoško, sám Lipták ze Sielnice a zeman, z rhetorův padl los na mne, kteréžto volení se sebe střásti jsem nemohl pro mnohá dobrodiní, kteráž jsem požíval. A však na druhé straně nebyla mi to nemilá věc, ať se mi příležitost zavdala cestovati a vlast obzvláště Tatry šířeji poznati, nežli posud. „Na vlastní outraty“ myslil jsem sobě, „nemůžeš podobné cesty po vlasti konati, a předce, buď co buď, nechtěl bys býti Kantem, jenž z Kralovce, místa svého narození, nad 7 mil nikde dále nebyl.“ Krom toho dal nám učitel náš Magda rozličná psaní k tamějším přátelům, tak že nás všudy, jako Bystřické nováky, s neobyčejnou hostinností a štědrotou přijali. Tu jsem spatřil ponejprv slavné vrchy Šturec, Tatru, Choč, Kříváň, Lomnici atd. Kdyby nás někdo byl slyšel, když jsme přes Šturec šli, byl by se domníval, že to nějakoví Římané jsou ze zlaté doby latinské literatury. Virgilovy selanky, o Včelách a Aeneida, pak Horacovy ody, kterým jsme se minulé zimy ve škole byli učili, rozléhaly se po stráních starohorských a úbočích tatranských takovým hlasem, s takovými hádkami o jejich krásách a přednostech, jakoby všecky ty jedle, buky a smrky byly ožily a jazyky dostaly. Já na nejvyšší chlum Oravského zámku vyleza s jeho oblouků do dolin u vytržení zvolal jsem s Alexandrem u Curtia tak, že mne i Kmoško pod zámkem stojíci slyšel: „Nil tam alte natura posuit, quo virtus eniti non posset.“ Mezitím já jsem měl ten veliký prospěch, že jsem Liptov a Oravu důkladně a mnohostranně poznal, a tamější slovenský upřímný a přírodomravný lid velice zamiloval. Pravda jest, že jsme v Oravě do Kubína jdouce téměř přes celý den ničeho jísti nedostali, proto že v hostincích téměř všudy špinaví židé byli; prvé tedy než jsme do Kubína přišli, v jakési chatrné dědince

koupili jsme sobě ovesný chléb, který nám sice zuby klál, ale žaludku předce chutnal. Veliká škoda jest to, že v jedné a též krajině Turec, Liptov, Orava úzké prostranství majíce, tak lidmi a obyvateli přeplněny jsou, že nemají dostatečné živnosti, ant mezi tím v jiných stolicích v prázdných nepřehledných pustinách nerozumná hovádka v bujných úrodách se válejí. Ale sama tato tíseň i užitečná jest Slovákům, jelikož ona řeč a národnost jejich zdržuje, kteráž při rozředění a rozsypání jich nepochybně by oslabla, a sousedy pohlcena byla, a ku cnostné pracovitosti je pobízí.

223. Kmen slovanský.

Pozdě ovšem *lípa* květe,
Má však sladký, vonný květ;
Z něho vzácný lék se tvoří,
A v něm skvostný skryt je med.

A tak krásný *kmen Slovanský*
Rozkvétá též naposled;
Ale z jeho libokvětu
Mnoho může získat svět.

B. Jablonský.

224. Osel a tele.

„O já osel!“ tele dí,
Když se jednou medvědí
Kůže před zámkem leklo
A horem pádem uteklo.
Brzo potom oslátko,
Mladé filosůfátko,
V tuhém myšlének jdouc hlomozu,
Drklo hlavou do vozu.
Tím když z myšlení se vyrazilo,
Samo k sobě promluvilo:
„Jakéž jsem já tele bylo!“

Tak i lidé sebe šidí,
Ve svých vadách jiné vidí.

F. L. Čelakovský.

*

225. Vševědoucnost Boží.

Víš-li, kolik hvězd na nebi?
Odkud jasný jejich blesk?
Co tvorův Boha velebí?
Odkud vzchází hromův třesk?
Kolik slunce světla dá?
Kolik moře kapek má?
Nevíš, nevíš — Bůh jediný
Všude vše zná, nikdo jiný;
Ont hrom, blesky, vody tvoří,
Člověk se jen diví, koří.

Víš-li, kolik mušek lítá
V letním parnu slunéčka?
Kde je která rybka skrytá
V proudu řeky, jarečka?
Kdo vše všudy ptactvo sčeť?
Kdo dostihl jejich let?
Nevíš, nevíš. Jen Pán Bůh ví,
Jenž vše v světě tvoří, živí,
Muškám, ptáčkům křídla dává,
Jehož mocí rybka plává.

Víš-li, kolik velkých, malých
Zbudil ze sna Pán Bůh dnes?
Kolik dětí osiřalých
Kde které má město, ves?
Kolik se dnes zrodí lidí?
Kolik jich zas smrť odklidí?
Nevíš, nevíš, jen Pán Bůh ví,
Jenž uspává a zas budí;
Od něho my život máme,
Jeho mocí v hrob padáme.

J. Slota.

---

226. Slavík.

Králi zpěvu
Nejslavnější,
Synu jara
Nejmilejší,

Pěj jen dále, pěj, pěj
Ve krovině zdejší;
Já chci celý býti uchem
Slyše srdcem tě i duchem.

Ať jdou jiní
Na koncerty,
Na zábavy,
Hry a žerty;
Ptáčku ušlechtilý,
Můj buď svatvečer ty;
Jména mistrův srovnávaje
Takto myslím v stínu háje:

Co jest Mozart
Neb Rossini,
Co List, Heiden,
Paganini
Proti hlaholům, jenž
Z úst tvých plynou nyní?
Lidé lidi, ale tebe
Hudbě naučilo nebe.

Nástroje a
Nástroječky,
Zvonky, housle,
Píšťalečky,
Varhany a trouby,
Harfy, cimbalečky
A co svět má hudebného,
To zní z hrdla slavičího.

Všecky stupně
Zvukův a krás,
Sopran i alt,
Tenor i bas
S rovnou mistrovnosti
Proplésává tvůj hlas:
Nyní k hvězdám letí píseň,
Již se klade v hrobu tíseň.

Jaká síla
V malém tílku,
Buďže vážím
Akkord, třilku,

Buďže sčítám noci,
Měřím tahů chvílku,
Aneb okres, v němž tvou hračku
Slyšet, sladký malospáčku.

Tuto něžné
Stříbrozvuky
Podávají
Smělým ruky,
Tam se objímají
Rozkoše a muky:
Právě jak tok slavské řeči,
Schopné k lásce, jako k meči.

Že Bůh svět ten
Obživuje,
Nikdo tak nám
Nezvěstuje
Jak ten cit, jejž divný
Zpěv tvůj vyluzuje,
A kdo hřeší po slyšení
Tebe, není k polepšení.

Jedno, bratře,
Žel můj prosí,
Oč tak často
Slzy rosí,
Jméno Slávy i ty
I můj národ nosí:
Uč ho, jak ty, Slávě máti
Před světem čest dělávati.

J. Kollár.

---

227. Původ Lipska.

V zemi Srbův na pobřeží
Plisy, kde kraj míšenský,
Živ byl, jak tam pověst běží,
Jeden rybář slavenský;
Jeho dvůr stál o samotě,
Sítě po zeleném plotě,
Lípa krásná před domem.

Pod lípou jím zvláště ctěné
Socha strašné Moreny,
Vlasy její ohaděné,
Roucho černé haleny,
V pravé meč, šíp v levé měla,
Jakby všecky zničit chtěla
Vrahy lidu našeho.

Podle lípy vedla cesta,
Po níž králík německý
Jezdil jednou z hluku města
V lesy na hon lovecký:
Kůň, když v lípě obraz zočí,
Zděsí se, pne, ježí, bočí —
A v tom jezdec na zemi:

„Chlape — zařve — i hned tuto
Vytni lípu prokletou.
Chcešli ať tě žalář, pouto
Do tvé smrti nehnětou.“
„„Pane, dí chlap, zde má hlava,
Ale k lípě nemáš práva,
Toť jest nám strom národní!““

Kníže odjel zaražený
Nad řečí tak znějící,
O rok zas jej pozlácený
Vůz tou vezl silnicí:
Kola o strom zavadila,
Až se s třeskem rozprášila;
Nyní začne laskavě:

„Milý muži! pryč tu lípu,
Dám ti za ni celý les,
Místo sochy, meče, šípu
Dám ti zlato, panství, ves.“
„„Odpusť pane, tvoje hrozba
Nepohneť mne ani prosba —
Rekl vlídně chalupník,

I já synem Slávy sluji,
I mně strom ten svatý jest,
Bohům pod ním obětuji,
Ont má radost, zisk i čest;

Včely mé med z něho sají,
Z medu naše ženy znají
Medovinu dělati.““

Krutá válka odtud zmikla,
Přišli Sasův houfové,
Slavská strana též se spikla,
Zvítězili Srbové:
A proč medle zvítězili?
Proto že své bohy ctili
Více než lidi všeliké.

Kmet náš tudíž základ hradu
Na té půdě založil.
Domek změnil na osadu,
Bydlitelův namnožil:
Od té lípy Lipska jméno
Místu tomu uděleno
Z vděčnosti a k památce.

Od té lípy Lipským zvalo
Se i jeho plemeno,
Za znak rodu si ji vzalo,
Za dědictví, za věno,
A když křesťanství zář vzešla,
Lípa ta v erb hrabat přešla
Z Míšně, kde se zří i dnes.

Lipšťanky a v blízku děvy
Morenu též v průvodu
Posud ročně s plesy, zpěvy
Nesou z ulic ve vodu,
A to ne jen pro slavení
Jara, než i ku zvěčnění
Města toho počátku.

J. Kollár.

Nákladom Matice Slovenskej.

BINDING SECT. DEC 3 1969

PG
5237
C46
diel 1

Cerny, Emil
Slovenska citanka

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY